

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Türkiyat Araştırmaları Doktora Programı

**KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK SOSYAL
POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRMEİ
(1991-2021)**

Dilek ÖZSOY

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KAZAKİSTAN VE TÜRKiYE'DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARIN
DEĞERLENDİRMEİ
(1991-2021)

Dilek ÖZSOY

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Türkiyat Araştırmaları Doktora Programı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

21/06/2022

Dilek ÖZSOY

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

*Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Prof. Dr. Evgenia Kermeli NAL danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

21/06/2022

Dilek ÖZSOY

TEŞEKKÜR

Tez konumu belirlememde ve tez sürecinde çok değerli katkılarından dolayı sevgili hocam, danışmanım Prof. Dr. Evgenia Kermeli ÜNAL'a desteği, güveni ve yol göstericiliği için çok teşekkür ederim. Tez Komitemde her zaman yapıcı eleştirileriyle değerli katkılar veren Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU ve Prof. Dr. Yunus KOÇ hocalarıma çok teşekkür ederim.

Savunma sınavımda bulunan Nagehan Üstündağ ÖZDEMİR ve Ebubekir GÜNGÖR hocalarıma ve doktora dersleri süresince Türkiyat alanındaki derslerde emeği geçen tüm Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Bölümünün değerli hocalarına teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince sabır ve desteğini esirgemeyen, daima yüreklendiren sevgili eşime, kızıma, oğluma, anneme, babama ve kardeőlerime teşekkür ederim.

Çalışmamı sürekli takip ederek destek veren, bana inanan ve beni yüreklendiren tüm aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

ÖZSOY, Dilek. *Kazakistan ve Türkiye’de Kadına Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirmesi (1991-2021)*, Doktora Tezi, Ankara,2022.

Kadınlara yönelik sosyal politikalarda ulusal ve uluslararası hukuktaki insan hakları temel alınmaktadır. Kadınların hukuksal açıdan kazanımları özellikle 20. yüzyılda artarak sürmüştür. Ancak bu kazanımların uygulama süreçlerinde ülkeler arası farklılıklar söz konusudur. Bu açıdan Kazakistan ve Türkiye’deki kadına yönelik sosyal politikaların irdelenmesi aynı sosyo-kültürel altyapıya sahip olan 2 ülkenin karşılaştırılması açısından önem kazanmaktadır.

Kadına yönelik sosyal politikalarda Kazakistan’da bağımsızlık sonrası izlenen süreç Türkiye’de 1990 yılı sonrası dönem temel alınmıştır. Kazakistan ve Türkiye’deki kadına yönelik sosyal politikaların kadın üzerindeki ekonomik, sosyal ve siyasi etkilerinin değerlendirilmesi, benzer kültürel değerlere sahip iki toplumun irdelenmesinde dikkate alınması gereken alanlardır.

Bu araştırmada kadına yönelik sosyal politikalar açısından Türkiye ve Kazakistan’ın değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İki ülkenin karşılaştırılmasında göz önünde bulundurulması gereken bir husus 1950’li yılından sonra liberal politikayı benimseyen Türkiye’nin özellikle 1980’li yıllardan itibaren neoliberal politikaları tamamen benimsemesi söz konusu iken, bağımsızlık öncesi komünist blokta yer alan Kazakistan’ın liberal ekonomik modele geçişinin 2000’li yıllarla beraber gerçekleşmesidir. Bu yönüyle Kazakistan ile Türkiye’nin karşılaştırılmasında farklı ekonomik modelden gelen iki ülkenin 2000’li yıllardan sonra neoliberal uygulamalar ile birlikte yürüttükleri kadın politikaları değerlendirilmiştir.

Araştırmada Kazakistan ve Türkiye’deki kadına yönelik sosyal politikalar ele alınarak, her iki ülkedeki politika uygulama sonuçları değerlendirilmiştir. Bunun için öncelikle kadına yönelik sosyal politikalara ilişkin yasal düzenlemeler, kurumsal yapılanma sonraki aşamada ise ekonomik ve sosyal değişimler dikkate alınmıştır.

Araştırmanın ilk bölümde Kazakistan’ın siyasi, sosyal ve ekonomik yapısının genel bir değerlendirmesi, ikinci bölümde Türkiye’nin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde Kazakistan’da kadının toplumsal yaşamdaki

yeri Kazakistan'ın bağımsızlık öncesi ve bağımsızlık sonrası olmak üzere 2 alt bölümde irdelenmiştir. Dördüncü bölümde Türkiye'deki kadına yönelik sosyal politikalar yer almıştır. Beşinci bölümde ise iki ülkenin kadına yönelik sosyal politikalarının karşılaştırması, toplumsal cinsiyet eşitliğini yansıtan çeşitli uluslararası endeksler aracılığıyla yapılmıştır.

Altıncı ve son bölümde uluslararası endekslere göre yapılan karşılaştırmalarla ilgili değerlendirmeler yer almıştır. Çalışmada dikkate alınan tüm endekslerde Kazakistan'ın Türkiye'ye göre üst sıralarda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle Kazakistan'da kadının iş yaşamında ve eğitimdeki yeri bu konuda belirleyici olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kazakistan, Kadın, Kadın Politikaları, Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Politika

ABSTRACT

ÖZSOY, Dilek. *An Evaluation of Social Policy on Women in Kazakhstan and Turkey (1991-2021)*. Ankara, 2021.

Social policies for women are based on human rights in national and international law. The legal gains of women continued, especially in the 20th century. However, there are differences between countries in the implementation processes of these gains. In this respect, examining the social policies towards women in Kazakhstan and Turkey gains importance in terms of comparing the two countries with the same socio-cultural structure.

In terms of women's social policies, the post-independence period in Kazakhstan and the post-1990 period in Turkey are reviewed. The fact that Kazakhstan and Turkey have similar cultural values is important for evaluating the economic, social and political effects of social policies towards women on women.

In this study, it is aimed to evaluate Turkey and Kazakhstan in terms of social policies related to women. The issue that should be taken into consideration in the comparison of the two countries is that Turkey, which has adopted a liberal policy after the 1950s, has fully adopted neoliberal policies, especially since the 1980s, while the transition of Kazakhstan, which was in the communist bloc before independence, to the liberal economic model began in the 2000s. happening together. In this respect, in the comparison of Kazakhstan and Turkey, the women's policies of the two countries, which have different economic models, after the 2000s, together with the neoliberal model, were evaluated.

In the research, social policies related to women in Kazakhstan and Turkey were discussed and policy practices in both countries were evaluated. For this, first of all, legal regulations and institutional structuring regarding social policies related to women were taken into account.

In the first part of the research, the general evaluation of the political, social and economic structure of Kazakhstan, and in the second part, the general evaluation of the political, social and economic structure of Turkey was made. In the third chapter, the place of women in the social life in Kazakhstan is explained in two sub-sections as before and after the independence of Kazakhstan. In the fourth chapter, social policies towards women in Turkey

are included. In the fifth chapter, the comparison of the social policies of the two countries regarding women was made using international indices reflecting gender equality.

In the sixth and last section, there are evaluations about the comparisons made according to international indices. It has been concluded that in all indices used in the study, Kazakhstan ranks higher than Turkey. Especially in Kazakhstan, the place of women in business life and education has been decisive.

Key Words: Kazakhstan, Women, Women's Policies, Gender, Social Policy

İÇİNDEKİLER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: KAZAKİSTAN'IN SİYASİ EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI	6
1.1. KAZAKİSTAN'IN SİYASİ YAPISI	7
1.2. KAZAKİSTAN'IN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI	14
2.BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN SİYASİ EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI.....	27
2.1. TÜRKİYE'NİN SİYASİ YAPISI.....	27
2.2. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI.....	30
3.BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR.....	40
3.1. KAZAKİSTAN'DA KADININ TOPLUMDAKİ YERİ.....	41
3.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönemde Kazakistan'da Kadının Toplumdaki Yeri.....	41
3.1.2. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kazakistan'da Kadının Toplumdaki Yeri.....	47
3.1.2.1. Ekonomik Alanda Kadının Yeri	48
3.1.2.2. Siyasal Alanda Kadının Yeri	51
3.1.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Sivil Toplum Alanında Kadının Yeri	53
3.2. 1990 YILI SONRASI KAZAKİSTAN'DA KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI.....	57
3.2.1. Yasal Mevzuat ve Kurumsal Yapılanma Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar	60
3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	66

3.2.3. Siyasal Yaşam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	74
3.2.4. Medya Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	76
3.2.5. Eğitim Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	77
3.2.6. Çalışma Yaşamı ve İstihdam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	81
3.2.6.1. Çalışma Yaşamında Çocuk Bakımı	85
3.2.6.2. Çalışma Yaşamında Kadın Girişimciliği	86
3.2.7. Sosyal Yardımlar Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	87
3.2.8. Kadına Yönelik Şiddet Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	88
4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR	104
4.1. TÜRKİYE’DE KADININ TOPLUMDAKİ YERİ	107
4.1.1. Ekonomik Alanda Kadının Yeri.....	107
4.1.2. Siyasal Alanda Kadının Yeri.....	112
4.1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Sivil Toplum Alanında Kadının Yeri.....	115
4.2. 1990 YILI SONRASI TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR	118
4.2.1. Yasal Mevzuat Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	121
4.2.2. Kurumsal Yapılanma Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	126
4.2.3. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	130
4.2.4. Siyasal Yaşam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	135
4.2.5. Medya Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	137
4.2.6. Eğitim Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	138
4.2.7. Çalışma Yaşamı ve İstihdam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	143
4.2.7.1 Çalışma Yaşamında Çocuk Bakımı.....	147
4.2.7.2 Çalışma Yaşamında Kadın Girişimciliği.....	148
4.2.8. Sosyal Yardımlar Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	149
4.2.9. Kadına Yönelik Şiddet Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar.....	150
5. BÖLÜM: KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	160
5.1. KÜRESEL CİNSİYET UÇURUM ENDEKSİ	160
5.1.1. Küresel Cinsiyet Uçurum Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye.....	161
5.1.2. Ekonomik Yaşama Katılım Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye.....	164

5.1.3. Eğitime Katılım Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye.....	165
5.1.4. Sağlık Göstergeleri Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye.....	165
5.1.5. Siyasal Yaşama Katılım Endeksi Sıralamasına Göre Kazakistan ve Türkiye	166
5.2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ENDEKSİ.....	167
5.3. TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI GELİŞME ENDEKSİ.....	169
5.4. TOPLUMSAL CİNSİYET SOSYAL NORMLARI ENDEKSİ.....	171
6.BÖLÜM	174
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	174
6.1. DEĞERLENDİRME	175
6.2. SONUÇ.....	182
KAYNAKÇA	185
Ek 1: Cinsiyet Eşitliği İlkesine İlişkin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (Hedef 5).....	197
Ek 2: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde Yer Alan Cinsiyete Dayalı Diğer Alt Hedefler.....	198
Ek 3: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Uluslararası Taahhütler Kapsamında İncelenen Yasalar	201
Ek 4: BM Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Sıralaması, 1995,2019.....	203
Ek 5: BM Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi Sıralaması, 1995,2019.....	207
Ek 6: Orjinallik Raporu	211
Ek 7: Turnitin Benzerlik İndeksi.....	213

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BM-Kadınlar	: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
GSYH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPA	: Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Programı
İGE	: İnsani Gelişim Endeksi
KEFEK	: Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KSSGM	: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
ŞÖNİM	: Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi
TCDGE	: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNECE	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UN Women	: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi kısaca Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadın İçin Kalkınma Fonu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Kazakistan Nüfusu, 1990-2020	14
Tablo 2: Kazakistan GSYH ve Kişi Başına GSYH, 1990-2020	19
Tablo 3: Kazakistan GSYH Sektörel Değerleri, Milyar \$, 1990-2020	21
Tablo 4: Kazakistan GSYH Sektörel Payları %, 1990-2020	22
Tablo 5: Kazakistan Dış Ticaret Verileri, 1990-2020	24
Tablo 6: Kazakistan'da Yoksulluk Sınırındaki Nüfus Oranları ve Gini Katsayısı (%), 2009-2018.....	26
Tablo 7: Türkiye Nüfusu, 1990-2020.....	30
Tablo 8: Türkiye GSYH ve Kişi Başına GSYH, 1990-2020	32
Tablo 9: Türkiye GSYH Sektörel Değerleri, Milyar \$, 1990-2020	34
Tablo 10: Türkiye GSYH Sektörel Payları %, 1990-2020	35
Tablo 11: Türkiye Dış Ticaret Verileri, 1990-2020	37
Tablo 12: Türkiye'nin Yoksulluk Göstergeleri, 1994-2019	39
Tablo 13: Cinsiyet Ayrımında Kazakistan İşgücüne Katılım Oranı, 2001-2020.....	49
Tablo 14: Kazakistan'da Kadın Erkek Ayrımında İstihdam Oranları, 2001-2020.....	50
Tablo 15: Kazakistan'da Kadın Erkek Ayrımında Tahmini Kazanılan Gelir, 2006-2021	151
Tablo 16: Kazakistan'da Kadınların Siyasi Yaşamdaki Göstergeleri, 2000-2020	52
Tablo 17: Kazakistan'da Kadın Politikalarının Gelişimi İle İlgili Önemli Tarihler.....	101
Tablo 18: Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılım Oranları, 1988-2020	107
Tablo 19: Türkiye'de Kadınların İstihdam Oranları, 1988-2020.....	109
Tablo 20: Türkiye'de Kadın Erkek Ayrımında Tahmini Kazanılan Gelir, 2006-2021.	111
Tablo 21: Türkiye'de Cinsiyete Göre Bakan Sayıları, 1980-2018	113
Tablo 22: Türkiye'de Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclis'teki Temsil Oranları, 1935-2018	114
Tablo 23: Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Erkek ve Kadın Sayıları ve Oranları, 1999, 2004,2009, 2014.....	115
Tablo 24: Türkiye'de Kadın Politikalarına Yönelik Kurumsal Yapılanma.....	129
Tablo 25: Sosyal Normlar Endeksi 2005-2009; 2010-2014	134
Tablo 26: Sosyal Normlar Endeksinde Cinsiyete Göre Eğilimler 2005-2009; 2010-2014	135

Tablo 27: Doğrudan Kadınlara Sağlanan Nakdi Yardımlar.....	149
Tablo 28: Kazakistan ve Türkiye Cinsiyet Eşitliği Endeksi, 2006-2021	161
Tablo 29: Kazakistan ve Türkiye Cinsiyet Eşitliği Endeksi Sıralaması, 2006-2021	162
Tablo 30: Kazakistan ve Türkiye'nin Kadınların Ekonomik Yaşama Katılım Endeksi Sıralaması, 2006-2021.....	164
Tablo 31: Kazakistan ve Türkiye'nin Kadınların Eğitime Katılım Endeksi Sıralaması, 2006-2021.....	165
Tablo 32: Kazakistan ve Türkiye'nin Sağlık Endeksi Sıralaması, 2006-2021	166
Tablo 33: Kazakistan ve Türkiye'nin Kadınların Siyasal Yaşama Katılım Endeksi Sıralaması, 2006-2021.....	167
Tablo 34: Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019.....	168
Tablo 35: Cinsiyet Gelişim Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019.....	169
Tablo 36: Sosyal Normlar Endeksi, Kazakistan, Türkiye ve Genel Ortalama 2010-2014	172
Tablo 37: Cinsiyet Ayrımında Sosyal Normlar Endeksi, Kazakistan, Türkiye ve Genel Ortalama 2010-2014.....	173

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1 : Kazakistan'ın İdari Eyalet Yapısı	9
Şekil 2: Kazakistan Nüfusu, 1990-2020.....	15
Şekil 3: Kazakistan Kadın Erkek Nüfus Oranları, 2021	16
Şekil 4 : Kazakistan'ın Şehir Kır Nüfus Oranları, 1990-2020	16
Şekil 5: Kazakistan GSYH, 1990-2020	20
Şekil 6: Kazakistan Kişi Başı GSYH, 1990-2020.....	20
Şekil 7: Kazakistan'da Tarım, Madencilik ve İmalat Sanayi Sektörlerinin GSYH İçindeki Payı, 1990-2020	23
Şekil 8: Kazakistan'da Hizmet Sektörünün GSYH İçindeki Payı, 1990-2020.....	23
Şekil 9: Kazakistan İthalat ve İhracat Değerleri, Milyar Dolar, 1990-2020	25
Şekil 10: Kazakistan İhracatının İthalatı Karşılama Oranları (%) 1990,2020	25
Şekil 11: Türkiye Nüfusu, 1990-2020, Milyon.....	30
Şekil 12: Türkiye Nüfusunun Kent ve Kır Dağılımı (%), 1990-2020.....	31
Şekil 13: Türkiye GSYH, 1990-2020.....	33
Şekil 14: Türkiye Kişi Başına GSYH, 1990-2020	33
Şekil 15: Türkiye'de Tarım, Madencilik ve İmalat Sanayi Sektörlerinin GSYH İçindeki Payı, 1990-2020	36
Şekil 16: Türkiye'de Hizmet Sektörlerinin GSYH İçindeki Payı, 1990-2020	36
Şekil 17: Türkiye İthalat ve İhracat Değerleri, Milyar Dolar, 1990-2020	38
Şekil 18: Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranları (%) 1990,2020.....	38
Şekil 19: Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılım Oranları, 1988-2020.....	110
Şekil 20: Türkiye'de Kadınların İstihdam Oranları, 1988-2020	110
Şekil 21:Türkiye'de Kadın Erkek Ayrımında Tahmini Kazanılan Gelir, 2006-2021...	112
Şekil 22: Kazakistan ve Türkiye Cinsiyet Eşitliği Endeksi, 2006-2021	162
Şekil 23: Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019.....	168
Şekil 24: Cinsiyet Gelişim Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019	170

GİRİŞ

A. Konu, Amaç, Yöntem

Cinsiyete dayalı eşitsizlik, dünya kültürlerinin, dinlerinin, uluslarının ve gelir gruplarının çoğunu aşan bir olgudur. Pek çok toplumda, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar ve eşitsizliklerin, toplumların, kadınların ve erkeklerin tam potansiyellerine ulaşmasını engellediği kabulü artmıştır (World Economic Forum, 2006, s. 3).

Birleşmiş Milletler (BM), 2000 yılında Binyıl Kalkınma Hedeflerini, 2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH) benimsemiştir. 2015 yılında kabul edilen SKH'ler ile 2030 yılına kadar 17 ana hedef ve 169 alt hedefin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu hedeflerden 5. hedef “toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve tüm kadın ve kız çocuklarının güçlenmesidir”¹. 5. hedefe ulaşılması, sadece kendi amacı ile ilgili olmayıp diğer hedefler kapsamında da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanarak, kadınlara yönelik sosyal politikaların bu ekseninde oluşturulmasını temel almaktadır². Kadınlara yönelik sosyal politikalar açısından sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin 5. hedefi ilgili politikaların yönünü belirleyen önemli başlıktır. Bununla birlikte SKH'nin tamamı dikkate alındığında toplumsal cinsiyet eşitliğinin oluşturulması ortak bileşen niteliğindedir.

Refah devleti kavramı, genelde farklı şekillerde tanımlansa da hepsindeki ortak amaç, devletin yaptığı çeşitli düzenlemelerle toplumda refah düzeyi düşük olan bireylerin korunması ve refah seviyesi farklılıklarının giderilmesidir. Bu amaca ulaşabilmek için ***aile, kadın, çocuk, engelli ve yaşlı olarak sınıflandırılacak gruplara yönelik sosyal politikalar*** geliştirilmektedir. Geliştirilen politikalar doğrultusunda ilgili gruplara sadece belirli zamanlarda sosyal yardımların sunumu değil, aynı zamanda çeşitli yasal düzenlemelerle eğitim, sağlık, çalışma hayatı ve toplumsal yaşama ilişkin değişimlerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu ***kapsamda kadına yönelik sosyal politikalarla*** kadının toplumsal yaşamdaki yeri, ekonomik ve sosyal anlamda güçlendirilmeye

¹ Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde toplumsal cinsiyetin sağlanmasına yönelik 5. hedefe ilişkin alt hedefler Ek 1'de sunulmuştur.

² Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde toplumsal cinsiyetin sağlanmasına yönelik diğer hedeflerin altında yer alan alt hedefler Ek 2'de sunulmuştur.

çalışılmaktadır. Politikalara genel olarak bakıldığında kadının korunması, güçlendirilmesi, şiddete karşı yasal ve uygulamaya dönük tedbirlerin alınması, bütüncül politikalar oluşturulması ve uluslararası işbirliğinin benimsenmesi temel başlıklardır.

Sosyal refah devletlerinin sınıflandırılması, sanayileşmiş ülkeler açısından farklı araştırmacılar ve farklı ekonomik uygulamalar için gerçekleştirilmiştir. Esping Andersen'in sosyal refah devletleri sınıflaması kapitalist toplumların tarihsel gelişimi üzerinden gelişmiş kapitalist demokrasiler için oluşturulmuştur. Esping Andersen (1990) geniş kapsamlı bakış ile refah devleti kavramını değerlendirerek, sosyal refah rejimlerini Liberal Model, Muhafazakar Model / Kıta Avrupası Refah Modeli ve Sosyal Demokratik Model olarak üç şekilde sınıflandırmıştır. Kadın politikaları açısından Andersen'in liberal refah rejimi toplumdaki en muhtaç durumdaki kişilere yönelik olup piyasa merkezlidir. İkinci grup refah rejimi olan korporatist refah rejiminde (Muhafazakar Model / Kıta Avrupası Refah Modeli) çalışanların ödedikleri primler esas alınmakta, kadın, çalışma yaşamı yerine aile içinde bakım fonksiyonlarını üstlenmektedir. Evrensel vatandaşlık ilkesinin temel alındığı sosyal demokrat rejimlerde ise aile ve piyasadan öncelikli olarak formel sosyal güvenlik sistemleri yer almakta ve kadınların çalışma hayatına katılımları yüksek olmaktadır.

B. Kaynaklar

Kazakistan ve Türkiye'nin kadına yönelik sosyal politikalarının incelendiği ve iki ülkenin toplumsal cinsiyet açısından uluslararası endekslerle karşılaştırıldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmada öncelikle her iki ülkede kadının toplumdaki yerine ilişkin bilgi aktarılmıştır.

Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası döneminin irdelenmesi nedeniyle 1991-2021 dönemi kapsamaktadır. Bağımsızlık sonrası dönemde Kazak toplumundaki kadının yeri incelenirken, tarihsel süreç içinde bağımsızlık öncesi Sovyet kimliğinin ağırlıklı olduğu sürece de genel olarak yer verilmiştir. Kazakistan'ın ulusal kimliğini oluşturma sürecinde özel öneme sahip olan "Kazakistan 2030" ve "2050 Kazakistan Stratejisi" ileriye dönük planlamalar ve yön belirleme açısından çalışmanın önemli bir veri kaynağını oluşturmuştur.

Çalışmada kadın ve toplumsal cinsiyete yönelik uluslararası ölçütler bağlamında uluslararası endeksler dikkate alınmıştır. Buna göre gerek uluslararası gerekse ulusal veri kaynaklarının kullanımıyla kadının toplumdaki yerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Kadın haklarının gelişimine paralel olarak Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde bu alanda çeşitli ölçütler benimsenmiştir. Gerek Kazak gerekse Türk toplumunda kadının yerine ilişkin değerlendirmelerde bu ölçütler dikkate alınmıştır. Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde ülkelerin mevcut yapılarının değerlendirilebilmesi amacıyla çeşitli bilgilerin toplanması ve derlenmesi gereksinimi doğmuştur. Bu doğrultuda tüm dünya ülkelerini kapsam içine almayı hedefleyen çeşitli “toplumsal cinsiyet endeksleri” oluşturulmuştur.

Uluslararası veri kapsamında 4 farklı endeks ile Kazakistan ve Türkiye'nin 1990 yılı sonrası karşılaştırılarak, her iki ülkenin bu alandaki değişimine yönelik değerlendirme yapılmıştır.

Kadının toplumdaki yerinin tespiti ile ilgili ulusal veri kaynakları ve ölçütler de dikkate alınmıştır. Kazakistan ve Türkiye İstatistik Kurumlarının kadına yönelik istatistikleri en çok başvurulan veri kaynağı olmuştur. İşgücü, eğitim ve sağlık istatistiklerinde cinsiyet ayrımındaki veriler doğrultusunda Kazakistan ve Türkiye için kadının ekonomik, siyasi ve toplumsal yaşamdaki yeri ve değişimi irdelenmiştir.

Çalışmada kullanılan diğer bir veri kaynağı kadına yönelik sosyal politikaların temelinde yer alan yasal mevzuattır. Bu mevzuatın 1990 yılı sonrası değişimi ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların stratejilerinin Kazakistan ve Türkiye tarafından ne şekilde takip edildiği kadın politikaları açısından önemli bir göstergedir.

Yasal mevzuat ile birlikte kurumsal yapı değişiklikleri, yıllık veya daha uzun dönemli plan ve politikalarda benimsenen hedef ve ilkeler, ileriye yönelik politikaların oluşturulmasında önemli göstergelerdir. Bu şekilde 30 yıllık süreçte kadın politikaları ile ilgili önem verilen konular ve sorunların çözümüne yönelik önerilere bakılması yararlı olmuştur.

Özet olarak; çalışma kapsamında Kazakistan ve Türkiye'nin yer aldığı toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi alanında uluslararası karşılaştırmalı istatistikler ve göstergeler; toplumsal cinsiyet eşitliği konularına ilişkin mevzuat,

politikalar, toplumsal cinsiyet eşitliği konularında yapılmış araştırmalar, incelemeler temel alınmıştır. Kazakistan ve Türkiye'nin demografik ve sosyo-ekonomik istatistiklerine yer verilmiş, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin ülke stratejileri, raporlar, programlar ve ulusal eylem planları kullanılmıştır.

C. Önceki Çalışmalar

Kadına yönelik sosyal politikaların Kazakistan ve Türkiye karşılaştırmasının yapıldığı bir çalışma bulunmamaktadır.

Türkiye ve Kazakistan'da kadın hakları ve kadınlara yönelik sosyal politikalar kapsamında ülkelerin kendi politikalarına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Kazakistan'ın kadına yönelik sosyal politikaları ile ilgili Türkiye'de yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye'de Kazakistan'ın kadın politikaları ile ilgili çalışmalarının ortaya çıkarılması amacıyla Yükseköğretim Kurumunun Ulusal Tez Merkezi'nde tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda doğrudan kadına yönelik sosyal politika konusu yer almamakla beraber Kazakistan'da kadınların çalışma yaşamı, sosyal ve siyasi hayatına ilişkin 2 yüksek lisans tezine ulaşılmıştır.

Bunlardan ilki Akmaral Tuganova'ya ait, 2014 yılında yayımlanmış olan “Bağımsız Kazakistan'da Kadınların Sosyal ve Siyasi Hayatı” isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmada Kazakistan'da kadınların siyasal ve sosyal yaşamdaki konumu incelenmiştir. Geçmişten bugüne kadar Kazakistan'da kadının toplumdaki yeri, kadına biçilen roller, kadının bugünkü değişen durumlarına ilişkin Kazakistan devlet politikalarında ortaya çıkan uygulamalar irdelenmiştir. Bu kapsamda çalışma 2 temel başlık altında oluşturulmuştur. İlk başlıkta Kazakistan'da kadınların sosyal hayatta karşılaştığı sorunlar, çalışma yaşamı, kadın sağlığı, kadına yönelik suç ve şiddet, kırsal kesim kadınlarının sosyal yaşamdaki sorunları tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmiştir. İkinci başlıkta Kazakistan'da kadınların siyasi yaşamdaki gelişmeleri, siyasal hak mücadeleleri, siyasal yaşama katılımları ve katılımı engelleyen faktörler incelenmiştir.

Kazakistan'da kadın ana temalı ikinci yüksek lisans tez çalışması Roza Sansızbaeva'ya ait, 2004 yılında yayınlanmış olan “Çalışma Yaşamında Kadın ve Kazakistan'da Çalışan Kadınların Sorunları” isimli yüksek lisans çalışmasıdır. Çalışmada Kazakistan'da çalışma yaşamında kadınlara yönelik yasal düzenlemeler ve uygulamalarda, çalışma

yaşamında kadın sorunları ele alınmıştır. Kadının çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar ve ayrımcılık Sovyet dönemini içerecek şekilde bağımsızlık öncesi dönemde kadının çalışma yaşamındaki yeri ve sorunları olarak ele alınmıştır. Kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar, personel planlaması, eğitimi, kariyer gelişimi, ücret eşitsizliği, işsizlik ve sendikalaşma konuları uygulamalar açısından irdelenmiştir. Çalışma yaşamında kadının personel yönetim sistemi açısından durumu Kazakistan ve Türkiye için karşılaştırılmıştır.

Ankara Üniversitesi “Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim” dalında 2019 yılında Nassiba Junayeva’nın yapmış olduğu “Kazak Toplumunda Kadının Statüsü ve Kazak Edebiyatında Sorunsal Kadın Olan Roman ve Hikâyeler Üzerine Bir İnceleme” isimli doktora tezi çalışmasında geleneksel Kazak toplumunda kadının yeri, 1917 Bolşevik Devrimi öncesi ve sonrasında Kazak kadınının durumu ve Kazak toplumunda kadının statüsü incelenmiştir. Tezde Çarlık Rusya’nın son dönemlerindeki koşullarda yaşamış olan yazarların 1910-1914-1921-1974 yıllarında yazdıkları eserlerde Kazak toplumunda kadının yeri irdelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda “Kazak toplumunda gerek ailede gerek sosyal yaşamda olsun kadın-erkek eşitliğinin sağlanmadığı, kadının toplumda haksızlıklara karşı kendini savunamayıp ezildiği farklı yazarların eserlerine konu olduğu” sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan kaynaklar ışığında “*Kazak kadınına tarihten bu yana ev içinde, aile ortamında ve sosyal yaşamda saygı duyulduğu*” belirtilmekle birlikte incelenen yazarların genel görüşünün “*Kazak kadınının Kazak kültürüne sonradan eklemlenen geleneklerin kurbanı*” olduğu şeklindedir. Bu gelenekler başlık parası, levirat³ gibi adetler olup bunlarla mücadele kapsamında Kazak aydınlarının, kadının eğitiminin gerekliliği üzerinden toplumda ve toplum hayatında yaşanan sorunlarla baş edebileceğine vurgu yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda Kazak toplumunun halen ataerkil toplum yapısında olduğu ve birçok kadının bu yaşam tarzından rahatsız olmadığı ve bazı kadınların “sırf kocasının memnuniyeti için belki de ailesini kurtarmak adına, onun ikinci evlilik yapmasını normal karşıladıkları” sonucuna ulaşılmıştır (Junayeva, 2019).

³ Kazak kültüründe bu gelenek için amangerlik tabiri kullanılmaktadır.

1. BÖLÜM

KAZAKİSTAN’IN SİYASİ EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

Kazakistan, Sovyetlerin dağılmasının ardından Nazarbayev’in önderliğinde Sovyet asimilasyonlarından arınarak yeni bir devlet modeli ile öz değerlerine bağlı kalarak batı demokrasisini benimsemiştir. Bu kapsamda bağımsız ve demokratik anayasa ile devletin siyasi, idari ve ekonomik sınırları belirlenmiştir (Çağlar, 2018, s. 71).

Bağımsızlıktan önce Kazakistan’da tarım ve hayvancılığın ekonomik payı yüksek olup, toplumun idari yapısı “kabile, boy, şehir ve köy cemaatleri” şeklindedir. Böyle bir ekonomik ve idari yapılanma sistemi genel anlamda İslam ideolojisi ile karakterize niteliktedir. W. Barthold’un Kazaklarla ilgili değerlendirmesi “Bir Türkistanlıya kimliğini sorsanız, o önce Müslüman olduğunu, sonra hangi şehirden veya köyden olduğunu, eğer bir göçebe ise kabilesini söyler.” ifadesi, bağımsızlık öncesi dönemde toplumdaki İslamiyetin önemini açıkça göstermektedir (Çağlar, 2018, s. 76-77).

Bağımsızlık sonrasında Rusların önceki dönemdeki asimilasyon politikalarına reflektif olan İslam dini Kazakistan’ın ulus inşa sürecinde devlet ve millet bütünleşmesinde önemli bir unsur olmuştur. İslam ideolojisi ulus inşasında etkili olmanın yanında küreselleşmenin bir aracı olarak da kullanılmıştır (Erşahin, 2004, s. 185-186).

1997 yılında Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev, “Kazakistan 2030” planını açıklamıştır. 2030 Stratejisi, “ulusal güvenlik, siyasi istikrarın sağlanması ve sağlamlaştırılması, ülkeye yabancı yatırımların çekilmesi ve buna dayalı gelişme sağlanması, halkın sağlık ve eğitiminin iyileştirilmesi, enerji kaynaklarının etkin kullanımı, ulaşım ve telekomünikasyon altyapısının geliştirilmesi ile uzmanlaşmış ve profesyonel devlet uygulamasına geçilmesi” konularında temel hedefleri koymaktadır. 2030 Kalkınma Stratejisi ile üçlü bir modernizasyonun gerçekleştirilmesi gerekliliği vurgulanarak devlet inşası ile piyasa ekonomisinde bir sıçrama yapılması, sosyal devletin temellerinin atılması ve toplumsal bilincin yenilenmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Kazakistan’ın benimsemiş olduğu 2050 yılı Stratejisinde güçlü bir devlet, gelişmiş bir ekonomi ve istihdam temelinde bir refah toplumunun yaratılması hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmada hızlandırılmış ekonomik büyüme koşullarının sağlanması kadar uzun

vadeli kalkınma ve ekonomik büyüme planlamasına önem verilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Bu stratejideki önemli vurgu, yeni yapılanmanın "*yepyeni bir siyasi rota*" olarak ifade edilmesidir.

1.1. KAZAKİSTAN'IN SİYASİ YAPISI

Kazakistan 2 724 900 km² yüzölçümü ile dünyanın dokuzuncu, eski SSCB'nin ikinci en büyük ülkesi olup, yüzölçümü olarak Türkiye'nin yaklaşık 3,5 katı büyüklüğündedir. Sınır komşuları Çin (1533 km), Kırgızistan (1051 km), Rusya (6846 km), Türkmenistan (379 km) ve Özbekistan (2203 km)'dir. Kazakistan'ın Aral Gölü'ne 1070 km'lik ve Hazar Denizi'ne 1 894 km'lik sınırı bulunmaktadır.

Kazakların devletleşme çabaları 15. yüzyılda tamamlanmış olmakla beraber göçebe yaşam tarzları, farklı boyların kendi içerisindeki özerk tutumları nedeniyle siyasi birlik sağlanamamıştır. Kasım Han ile başlamış olan sistemleşme ve Kazakların yükseliş dönemi, Kasım Hanın küçük oğlu Hak Nazar Han döneminde (1538-1581) en üst seviyeye ulaşmıştır. Tevekkel Han (Hak Nazar Han'dan sonraki Han) zamanında (1583-1598) genişleme devam etmesine karşın sonraki yıllarda Kazak kollarının kendi hanlıklarını kurması nedeniyle birbirinden bağımsız yaşanan sisteme geri dönmüştür. Bu durum Kazakların güçlerini azaltmasına ve Kazak ülkesinin düşman istilalarına açık hale gelmesine neden olmuştur. Moğol asıllı Oyratlar, Kalmuklar, Jurganlar, Ruslar ve Çinliler istilacıları oluşturmaktadır (Çağlar, 2018).

Çarlık Rusya, Kazakistan'a 15-16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilgisini arttırmaya başlayarak Kazak sınır bölgelerinde inşa ettiği kalelerin çevresinde sosyo-ekonomik yapı oluşturmuştur. Bu süreçte Rusya'ya karşı Çin'i bir dengeleme aktörü olarak kullanan Kazak Hanlıklarına 1820'li yıllardan itibaren Çarlık Rusya tarafından son verilme politikaları uygulamıştır. Çarlık Rusya, Kazak topraklarında hızlı bir sömürü düzeni ile asimile çalışmalarını destekleyici yasaları işletmesiyle belirgin hale gelmiştir. Çarlık rejimine karşı ortaya çıkan tepkiler sonrasında, Abılay Han'ın torunu Kenasarı Çarlık Rusya'ya isyan ederek Hanlığını ilan etse de son Kazak Han'ı olarak Rus yayılmasını bir süreliğine geciktirmiştir (Çağlar, 2018).

Oyratlar, Kalmuklar ve Cungarlar'ın Kazaklara saldırıları sonrasında Kazaklar, Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Süreç içinde Rusya Kazak topraklarına en

hakim noktasında bulunacak olan Orenburg⁴ kalesinin inşa edilmesi emri ile Kazaklar tedricen Rusya'nın uydusuna alınmıştır. Kazakların diplomatik yardım çağrısı Çarlık Rusya tarafından Kazak ülkesine egemen olmak üzere şekillenmiştir. 22 Haziran 1854'te Çarlık Rusya yayınladığı ferman ile tüm Kazak topraklarını kendi hakimiyetine aldığını ve Kazakların tamamıyla Rus kanunlarına tabi olduğunu ilan etmiştir. Bu Kanunun yayınlanması sonrasında yaşanan Kazaklara yönelik esaret süreci sonrasında Kazaklar 1916'da Çarlık Rusya'ya karşı isyan etmişlerdir. 1917'de Çarlık rejimine karşı Bolşevik ihtilali sonrasında Rus Çarlığı yıkılmış ve Kazakistan Aralık 1917'de muhtariyetini ilan etmişse de 1919 yılında Kazakistan Kızılordu tarafından işgal edilerek 20 Ağustos 1920'de Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. 1917'de kurulmuş olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Kazakistan'a yönelik politikalarını Çarlık Rusya'sının politikalarına benzer şekilde devam ettirmiştir. SSCB, Çarlık Rusya'sından farklı olarak, Kazakların Ortodokslaşmasını değil, Sovyetleştirilmesi, Sovyetik-ateist bir ulus oluşturulmasını temel almıştı. SSCB, 1925-1929 döneminde Kazak ekonomisini tam olarak kontrol edebilmek adına Kazak ekonomisini devletleştirme politikasını devreye sokmuştur. Bu süreçte zorla kolhozlaşma politikası ile Sovyet rejimi, asimile ve resmi soykırım politikalarını uygulamıştır. Sovyet rejiminin uyguladığı demografik politikalar neticesinde Kazaklar 1959 yılına gelindiğinde, artık kendi ülkelerinde azınlık durumundaydılar. 1959 yılında Kazakistan'da Kazakların oranı %30 iken, Rusların oranı %43 düzeyindeydi. Sovyetlerin Kazak halkını Sovyetleştirme çabaları, ekonomik ve demografik alanda olduğu kadar dil ve kültür alanında da olmuştur. 1920'li yıllarda Arap alfabesi yasaklanarak, Latin alfabesine geçilmiştir. 1921 yılında resmi yazışmaların Rusça yapılması, 1938'de Kazak okullarında Rus dilinin öğretilmesinin zorunlu olması kararları sonrasında 1939 yılında alfabe yeniden değiştirilerek Kiril alfabesine geçilmiştir (Çağlar, 2018).

Bolşevik Devrimi ile başlayıp SSCB'nin dağılmasına kadar uygulanan "Homo Sovieticus" politikaları kapsamında Türk topluluklarının farklılıkları pekiştirilerek Sovyet üst kimliği etrafında kendi kültüründen soyut bir Kazak halkı yaratılmak istenmiştir. 1980'li yılların sonunda Sovyet sistemi ve ekonomisinin hızlı çöküş süreci ile ortaya çıkan istikrarsız yapı sonrasında bu durumu fırsata çeviren Kazakistan, 24

⁴ Or ile Ural nehirlerinin kesiştiği bölge

Nisan 1990'da Kazakistan Yüksek Sovyeti, Kazak Devlet Başkanlığı makamını kurmuştur (Çağlar, 2018).

Kazakistan 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığın kazanıldığı tarihten 2019 yılına dek Kazakistan'ın Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'di. Anayasa'nın 28 Ocak 1993 tarihinde kabulü ile ülkenin idare şekli "başkanlık sistemiyle yönetilen, üniter, laik, demokratik, sosyal bir hukuk devleti" olarak tanımlanmıştır. Kazakistan 14 idari eyalet (Oblast) ve iki özel bölge (Astana ve Almatı) olmak üzere 16 bölgeden oluşan idari yapıya sahiptir.

Ülkedeki Eyaletler: "Akmola, Aktöbe, Almatı, Atırav, Batı Kazakistan, Doğu Kazakistan, Jambul, Karagandı, Kızılorda, Kostanay, Kuzey Kazakistan, Mangıstav, Pavlodar, Türkistan". Şekil 1'de Kazakistan'ın eyalet yapısı verilmiştir.

Şekil 1 : Kazakistan'ın İdari Eyalet Yapısı

Kazakistan, "Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı, Şanghay İşbirliği Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrasya Ekonomik Birliği, Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı

Önlemler Konferansı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü” üyeliklerine katılmıştır.

Kazakistan çok yönlü dış politika yürütmekte olup, Çin ve Rusya ile stratejik ortaklık yapmıştır. Aynı zamanda Türk dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiş, ABD başta olmak üzere Batı ülkeleriyle işbirliğini geliştirmeye çalışmıştır. Çin ile nükleer enerji, doğalgaz hattı gibi alanlarda önemli anlaşmalar imzalanmıştır (DEİK, 2012, s. 3).

Kazakistan’da glasnost ve perestroika ile beraber siyasi, ekonomik, demografik, kültürel ve ideolojik değişimler yaşamıştır. Siyasi değişim kapsamında etnik çatışmalar yoğunlaşmış, devletin Kazaklaştırılması esas alınmış, komünist parti kapatılmıştır. 1991 yılında yapılan referandumda Kazak nüfusun %80’i Sovyetler Birliği içerisinde kalınması yönünde oy kullanarak bağımsızlık öncesinde tereddüt yaşamıştır. Sovyetlerin dağılması ve bağımsızlık ilanı sonrasında SSCB dönemi Komünist Parti birinci sekreteri Nazarbayev Cumhurbaşkanı olarak güçlü bir konumla iktidara gelmiştir (Nazpary, 2002, s. 53-55).

Meclis ve Senato’dan oluşan Kazakistan parlamentosunda Senato 6 yıllık dönem için seçilen toplam 47 senatörden oluşmaktadır. Parlamento’nun alt kanadı olan Meclis 107 milletvekilinden oluşmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

2007 yılındaki Kazakistan Anayasası üzerindeki değişiklik ve ilaveler sonrasında başkanlık modelinden başkanlı-parlamente modeline geçilmiş olup, devlet başkanının yetkilerinin bir kısmının Parlamento’ya devredilmesi, Hükümet kurma görevinin çoğunluğu sağlayan partiye verilmesi, milletvekillerinin nispi temsil sistemiyle seçilmesi, milletvekillerinin sayılarının artırılması vb. gibi önemli yenilikler Anayasada yer almıştır. Bu süreçte 57 milletvekilinin gerçekleştirilen değişikliklerin yeniden seçilecek bir Parlamento tarafından uygulanabileceğini öne sürerek, Devlet Başkanına Parlamento’yu feshedip erken seçime gitme önerisi, Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından kabul edilmiştir. 2007 yılındaki Anayasal değişikliklerin uygulanacağı yeni Parlamento seçimi ve yeni hükümet kurma amacıyla erken seçime gidilmiştir (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2020).

Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olup, görev süresi bu değişiklikler kapsamında 7 yıldan 5 yıla düşürülmüştür. Cumhurbaşkanının en çok 2 dönem seçilebilmesi esas iken

bu kural Anayasa’da yapılan değişiklik sonrasında sadece Cumhurbaşkanı Nazarbayev’in ömür boyu seçilebilme hakkı verilmiştir. 2011 yılında yapılan seçimlerde oyların %95,5’ini, 2015 yılında %97,7’sini alan Cumhurbaşkanı Nazarbayev beşinci kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

2007 yılında Nur Otan Halk Demokratik Partisi %88.4 oy ile Meclisteki tüm sandalyeleri kazanarak tek partili siyasi sistemde bütün idari ve siyasi yetkilerin tek bir kişiye ait olduğu sistemden 2012 seçimlerinde yeni kanuni kurallar gereğince Mecliste en az iki siyasi parti temsilcilerinin yer aldığı ve seçimler sonucunda toplam oyların yüzde yedisinden fazlasını elde eden siyasi parti temsilcilerinin Parlamentoda yer aldığı sisteme geçilmiştir (EkoAvrasya Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2012).

2012 yılında Kazakistan Cumhuriyetinde Parlamento seçimleri yapılmıştır. Bu seçimler süresinden önce gerçekleştirilmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev “Kazakistan toplumu ve siyasi sisteminin demokratikleştirilmesi için yeni bir dönemin başlayacağını” belirterek Meclis seçimlerinin zamanından önce yapılacağını duyurmuştur. Yeni Kanunlar kapsamında Mecliste en az iki siyasi partinin temsilcilerinin yer alması söz konusudur. Siyasi idarenin aldığı kararlara göre %7 barajını geçen partilerin Parlamentoda temsil hakkı oluşmaktadır. 2007 yılındaki seçimlerde %88,4 oy alan Nur Otan Halk Demokratik Partisi Meclisteki tüm sandalyeleri kazanmıştı. O tarihe dek Kazakistan siyasi hayatı tek partili sistem ile tüm idari ve siyasi yetkiler bir kişinin elinde birleşmişti. Siyasi kararların tamamı Cumhurbaşkanının iradesiyle alınmaktaydı. Küresel finans krizleriyle baş etme konusunda toplumdaki potansiyel hoşnutsuzlukların önlenmesi amacıyla tek el ve otoriter yönetimden vazgeçmek amacıyla Kazakistan Parlamentosunun yetkilerinin ve sorumluluklarının artırılarak devlet yönetimine aktif katılımı hedeflenmiştir. Bu seçime katılım oranı %75 olup Nur Otan Partisi birinci olarak seçilerek 83 vekile sahip olmuştur. Partinin bu başarısındaki ana nedenler tek partili yönetimin yerleşmiş olması, halkın siyasi değişiklik istememesi, Nazarbayev’in toplumda güçlü bir otoritesinin olması, Nur Otan Partisi’nin ciddi bir siyasi rakibinin olmaması, potansiyel rakiplerinin saf dışı bırakılması ve sistemli bir şekilde zayıflatılması, siyasi metotlarla rakiplerin saf dışı bırakılmasıdır. Seçimlerde Kazakistan Demokratik Ak Jol Partisi %7,47 ile ikinci sırada yer alarak 8 vekile sahip olmuştur. Kazakistan Komünist Halk Partisi %7.19 oy oranı ile üçüncü parti olmuştur. 2007 seçimlerinde %1,29 oy olan Kazakistan Komünist

Halk Partisinin bu başarısındaki neden seçimler öncesi çok aktif hazırlık içinde olması, Rusların ve 70 yaş üstü olan nüfusun belli bölümünün bu partiye oy vermesidir. (ORSAM, Canat Mominkulov, 2012)

15 Ocak 2012 tarihinde gerçekleştirilen seçim sonuçlarına göre 3 siyasi parti %7 barajını aşmış, Meclis'e girmiştir. Bu partilerin aldıkları oy oranları ve milletvekili sayıları aşağıdadır (DEİK, 2012, s. 2).

- ✓ %80,99 oy oranı ile Nur Otan Partisi (83 milletvekili)
- ✓ %7,47 oy oranı ile Kazakistan Demokratik Partisi Ak Jol (8 milletvekili)
- ✓ %7.19 oy oranı ile Kazakistan Halk Komünist Partisi (7 milletvekili)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) seçim ile ilgili “Kazakistan Hükümeti'nin demokratik süreçleri destekleyeceği ve seçimleri AGİT kurallarına göre düzenleyeceğine dair verdiği söz ve vaatlerine rağmen süresinden önce yapılan bu parlamento seçimleri demokratik anlamdaki seçimlerin temel prensiplerine uygun değildir” şeklinde memnuniyetsizliğini açıklamıştır. ABD de benzer düşüncede olduğunu bildirerek, Kazakistan'ın yeni çok partili Parlamentosu ile işbirliği içinde olacağını belirtmiştir. Avrupa Demokrasi Enstitüsü ve İnsan Hakları Bürosu “seçimlerin kontrol edilir olduğunu veya bir merkezden yönetildiğini” iddia etmiştir. Diğer yabancı gözlemciler ise seçimde her şeyin kanuni olduğunu, seçim gibi büyük bir organizasyonun gerçekleştirilmesinde ciddi mesafe alındığı, iyi bir organizasyonun yapıldığını ifade etmişlerdir (ORSAM, Canat Mominkulov, 2012).

2012 yılında yapılan erken milletvekili seçimlerinde ilk kez %7 ülke seçim barajını geçen üç siyasi parti mecliste temsil edilirken 2016 yılındaki seçimde de aynı üç parti (%82,15 oy ile Nur Otan Partisi; %7,18 oy ile Ak Jol Partisi; %7,14 oy ile Komünist Halk Partisi) mecliste temsil hakkı elde etmişlerdir (EkoAvrasya Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2012).

Cumhurbaşkanlığı görevi Nisan 2020 tarihinde dolan Nursultan Nazarbayev 19 Mart 2019 tarihinde görevinden ayrılacağını, Anayasa gereğince Senato Başkanı Tokayev'in kendisinden sonra bu görevi yürüteceğinin açıklamıştır. Nazarbayev Nur Otan Partisi Genel Başkanlığını, Anayasa Komitesi üyeliğini ve Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanlığı görevlerini yürüteceğini bildirmiştir. Tokayev 20 Mart 2019 tarihinde Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiş olup, kendisinden boşalan Senato Başkanlığına

Nazarbayev'in kızı Dariga Nazarbayeva seçilmiştir. 20 Mart 2019 tarihinde Astana şehrinin ismi Nur-Sultan olarak değiştirilmiştir. Kazakistan'da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 9 Haziran 2019 tarihinde yapılması kararı alınmıştır. Alınan bu karar doğrultusunda 09 Haziran 2019'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Tokayev oyların %70,96'sını alarak Kazakistan'ın yeni Cumhurbaşkanı olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2021).

Yeni Cumhurbaşkanı Tokayev, Sovyet diplomatlarının yetiştiği "Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü" mezunudur. Sovyet diplomatı olarak 1975-1991 tarihlerinde Singapur'da ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde görev yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Tokayev "başkâtip" olarak görev yapmaktaydı ve dış politikada tecrübeli bir diplomat olarak görülmekteydi (Ankasam, 2022).

2 Ocak 2022 tarihinde Kazakistan'ın batısında ülkedeki sosyo-ekonomik durumun kötüleşmesi ve sıvılaştırılmış petrol gazına yapılan zamlar sonrasında başlayan protesto gösterileri, Kazakistan'ın önceki başkenti Almatı'da şiddet olaylarına dönüşmüştür. 5 Ocak'ta Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev, protestolardan sorumlu tuttuğu hükümetin istifasını kabul etmiş, ülke genelinde olağanüstü hal (OHAL) ilan etmişti. 5 Ocak'ta ilan edilen OHAL sonrasında 6 Ocak'ta ülkeye konuşlandırılan "Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Barış Gücü" 18 Ocak 2022 itibariyle Kazakistan'da çekilme sürecini tamamlamıştır. 17 Ocak 2022 tarihinde Belarus, Tacikistan, Ermenistan ve Kırgızistan askerleri çekilirken, 18 Ocak 2022'de Rus askerleri tamamen ülkeden çıkmıştır (tr.euronews.com, 2022).

18 Ocak 2022 tarihinde Kazakistan'da halk ayaklanmasından sonra ülkeden ayrıldığı ileri sürülen kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, olaylardan sonra ilk kez sosyal medyada yayınlanan video ile kendisinden sonra Cumhurbaşkanı olan Kasım Cömert Tokayev'e tam destek verdiğini açıklamıştır.

Nazarbayev açıklamasında "Biz birlikte bağımsız Kazakistan'ı inşa ettik, sosyal ve ekonomik kalkınmada önemli sonuçlar elde ettik, sadece Orta Asya'da değil aynı zamanda Bağımsız Devletler Topluluğunda da birçok göstergelerde lider olduk" ifadelerini kullanmıştır. Nazarbayev'in Cumhurbaşkanı Tokayev'in halkın refahının artırılmasına ilişkin reform programının desteklenmesi gerektiği yönündeki açıklamaların yer aldığı videoyu Rusça yapması, Kazak ulus inşasında büyük önem

verdiği Kazak dilini kullanmaması yaşanan olaylar çerçevesinde önemli bir ayrıntı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.2. KAZAKİSTAN’IN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

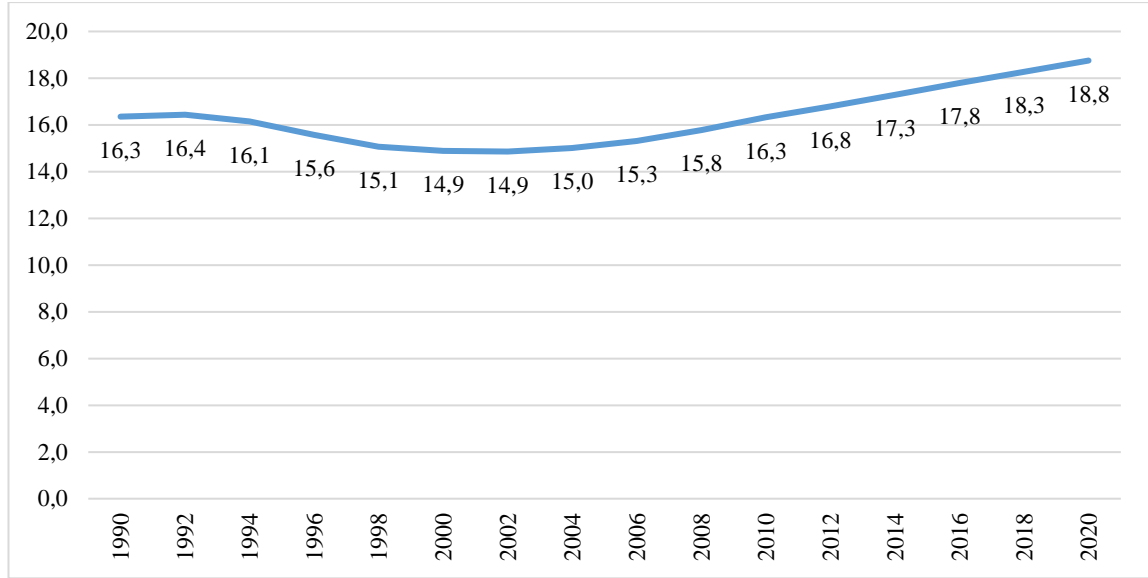
1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bağımsızlığını elde eden Kazakistan, yüksek petrol ihracatı ile ekonomisini hızlı bir şekilde yapılandırmıştır. Bu yapılandırma sonucunda kişi başına düşen yüksek gelir seviyelerine yaklaşmasıyla Kazakistan Orta Asya'da önemli ekonomik ve siyasi bir güç olarak ortaya çıkmıştır (Asia Development Bank, 2018).

1 Kasım 2021 tarihi itibarıyla Kazakistan İstatistik Ofisi verilerine göre Kazakistan'ın nüfusu %1,3 artışla 19.082.500 olmuştur (The Republic of Kazakhstan Bureau of National Statistics_a, 2022). Tablo 1 ve Şekil 2’de 1990-2020 yıllarına ilişkin Kazakistan nüfus verileri sunulmuştur.

Tablo 1: Kazakistan Nüfusu, 1990-2020

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın (%)	Erkek (%)
1990	16.348.000	8.413.735	7.934.265	100,0	51,9	48,1
1995	15.816.243	8.154.346	7.661.897	100,0	51,8	48,2
2000	14.883.626	7.725.228	7.158.398	100,0	51,8	48,2
2005	15.147.029	7.850.972	7.296.057	100,0	51,7	48,3
2010	16.321.872	8.432.713	7.889.159	100,0	51,7	48,3
2015	17.542.806	9.049.058	8.493.748	100,0	51,6	48,4
2020	18.754.440	9.652.308	9.102.132	100,0	51,5	48,5

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/country>, Erişim Tarihi: 25.01.2022

Şekil 2: Kazakistan Nüfusu, 1990-2020⁵

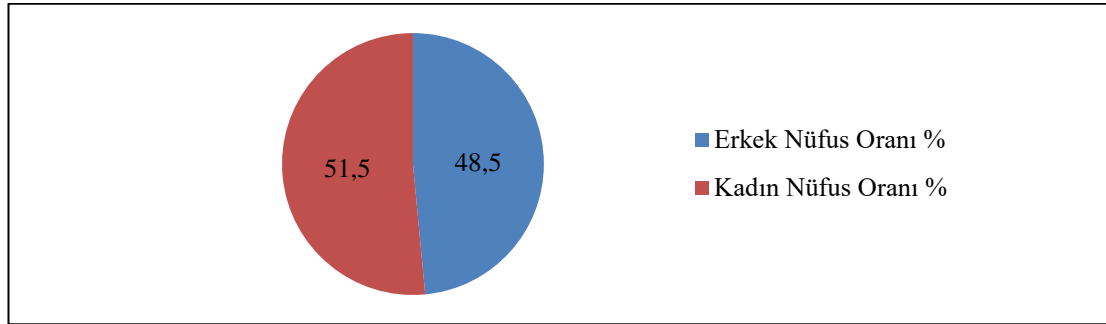
Tablo 1’de görüldüğü gibi 2000 yılındaki nüfus 1990 yılına göre ülke dışına göçler nedeniyle 1,4 milyon azalmıştır. 2000 yılı sonrasında ortalama yıllık %1,4’lük nüfus artışı olmuştur.

Kazakistan’da nüfusun çoğunluğu kuzey ve güney doğu bölgelerinde yaşamaktadır. Batı ve orta bölgelerinde nüfus seyrek. Nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olmasında temel neden dışarıya olan göçler olup, doğal nüfus artış hızı dış göçü karşılayamamıştır. 1989-1999 döneminde 1,5 milyon kişi ülke dışına göç etmiştir. Bu göçün büyük çoğunluğunu Rusya’ya göç eden etnik Ruslar oluşturmuştur. Etnik Alman nüfusunun yarısı Almanya’ya göç etmiştir. 2000 yılından bu yana değişen ekonomik yapı ve gerçekleşen güçlü ekonomik büyüme nedeniyle ülkeden göç eğilimi tersine dönmüş, 2004 yılında ilk kez net göç pozitif dönüşmüştür. Azınlıkların göçü ve nispi olarak yüksek olan doğum oranları neticesinde 1920’lerden sonra ilk kez Kazak nüfus ülkede nüfus çoğunluğunu elde etmiştir. Kazakistan’da bağımsızlık sonrasında Ruslar kamudaki önemli görevlerine son verilerek uzaklaştırılmıştır (Konca, 2012). Kazakistan’da Rusya’ya göçte yavaşlama gözlenmesine karşın halen geniş bir Rus azınlığı bulunmaktadır. 2001 yılı itibariyle Rus nüfus oranı %30 iken bu oran 2021 yılı itibariyle %18,4’dür (The Republic of Kazakhstan Bureau of National Statistics_b, 2022).

⁵ 1 Nolu tablo verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

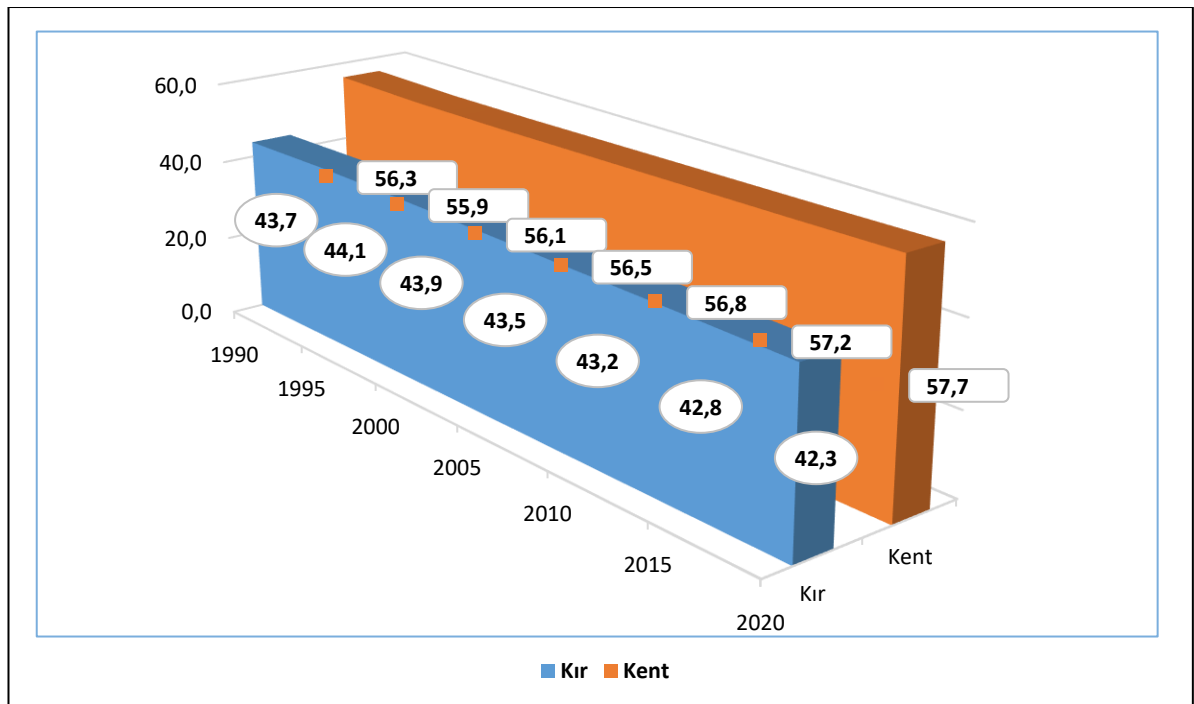
Kazakistan nüfus yapısında kadınların toplam nüfusa oranı 2020 yılı itibariyle %51,5 iken erkeklerin toplam nüfusa oranı %48,5'tir. Şekil 3'de 2020 yılı itibariyle Kazakistan nüfusunun kadın ve erkek ayrımı sunulmuştur.

Şekil 3: Kazakistan Kadın Erkek Nüfus Oranları, 2021

Kazakistan nüfus verilerine göre 2020 yılı itibariyle kentsel nüfus %57,7, kırsal nüfus ise %42,3'dür. Şekil 4'de 1990-2020 yılı dönemine ilişkin nüfusun şehir ve kır ayrımı verilmiştir.

Şekil 4 : Kazakistan'ın Şehir Kır Nüfus Oranları, 1990-2020

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/country>, Erişim Tarihi: 25.01.2022

Kazakistan'da Nur Otan Partisi kendisini "sosyal, demokrat, reformcu ve yapıcı bir parti" olarak tanımlamakta olup, Avrasyacılığı ve Avrasya Birliği fikrini desteklemektedir. Partinin ideolojilerinden biri, SSCB'nin yerine jeopolitik ve

ekonomik güç oluşturacak bir Avrasya Birliği'nin kurulması ve kişi başına gelirin iki kat artırılarak sosyal devletin gerekliliklerinin sağlanmasıdır. Nazarbayev, sosyalist ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine başarıyla geçiş yaparak, dünya toplumuna hızla uyum sağlayan ve otoriter olmakla eleştirilen bir rejimin şemsiyesi altında, önce ekonomi sonra demokrasi diyerek ülke gerçeklerini göz ardı etmeyen bir Kazak modelinin uygulayıcısı olmuştur (Yılmaz, 2016, s.115, 243).

2050 Stratejisinde, Kazakistan'ın çok etnisiteli ve çok dinli toplum yapısı "Aşıl topuğu" olarak adlandırılırsa da Kazakistan'ın bunu avantaja çevirmeyi başardığı ifade edilerek, önce ekonomi sonra politika esasının dikkate alınacağına vurgu yapılmıştır. Stratejide vurgulanan önemli konu sosyal istikrarsızlık ve sosyal eşitsizlik konularına ilişkin değerlendirmeler ve gerçekleştirilmesi planlanan hedeflerdir. Piyasa ve devlet arasındaki sorumlulukların dağılımının yeniden belirlenmesi gerekliliği ve devletin rolündeki değişime vurgu yapılmakla beraber ana hedef olarak vatandaşların sosyal güvenliği ve refahı toplumsal istikrarın en önemli faktörü olarak benimsenmiştir.

Kazakistan, SSCB'nin dağılması ile Sovyet ekonomi modelini bırakarak liberal ekonomi anlayışını uygulamaya başlamıştır. 16 Aralık 1991'de bağımsızlığın ilanı sonrasında ulus inşa sürecinde ekonominin önemini dikkate alan Cumhurbaşkanı Nazarbayev öncülüğünde kalkınma hamlesi başlatılmış, piyasalar üzerindeki hükümet kontrolü ortadan kaldırılarak, serbest piyasaya geçişin sağlanması için gerekli tedbirler alınmış, özelleştirmeler ile zengin yeraltı kaynaklarının ülkede işletilmesi, iç ve dış pazarın oluşturulması sağlanmıştır. İzlenen revizyonist ekonomi politikalar ile ekonomide büyük ölçüde ticari liberalizasyon sağlanmış, tekel kurumlar tasfiye edilmiştir. Bankacılık ve ticaret sektörlerinde gelişmeler doğrultusunda uluslararası ticarete etkinlik artırılmıştır (Çağlar, 2018).

Kazakistan'da bağımsızlık sonrasında neredeyse bütün varlıkların devlet mülkiyetinde olduğu merkezi planlama terk edilerek, özel sektörün ağırlık kazanmaya başladığı piyasa temelli ekonomiye geçilmiştir. Bu sürecin ilk 5 yıllık döneminde Sovyet sistemi içindeki ihracat piyasasının çöküşü ve büyük ölçekli Sovyet mali yardımlarının kaybedilmesi sonucu çok yüksek düzeyde üretim düşüşü yaşanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile beraber Kazakistan'daki mevcut olan çok büyük ölçekli, rekabet gücü ve verimliliği düşük olan ağır sanayi sektörünün dünya piyasalarıyla

rekabete girmesi, girişimlerin yeniden yapılanması kolay olmamış, süreç yavaş işlemiştir (Konca, 2012, s. 6).

Kazakistan, yatırımları hızlandırmak için gerekli mevzuat değişikliklerini gerçekleştirmiştir. 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmiş olan “Yabancı Yatırım Yasası, Petrol Yasası, Yeni Vergi Tarifeleri ve Ortak Yatırım (Joint Venture) Kanunu gibi kanunların çıkarılması ve bankacılık reformu ile fiyat liberalizasyonu konusunda yapılan atılımlarla, yabancı yatırımların artırılması” hedeflenmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında, yabancılar Kazak vatandaşları ile eşit haklara sahip olarak, özelleştirmeye katılmalarında engel olan bazı sınırlamalar ortadan kaldırılmıştır (Konca, 2012, s. 12).

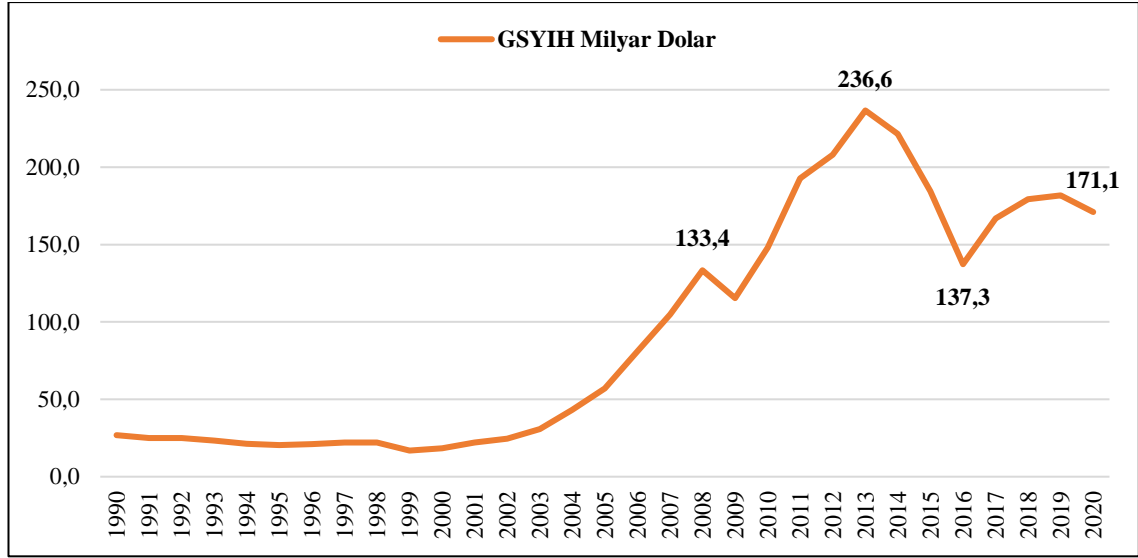
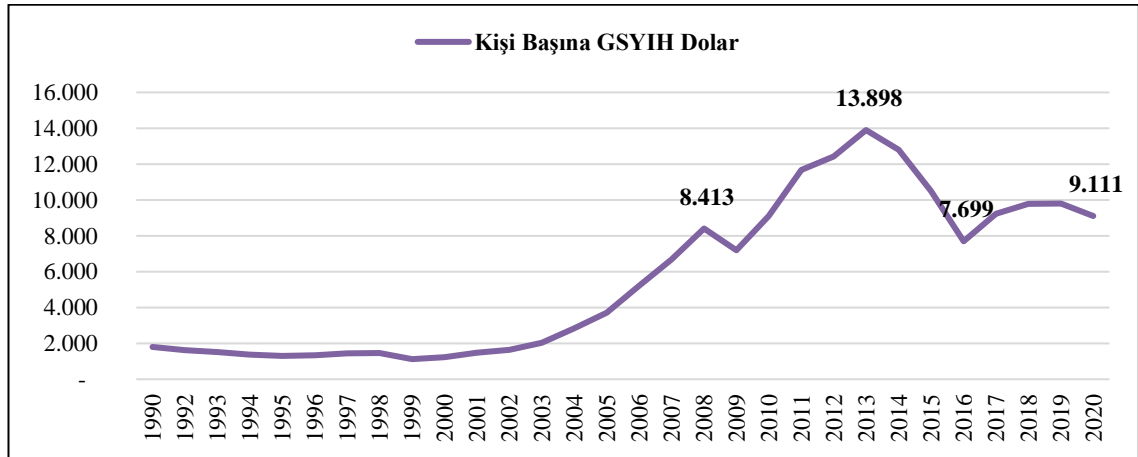
Kazakistan ekonomisi bağımsızlık sonrası üretimdeki daralma, Rus talebinin düşmesi, petrol ve metal fiyatlarındaki dalgalanmalarla beraber küresel krizlerin etkisiyle 1990’lı yıllarda ciddi oranda daralmıştır. Bu dönemde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) dolar değeriyle %23,8 azalışla 16,9 milyar dolar olmuştur. 2000 yılı sonrasında 2009, 2014, 2015, 2016 ve 2020 yıllarındaki daralmalar dışındaki dönemde ciddi oranda artış göstermiştir. 1991 yılında 27,3 milyar dolar olan GSYH %526,5 artışla 2020 yılında 171,1 milyar dolara çıkmıştır. Kişi başına GSYH değeri 1991 yılında 1.668 dolardan %446,2’lik artışla 2020 yılında 9.111 dolar olmuştur. Kazakistan’ın GSYH’si içerisinde yeraltı kaynaklarının payının yüksek olması nedeniyle petrol ve maden fiyatlarının dünya piyasasındaki değişimine göre GSYH ve Kişi Başına GSYH verilerinde dalgalanma olmuştur. Petrol ve maden fiyatlarının yüksek olduğu yıllarda GSYH artışı ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bağımsızlık sonrası en yüksek GSYH değeri 2013 yılında 236,6 milyar dolar olurken Kişi Başına GSYH değeri 13.898 dolara yükselmiştir. Kazakistan GSYH ve Kişi Başına GSYH değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Kazakistan GSYH ve Kişi Başına GSYH, 1990-2020

Yıl	GSYH Milyar Dolar	GSYH Artış Hızı (%)	Kişi Başına GSYH Dolar	Kişi Başına GSYH Artış Hızı (%)
1990	29,7		1.811	
1991	27,3	-7,9	1.668	-7,9
1992	26,4	-3,2	1.622	-2,8
1993	24,6	-7,1	1.518	-6,4
1994	21,9	-10,7	1.369	-9,8
1995	20,6	-6,3	1.298	-5,2
1996	21,0	2,3	1.346	3,7
1997	22,2	5,4	1.439	6,9
1998	22,1	-0,1	1.457	1,3
1999	16,9	-23,8	1.123	-22,9
2000	18,3	8,4	1.226	9,2
2001	22,2	21,1	1.486	21,2
2002	24,6	11,2	1.645	10,7
2003	30,8	25,2	2.042	24,1
2004	43,2	39,9	2.830	38,6
2005	57,1	32,4	3.709	31,1
2006	81,0	41,8	5.209	40,4
2007	104,8	29,4	6.677	28,2
2008	133,4	27,3	8.413	26,0
2009	115,3	-13,6	7.187	-14,6
2010	148,0	28,4	9.109	26,7
2011	192,6	30,1	11.681	28,2
2012	208,0	8,0	12.417	6,3
2013	236,6	13,8	13.898	11,9
2014	221,4	-6,4	12.797	-7,9
2015	184,4	-16,7	10.493	-18,0
2016	137,3	-25,5	7.699	-26,6
2017	166,8	21,5	9.226	19,8
2018	179,3	7,5	9.790	6,1
2019	181,7	1,3	9.793	0,0
2020	171,1	-5,8	9.111	-7,0

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/country>, Erişim Tarihi: 25.01.2022

Şekil 5 ve 6'da Kazakistan GSYH ve Kişi Başı GSYH verileri 1990-2020 yılları itibariyle sunulmuştur.

Şekil 5: Kazakistan GSYH, 1990-2020⁶Şekil 6: Kazakistan Kişi Başı GSYH, 1990-2020⁷

Kazakistan ekonomisinde yıllar itibariyle değişimlere paralel olarak tarım, madencilik ve sanayi sektörlerinin GSYH içindeki paylarında yüksek oranlarda değişim olmuştur. 1990 yılında tarım sektörünün GSYH içindeki payı %31,8'den, 2020 yılında %5,8'e düşmüştür. Madencilik sektörünün payı 1990 yılında %6,7'den 2020 yılında %14,9'e; imalat sanayi sektörünün payı %7,0'dan %14,0'e yükselmiştir.

Tablo 3'de Kazakistan ekonomisinin GSYH verilerinin sektörel büyüklükleri, Tablo 4'de Kazakistan ekonomisinin GSYH içindeki sektörel payları verilmiştir.

⁶ Tablo 2 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

⁷ Tablo 2 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3: Kazakistan GSYH Sektörel Değerleri, Milyar \$, 1990-2020

Yıl	GSYH	Tarım	Madencilik ve Enerji	İmalat	İnşaat	Ticaret ve Otel Lokanta	Ulaştırma ve Depolama	Diğer Faaliyetler	Toplam Katma Değer
1990	29,7	10,1	2,1	2,2	3,4	2,5	2,8	8,6	31,8
1991	27,3	8,0	2,9	2,7	2,4	2,3	2,0	10,7	31,0
1992	26,4	6,1	3,0	3,0	2,2	2,3	2,0	11,6	30,3
1993	24,6	4,0	2,7	2,9	1,9	2,7	2,5	9,9	26,5
1994	21,9	3,3	2,7	2,5	2,0	2,8	2,4	6,0	21,8
1995	20,6	2,5	2,3	2,4	1,2	3,7	2,2	5,3	19,7
1996	21,0	2,6	2,6	2,4	0,9	3,8	2,4	5,6	20,2
1997	22,2	2,5	3,0	2,4	0,9	3,6	2,6	6,1	21,3
1998	22,1	1,9	2,7	2,7	1,1	3,5	3,1	6,0	20,9
1999	16,9	1,7	2,4	2,4	0,8	2,4	2,0	4,4	16,1
2000	18,3	1,5	2,9	3,0	0,9	2,4	2,1	4,4	17,2
2001	22,2	1,9	3,2	3,6	1,2	2,8	2,5	5,7	20,9
2002	24,6	2,0	3,7	3,6	1,6	3,2	2,9	6,4	23,2
2003	30,8	2,4	4,6	4,4	1,8	3,9	3,8	8,3	29,2
2004	43,2	3,1	6,9	5,7	2,6	5,8	5,1	12,2	41,4
2005	57,1	3,6	10,1	6,9	4,5	7,3	6,7	15,7	54,8
2006	81,0	4,5	14,5	9,4	7,9	9,9	9,3	22,6	78,2
2007	104,8	5,9	17,6	12,0	9,9	13,9	12,1	30,9	102,4
2008	133,4	7,1	27,2	15,7	10,8	17,4	14,7	37,4	130,3
2009	115,3	7,1	22,7	12,5	9,1	15,0	12,7	34,5	113,7
2010	148,0	6,7	31,9	16,8	11,4	20,5	16,5	39,5	143,3
2011	192,6	9,6	38,0	21,4	12,4	27,7	18,0	48,5	175,6
2012	208,0	8,9	39,6	23,0	12,8	32,9	20,8	53,2	191,3
2013	236,6	10,7	40,5	25,2	14,1	37,6	24,2	64,0	216,2
2014	221,4	9,6	37,5	22,8	13,2	37,4	23,2	60,9	204,5
2015	184,4	8,7	26,9	18,9	11,0	33,4	20,7	55,2	174,9
2016	137,3	6,3	20,3	15,6	8,1	24,6	14,2	40,6	129,6
2017	166,8	7,5	26,0	18,8	9,1	30,0	17,0	48,6	157,0
2018	179,3	7,9	30,0	20,5	9,5	32,1	18,1	49,2	167,4
2019	181,7	8,1	29,2	20,8	10,0	32,9	18,1	49,9	169,0
2020	171,1	9,2	23,9	22,4	10,4	29,5	15,7	49,0	160,1

Kaynak: United Nations, Statistics Division, <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Downloads>, Erişim Tarihi: 15.05.2020

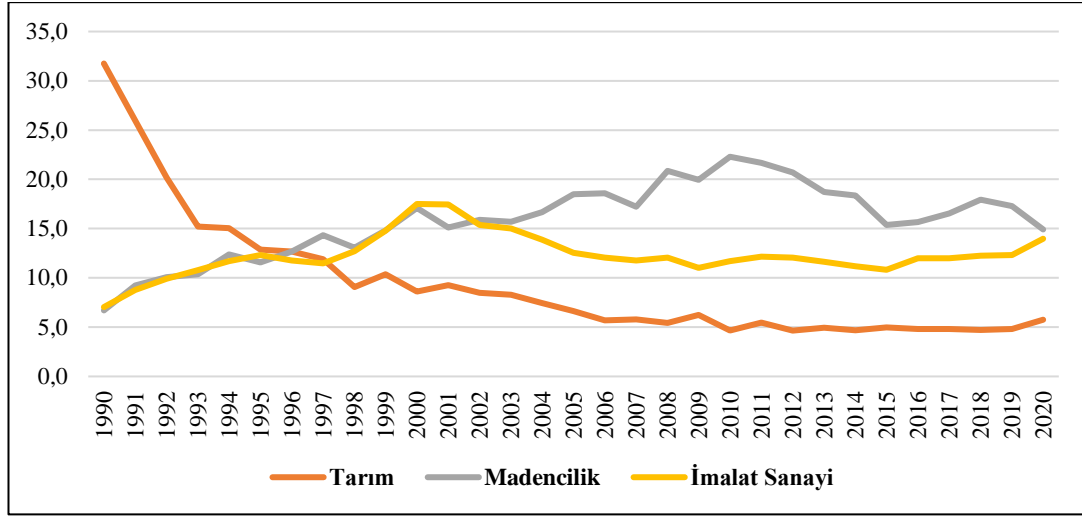
Tablo 4: Kazakistan GSYH Sektörel Payları %, 1990-2020⁸

Yıl	Tarım	Madencilik	İmalat	İnşaat	Ticaret Ve Otel Lokanta	Ulaştırma Ve Depolama	Diğer Faaliyetler	Toplam
1990	31,8	6,7	7,0	10,6	8,0	8,8	27,2	100,0
1991	25,9	9,2	8,8	7,6	7,5	6,6	34,4	100,0
1992	20,2	10,1	9,9	7,1	7,8	6,5	38,4	100,0
1993	15,2	10,4	10,8	7,2	10,1	9,2	37,1	100,0
1994	15,1	12,4	11,7	9,1	12,8	11,2	27,7	100,0
1995	12,9	11,6	12,3	6,3	18,8	11,1	27,0	100,0
1996	12,7	12,7	11,8	4,3	18,9	11,8	27,9	100,0
1997	11,9	14,3	11,5	4,1	17,1	12,2	28,9	100,0
1998	9,1	13,1	12,7	5,2	16,7	14,6	28,7	100,0
1999	10,4	14,8	14,8	5,0	14,9	12,7	27,5	100,0
2000	8,6	17,1	17,5	5,5	13,8	12,2	25,3	100,0
2001	9,3	15,1	17,5	5,8	13,4	11,8	27,1	100,0
2002	8,5	15,9	15,4	6,7	13,6	12,3	27,6	100,0
2003	8,3	15,7	15,0	6,3	13,2	13,1	28,4	100,0
2004	7,4	16,7	13,9	6,3	13,9	12,3	29,5	100,0
2005	6,6	18,5	12,5	8,2	13,3	12,3	28,6	100,0
2006	5,7	18,6	12,1	10,2	12,7	12,0	28,9	100,0
2007	5,8	17,2	11,8	9,7	13,6	11,8	30,2	100,0
2008	5,4	20,9	12,1	8,3	13,4	11,3	28,7	100,0
2009	6,2	20,0	11,0	8,0	13,2	11,2	30,4	100,0
2010	4,7	22,3	11,7	8,0	14,3	11,5	27,6	100,0
2011	5,5	21,7	12,2	7,1	15,8	10,2	27,6	100,0
2012	4,7	20,7	12,0	6,7	17,2	10,9	27,8	100,0
2013	4,9	18,7	11,6	6,5	17,4	11,2	29,6	100,0
2014	4,7	18,3	11,2	6,4	18,3	11,3	29,8	100,0
2015	5,0	15,4	10,8	6,3	19,1	11,8	31,6	100,0
2016	4,8	15,7	12,0	6,2	19,0	10,9	31,3	100,0
2017	4,8	16,5	12,0	5,8	19,1	10,8	30,9	100,0
2018	4,7	17,9	12,2	5,7	19,2	10,8	29,4	100,0
2019	4,8	17,3	12,3	5,9	19,5	10,7	29,5	100,0
2020	5,8	14,9	14,0	6,5	18,4	9,8	30,6	100,0

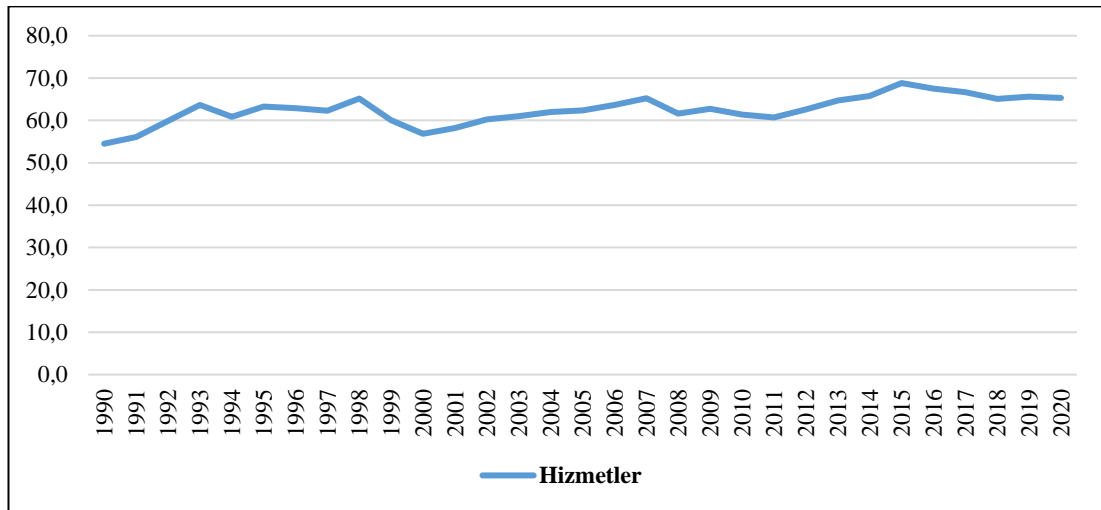
1990-2020 dönemine ilişkin, Kazakistan ekonomisinde tarım, madencilik ve sanayi sektörlerinin GSYH içindeki payları Şekil 7’de, hizmet sektörünün GSYH içindeki payları Şekil 8’de sunulmuştur.

⁸ Tablo 3’de yer alan veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 7: Kazakistan’da Tarım, Madencilik ve İmalat Sanayi Sektörlerinin GSYH İçindeki Payı, 1990-2020⁹

Şekil 8: Kazakistan’da Hizmet Sektörünün GSYH İçindeki Payı, 1990-2020¹⁰

Kazakistan ekonomisindeki gelişmeler dış ticaret verilerine de yansımıştır. 1990 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %25,5 iken bu oran ilerleyen yıllarda Kazak ekonomisi için olumlu yönde artmıştır. Bağımsızlığın kazanıldığı yıl %63,9 olan bu oran 2011 yılında 21 yılın rekoru olacak şekilde %174,3, 2008 yılında %158,3 ve 2014 yılında %153,5 olmuştur. Tablo 5 ve Şekil 9’da Kazakistan’ın dış ticaret verileri, Şekil 10’da ihracatının ithalatı karşılama oranları verilmiştir.

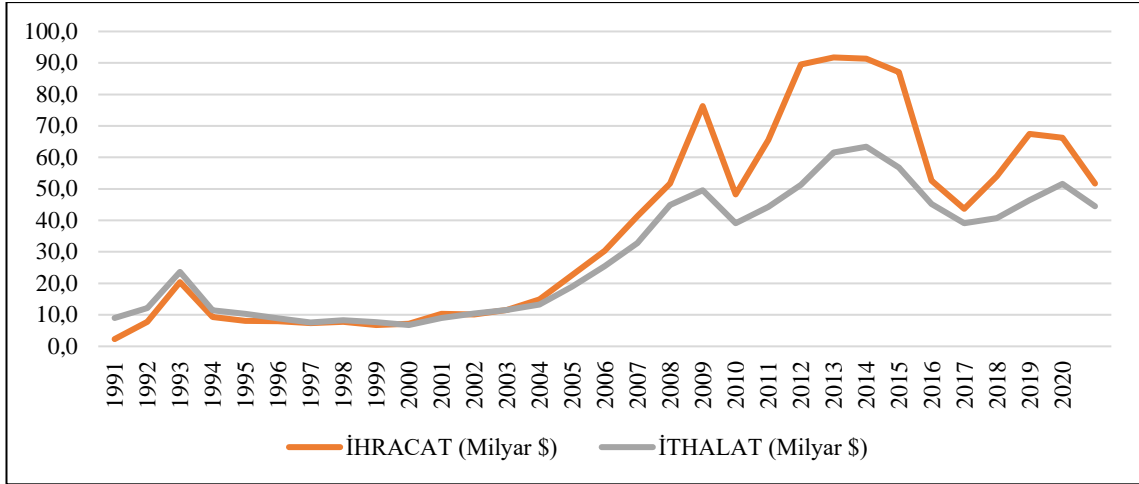
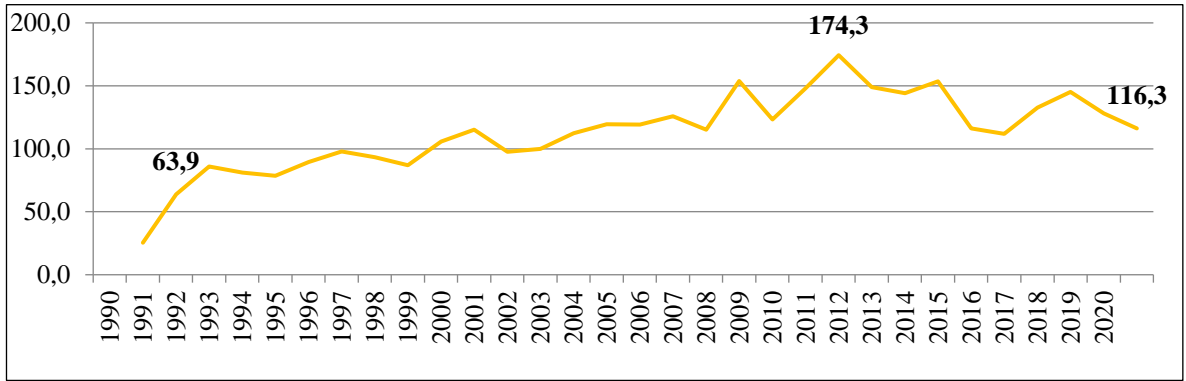
⁹ Tablo 4’de yer alan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

¹⁰ Tablo 4’de yer alan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 5: Kazakistan Dış Ticaret Verileri, 1990-2020

Yıl	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1990	2,3	9,0	25,5
1991	7,8	12,2	63,9
1992	20,4	23,7	86,0
1993	9,3	11,5	81,1
1994	8,1	10,3	78,7
1995	8,0	9,0	89,5
1996	7,4	7,6	98,0
1997	7,7	8,3	93,3
1998	6,7	7,7	87,0
1999	7,2	6,8	105,8
2000	10,4	9,0	115,3
2001	10,2	10,4	97,7
2002	11,6	11,6	99,9
2003	14,9	13,3	112,5
2004	22,7	18,9	119,6
2005	30,4	25,5	119,4
2006	41,3	32,8	125,9
2007	51,7	44,9	115,1
2008	76,3	49,6	153,8
2009	48,2	39,1	123,3
2010	65,5	44,3	148,0
2011	89,5	51,3	174,3
2012	91,7	61,6	148,9
2013	91,4	63,4	144,1
2014	87,1	56,7	153,5
2015	52,6	45,2	116,2
2016	43,7	39,1	111,9
2017	54,0	40,7	132,6
2018	67,5	46,5	145,3
2019	66,2	51,6	128,2
2020	51,7	44,5	116,3

Kaynak: United Nations, Statistics Division, <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Downloads>, Erişim Tarihi: 15.05.2020

Şekil 9: Kazakistan İthalat ve İhracat Değerleri, Milyar Dolar, 1990-2020¹¹Şekil 10: Kazakistan İhracatının İthalatı Karşılama Oranları (%) 1990,2020¹²

Kazakistan bağımsızlığını kazanmasıyla beraber doğrudan yabancı yatırım çekme konusunda başarı sağlamış, Orta Asya'daki doğrudan yabancı yatırımlarının toplamının %80'inden fazlasına sahip olmuştur. Bu yatırımlar en başta Kaşagan yatakları olmak üzere hidrokarbon alanlarındaki gelişmeler sayesinde kazanılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019). Hollanda, ABD ve İsviçre Kazakistan'a en fazla doğrudan yabancı yatırımı sağlayan ülkeler olmuştur.

Kazakistan'da sanayi sektörünün gelişiminin sağlanması için iç ve dış pazarların oluşturulması, zengin yeraltı kaynaklarının ülkede işletilmesi, piyasalar üzerindeki hükümet kontrolünün ortadan kaldırılması ve devlet işletmelerinin özelleştirilmesine yönelik reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar ticaretin liberalleştirilmesi, yatırımların teşvik edilmesi için gerekli kanunların çıkarılması, vergi ve gümrük

¹¹ Tablo 5 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

¹² Tablo 5 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

konularında düzenlemelerin yapılmasıdır. 1993 yılında Kazakistan'da milli para birimi Tenge tedavüle girmiştir (Çağlar, 2018).

Kazakistan 2000'li yıllardan sonra enerji sektörü dışındaki sektörlerde çeşitliliğin artırılarak ekonomide petrol fiyatlarına olan bağımlılığın azaltılması hedeflenmiştir. (Çağlar, 2018).

Ekonomik ve sosyal göstergeler içinde yer alan yoksulluk açığı ve medyan gelirinin %50'sinin altında yaşayanların oranı ve Gini Katsayılarına ilişkin veriler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Kazakistan'da Yoksulluk Sınırındaki Nüfus Oranları ve Gini Katsayısı (%), 2009-2018

	Yoksulluk açığı günde 5,50\$ (2011 SAGP) (%)	Günde 3,20 ABD Doları (2011 SAGP) ile çalışan yoksulluk oranı (nüfusun yüzdesi)	Medyan gelirin yüzde 50'sinin altında yaşayan insanların oranı (%)	Gini Katsayısı (Dünya Bankası Tahminleri)
1996	19,8	22,0	12,8	35,4
2001	24,9	29,8	14,1	36,0
2002	22,0	25,3	12,0	34,8
2003	18,7	20,2	11,7	33,7
2004	15,1	14,3	9,1	31,8
2005	18,8	21,9	16,4	39,8
2006	7,3	4,9	6,4	30,2
2007	4,3	2,3	6,4	30,1
2008	3,6	1,7	5,2	28,5
2009	3,9	2,0	5,8	28,2
2010	2,8	1,5	5,1	28,0
2011	1,2	0,6	4,9	28,0
2012	1,1	0,4	5,1	28,2
2013	0,7	0,2	4,3	27,1
2014	0,7	0,2	4,3	27,0
2015	0,9	0,3	3,7	26,8
2016	1,6	0,6	4,5	27,2
2017	1,0	0,3	4,0	27,5
2018	0,7	0,2	3,8	27,8

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/country>, Erişim Tarihi: 25.01.2022

Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası uyguladığı ekonomik politikalarla yoksulluğun azaltılması ve sosyal korumanın oluşturulması hedeflenmiştir. Bu süreç içerisinde Kazakistan 2015 yılından önce yoksulluğun azaltılması, ilköğretime erişim, çocuk ve anne sağlığının iyileştirilmesi ile ilgili alanlar dahil olmak üzere Binyıl Kalkınma Hedeflerinin çoğuna ulaşmıştır (Asia Development Bank, 2018).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SİYASİ EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

2.1. TÜRKİYE’NİN SİYASİ YAPISI

Türkiye 783.562 km² yüzölçümü ile topraklarının büyük bölümü Anadolu’da, küçük bir bölümü Trakya’da bulunmaktadır. Bu açıdan Türkiye hem Asya ve hem de Avrupa ülkesi durumundadır. Türkiye’nin sınır komşuları, Doğu Trakya’da Yunanistan ve Bulgaristan, kuzeydoğuda Gürcistan, doğuda Ermenistan, Azerbaycan’a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve İran, güneydoğuda ise Irak ve Suriye’dir.

Osmanlı İmparatorluğunun 1. Dünya Savaşı yenilgisi sonrasında olağanüstü yetkilere sahip bir Meclisin 23 Nisan 1920’de kurulmasıyla Türk siyasi yaşamında yeni bir dönem açılmıştır. Bu tarihte açılan TBMM ile Anadolu’da ulusal egemenliğe dayanan yeni bir devlet kurulmuş ve 1921 Anayasası’ndaki egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olduğuna ilişkin hükümle Cumhuriyet yönetimi için önemli bir adım atılmıştır. Savaş yıllarında ulusun gücünün bölünmemesi amacıyla bu dönemde rejim konusu açıkça tartışılmamış, Lozan Barış Anlaşması sonrasında iç politikaya ağırlık verilmeye başlanmış, Ankara’nın başkent olmasıyla da çok önemli siyasal gelişmelerin olacağı mesajı verilmiştir (Aysal, 2017).

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, TBMM’nin seçeceği Cumhurbaşkanı ve Meclisten alınacak güvenoyu ile hükümet kurulmuş olacaktı. Cumhuriyetin ilanı sonrasında Türkiye devletinin ve hükümet şeklinin Cumhuriyet olduğu kanunlaşmıştır. İlk kez kabine sistemine geçilerek, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından başbakanlığa atanan İsmet Paşa, Cumhuriyetin ilk Hükümetini kurmuştur (Aysal, 2017).

Türkiye’de 1925 ve 1930 yıllarında iki kez çok partili siyasi hayata geçiş adımı atılmış, ancak ikisinde de sonuç alınamamıştır. Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına dek Cumhuriyet Halk Partisinin tek başına iktidar olması nedeniyle bu dönem “Tek Parti Dönemi” olarak isimlendirilmiştir. Atatürk’ün ölümünden sonra İsmet İnönü’nün Cumhuriyet Halk Partisi içinde değişikliklere gitmesi parti içerisinde rahatsızlıklara

neden olmuştur. II. Dünya Savaşı ile birlikte Türkiye’de iç ve dış gelişmelerin etkisiyle siyasi yapı etkilenmiş, farklı siyasi partiler kurulmuştur (Akkaya, 2011).

Cumhuriyet Halk Partisi ekonomi alanında, 1946’da “5 Yıllık Sanayi Planını”, 1947’de “Türkiye Kalkınma Planını” uygulamaya alarak, 1948 yılında Türkiye “İktisat Kongresini” düzenlemiştir. Bu süreçte ilk devalüasyon yapılmış, Truman Doktrini ve Marshall yardımları çerçevesinde ABD’den borç alınmaya başlanmıştır. 1947 sonrasında devletçi modelde gevşeme ile 1950’de bu durum iyice ilerlemiştir (Kaştan, 20000).

1950 yılında Demokrat Parti, 27 yıllık tek parti iktidarına seçimle son vererek, liberal bir sosyo-ekonomik yapının doğmasını sağlamıştır. Devletçi ekonomik modelden liberal ekonomik politikalara geçilmesi, tarım sektörüne öncelik verilmesi, sanayileşmenin özel sektör öncülüğünde gerçekleştirilmesi ve dış ekonomik ilişkilerde liberalleşme esas alınmıştır. Bu dönem genel anlamda anti-devletçi ekonomik politikaların benimsenerek liberalleşmenin uygulandığı bir dönem olmuştur (Kanca, 2012).

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile Demokrat Parti iktidarına son verilerek, Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. 1961 Anayasasının kabulü sonrasında nispi temsil sistemiyle seçimler yapılmıştır. 1961 sonrası dönemde yaşanan iç gelişmelerle birlikte 1968’de Fransa’da başlayan öğrenci hareketleri Türkiye’yi de etkilemiştir. Ekonomik ve toplumsal alanlardaki değişimlerle birlikte köyden kente göç, çarpık şehirleşme, gelir dağılımındaki dengesizlikler gibi bir sorunlar dizisi ortaya çıkmıştır. 12 Mart 1971 tarihinde muhtıra şeklinde bir askeri müdahale daha gerçekleştirilmiştir. 1976 sonrasında başlayan öğrenci hareketleri, parlamentodaki siyasi partilerin kısır çekişmeleri demokratik rejimi ciddi bir bunalıma sokmuştur. Bu süreçte yaşanan işçi hareketleri ve ekonomik darboğazın aşılammaması sonucu, 12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri bir kez daha yönetime el koymuş, TBMM feshedilerek siyasi partilerin tamamı kapatılmıştır (Hacettepe Üniversitesi, 2022).

1980 sonrası ekonomik alandaki değişimlerin temelini 24 Ocak Kararları oluşturmuştur. Alınan kararlarla devletçi ekonomik politikalar kökünden sarsılarak liberal ekonomi dönemi başlatılmıştır. İhracata yönelik ekonomi politikaları esas alınarak, ekonomi büyük oranda liberalleştirilmiştir. Askeri darbe sonrası gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile 1961 Anayasasının tersine, temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmış,

muhafazakâr düşüncenin gelişiminin önü açılmıştır. Bu dönem neo-muhafazakâr düşünceye yönelik siyasal yapılanma dönemi olmuştur. 1980 sonrası dönemde Türkiye’de sosyal ve siyasal alanda yeniden yapılanma süreci başlamıştır (Küçük, 2019).

12 Eylül darbesi sonrasında kabul edilen 1982 Anayasası ve Milli Güvenlik Konseyi’nin oluşturduğu kanunlar ve yönetmelikler 12 Eylül rejiminin kurumsallaşmasını sağlamıştır. 1961 Anayasası ile devlet yapısına giren, 1971 yılındaki değişiklikle alanını genişleten Milli Güvenlik Kurulunun gücü 1982 Anayasası ile daha da artmıştır. Askeri yönetim tarafından gerçekleştirilen düzenlemeler sonrasında Milli Güvenlik Konseyi’nden onay alan partiler seçime girmiştir. Farklı görüşlerden politikacıların yer aldığı Ana Vatan Partisi Turgut Özal liderliğinde Türk siyasi tarihinde önemli bir dönemi başlatmıştır (Kösece, 2021).

Türkiye’de 1980’li yılların sonunda yaşanan terör olayları, buna dayalı ortaya çıkan toplumsal karışıklıklar, faili meçhul cinayetler, yolsuzluklar, ekonomik krizler ve Turgut Özal’ın 1993 yılındaki ölümü sonrasındaki koalisyonlar dolayısıyla siyasal krizler yaşanmıştır. Bu dönemde siyasal yapıdaki otorite boşluğunda Ordu tekrar vesayet rolünü üstlenmiştir. Darbe sonrası Refah Partisi adıyla siyasal yaşama yeniden giren Millî Görüş 1994 yerel seçimlerindeki başarısı sonrasında, 1995 yılındaki genel seçimler sonrası birinci parti olarak Doğru Yol Partisi ile kurulan hükümette Erbakan’ın Başbakanlığı sonrasında 28 Şubat’a giden süreç başlamıştır (Kösece, 2021).

28 Şubat, Refahyol Hükümeti’nin muhtıra ile düşmesine yol açarak, siyasetin Ordunun etkisindeki siyaset dışındaki güçlerce yeniden dizayn edilmesi hareketi olarak değerlendirilmiştir. 28 Şubat ile askerin fiilen yönetime el koymaması ve sivil aktörler ile vesayetini kurumsallaştırma çabasında olması nedeniyle “postmodern darbe” olarak anılmıştır (Özipek, 2005).

2002 yılında gerçekleştirilen erken seçim ile oyların %34,3’ünü alan Adalet ve Kalkınma Partisi 58. Hükümeti kurmuştur. 16 Nisan 2017 Referandumunda kabul edilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, 24 Haziran 2018 tarihli seçim sonrasında 9 Temmuz 2018 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır.

2.2. TÜRKİYE’NİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 83 milyon 614 bin 362 kişidir. Erkek nüfus 41 milyon 915 bin 985 kişi ile toplam nüfusun %50,1’ini, kadın nüfus 41.698.377 kişi ile %49,9’unu oluşturmaktadır. Tablo 7 ve Şekil 11’de 1990-2020 yıllarına ilişkin Türkiye nüfus verileri sunulmuştur.

Tablo 7: Türkiye Nüfusu, 1990-2020

Yıl	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
1990	53.921.758	27.291.494	26.630.264	100,0	50,6	49,4
1995	58.486.453	29.650.015	28.836.438	100,0	50,7	49,3
2000	63.240.196	32.096.148	31.144.048	100,0	50,8	49,2
2005	67.903.461	34.483.857	33.419.604	100,0	50,8	49,2
2010	72.326.992	36.762.746	35.564.246	100,0	50,8	49,2
2015	78.529.413	39.879.351	38.650.062	100,0	50,8	49,2
2020	84.339.067	42.702.942	41.636.125	100,0	50,6	49,4

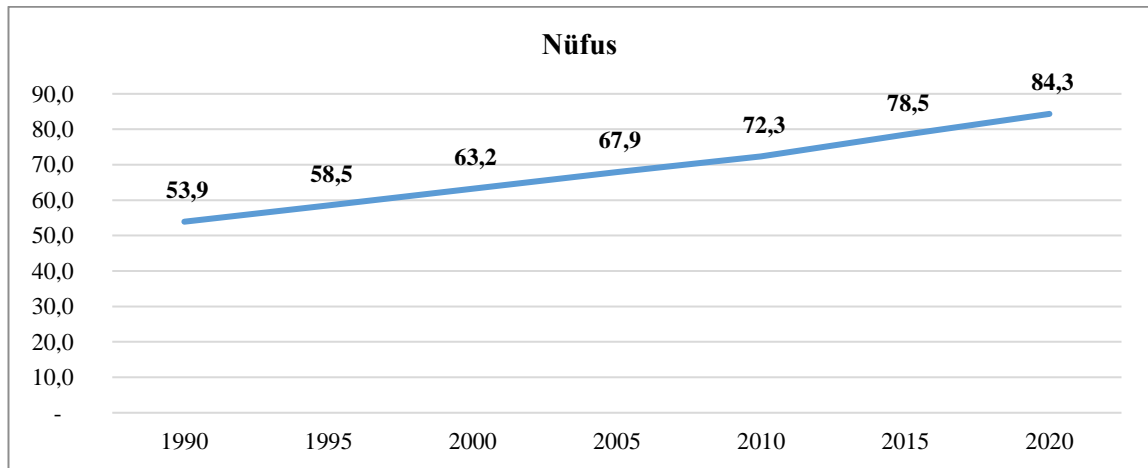
Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları ve Tahminleri,

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>,

Erişim Tarihi:

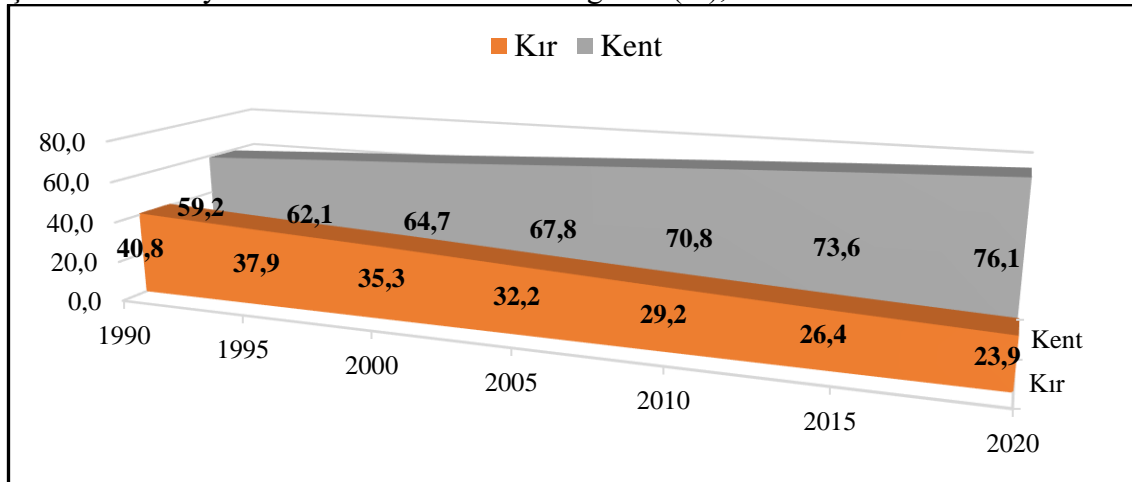
22.01.2022

Şekil 11: Türkiye Nüfusu, 1990-2020, Milyon

Türkiye nüfus verilerine göre 2020 yılı itibarıyla %76,1 kentsel, %23,9 kırsal nüfusa sahiptir. Şekil 12’de 1990-2020 yılı dönemine ilişkin nüfusun kent ve kır ayrımı verilmiştir.

Şekil 12: Türkiye Nüfusunun Kent ve Kır Dağılımı (%), 1990-2020

1980 sonrası dönemde Türkiye'de, dış ticaretin serbestleştirilmesi, yurtiçi mali piyasaların yeniden yapılandırılması, rekabete açık ekonomi ilke ve esaslarının oluşturulması için önemli adımlar atılmıştır. Sürecin tamamlayıcılığı 1989 yılında uluslararası sermaye hareketlerinin tamamen serbest bırakılmasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı dönem içinde kamu kesiminde yeniden yapılanma çalışmaları yürütülmüştür (DPT, 1995).

1996-2000 yılı 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) döneminde yapısal değişim projeleri ile birlikte sürdürülebilir büyümenin sağlanması hedeflenmiştir. Bu dönemde Gümrük Birliği sonrası Avrupa Birliği (AB) ile artması öngörülen dış rekabette özel kesimin yeni bir yapılanmasıyla birlikte faktör piyasalarının etkin, esnek ve verimli bir yapıya dönüşeceği ve büyümeye katkı sağlayacağı öngörülmüştür (DPT, 2000).

8. BYKP döneminde 2001 yılı ekonomik krizi sonrasında %9,5'lik daralma sonrasında uygulanan sıkı maliye ve para politikaları ile makroekonomik istikrarın sağlanması yönünde önemli adımlar atılması neticesinde yüksek büyüme performansı sağlanmıştır. Bu dönemdeki yapısal reformlar ve özelleştirmeler ile özel sektörün ekonomi içindeki ağırlığı artırılmıştır (DPT, 2006). 2000'li yılların başından itibaren gerçekleştirilen yapısal reformlar ve uygulanan ekonomi politikaları sonucunda elverişli küresel ekonomik ortamın etkisiyle ekonomik ve sosyal alanda gelişme sağlanmıştır (DPT, 2013).

2008'de yaşanan küresel kriz Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Küresel krizle beraber belirsizliklerin artması, güven ortamını ve ileriye dönük

beklentileri olumsuz yönde etkileyerek, ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına neden olmuştur. 2002-2006 döneminde yıllık ortalama %7,2 artan GSYH, 2007-2012 döneminde %3,3 oranında artmıştır (DPT, 2013).

2008 yılı küresel finans krizi sonrasında Türkiye ekonomisi 2010 yılında toparlanma sürecine girmiştir. 2018 yılında yaşanan küresel olumsuzluklar nedeniyle dış ticaret ve turizm gelirlerinde daralma yaşanmaya başlamıştır. Bunun dışında Türkiye'nin yakın bölgelerindeki siyasi gelişmeler, ekonomik faaliyetleri olumsuz etkileyen yurt içindeki gelişmeler ihracatın önceki dönemlere göre yavaşlamasına neden olmuştur (DPT, 2018). Türkiye GSYH ve Kişi Başına GSYH değerleri Tablo 8'de sunulmuştur.

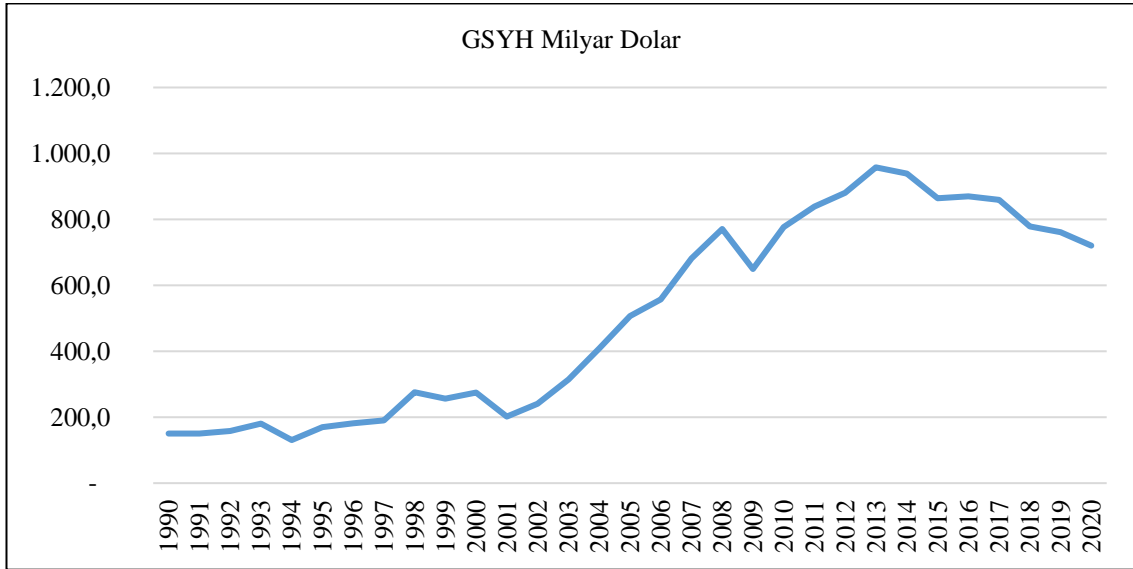
Tablo 8: Türkiye GSYH ve Kişi Başına GSYH, 1990-2020

Yıl	GSYH Milyar Dolar	Kişi Başına GSYH Dolar	Kişi Başına GSYH Artış Hızı %
1990	150,7	2.794	
1991	150,0	2.736	-2,1
1992	158,5	2.842	3,9
1993	180,2	3.180	11,9
1994	130,7	2.270	-28,6
1995	169,5	2.898	27,6
1996	181,5	3.054	5,4
1997	189,8	3.144	3,0
1998	276,0	4.500	43,1
1999	256,4	4.116	-8,5
2000	274,3	4.337	5,4
2001	201,8	3.143	-27,5
2002	240,3	3.688	17,3
2003	314,6	4.760	29,1
2004	408,9	6.102	28,2
2005	506,3	7.456	22,2
2006	557,1	8.102	8,7
2007	681,3	9.792	20,9
2008	770,5	10.941	11,7
2009	649,3	9.103	-16,8
2010	777,0	10.743	18,0
2011	838,8	11.421	6,3
2012	880,6	11.796	3,3
2013	957,8	12.615	6,9
2014	939,0	12.158	-3,6
2015	864,3	11.006	-9,5
2016	869,7	10.895	-1,0
2017	859,0	10.590	-2,8
2018	778,5	9.454	-10,7
2019	761,0	9.122	-3,5
2020	720,0	8.536	-6,4

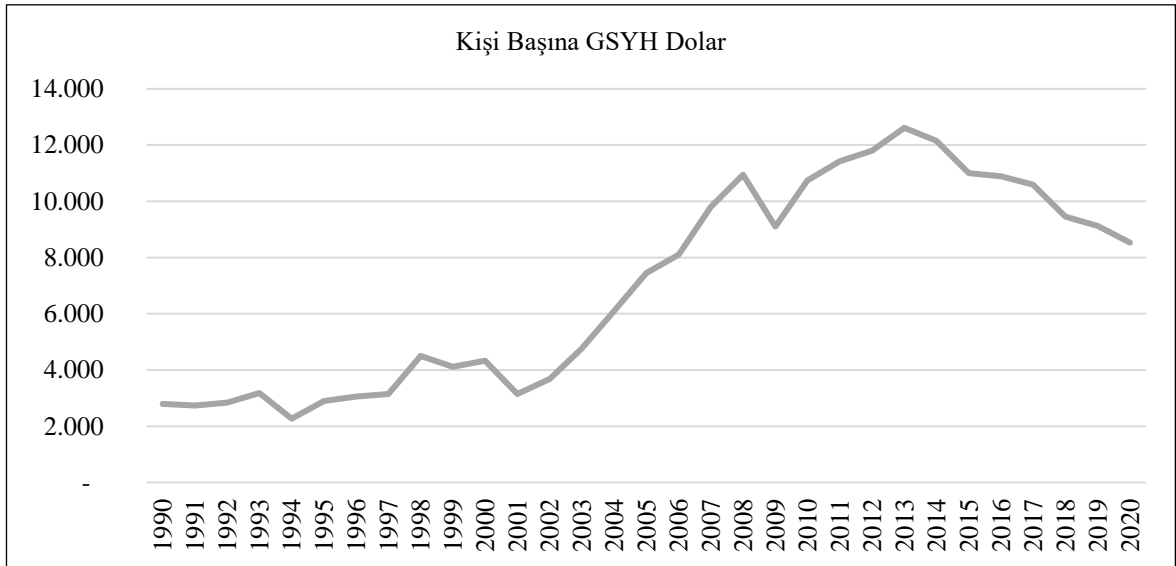
Kaynak: United Nations, Statistics Division, <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Downloads>, Erişim Tarihi: 15.05.2020

Tablodan görüldüğü gibi 1990-2009 döneminde yaşanan 1994, 2001 ekonomik krizleri ve 2008 yılı küresel finansal kriz Türk ekonomisini olumsuz yönde etkileyerek kişi başına GSYH değerlerinde önemli düzeyde azalış gerçekleşmiştir. 2014-2020 döneminde kişi başına GSYH değerinde devam eden daralma yaşanmaktadır. Şekil 13 ve 14'de Türkiye GSYH ve Kişi Başı GSYH verileri sunulmuştur.

Şekil 13: Türkiye GSYH, 1990-2020¹³

Şekil 14: Türkiye Kişi Başına GSYH, 1990-2020¹⁴

¹³ Tablo 8 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

¹⁴ Tablo 8 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Türk ekonomisindeki yıllar itibariyle değişimlere paralel olarak tarım, madencilik ve sanayi sektörlerinin GSYH içindeki paylarında değişimler olmuştur. 1990 yılında tarım sektörünün GSYH içindeki payı %14,0 iken 2020 yılında %7,5'e düşmüştür. Madencilik sektörünü payı ise 1990 yılında %3,2 iken 2020 yılında %4,1'e yükselmiş, imalat sanayi sektörü 1990 yılında %28,3'den 2020 yılında %21,5'e düşmüştür. Tablo 9'da Türkiye ekonomisinin GSYH verilerinin sektörel büyüklükleri, Tablo 10'da bu büyüklüklerin GSYH içindeki sektörel payları verilmiştir.

Tablo 9: Türkiye GSYH Sektörel Değerleri, Milyar \$, 1990-2020

Yıl	GSYH	Tarım	Madencilik ve Enerji	İmalat	İnşaat	Ticaret ve Otel Lokanta	Ulaştırma ve Depolama	Diğer Faaliyetler	Toplam Katma Değer
1990	207,6	25,9	58,2	52,3	13,2	31,4	18,4	37,7	184,7
1991	208,1	22,6	59,1	53,0	14,7	30,7	18,4	42,6	188,2
1992	219,2	23,4	61,3	54,5	15,1	32,2	20,0	45,0	196,9
1993	248,5	27,3	66,5	59,4	18,4	36,6	22,2	50,9	222,0
1994	180,0	19,9	51,6	45,6	12,4	28,1	17,9	32,3	162,1
1995	233,3	26,1	67,2	60,4	12,9	37,8	22,1	44,0	210,1
1996	250,0	30,1	68,5	60,7	14,6	40,6	24,6	49,7	228,0
1997	261,6	27,0	72,3	64,8	15,9	43,0	27,3	53,0	238,5
1998	275,9	34,4	69,0	61,5	16,6	43,6	28,1	62,5	254,1
1999	256,4	26,8	58,3	51,3	14,2	35,0	27,3	72,4	234,0
2000	274,3	27,5	59,0	51,3	14,5	39,7	31,0	74,0	245,7
2001	201,8	17,7	42,1	35,7	9,3	28,0	24,8	58,1	180,1
2002	240,2	24,5	48,3	40,7	10,8	33,9	31,4	63,4	212,3
2003	314,6	30,8	63,5	53,8	14,5	44,5	40,2	82,4	276,0
2004	408,9	38,1	80,9	69,3	21,7	60,2	50,9	106,0	357,8
2005	506,3	46,4	99,8	85,6	28,0	73,0	63,4	132,2	442,8
2006	557,1	45,1	110,1	95,0	34,9	81,1	69,2	147,3	487,8
2007	681,3	50,8	133,8	114,5	45,9	97,8	85,2	190,9	604,4
2008	770,4	57,2	149,2	125,3	52,3	109,9	96,9	221,2	686,6
2009	649,3	52,4	119,7	98,4	36,3	84,5	76,4	210,3	579,5
2010	777,0	69,7	143,3	117,0	47,0	104,3	82,3	237,2	683,7
2011	838,8	68,6	165,4	138,0	59,7	119,3	83,8	241,9	738,6
2012	880,6	67,8	169,3	139,4	65,3	123,1	95,4	257,0	778,0
2013	957,8	63,9	188,3	155,9	76,8	133,6	101,5	275,8	839,9
2014	938,9	61,6	188,4	157,5	75,6	134,8	100,0	270,7	831,0
2015	864,3	59,4	170,5	144,3	70,1	123,8	91,1	247,3	762,1
2016	869,7	53,4	170,5	144,3	73,7	121,7	89,8	258,0	767,2
2017	859,0	51,9	177,3	151,1	72,9	125,2	91,1	243,6	762,0
2018	778,5	45,0	173,5	148,2	55,4	119,5	85,0	219,6	697,9
2019	761,0	48,7	166,1	139,1	41,1	120,4	85,0	223,9	685,2
2020	720,1	48,1	164,0	137,7	37,8	104,1	76,6	209,6	640,2

Kaynak: United Nations, Statistics Division, <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Downloads>, Erişim Tarihi: 15.05.2020

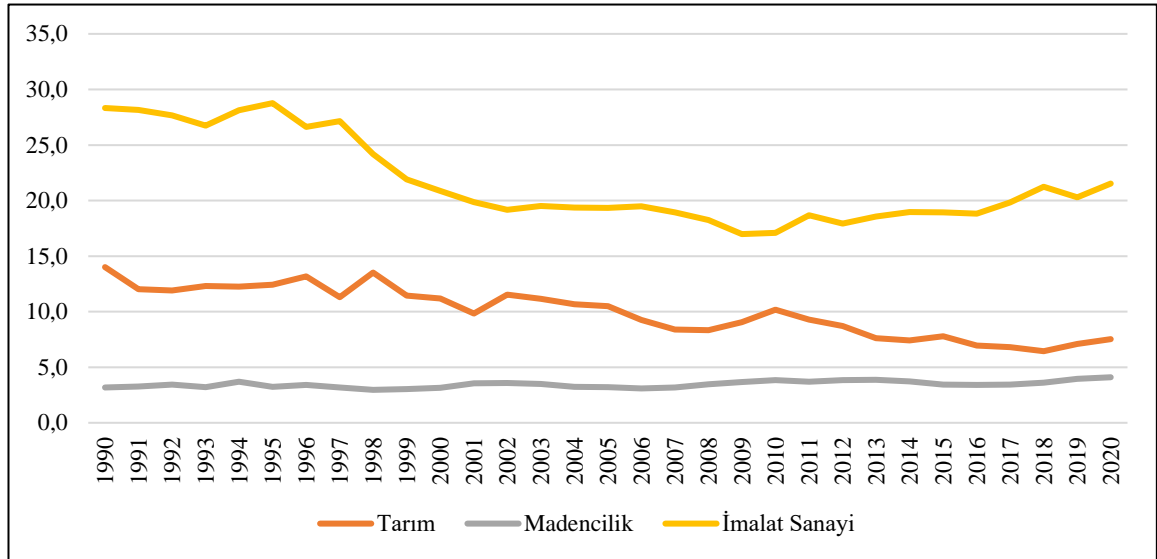
Tablo 10: Türkiye GSYH Sektörel Payları %, 1990-2020¹⁵

Yıl	Tarım	Madencilik ve Enerji	İmalat	İnşaat	Ticaret ve Otel Lokanta	Ulaştırma ve Depolama	Diğer Faaliyetler	Toplam Katma Değer
1990	14,0	3,2	28,3	7,1	17,0	9,9	20,4	100,0
1991	12,0	3,3	28,1	7,8	16,3	9,8	22,6	100,0
1992	11,9	3,5	27,7	7,6	16,3	10,2	22,9	100,0
1993	12,3	3,2	26,8	8,3	16,5	10,0	22,9	100,0
1994	12,3	3,7	28,1	7,6	17,3	11,0	19,9	100,0
1995	12,4	3,2	28,8	6,1	18,0	10,5	20,9	100,0
1996	13,2	3,4	26,6	6,4	17,8	10,8	21,8	100,0
1997	11,3	3,2	27,2	6,7	18,0	11,4	22,2	100,0
1998	13,5	3,0	24,2	6,6	17,2	11,0	24,6	100,0
1999	11,5	3,0	21,9	6,1	14,9	11,7	30,9	100,0
2000	11,2	3,1	20,9	5,9	16,1	12,6	30,1	100,0
2001	9,8	3,6	19,8	5,2	15,6	13,8	32,2	100,0
2002	11,5	3,6	19,2	5,1	16,0	14,8	29,9	100,0
2003	11,2	3,5	19,5	5,2	16,1	14,6	29,9	100,0
2004	10,7	3,2	19,4	6,1	16,8	14,2	29,6	100,0
2005	10,5	3,2	19,3	6,3	16,5	14,3	29,9	100,0
2006	9,2	3,1	19,5	7,2	16,6	14,2	30,2	100,0
2007	8,4	3,2	18,9	7,6	16,2	14,1	31,6	100,0
2008	8,3	3,5	18,3	7,6	16,0	14,1	32,2	100,0
2009	9,0	3,7	17,0	6,3	14,6	13,2	36,3	100,0
2010	10,2	3,8	17,1	6,9	15,3	12,0	34,7	100,0
2011	9,3	3,7	18,7	8,1	16,1	11,3	32,7	100,0
2012	8,7	3,8	17,9	8,4	15,8	12,3	33,0	100,0
2013	7,6	3,9	18,6	9,1	15,9	12,1	32,8	100,0
2014	7,4	3,7	19,0	9,1	16,2	12,0	32,6	100,0
2015	7,8	3,4	18,9	9,2	16,2	12,0	32,4	100,0
2016	7,0	3,4	18,8	9,6	15,9	11,7	33,6	100,0
2017	6,8	3,4	19,8	9,6	16,4	12,0	32,0	100,0
2018	6,4	3,6	21,2	7,9	17,1	12,2	31,5	100,0
2019	7,1	3,9	20,3	6,0	17,6	12,4	32,7	100,0
2020	7,5	4,1	21,5	5,9	16,3	12,0	32,7	100,0

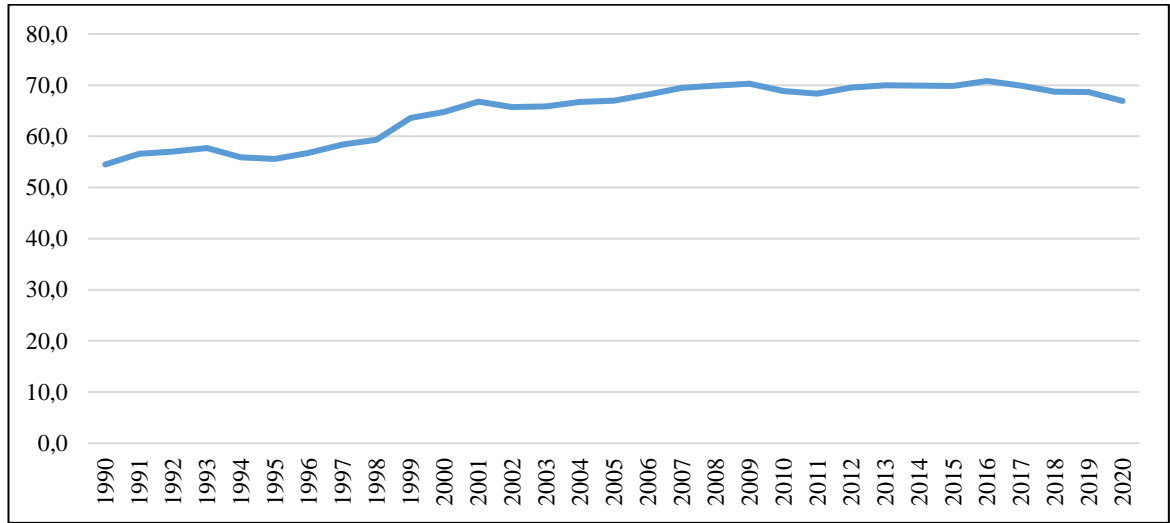
Şekil 15’de 1990-2020 dönemine ilişkin, Türkiye ekonomisinde tarım, madencilik ve imalat sanayi sektörlerinin GSYH içindeki payları, Şekil 16’da hizmet sektörünün GSYH içindeki payları sunulmuştur.

¹⁵ Tablo 10’da yer alan veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 15: Türkiye'de Tarım, Madencilik ve İmalat Sanayi Sektörlerinin GSYH İçindeki Payı, 1990-2020¹⁶

Şekil 16: Türkiye'de Hizmet Sektörlerinin GSYH İçindeki Payı, 1990-2020¹⁷

Türk ekonomisindeki gelişmeler dış ticaret verilerine de yansımıştır. 1990 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %90,8 iken bu oran 1994 ekonomik krizinde Türk Lirasındaki değer kaybının etkisiyle %125,8 oranına yükselmiştir. Tablo 11 ve Şekil 17'de Türkiye'nin dış ticaret verileri, Şekil 18'de Türkiye ihracatının ithalatını karşılama oranları verilmiştir.

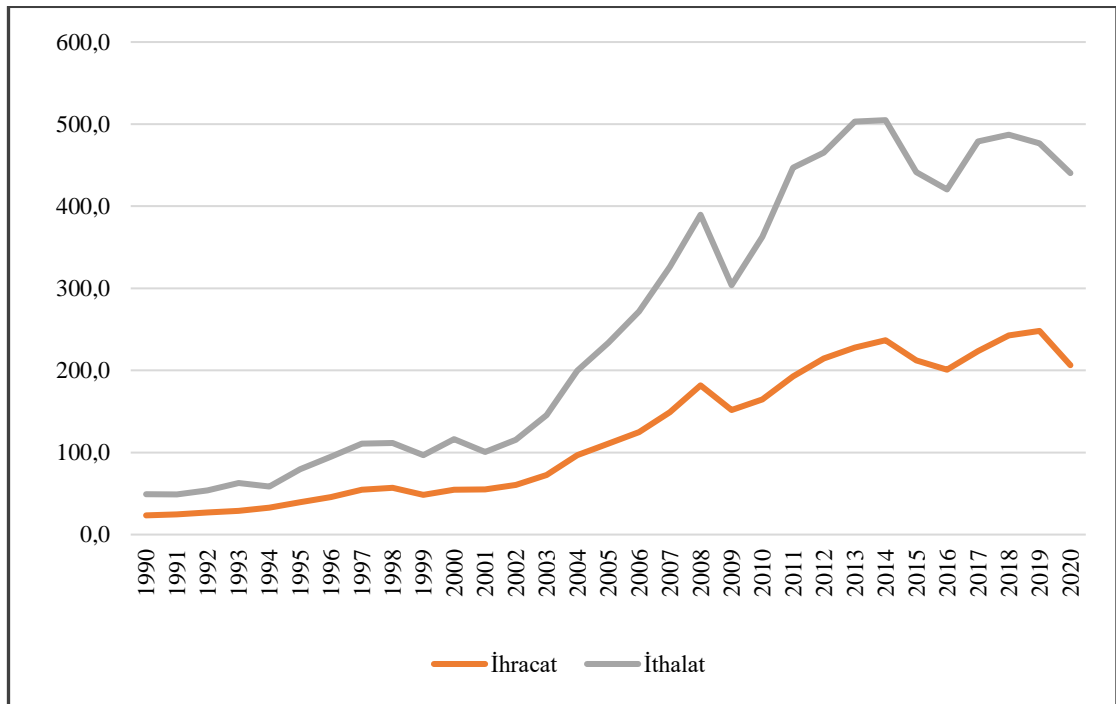
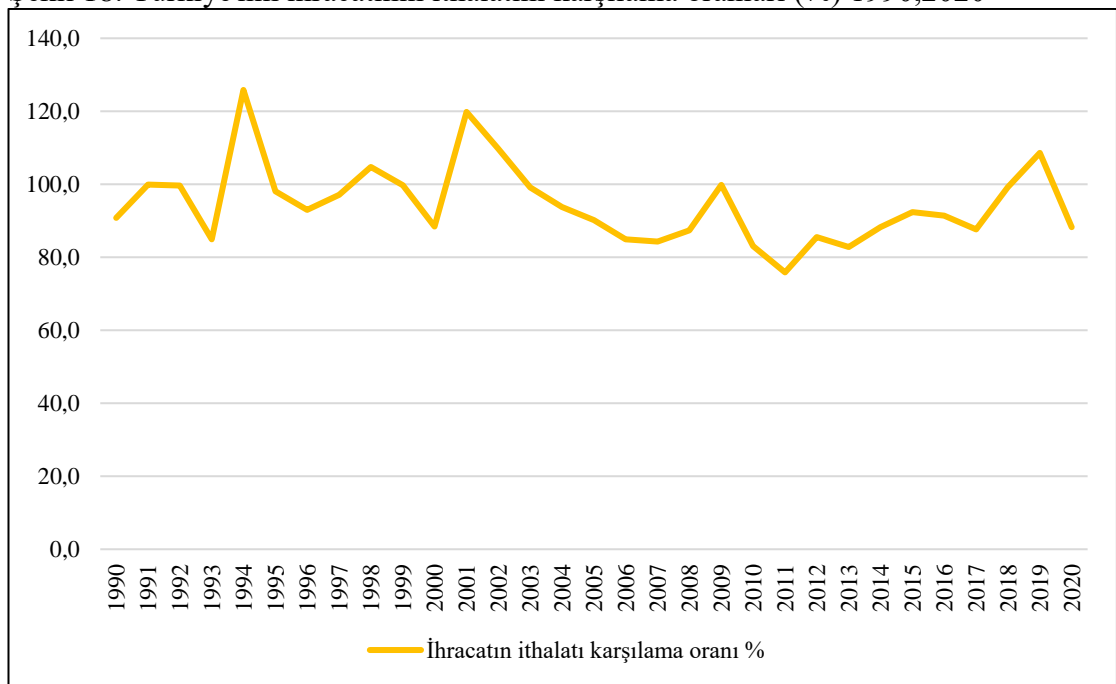
¹⁶ Tablo 10 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

¹⁷ Tablo 10 verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 11: Türkiye Dış Ticaret Verileri, 1990-2020

Yıl	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1990	23,4	25,8	90,8
1991	24,4	24,5	99,9
1992	26,8	26,9	99,6
1993	28,9	34,0	84,9
1994	32,6	25,9	125,8
1995	39,4	40,2	98,1
1996	45,7	49,2	93,0
1997	54,6	56,2	97,1
1998	57,0	54,4	104,7
1999	48,2	48,3	99,8
2000	54,5	61,6	88,5
2001	54,8	45,8	119,8
2002	60,3	55,0	109,7
2003	72,4	73,0	99,1
2004	96,6	103,0	93,7
2005	110,8	122,9	90,2
2006	124,8	146,9	84,9
2007	149,1	176,9	84,3
2008	181,6	207,9	87,3
2009	151,7	152,0	99,8
2010	164,7	198,1	83,1
2011	192,9	254,2	75,9
2012	214,5	250,7	85,6
2013	227,9	275,2	82,8
2014	236,7	268,2	88,3
2015	212,0	229,5	92,4
2016	200,8	219,5	91,4
2017	223,7	255,3	87,6
2018	242,5	244,5	99,2
2019	248,1	228,4	108,6
2020	206,4	233,9	88,3

Kaynak: United Nations, Statistics Division, <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Downloads>, Erişim Tarihi: 15.05.2020

Şekil 17: Türkiye İthalat ve İhracat Değerleri, Milyar Dolar, 1990-2020¹⁸Şekil 18: Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranları (%) 1990,2020¹⁹¹⁸ Tablo 11'de yer alan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.¹⁹ Tablo 11'de yer alan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 12: Türkiye'nin Yoksulluk Göstergeleri, 1994-2019

	Yoksulluk açığı günde 5,50\$ (2011 SAGP) (%)	Günde 3,20 ABD Doları (2011 SAGP) ile çalışan yoksulluk oranı (nüfusun yüzdesi)	Medyan gelirin yüzde 50'sinin altında yaşayan insanların oranı (%)	Gini Katsayısı (Dünya Bankası Tahminleri)
1994	13,1	14,2	16,8	41,3
2002	11,3	12,0	17,1	41,4
2003	13,1	14,5	16,9	42,2
2004	9,1	9,7	19,4	41,3
2005	8,5	9,4	18,5	42,6
2006	7,2	7,9	17,8	39,6
2007	6,1	6,4	17,5	38,4
2008	5,1	5,5	17,6	39,0
2009	4,7	4,6	16,9	39,0
2010	4,6	4,3	16,5	38,8
2011	3,8	4,0	15,9	40,0
2012	3,4	3,1	16,0	40,2
2013	3,0	2,7	16,3	40,2
2014	2,7	2,1	15,7	41,2
2015	2,9	2,4	15,6	42,9
2016	2,3	1,6	16,0	41,9
2017	2,1	1,5	15,6	41,4
2018	1,9	1,4	15,6	41,9
2019	2,7	2,2	17,3	41,9

Kaynak: World Bank, <https://data.worldbank.org/country>, Erişim Tarihi: 25.01.2022

3. BÖLÜM

KAZAKİSTAN'DA KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Kazakistan 2003-2015 dönemini içeren “Endüstriyel Yenilenme ve Kalkınma Programı” ile GSYH’de yıllık bazda %8’in üzerinde büyüme ve ekonomik çeşitlenme benimsenmiştir. Kazakistan ekonomisi ağırlıklı olarak zengin yeraltı kaynaklarını esas alarak bağımsızlığının ilk yıllarında 1500 dolar olan kişi başına düşen milli gelir 2015 yılında 12 bin doların üzerine çıkarak “Bağımsız Devletler Topluluğunun Parlayan Yıldızı” olarak isimlendirilmiştir. Gerçekleştirilen reformların ekonomik alandaki olumlu sonuçlarına karşın toplumda adaletsiz gelir dağılımdan etkilenen kesimlerde hoşnutsuzluk görülmesi nedeniyle *ekonomik reformların hassas sosyal politikalarla desteklenmesi* gerekliliği ortaya çıkmıştır (Çağlar, 2018, s. 81-82)

Belirlenen sosyal politikalar ekseninde oluşturulan hukuki düzenlemeler sosyal politikaların yürütülmesinde en önemli güçtür. Bu politikalar doğrultusunda politika uygulamalarında kurum politikaları ortaya çıkmaktadır. Son aşamada ise kurum politikalarının uygulamaları ile oluşan cari uygulamalar doğrudan sosyal sorunlara sahip ve sosyal hizmet beklentisi içinde olan birey, grup, aile ve topluma ulaşmaktadır.

Sosyal politikalara ilişkin yasa ve politikaların gücü ile birlikte bunların yorumlanması ve uygulamadaki yapıları, yani yorumlanmaları önemlidir. Çünkü yasaların oluşturulmasında ve politikaların belirlenmesinde tam tarafsızlık ve değerlerden bağımsızlık söz konusu değildir. Politikaların içerisinde gömülü olan değerler toplumdaki genel değerleri yansıtmakta olup, politik değişimler ve politiklardaki gelişmeler zaman içerisinde değişim göstermektedir.

Kazakistan 2050 Stratejisinde sosyal alanda devletin emekliler, engelliler, çalışamayacak durumda olanlar, hastalar, çocuklar olmak üzere savunmasız kesimlere destek vermesi, sosyal ve emeklilik güvencesi sistemlerinin sürekli geliştirilmesi, *anne ve çocukların korunması* gerekliliği belirtilmiştir.

Stratejide kadınlara yönelik politikaların temelinin yer aldığı bölümde Kazakistan halkının adetlerine ve yasalarına ters düşen sosyal kuralların dayatılmasına karşı çıkılacağı belirtilerek Kazakistan'ın laik bir devlet olduğuna vurgu yapılmıştır.

3.1. KAZAKİSTAN'DA KADININ TOPLUMDAKİ YERİ

3.1.1. Bağımsızlık Öncesi Dönemde Kazakistan'da Kadının Toplumdaki Yeri

Kazaklardaki güçlü göçebe geleneklerinde kadınların toplumsal hiyerarşi içindeki konumu diğer Müslüman bölgelerden farklılık arz etmekteydi. Orta Asya'nın yerleşik kültüründe ataerkillik bir norm olsa da bu durum Kazaklar arasında daha az görünür nitelikteydi. Göçebe Kazak geleneğinde yaş hiyerarşisi toplumsal cinsiyetten daha önemli idi. Buna göre toplumdaki yaşlı üyeler Kazak toplumunda ciddi saygı görürdü. Toplumsal hiyerarşide yaşın etken olduğu geniş ailelerin yer aldığı bir toplumsal doku mevcut idi. Sovyet yönetimi döneminde kentleşmeyle birlikte kamusal alanda klan kimliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik zorlamalara rağmen klan kimliği önemini yitirmemiş, büyük ölçüde sağlamlığını devam ettirmiştir. Özellikle yerel Kazak blastlar bölgesinde güçlü klan yapısı, aile ilişkileri ve kültürel gelenekleri olan Kazak sosyal yapısı değişmeden kalmıştır. İlerleyen süreçte Sovyet sistemi metropol alanlarda yerel geleneklerle Sovyet aile hayatı arasında bir karışım niteliğinde yapı oluşturmuştur (Maltseva, 2012).

Erşahin (2004) Sovyet dönemi öncesi ve sonrası Kazakistan'daki dini yapıyı "Kazakistan'ın İslam algısı örfe dayalı bir Hanefi-Maturidi mezhebiyle karakterizedir. Çarlık döneminde Hristiyanlaştırma politikasına maruz kalan Kazaklar, Sovyetler döneminde de ateist bir inanca sevk edilmeye çalışılmıştır. Bu politikalar sonucunda ülkede İslamiyet'in etkisi büyük ölçüde kırılmaya çalışılsa da Kazakistan'da bağımsızlık öncesi süreçte İslam dininin halen baskın bir şekilde varlığını koruduğu görülmektedir." şeklinde değerlendirmiştir.

İslam öncesi dönemde Türk kavimlerindeki genel yapıya uygun olarak Kazaklarda da kadın, toplumda özel bir yere, özel bir konuma sahip idi. İslâmiyet'in kabulü sonrasında Türkler başta olmak üzere Araplar ve Farsların diğer bölge halklarıyla etkileşimleri ile beraber farklı kültürel unsurlarla karşılaşmışlardır. Bu karşılaşma sonrasında Türk

kadının statüsünde değişimler yaşanmıştır. İslam dininde evlenme, boşanma, mülk edinimi, gibi konularda kadınla erkek eşit olmasına karşın İslamiyetin yanlış yorumu ve Arap geleneğinin tesiriyle kadının toplum içindeki statüsünde gerileme olmuş, karar mekanizmasında ailedeki rolü kaldırılmıştır. Bu yapı Kazak toplumunu da etkilemiş, kadının sosyal statüsünde olumsuz etkiler yaratmıştır. Kız çocuklarının eğitim hakkından mahrum bırakılması, evliliklerde başlık parası karşılığında rızasının alınmaması ve sosyal hayatta geri planda tutulması söz konusu olmuştur (Özdemir, 2010, s. 211-216).

İslâm dininde; evlenme, boşanma, mülk edinme, cinsiyet ayrımı gözetmeme ve insanca davranış gösterme gibi pek çok konuda kadın ve erkeği eşit değerlendirmesine karşın zaman içinde Arap geleneklerinin etkisiyle ve İslâm dininin yanlış yorumlanması sonucu, kadının toplumdaki statüsü daraltılmış, aile içinde karar alma mekanizmasında rolü ortadan kalkmıştır (Sağ, 2001, s. 14)

Kazak kadın haklarına ilişkin düşünceler, 19. yüzyılın ortalarında batılılaşma hareketlerine paralel olarak batılılaşma hareketinin öncüleri olarak kabul edilen Çokan Ualihanov (1835-1865), İbrahim Altınсарın (1841-1889) ve Abay Kunanbayev (1845-1904) tarafından dile getirilmiştir. Kazakistan’da görevli olan veya sürgün gelen Rus aydınlarıyla etkileşime geçen bu aydınlar, Batı düşüncelerinden etkilenerek sosyal hayattaki eksikliklere ilişkin eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eksiklikler sosyal hayatta Kazak kadınlarının yaşadığı eşitsizliklerdir (Winner, 1958, s. 99-101).

20. yüzyılın başlarında İdil-Ural bölgesindeki Türklerle kültürel ilişkisi olan Kazaklar, Rusya Türklerinin tamamında görüldüğü gibi kız çocuklarının eğitim sorunu ve kadınların sosyal hayatta geri kalmasının nedenleri tartışır olmuştur (Özdemir, 2010, s. 216). Rusya’daki Müslümanlar, ceditçi düşünceler ekseninde Batı’daki gelişmeleri izlemiştir. 19. yüzyılın sonlarında İslâm Dünyası’ndaki kadın hareketinin teorik yapısını oluşturan Mısırlı Reformist Kasım Emin’in “Tahrirü’l-Me’e” (Kadının Özgürleştirilmesi) adlı eserinin Kazan Türkçesine çevrilmesi sonrasında Rusya Müslümanları arasında etkiler oluşmuştur (Kanlıdere, 2000, s. 140-141).

Rusya Türklerinin 1905-1917 tarihlerinde dini, siyasi ve toplumsal haklar elde etmek amacıyla düzenlenen Müslüman Kongrelerinden 5. Kongre Mayıs 1917 tarihinde düzenlenmiştir. Kongre, Rusya’da yaşayan Türk ve Müslümanların büyük ve genel

katılımlı bir toplantı olması nedeniyle “Bütün Rusya Müslümanlarının Umumi Kurultayı” olarak anılmıştır. Kongreye gelen 980 delegeden 112’sinin kadın delege olması önemlidir. Bu kongrede Kazan Kadınlar Kongresi adına Zahide Burnaşova kadın-erkek eşitliğini savunan bir konuşma yapmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi).

1917 yılında Moskova’daki Rusya Müslümanları Kongresi’nde Rusya yönetim sistemi, Müslümanların pek çok konudaki sorunları tartışılmış, pek çok kararlar alınmıştır. Bu kararlarda dil, din, eğitim, siyaset, kadın konuları gündeme alınmıştır. Kongrede Müslümanların siyasi ve sosyal sorunlarının yanında kadın haklarına yönelik önemli konular dikkate alınmıştır. Bu kapsamda Rusya’daki Müslüman kadınların siyasi ve sosyal konularının belirlenmesi amacıyla 24-25 Nisan 1917’de Kazan’da Kadınlar Kurultayı gerçekleştirilmiş, kadınlarla ilgili önemli kararlar alınmıştır. Karara bağlanmış olan en önemli konular aşağıda sıralanmıştır (Akgedik, 2007, s. 178-181).

- Şeriat’ta erkek ve kadın eşittir.
- Kadınların siyasi ve sosyal işlere karışması şeriata uygundur. Bundan dolayı kadınlar seçme hakkına sahiptir.
- Kadınlara eşit hukuk uygulanan ülkeler güçlüdürler. Kadınların kongre ve Meclise katılmaya hakkı vardır, kendilerinin de seçime katılma hakkı vardır.
- Kongre ve meclis seçimi sırasında her bir Müslümanın seçime katılması şarttır.
- Nikâhın gerçekleşmesi için her iki tarafın onayı olmalıdır.
- Kadınların ayrılma/boşanma davası açmaya hakkı vardır.
- Kafkas, Türkistan ve Kazakistan’da 11-12 yaşlarındaki kızların evlendirme geleneği vardır. Bundan sonra 16 yaşın altındaki kızların evlendirilmesi yasaklanmalıdır.
- Nikâh öncesi her iki tarafın (erkek ve kadın) sağlığı kontrolden geçmelidir.
- İki eş almak yasaklanmalıdır.
- Kazakistan’da kızların ebeveynleri tarafından alınan kalın mal²⁰ durdurulmalıdır.
- Müslüman kadınlarının siyasi ve vatandaşlık hakları erkeklerle eşit olmalıdır.

²⁰ Başlık olarak evlenecek erkeğin ya da ailesinin kız tarafına çoğu kez kızın babasına verdiği eşya, büyükbaş hayvan veya nakit paradır.

Çarlık Rusya'sının yıkılışından sonra, Sovyetler Birliği dönemiyle beraber Kazak toplumunda kadınların statüsüne ilişkin gelişmeler başlamıştır. Bu dönemde Orta Asya'da Kazakistan'da, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesiyle beraber kadınların sosyal ve siyasi hayattaki rolü artmıştır (Tuganova, 2014, s. 35).

Sovyet sisteminin kuruluşunda gerek kamusal gerekse özel yaşam alanlarında Orta Asya kadınlarının ataerkil yapıdaki rollerini değiştirmek amacıyla uygulanan politikaların temelinde rejimin devamlılığı esastır. Bu kapsamda Sovyet rejiminin ilk yıllarında kadınlara yönelik politikalar ideolojik nitelik taşımıştır (Döm, 2018, s. 91).

1917 Bolşevik rejimi ile beraber Orta Asya'da, Birliğin diğer bölgelerinde olduğu gibi dil, kültür ve gelenek farklılıklarına bakılmaksızın eşitlikçi değerleri paylaşan bir Sovyet halkı yaratılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Sovyet politikalarında kadına yönelik uygulamaların temelindeki ideolojik yaklaşımla Sovyet rejiminin sosyal mühendislik süreçleri yer almıştır (Döm, 2018, s. 92-93).

Sovyet dönemi değerlendirildiğinde Müslüman kadının toplumsal hayattaki yeri komünist devrimin görünür tarafı olarak benimsenmişti. Buna göre Komünist Parti liderleri kadınlara eşit haklar sağlanmasını ilk adım olarak benimsemişlerdir.

Sovyet liderleri kadınlar özgürleştirilmeden sosyalist bir devlet kurmanın mümkün olmayacağı görüşünden hareketle Orta Asya'daki Müslüman kadınlarla ilgili gelenek ve göreneklerin kaldırılmasıyla Orta Asya'yı dönüştüreceklerine inanmışlardı (Edgar, 2003, s. 132).

Bolşevik Devrimi öncesinde Rusya'da çok sayıda mutsuz ailenin varlığı Eski Rusya'nın kültürel ve ekonomik yapısına bağlanmıştı. Bolşevik Devrimi'nden sonra, toplumların tam dönüşümünün sağlanmasında aile yapısının dönüşümü bunun bir parçası sayılmıştır. Eski aile yapılarının değiştirilerek, yenilerinin oluşturulması özellikle rejimin ilk on yılında Sovyet politikalarının sloganı olmuştur (Alexandrova, 1946, s. 76). Bütün toplumu dönüştürme kapsamında genel olarak aileleri ve özellikle anneleri dönüştürmeye çalışılarak, kadınların çalışmaya teşvik edilmesi esas alınmıştır (Engel B. A., 1999; Akt Döm, 2018, s. 100).

Sovyetler Birliği'nin özellikle kırsal kesimlerinde kadının kamusal rolü bulunmamakla beraber çok az haktan yararlanmaktaydı. İslam hukuku kapsamında resmi hakları

olmasına karşın pratikte imkansız olmasa da bu haklardan yararlanması güçtü (Kennedy-Pipe, 2004, s. 94).

1919 yılında kurulan Kadın Komünist Partisinin Kadın Bölümü (Zhenotdel) devrim öncesi yıllarda işçi sınıfı kadınlarını örgütlemeğe başlayan bir grup kadın tarafından yönetilmekteydi. Farklı kökenden kadınlar aynı duygu ve bağlılığı paylaşarak politik olarak aktif hale gelmeye başlamıştı (Clements, 1992, s. 486).

Orta Asya'daki kadınlar 1920'lerin ortasında Komünist Partiye katılmaya başlamıştır. Zhenotdel yetkilileri, kadınları şubelere katılma, kamusal ve özel hayatın bir parçası olmaya teşvik etmek için büyük çaba sarf etmiştir (Corcoran-Nantes, 2005, s. 50-53; Akt Döm, 2018, s. 109). Açılışında kadınların kamusal yaşamda etkinliğinin arttırılmasında ciddi umutlar beslenen Zhenotdel, Orta Asya kadınlarının Zhenotdel şubelerinin liderlik pozisyonlarında olmaması ve kendi sorunlarını tanımlayarak kabul edilebilir çözümler önerememesi nedeniyle 1930 yılında Merkez Komite tarafından kapatılmıştı (Döm, 2018, s. 109-110). 1930'ların sonunda Zhenotdel'in kaldırılmasıyla ilgili düzenlemede kadınla ilgili Sovyet tanımlamasında kadınlığa ve anneliğin önemine yeni bir vurgu yapılmıştır. 1920'lerin ortalarında Zhenotdel'e başkanlık eden Klavcdiia Nikolaeva, "Sovyetler Birliği'nde kadın, siyasette ve hükümette aktiftir ve yeni bir kadın....." şeklinde tasvir etmiştir. Bu kadın için çocuk yetiştirmek kamusal alanda çalışmak kadar önemli "yeni bir kadın" idi (Clements, 1992).

Sovyetler Birliği döneminde Kazak kadınlarının toplumsal cinsiyet perspektifi açısından olumlu değişimler kapsamında, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması ilk 1918 tarihinde Sovyet Anayasasıyla olmuştur. Bu sayede kadınlar toplumda, erkekle eşit kılınarak, sosyal ve siyasi hayatta toplumsal role sahip olmuştur (Tabışaliyeva, 1998).

Sovyet döneminde kadınların elde ettiği kazanımlar, evrensel ölçülerde küçümsenmeyecek derecede nitelikli dönüşümlerdir. Bu reformlarla beraber kadınların erkeklerle birlikte kalkınma sürecinde yer almaları ve kamusal alana girmeleri mümkün oluyordu (Maylıbayeva, 1795, s. 14)

Müslüman kadınlara yönelik Sovyet politikalarının arkasındaki temel güdü Orta Asya nüfusu dahil olmak üzere Sovyet halkı için bir kimlik yaratılmasıdır (Clements, 1992; Akt. Döm, 2018, s. 110).

Sovyet rejimi Orta Asya'daki geleneksel yaşam tarzını değiştirmek amacıyla yasal mevzuatta değişiklikler yapmıştır. Bu kapsamda kadınların özgürleşmesine yönelik gerçekleştirilen ilk adımlar oldukça umut vericiydi. 1918'de ilk Aile Kanunu ile kadınlar erkeklere eşit hale getirilmiş, kadınların evlendiklerinde soyadlarını seçmelerine izin verilmiş, çok evlilik, çocuk evliliği ve başlık parası yasaklanmıştır. Bu hükümlerle eşler arasındaki eşitlik sağlanmaya ve evlilik kurumu sekülerleştirilmeye çalışılmıştır. (Pascall & Manning, 2000, s. 250). Bu hak yalnızca Rusya için değil, Sovyetlere bağlı Kazakistan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin kadınları için de tanınmıştır (Tuganova, 2014, s. 75).

1918 tarihli Rusya Federasyonu Evlilik, Aile ve Vesayet Yasası, evlilik ve eşlerin istekleri ile boşanmalarında dini yaptırımını sona erdirmişti. Yeni yasa, kadın ve erkeğin yasal olarak eşit olduğunu, eşit ücretli çalışmayı garanti ettiğini ve kürtağı yasallaştırdığını ilan etmişti (Edgar, 2003, s. 138).

Türkistan'da 1920 yılında İslam hukuku ve İslami mahkeme sistemi, laik hukuk ve mahkemeler ile değiştirilmiştir (Kandiyoti, 2007, s. 604).

Sovyetler Birliğinde kadının statüsüne ilişkin yasal düzenlemeler zamanın ihtiyaçlarına göre işçi, anne, kariyer sahibi ve vatandaş olarak şekillenmekteydi (Pascall & Manning, 2000, s. 260) 1927-1928 yıllarında Sovyet döneminde kadın statüsü üzerinden Rus modelinin ideolojik ve kültürel etkilerinin yaygınlaştırılması için bu ideolojiye engel olan geleneksel adetler kısıtlanmaya çalışılmıştır. Orta Asya'daki şeriat mahkemeleri yasaklanmış, 1928 yılındaki Yeni Ceza Kanunu'na göre, geçmişin kalıntıları oluşturan suçları, yani çeyiz (kalım), çocuk evliliği, zorla evlendirme ve çokeşlilik gibi gelenekler ortadan kaldırılmaya ve cezalandırılmaya başlanmıştır (Olivier, 2003, s. 122).

Sovyetlerde kadınların özgürleşmesine yönelik politikalar her zaman istenen sonuçlara yol açmamıştır. Aile, zamanın ihtiyaçlarına ve liderlerin politikalarına göre bir analiz birimi olarak kullanılmıştır. 1934 yılında Stalin, aile politikalarını ekonomik politikalar için gerekli olduğu durumlarda aileyi sosyalist toplumun temel birimi olarak vurgulayarak aileleri korumayı, boşanmaları ve kürtağı azaltmayı ve doğum oranını artırmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda Orta Asya'da özellikle kırsal kesimde büyük ailelerin oluşumu desteklenmiştir (Kandiyoti, 2007, s. 607).

Sovyetler Birliğinde 1941 yılında doğum artışının teşviki amacıyla yasal düzenleme yapılarak savaş sonrasında Aile Yasası yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa hamile kadınlar için maddi desteğin artırılmasıyla çocuk sahibi annelerin desteklenmesi hedeflenmişti (Nakachi, 2006, s. 40-47).

Sovyetler Birliği'nin aile yapısına ilişkin temel başarısızlığı, rejimin bölgedeki aile oluşumunun temeli olan gelenekleri görmezden gelerek politikaların ideolojiye dayanarak şekillendirilmesiydi. Massell (1968), Sovyet döneminde kadın politikalarında uygulamalarla hedefler arasında bir boşluk oluştuğunu belirtmiştir. Sovyet sisteminin kadınlar için uyguladığı sosyal ve ekonomik politikaların Sovyet yerel yorumu şekline dönüştüğünü, yürürlüğe konan değişikliklerin yerel ve bölgesel kültürel kalıpların değişimini sağlamadığı sonucunu çıkarmıştır. Buna göre Sovyet yetkilileri erkekler ve kadınlar aynı yerlerde birlikte çalışarak, ekonomik olarak bağımsız olacağı, kadınların erkeklerle eşit olacağı varsayımlarına karşın bu uygulamalar Sovyet politikalarının yerel yorumunun yaratılmasıyla sonuçlanmıştır (Döm, 2018, s. 111).

Lubin (1981), Sovyetler Birliği'nin çöküşünün öncesinde kadınların Orta Asya toplumlarının en muhafazakâr ve dini kesimini oluşturduğunu belirtmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Orta Asya'da yasalara göre cinsiyet eşitliğinin resmi olarak kurulmasına karşın uygulamalarda istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Kadınlara yönelik Sovyet politikalarının başarılı olamama nedeni Sovyetler Birliği'nin bakış açısının cinsiyete bakılmaksızın tanımlanarak, Sovyet insanı yaratılmasının asıl amaç olarak hedeflenmesidir. Bu nedenle, farklılıkları vurgulamak yerine, tüm Sovyet ülkeleri için ortak noktalar vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu noktada İslami geleneklerin anlamı ve bu geleneklerin Orta Asya halkı için temel değerleri anlaşılmaksızın politikalar uygulanmıştır (Döm, 2018, s. 112).

3.1.2. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kazakistan'da Kadının Toplumdaki Yeri

Birleşmiş Milletlerin 1979'da kabul ederek, 1981'de yürürlüğe giren "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" ("Convention On Elimination Of All Forms Of Discrimination Against Women", CEDAW), haklarını elde edebilmek için çalışan kadınların mücadelesinde çok önemli bir başarı olarak tarihe geçmiştir. Kadınların anayasası olarak kabul gören bu sözleşme ile kadın insan hakları

düzenlenmiştir. Bu sözleşmeye göre hükümetler kadınlara yönelik ayrımcılığın kaldırılmasında etkin tedbirler almakla yükümlüdürler (Oder, 2010, s. 20).

CEDAW içeriği itibariyle kapsamlı ve güçlü bir uluslararası kadın hakları belgesi olup, kadınlara karşı ayrımcılığa son verilmesi için gerekli olan işlemleri ve alınacak önlemleri belirlemiştir. CEDAW'a taraf olan ülkeler, yasal mevzuatında kamusal ve özel hayata ilişkin tüm alanlarda kadın/erkek arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve ayrımcılıkların kaldırılmasında gerekli tedbirlerin alınmasında doğrudan sorumludur.

1991'de bağımsızlığını kazanan Kazakistan 1998'de CEDAW'ı imzalamıştır. 22 Aralık 1998 tarihinde “Kadın İşleri, Aile ve Demografi Siyaseti Yönündeki Ulusal Komisyon” kurulmuş, 19 Temmuz 1999 yılında Ulusal Eylem Planı kabul edilmiştir. Kadınlara yönelik devletin uygulamayı amaçladığı çalışmalar belirli bir programa bağlanmıştır (Tuganova, 2014, s. 7).

Kazakistan'da kadının toplumdaki yerine ilişkin bölüm ekonomik, siyasal ve toplumsal cinsiyet olmak üzere 3 alt başlıkta sunulmuştur.

3.1.2.1. Ekonomik Alanda Kadının Yeri

Kadın konusu 80 yıllık Sovyetler Birliği döneminde pek çok kaynağa göre en iyi çözülen konulardan biridir. 1917 Bolşevik devrimi sonrasında insanların eşitliğinin deklarasyonu sonrasında üretimin ana ünitesi olarak aile kurumunun değişmesi hedeflenmiş, kadınlar evde çalıştırmaktan “kurtarılarak”, istihdam alanında erkeklerle aynı pozisyona gelmeleri hedeflenmiştir (Sansızbaeva, 2004).

Kadının ekonomik yaşamdaki yerine ilişkin en önemli göstergelerden biri kadınların işgücüne katılım oranları ve bu oranların yıllar itibariyle değişimidir. Kazakistan'da kadınların işgücüne katılım oranları Dünya ortalamasının üzerindedir. Kazakistan'da kadının işgücüne katılım oranları 2000-2020 yılları itibariyle Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13: Cinsiyet Ayrımında Kazakistan İşgücüne Katılım Oranı, 2001-2020

Yıl	Toplam (%)	Erkek (%) (16-63 yaş)	Kadın (%) (16-58 yaş)
2001	81,0	83,2	78,8
2002	81,3	83,7	78,9
2003	80,4	83,0	77,7
2004	79,9	82,9	77,0
2005	79,5	82,7	76,4
2006	79,8	82,4	77,3
2007	80,4	82,8	78,0
2008	81,0	83,2	78,8
2009	80,8	83,1	78,5
2010	81,4	84,0	78,8
2011	81,4	83,9	76,7
2012	81,7	84,2	79,2
2013	81,8	84,2	79,4
2014	81,6	82,3	78,8
2015	81,2	84,2	78,1
2016	81,8	85,1	78,4
2017	81,8	85,0	78,5
2018	82,9	85,4	80,3
2019	83,1	86,0	80,2
2020	81,9	85,2	78,6

Kaynak: Kazakhstan Statistics Committee, 2020_a,

https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=20&slug=16-58-16-63&cat_id=7&lang=en, Erişim

Tarihi: 19.05.2020

Tablodan görüldüğü gibi Kazakistan'da kadının işgücüne katılım oranları Dünya ülkeleri arasında çok yüksek düzeydedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde 2020 yılında toplam işgücüne katılım oranı %71,5, erkek katılım oranı %79,4, kadın katılım oranı %63,8'dir. Türkiye'de ise aynı yıl için bu oranlar sırasıyla %54,9, %74,6, %35,0 olmuştur (OECD, 2022).

Ekonomik alanda kadının rolünü ortaya koyan göstergelerden biri kadın istihdam oranıdır. Kazakistan'da kadın istihdam oranları 2001-2020 yılları itibarıyla Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14: Kazakistan'da Kadın Erkek Ayrımında İstihdam Oranları, 2001-2020

Yıl	Toplam (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
2001	62,9	69,3	57,2
2002	63,6	70,2	57,6
2003	63,9	70,2	58,2
2004	64,0	70,3	58,4
2005	63,8	70,2	58,1
2006	64,3	70,1	59,0
2007	65,3	71,2	60,0
2008	66,4	72,1	61,4
2009	66,1	71,7	61,1
2010	67,1	73,0	61,8
2011	67,8	73,5	62,6
2012	67,9	74,0	62,5
2013	68,0	73,7	62,8
2014	67,1	73,4	61,5
2015	66,1	72,6	60,3
2016	66,5	73,2	60,6
2017	66,3	72,9	60,4
2018	66,6	72,6	61,3
2019	66,7	73,0	61,2
2020	65,9	72,1	60,3

Kaynak: Kazakhstan Statistics Committee, 2020_b,

https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=11&slug=15&cat_id=7&lang=en, Erişim Tarihi: 20.05.2020

Tablodan görüldüğü gibi Kazakistan'da kadın istihdam oranı kadının işgücüne katılım oranlarındaki yapıya benzer şekilde Dünya ülkeleri arasında çok yüksek düzeydedir. OECD ülkelerinde 2020 yılında toplam istihdam oranı %66,3, erkek istihdam oranı %73,7, kadın istihdam oranı %59,0'dır. Türkiye'de ise aynı yıl için bu oranlar sırasıyla %47,5, %65,2, %29,7 olmuştur (OECD, 2022).

Kadının ekonomik alandaki yerine ilişkin diğer gösterge cinsiyete dayalı ücret farkıdır. Tablo 15'de 2000-2020 dönemine ilişkin kadın ve erkeklerin ortalama ücretleri ve cinsiyete dayalı ücret farkı sunulmuştur.

Tablo 15: Kazakistan’da Kadın Erkek Ayrımında Tahmini Kazanılan Gelir, 2006-2021²¹

Tahmini Kazanılan Gelir ABD Doları (Satınalma Gücü Paritesine Göre)	Kadın	Erkek	Kadın/Erkek (%)
2006	5.221	8.217	0,64
2007	5.799	9.222	0,63
2008	6.141	9.723	0,63
2009	8.039	11.782	0,68
2010	8.831	13.080	0,68
2011	8.833	14.454	0,61
2012	10.091	16.541	0,61
2013	10.653	17.376	0,61
2014	16.175	28.020	0,58
2015	17.961	30.936	0,58
2016	17.810	31.099	0,57
2017	18.983	31.952	0,59
2018	19.844	33.401	0,59
2020	18.200	30.300	0,60
2021	18.500	31.300	0,59
Ortalama			0,61

2006-2021 yılı döneminde cinsiyete dayalı ücret farkı ortalama %61 iken bu oran 2006 yılında %64’den 2021 yılında %59 oranına gerilemiştir.

3.1.2.2. Siyasal Alanda Kadının Yeri

Kazakistan’da siyasi yaşamda yerel idarelerde kadının katılımının yüksek olmasına karşın üst düzey yönetime katılım düşük olup, siyasi karar organlarında simgesel düzeydedir (Tuganova, 2014, s. 89).

Kazakistan’da kadınların siyasi yaşama katılımının düşük olmasındaki en önemli faktör geleneksel cinsiyet rolleridir. Ülke düzeyinde kadının eğitim ve sosyal yaşama katılımının yüksek olmasına karşın siyasi alanda katılımı düşüktür. Siyasi parti yapıları ve kadın kollarındaki güçsüz yapı siyasi yaşama katılımı engellemektedir. Siyasi partilerde aile merkezli yaklaşım ve toplum merkezli anlayış olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır. Buna göre ilk yaklaşımda “kadını aile kurumu ile özdeşleştiren ve kadın haklarına ailenin gereksinimleri çerçevesinde bakan” anlayış hakim iken toplum

²¹ Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Cinsiyet Farkı Raporlarından üretilmiştir.

merkezli anlayışta “kadın erkek eşitliğine ve kadınların toplumsal yaşama katılımını çağdaşlığın, demokrasinin, gelişmişliğin gereği sayan” anlayış esastır (Tuganova, 2014, s. 90-91).

Siyasi alanda kadının yerine ilişkin veriler Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16: Kazakistan'da Kadınların Siyasi Yaşamdaki Göstergeleri, 2000-2020

Yıl	Siyasi Görevlerde Kadınların Oranı (%)	Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinde Bakanlık Sayısı	Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinde Bakanlık Görevlerinde Bulunan Kadın Sayısı	Parlamentoda Kadın Temsil Oranı (%)
2000	8,8	15	-	11,3
2001	9,6	15	1	9,5
2002	10,4	15	2	9,5
2003	11,1	16	2	9,5
2004	10,4	17	2	9,6
2005	10,4	16	3	8,7
2006	10,3	17	5	8,6
2007	9,8	17	4	13,0
2008	9,8	17	1	13,1
2009	9,5	17	2	13,6
2010	9,4	19	2	13,6
2011	9,5	19	3	13,7
2012	10,0	17	2	17,8
2013	9,1	18	3	20,1
2014	8,7	12	2	20,1
2015	9,7	13	2	20,4
2016	10,1	15	1	21,7
2017	9,3	16	1	22,2
2018	11,7	16	1	21,9
2019	7,0	17	1	23,4
2020	8,9	18	2	24,0

Kaynak: Kazakhstan Statistics Committee, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=72&slug=-59&cat_id=9&lang=en, Erişim Tarihi: 15.02.2022

Kazakistan’da genel devlet açısından, parlamento ve mecliste kadın temsil oranı düşük olmasına karşın yerel düzeyde kadın temsil oranı ve kadınların siyasete katılımı yüksektir.

Güney bölgelerde kadınların siyasete katılım oranının düşük olması veya neredeyse olmaması Kuzey bölgelere göre Güney bölgelerde kadınlarla ilgili geleneksel ve muhafazakar görüşlerin hakimiyetine dayanmaktadır. Parlamento ve mecliste kadın temsil oranının düşüklüğü, demokrasinin işleyişine bağlanabileceği gibi siyasi partilerin kadın politikasına ve cinsiyetçi yaklaşım ve uygulamalarına da bağlanabilmektedir (Tuganova, 2014, s. 101).

3.1.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Sivil Toplum Alanında Kadının Yeri

Ülkelerin sosyal, siyasi ve kültürel yaşamlarında kadın-erkek ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar kadın ile ilgili sorun olmayıp demokrasi sorunudur. Bu kapsamda Kazakistan'da yürütülen çalışmalarla, gelişmiş demokrasi hedefi doğrultusunda uluslararası alanda kadın erkek eşitliğine ilişkin düzenlemeler takip edilmektedir.

1995'teki Pekin Konferansı sonrasında Kazakistan'da Birleşmiş Milletlerin yürüttüğü faaliyetler kapsamında kadın hakları ve cinsiyet eşitliği politikalarına yönelik çalışmalar artmıştır. Kazakistan, kadın ve erkek eşitliğini yasal anlamda güvence altına almıştır. Bu kapsamda, 1998'da CEDAW kabul edilerek buna ilişkin yasalar uygulanmaya başlamıştır.

1998 yılında kurulan “Kadın İşleri, Aile ve Demografi Siyaseti Yönündeki Ulusal Komisyonunun” ana amaçlarından biri toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ilkelerin toplumun bütün alanlarında uygulanmasıdır. Bu kapsamda, 27 Kasım 2003'de 1190 sayılı karar ile **“Toplumsal Cinsiyet”** kavramı onaylanmıştır. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet stratejisi hazırlanmıştır. Toplumsal cinsiyet politikasının temelinde ırk ve cinsiyet ayrımı olmaksızın ekonomik, sosyal, kültürel sorunların çözülmesi, kadınların ekonomik bağımsızlığını kazanmaları, gelişimlerini sağlamaları, aile içi hak ve sorumlulukların eşit olarak sağlanması, kadın ve erkeğe fırsatlardan ve kaynaklardan eşit şekilde yararlanma konuları yer almaktadır (The Republic of Kazakhstan, 2005).

Kazakistan'da Komisyon faaliyetleri sonucunda devlet eğitim kurumlarında toplumsal cinsiyete ilişkin eğitimler verilerek, toplumsal cinsiyet dersleri okulların ders programlarına dahil edilmiştir. Komisyon eğitim alanındaki çalışmalarıyla toplumsal cinsiyet ile ilgili konferansların düzenlenmesini, seminerlerin yapılmasını sağlamıştır. Eğitim alanında bu konuya ilişkin dersler eklenerek yeni ders kitapları hazırlanmıştır.

2050 yılı Stratejisinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bölümler yer almıştır. Toplumsal cinsiyet açısından kadınların ekonomik ve sosyal yaşamına ilişkin tespitler yapılmış, bu tespitler doğrultusunda hedefler belirlenmiştir. Bu kapsamda kadınların iyi bir eğitim alması, istihdamda yer alması ve kadının özgür olmasını sağlayacak tüm koşulların sağlanması gerekliliğine yer verilmiştir.

Strateji belgesinde toplumsal cinsiyet açısından kadınların siyasi ve sosyal yaşamdaki rolüne yer verilmiştir. Kazakistan'ın kültürel özelliklerine vurgu yapan belgede, kadınlara yönelik *“Onlar da banka kartı kullanma şansına sahip olmalı, araba sürebilmeli, kariyer yapmalı, modern olmalı. Kızlarımız; tarihimize ve geleneğimize aykırı düşen çarşafarla yüzlerini örtmemelidir.”* ifadesi kadının toplumsal yaşamdaki yerine yönelik önemli bir değerlendirmedir.

Strateji belgesinde, kadınlara ve çocuklara yönelik aile içi şiddetin artmasından duyulan endişeye yer verilmiştir. Gerek şiddet gerekse kadına meta olarak yaklaşılmasına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Belgede parçalanmış aile sayısına bağlı olarak çocuklarını tek başına büyüten kadınlara çalışma yaşamında *“esnek istihdam yöntemleri, evden çalışma imkânları”*nın sunulması gerekliliği belirtilmiştir. *“Modern Kazakistan kadını, kariyer yapmayı hedeflemelidir. Kamu ve resmi idarelerde, özellikle bölgelerdeki yerel yönetimlerde çalışan kadın sayısının arttırılması gerekmektedir. Kadınların iş sahibi olabilmeleri, iş yerleri açabilmeleri için elverişli koşulları sağlamalıyız.”* değerlendirmesi ile Kazak kadınının ileriye dönük toplumsal yaşamdaki hedefi ortaya konulmuştur. Cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi konusunda özellikle işverenlere sorumluluk verilerek, kadınlara erkeklerle aynı fırsatların sağlanması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Ulusal Komisyon *“Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi”* konusunda Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ile işbirliği yaparak Eylem Planları ve raporlar hazırlamıştır. Bu kapsamda 19 Temmuz 1999'da 999 sayılı karar ile BM Kadın İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM) tarafından benimsenen model esasında *“Kadın Durumunun Kalkınmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı”* hazırlanmıştır.

Eylül 2004'te Astana'da düzenlenen dördüncü Kazakistan Kadın Forumunda, Kadın ve Aile Ulusal Komisyonu Kazakistan Cumhuriyeti'nde *“Cinsiyet Eşitliği Stratejisi”* geliştirme sorumluluğunu almıştır. Bu stratejinin temel amacı kadınlara ekonomik, sosyal ve politik alanlarda eşit fırsat sağlayacak şekilde uygulanacak faaliyetlere ilişkin bir sistem geliştirmektir. Bu strateji, devletin toplumsal cinsiyet politikasının gerçekleştirilmesini amaçlayan temel bir belge niteliğinde olup, devlet ve sivil toplum adına gerçekleştirilmesi ve izlenmesindeki mekanizma ve demokrasinin gelişmesinde önemli bir faktördür (The Republic of Kazakhstan, 2005, s. 3).

Kazakistan'ın "2006 - 2016 Yılları İçin Toplumsal Cinsiyet Stratejisi" (The Republic of Kazakhstan, 2005) kadınların toplumsal yaşamdaki sorunlarına ilişkin bütüncül bir yaklaşım benimseyerek, bu alandaki ilgili kurum ve kuruluşların işbirliği ile hazırlanmıştır. Bu belge toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının benimsenmesi konusunda önemli bir araç niteliğindedir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile onaylanan 2006-2016 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi, Kazakistan'ın cinsiyet politikasının temel alanlarını kapsamaktadır. Strateji kapsamında 3 yıllık eylem planları oluşturulmuştur. "2006- 2016 Yılları İçin Toplumsal Cinsiyet Stratejisi" 9 bölümden oluşmuştur.

1. Bölüm. Kadın ve erkek hakları ve fırsat eşitliğinin sağlanması,
2. Bölüm. Toplumsal ve siyasal alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak,
3. Bölüm. Ekonomide toplumsal cinsiyet eşitliği,
4. Bölüm. Toplumsal cinsiyet eğitimi,
5. Bölüm. Kadın ve erkek üreme sağlığının güçlendirilmesi,
6. Bölüm. Toplumda cinsiyet temelli şiddetin önlenmesi,
7. Bölüm. Ailede kadın - erkek eşitliğinin sağlanması, ailenin güçlendirilmesi ve çocukların yetiştirilmesi rolleri,
8. Bölüm. Toplumsal duyarlılık bilincinin geliştirilmesi,
9. Bölüm. Stratejinin uygulanmasından beklenen sonuçlar.

Bu strateji ile kadının sosyal, siyasal, ekonomik ve diğer alanlarda eşitlikçi politikaların benimsenmesi ve etkin uygulanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda kalıplaşmış kadın ve erkek rollerine dayalı ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılması esas alınmıştır.

2003 yılında 1190 sayılı karar ile Toplumsal Cinsiyet kavramının onaylandığı Toplumsal Cinsiyet Stratejisinde, kadınların siyasette en az %30 oranında yer alması gerekliliğini belirtmiştir.

Kadın haklarına yönelik gelişmelerin sunumu ve bu alandaki sorunların ortaya konulması için kadın hakları konusu medyanın gündeminde yoğun bir şekilde yer almıştır. Kadına yönelik aile içi şiddet konusunda kadınlara ve çocuklara destek amacıyla kriz merkezleri açılmış, uluslararası konferanslar düzenlenmiştir.

Kazakistan'da bağımsızlık sonrası kadın sivil toplum örgütlerinin oluşmasıyla beraber siyasi yaşama katılım artmıştır (The Republic of Kazakhstan, 2005).

Kadınlar, sivil toplum kuruluşlarına eşit katılım hakkına sahip olup, 1991 yılı sonrasında kurulan yeni sivil toplum kuruluşlarının çoğunda siyasi partiler hariç olmak üzere etkindirler. Kazakistan'da 1991 yılı sonrası nispeten güçlü bir sivil toplum kadın hareketi ortaya çıkmış olup, bu hareket 1998'den bu yana politikaları etkilemeye çalışmıştır (United Nations, 2000, s. 40-41).

Kazakistan'daki kadın sivil toplum yapısı 3 grupta değerlendirilebilir.

- ✓ Kadınlara yönelik sivil toplum kuruluşları,
- ✓ Devlet örgütleri (Kazakistan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı çatısı altındaki “Kadın İşleri, Aile ve Demografi Siyaseti Yönündeki Ulusal Komisyonu”),
- ✓ Uluslararası örgütlerin Kazakistan şubeleri (UNİFEM – Birleşmiş Milletlerin Kadınlar Vakfı vs.) (Tuganova, 2014, s. 103).

Almatı bölgesi yoğun sosyal, kültürel ve politik faaliyetler nedeniyle kadın hareketinin merkezin konumundadır. Kadın örgütleriyle ilgili ana konular aşağıda sunulmuştur (United Nations, 2000, s. 41).

- Kadınlar için refah desteği (Almatı Bekar Anneler Derneği, “Bibi-Ana”, Kazakistan Büyük Aileler Birliği vb.),
- Kadınlara karşı şiddet (Kadınlar ve Çocuklar için Kriz Merkezi, Arkadaşlar (“Podrugi”) Kriz Merkezi, Feminist Lig),
- Kadınların siyasete katılımını artırmak (Almatı Kadın Bilgi Merkezi, “Zharia”, Kadın Seçim Bloğu, “Nayada” vb.),
- Cinsiyet eğitimi ve cinsiyet araştırması (Almatı Kadın Bilgi Merkezi, Feminist Lig, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Cinsiyet Araştırmaları Merkezi),
- Çevre sorunları (Uluslararası Doğu Kadınlar Çevre Birliği),
- Kadınların durumunun ve kadın haklarının izlenmesi (Feminist Lig).

2003 yılı itibariyle Kazakistan'da kayıtlı 4500 sivil toplum örgütünün 150'si kadın hakları ve çıkarlarını korumaya yöneliktir. 2003 Sivil Forumu'ndan sonra mevcut sorunlarla ilgili STK'ların aktif rol almaları teşvik edilmiştir (UN, 2005, s. 8). STK'lar tarafından 2011-2016 dönemini içeren 5 yıl içerisinde, 500'den fazla cinsiyet projesi uygulanmış olup, kadın STK'ları aile içi şiddet mağdurları için bir kriz merkezi ve ulusal kadın lider ağı oluşturmuşlardır (United Nations, 2018, s. 21-22).

Kazakistan'da faaliyet gösteren kadın sivil toplum kuruluşlarının temel hedefi, kadınların sosyal ve siyasi yaşamdaki temsil oranını arttırmak, bu alandaki engel ve dezavantajları ortadan kaldırmaktır. Bu doğrultuda 2006-2016 döneminde “Toplumsal Cinsiyet Stratejisi” bu amaçlara ulaşma konusunda önem kazanmaktadır (Tuganova, 2014, s. 105).

2015 yılında, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi” (kısaca BM Kadın Birimi ya da UN Women) ile birlikte, seçilen ve atanan kamu görevindeki kadın sayısının artırılması amacına yönelik geçici özel tedbirlerin alındığı proje yürütülmüştür. Parlamenterlerin, STK'ların ve partilerin yakın katılımı olan bu projenin bulgularına göre kadınlar sendikalara aktif olarak katılım sağlamaktadırlar. Sendikalardaki kadınların oranı %55'tir. Bunların %67'si birincil sendika kuruluşlarına, %28'i sektörel sendikalara ve %44'ü bölgesel sendika birliklerine başkanlık etmektedir (United Nations, 2018, s. 22).

3.2. 1990 YILI SONRASI KAZAKİSTAN'DA KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

“Kazakistan 2030 Kalkınma Stratejisi” ile devlet inşasında, piyasa ekonomisinde bir sıçrama yapılması, sosyal devletin temellerinin atılması ve toplumsal bilincin yenilenmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Kazakistan'ın planlama sürecinde sosyal politika alanında fakirliğin azaltılması, yaşam koşullarının yükseltilmesi hedeflenerek bu doğrultuda bölgesel idarecilerin kontrolü, iç göçlerin denetimi, yeni iş alanlarının yaratılması, anne ve çocukların korunmasına yönelik düzenlenmelerin yapılması, sağlık sisteminin modernleştirilmesi planlanmıştır. Kazakların en büyük sorununun birlik meselesi olduğu düşüncesiyle benimsenen nüfus politikaları ve kadına yönelik sosyal politikalar birbiriyle bağlantılı alanlar olup, kadınlara yönelik sosyal politikalar hem ekonomik hem de sosyal ve toplumsal hayat için daha da önemli hale gelmektedir (<https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi>).

Üretim yapısındaki değişim sonrasında sanayileşme sürecinde meydana gelen sosyal sorunlar toplumsal yapının değişimine neden olmuştur. Bağımsızlık sonrasında ekonomik ve sosyal değişimlerle beraber yoksulluk, yaşlılık, işsizlik, aile ve çocuk

sorunları, göç, gençlik, hastalık gibi toplumsal sorunlar artarak bu sosyal sorunların çözümünü için daha önce merkezi olarak benimsenen sosyal hizmet ve sosyal refah alanlarına yönelik politikalarda da değişimler yaşanmaya başlamıştır. 2050 Kazakistan Stratejisinde sosyal politika alanında istihdam, ücret politikalarının modernizasyonu, anne ve çocukların korunması, sağlık ve eğitim sistemlerinin geliştirilmesi sağlanarak her vatandaşın yaşam kalitesinin güvenlik, eşit fırsatlar ve gelecek temini konusunda gerekli siyasal sistemin oluşturulması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Kadına yönelik sosyal politikaların oluşturulmasında kültürel, ekonomik, yasal ve politik faktörler esas alınmaktadır. Bu kapsamda Kazakistan'ın kadına yönelik sosyal politikalarının değerlendirilmesinde 2030 Stratejisinin yanında 2050 Kazakistan Stratejisi de önemli bir kaynak niteliğindedir.

2050 Stratejisinin 2030 Stratejisi ile başlıca farkı Nazarbayev'in her zamanki gibi Kazakistanlılar retoriğinin yerini Kazakların alması ve Kazaklara hitap etmesidir. 2025 yılına doğru Kazak dilinin toplum hayatının tüm alanlarında başrolde olacağını vurgulaması ve bunun sonucunda ülkenin "Kazak Devleti" olarak adlandırılmasının mümkün olabileceği dile getirilmiştir. Kazak Cumhurbaşkanı 2050 Stratejisinde Kazak halkı için çok açık ve net mesajlar vererek, Kazakistan'ın ev sahibinin Kazaklar olduğunu ilk kez açıkça ve anlaşılır şekilde ilan etmiştir. Bu kapsamda nüfus, göç, ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulması ve uygulanması bu amaç için kritik öneme sahiptir. ***Bu politikalar kapsamında aileye ve kadınlara yönelik sosyal politikaların ve bu uygulamaların ekonomik ve toplumsal sonuçlarının değerlendirilmesi önemlidir*** (<https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi>).

Kazakistan'da bağımsızlık sonrası liberal ekonomiye geçiş dönemiyle beraber ***kadına yönelik sosyal politikaların belirlenmesi*** konusunda kadınların fırsat eşitliği ön plana alınarak Birleşmiş Milletler ile pek çok çalışma gerçekleştirilmiş ve bu alanda yakın bir işbirliği oluşturulmuştur. Bu kapsamda;

- ✓ Kadının ekonomik anlamda güçlendirilmesi,
- ✓ Kadına yönelik şiddetin önlenmesi,
- ✓ Ulusal planlama ve bütçeleme,
- ✓ Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çalışmalar yürütülmüştür (UN Women, 2020).

Kazakistan'ın 1998 yılında imzaladığı CEDAW'ın 18.maddesi gereğince, taraf olan devletlerin kadınlara yönelik politika uygulamalarındaki ilerleme alanlarına ve karşılaşılan sorunlara ilişkin her dört yılda bir CEDAW Komitesine rapor sunma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Periyodik Ülke Raporu olarak isimlendirilen bu raporlar Kazakistan'da Kadın, Aile ve Demografi Politikaları Komisyonu çalışma grubu tarafından hazırlanıp, Dışişleri Bakanlığınca onaylanmaktadır. Raporlar ilgili Bakanlık, STK'lar, aile ve kadınlarla ilgili bölgesel komisyonlar tarafından sunulan kapsamlı olgusal ve analitik materyaller temelinde hazırlanmaktadır.

Kazakistan bu kapsamda Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine sunulmak üzere 2000 yılında “Başlangıç Raporu”, 2005 yılında “İkinci Periyodik Raporu”, 2012 yılında “Üçüncü ve Dördüncü Birleştirilmiş Periyodik Raporu”, 2018 yılında “Beşinci Periyodik Raporu” hazırlamıştır.

2003 yılı itibariyle Kazakistan'da kadınların ilerlemesinde gerçekleştirilen önemli kazanımların yanı sıra, aşağıda sıralanmış olan problemler ve engeller bulunduğu belirtilmiştir (UN, 2005, s. 10)

- Toplumun halen cinsiyet eşitliğini sağlamanın özünü veya önemini kavrayamaması,
- Kadınların karar verme düzeyinde yetersiz temsil edilmesi,
- Toplumsal zihniyet değişimi için gerekli eğitim çalışmalarının yetersizliği,
- Ücretlerdeki artışa rağmen, kadınlar için ortalama ücretlerin erkeklerden daha düşük olması,
- Kadınların sağlık endeksinin düşük olması,
- Kadınlara yönelik şiddet ve cinsel sömürünün ortadan kaldırılmaması.

CEDAW ve Kazakistan'ın Sonuç Gözlem komiteleri, kadınların ve erkeklerin aile ve toplumdaki rolleri ve sorumluluklarına ilişkin özellikle kadınları bakıcı bir varlık olarak tasvir eden uygulamalar, gelenekler, ataerkil tutumlar ve kalıplaşmış önyargıların devamı konusunda endişelidirler. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı politikalarda dile getirilmesine karşın uygulamada dar anlamda yorumlanmıştır. Kadınların statüsünün iyileştirilmesi, yaygın olan mevcut olumsuz kalıp önyargılara ve ayrımcı uygulamalara karşı koymaya ve tüm cinsiyetler için eşit fırsatlar sağlamaya çok az önem verilerek,

kadınlara anne ve bakıcı olarak sosyal koruma sağlayan uygulama görünümü hakimdir (Kazakhstan Feminist Initiative “Feminita”, January 2019, s. 2-3).

Bağımsızlık sonrası Kazakistan’da kadına yönelik sosyal politikalara ve bu politikadaki değişimlere 8 alt başlık altında yer verilmiştir.

3.2.1. Yasal Mevzuat ve Kurumsal Yapılanma Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Kazakistan’da kadının toplumdaki yerinin değerlendirilmesinde en önemli ölçütlerden biri devlet olarak izlenecek sosyal politikaların temelindeki anlayışta yatmaktadır. Kazakistan’ın “2050 Stratejisi” bu anlamda önemli bir gösterge niteliğindedir. 2050 Stratejisinde kadının aile içindeki önemi vurgulanarak, annelik görevine işaret edilmektedir. Bu konuda özellikle kız çocuklarının yetiştirilmesine vurgu yapılmış, sosyal politikaların en önemli bileşeni “anne ve çocukların korunması” ve “anneliğin korunması” şeklinde belirtilmiştir.

2050 Stratejisinde çizilen genel ilkelerde laiklik ilkesine vurgu ile birlikte genç kızların kaliteli eğitim alması, istihdamda yer bulması ve özgürlüğünü kazanması konularında tedbirlerin alınması gerekliliği ifade edilmiştir. Kazak gelenek ve kültürünün esas alındığı bir toplum yaşamında Kazak kadınlarının modern yaşamda etkin bir şekilde yer alması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu tespitlerin doğrudan dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından yapılmış olması kadın ve kadına yönelik sosyal politikaların önemini artırmıştır.

2050 Strateji belgesinde annelerin korunmasına önem verilerek, aile içinde kadın ve çocukların şiddete maruz kalmaması için sert önlemlerin alınacağı, devletin çocuklarını tek başına büyüten annelere destek olacağı belirtilmiştir. Cinsel kölelik, kadına meta olarak yaklaşımın engellenmesi amaçlanarak, kadınların istihdama katılımlarında esnek istihdam ve evde çalışma imkanları sunulmuş, toplumda kadının rolünün artırılması önemsenmiştir. Kadının istihdama katılımında elverişli koşullar sağlanarak özellikle yerel yönetimlerde kadın çalışan sayısının artırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Stratejide yer alan bu hedeflere ulaşmak için planlanan tedbirler aşağıda sıralanmıştır.

- ✓ Sosyal ve emeklilik güvence sistemlerinin geliştirilerek, anne ve çocukların korunması,
- ✓ Anne ve çocuğun korunması için aile ve evlilik alanındaki mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılarak, tedbirlerin alınması,
- ✓ Anne ve çocuğa karşı işlenen suçlara ilişkin mevzuatın gözden geçirilmesi ve caydırıcı tedbirlerin alınması,
- ✓ Doğum ve çok çocukluluğun teşviki sisteminin reforma tabi tutulması, vergi kolaylıkları, tıbbi ve sosyal yardım, iş piyasalarında yeni avantajlar sağlanması gibi tedbirlerin yer aldığı paketin hazırlanması, kadınların aktif yaşam konumuna getirilmeleri için gerekli desteklerin sunulması,
- ✓ Cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi konusunda gerekli tedbirlerin alınması,

Kazakistan 1991'de bağımsızlığını kazanmasından bu yana, cinsiyet eşitliğini, devlet politikasında kadınlara yasal olarak sağlamayı amaçlayarak bu konuda **ulusal bir kurum** (Kadın, Aile ve Demografi Politikaları Komisyonu) **oluşturan ilk Orta Asya ülkesi olmuştur**. Kazakistan'da yasal anlamda kadının güçlendirilmesine ilişkin BM CEDAW, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin 2030 Gündemi esas alınarak, bu sözleşmelerde yer alan düzenlemeler onaylanmıştır. Kazakistan'da 2009 yılında kabul edilen, “Kadın ve Erkeklere Eşit Hak ve Fırsat Eşitliği Devlet Garantisi Kanunu” (Act on State Guarantees of Equal Rights and Opportunities for Men and Women) ile cinsiyet politikasının yönetilmesi esas alınmıştır. 2006-2016 dönemini içeren Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi ile ekonomi, eğitim, aile, sağlık hizmetlerine erişim, kadına ve çocuğa yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin pratik hedefler konulmuş, 2016 yılında cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet dengesizliklerini önleyen “Aile ve Toplumsal Cinsiyet Politikası” onaylanmıştır (UN Women, 2020).

Kazakistan Cumhurbaşkanı başkanlığındaki Kadın, Aile ve Demografi Politikaları Konseyi, bağımsızlıktan sonra 1995 yılında ailelerin, kadınların ve çocukların karşılaştığı zorlukları ele almak için kurulmuştur. Konsey, 1998 yılında, Kazakistan Devlet Başkanlığı'na bağlı olarak, cinsiyet eşitliği endişelerini ele alan özel stratejik yaklaşımlar ve programlar geliştirmek için bir mekanizma olarak, Kadın ve Aile Komisyonu olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. 28 kişilik Konsey, aile çıkarlarının korunması ve kadınların ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerine

katılımını sağlamak için koşulların iyileştirilmesi konusunda çalışmak üzere bir danışma kurulu olarak hizmet vermektedir. Konsey başkanı, üst düzey karar alma süreçlerine katılımı kolaylaştırmak için bakanlık statüsüne sahiptir. Parlamentonun 33 seçilmiş milletvekilinden oluşan bir vekil grubu, kadınların, ailelerin ve cinsiyet eşitliği statüsünü geliştirmeye yönelik politika ve programların uygulanmasına rehberlik etmektedir. Örneğin Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı dahil olmak üzere kilit bakanlıklar Konseyde temsil edilmekte ve toplumsal cinsiyet kaygılarının politika incelemelerine ve uygulamaya dahil edilmesi sağlanmaktadır. Konseyin çalışmalarının etkinliği, özellikle mevzuat ve politikaların gözden geçirilmesi veya program uygulamasının izlenmesi gibi alanlarda personel kapasitesi nedeniyle sınırlı kalmaktadır (Asian Development Bank , 2006, s. 25).

Komisyonun temel hedefleri:

- “Kazakistan 2030” Stratejisi temelinde geliştirilen Devlet programlarında aile, kadın ve çocuklarla ilgili önceliklerin belirlenmesi,
- Aileler, kadınlar ve çocuklar için ekonomik, sosyal, psikolojik ve hukuki desteklerin sağlanmasına yönelik önlemlerin geliştirilmesi,
- Anne ve çocuk refahı, ailenin ekonomik ve sosyal koşulları ve halk sağlığı analizlerinin yapılması,
- Kadınların toplumdaki statüsü ve siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyleri hakkında bilgi tabanının oluşturulması,
- Devlet organlarında kadınların temsilinin arttırılması,
- Uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması ve uluslararası düzeyde faaliyetlere katılım sağlanması. (United Nations, 2000, s. 17).

Kazakistan’ın 1998 yılında Birleşmiş Milletlerin CEDAW Sözleşmesini imzalaması, aynı yılda Ulusal Kadın, Aile ve Demografik Politikalar Komisyonunun kurulması, 1999 yılında Ulusal Eylem Planının kabulü Kazakistan’ın kadın konusuna yönelik uluslararası hukuktaki gelişmeleri takip etmesi açısından önemli adımlar olmuştur.

Kazakistan CEDAW’ın yanısıra “Pekin Beyannamesi ve Eylem Platformu” ve “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” dahil olmak üzere bir dizi diğer uluslararası yükümlülüğü de imzalamıştır. Ulusal mevzuatın, uluslararası sözleşmelere ve Kazakistan tarafından kabul edilen diğer yasal düzenlemelere uygun hale getirilmesi,

güçlü ve etkili tedbirler alınması amacıyla yeni yasal düzenlemeler oluşturulmuştur (United Nations, 2000, s. 2,18).

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 4. maddesine göre, Kazakistan Cumhuriyeti tarafından onaylanan tüm uluslararası anlaşmalar geçerli yasanın bir parçası haline gelmekte ve zorunlu yaptırıma tabi olmaktadır (UN, 2005, s. 16). Şu anda yürürlükte olan 1995 Anayasası, onaylanmış uluslararası anlaşmaların ulusal yasaların yerine geçtiğini ilan ederek bu taahhüdü güçlendirmektedir (Asian Development Bank , 2006, s. 23).

Kazakistan'da kadın haklarının korunduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklendiği temel çerçeve, cinsiyete bakılmaksızın hak ve özgürlüklerin eşitliğini güvence altına alan ve her türlü ayrımcılığı yasaklayan 28 Ocak 1993 tarihli Anayasadır (Madde 1) (Asian Development Bank , 2006, s. 23). Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası yasa önünde eşitliği garanti etmekte ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır (United Nations, 2000, s. 27).

Anayasanın 14. ve 33. maddeleri cinsiyet ayrımcılığı açısından önemli hükümleri içermektedir. Anayasanın 14. maddesinde “Herkes, yasa ve mahkeme huzurunda eşittir. Hiç kimse menşe, sosyal, mülkiyet durumu, meslek, cinsiyet, ırk, uyruk, dil, dine karşı tutum, mahkumiyet, ikamet yeri veya diğer koşullar nedeniyle herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulamaz.” hükmü yer almaktadır (United Nations, 2000, s. 23).

Kazakistan'ın 1998 yılında CEDAW Sözleşmesini imzalaması sonrasında Anayasal mevzuatta yaygın olarak kullanılan “**ayrımcılık**” kavramı, diğer yasalar ve düzenlemelerde de uygulanmıştır (United Nations, 2018, s. 12).

4 Temmuz 2014 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu, 3 Temmuz 2014 tarihli Ceza Kanunu cinsiyete dayalı gerekçe ile hak ve özgürlüklerin doğrudan veya dolaylı olarak sınırlandırılmasına cezai sorumluluk getirmiştir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 21. maddesi ile menşe, sosyal statü, resmi konum, maddi koşullar, cinsiyet, ırk, etnik köken, dil, dine karşı tutum, inançlar temelinde her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. Ceza Kanunu'nun 145. maddesi ile resmi bir konumun veya bir kamu kuruluşunun lideri olarak statünün kullanılması da dahil olmak üzere, yukarıda belirtilen gerekçelerle hak ve özgürlüklerin doğrudan veya dolaylı olarak sınırlandırılmasında cezai sorumluluk getirilmiştir (United Nations, 2018, s. 12).

Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan tüm ulusal cezai hükümleri yürürlükten kaldırma hedefi doğrultusunda Ceza ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunlarının cinsiyet analizi yapılmıştır. Kadınlara yönelik tecavüz ve diğer şiddet içeren fiillerin cezalarını sertleştiren değişiklikler ve ilaveler dahil edilmiştir. Bu kapsamda tecavüzü sınıflandıran madde Ceza Kanunu'ndan silinmiştir. Buna göre şikayetin yapılmış olup olmadığına bakılmaksızın mahkemenin işlemleri yürütmesi söz konusu olup, tarafların uzlaştırılması nedeniyle feshedilmesi söz konusu değildir. Ceza Kanunu cinsel suçlar, özellikle de reşit olmayanlara karşı işlenen suçlar için bazı maddelerde yaptırımların üst sınırını yükselten değişiklikler getirmiştir (UN, 2005, s. 19-24).

Ayrıca 28 Eylül 1995 tarihli Seçim Kanunu, 26 Aralık 2011 tarihli Evlilik ve Aile Kanunu, 27 Haziran 2007 tarihli Eğitim Kanunu ve 2009 tarihli Kadın ve Erkeklerle Eşit Hak ve Fırsat Eşitliği Devlet Garantisi Kanunu (Eşitlik Kanunu) ayrımcılık konusunda hükümlere sahiptir. 23 Kasım 2015 tarihli İş Kanunu, işgücü alanında cinsiyet temelleri de dahil olmak üzere çalışma alanında ayrımcılığı açıkça yasaklamıştır (United Nations, 2018, s. 12).

Kazakistan Parlamentosu'nda ailenin, kadınların ve çocukların çıkarlarını korumak için yasama düzeyinde kurulan Aile (Otbasy) adı verilen milletvekili grubu yasaların aile, kadın ve çocukların çıkarlarını korumasına yönelik çalışmalar yapmıştır. Grup kadın ve erkekler için eşit haklar ve fırsat eşitliği hakkında yasa tasarısını hazırlamıştır (UN, 2005, s. 9).

2000 yılına kadar Kazakistan mevzuatında kadın ve erkeğin eşit haklarını ilke edinen özel bir yasal düzenleme bulunmamaktaydı. 1999 yılındaki Ulusal Eylem Planında “eşit haklar ve fırsatlara” ilişkin yasa tasarısı önerilmişti (United Nations, 2000, s. 24). 2009 tarihli Eşitlik Yasası ile kadın ve erkeklerle eşit haklar ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına ilişkin kanun kabul edilmiştir. Bu Kanunun birinci maddesinde cinsiyet ayrımcılığı tanımlanmıştır (United Nations, 2018, s. 12).

26 Aralık 2011 tarihli “Evlilik ve Aile Kanununun” 29. maddesi aile içinde eşlerin eşitliğini, 60. maddesi ebeveynler için hak ve yükümlülüklerin eşitliğine ilişkin hükümler içermektedir. Kanun ile Kazakistan’da kadın ve erkekler için yasal evlilik yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Kazakistan’da resmi evlilikler dışındaki dini evliliklerin yasal bir geçerliliği bulunmamaktadır. (United Nations, 2012, s. 17-54). Çok eşlilik

geleneksel olarak Kazakistan'da yaygın olmayıp, çok evlilikler ülkenin güney bölgelerinde görülmektedir (United Nations, 2000, s. 69).

Kazakistan Medeni Kanunu uyarınca eşler ve kızlar eşit miras haklarına sahiptir. Kazakistan'da Evlilik ve Aile Kanununun 32. maddesine göre evlilik süresince edinilen mallar eşlerin ortak mallarıdır. Evlilikte mülkiyet için yasal rejim, evlilik sözleşmesinde aksi belirtilmedikçe, ortak müşterek mülkiyet rejimidir. Evlilik döneminde çocukların bakımını sağlayarak, ev içi işleri yürüten veya çeşitli nedenlerden dolayı bağımsız bir geliri olmayan eşin de ortak mülkiyette hakkı bulunmaktadır (United Nations, 2000, s. 73). Resmi bir evliliği olmayan erkek ve kadınların birlikte yaşamaları eşlere hak ve sorumluluk doğurmamaktadır (UN, 2005, s. 58).

Kazakistan'da "Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun" 2009 yılı sonunda kabul edilmiştir. Bu Kanun, fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddeti kapsayan kapsamlı bir aile içi şiddet tanımını içermektedir. Kanun, özellikle aile içi şiddeti cezalandırmamakta, ancak, alınmış bir yasaklama emrinin ihlali durumunda 'idari gözaltı' (yani duruşmasız kısa süreli gözaltı) uygulamasına izin vermektedir (OECD SIGI, 2017).

Kazakistan Parlamentosunun CEDAW Sözleşmesinin, bireylerin ve STK'ların sorunlarını BM CEDAW Komitesi ile birlikte ele almalarına izin veren Protokol'ü 2000 yılında onaylamasını takiben 9 yıl içinde 2009 yılında Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanunun çıkarılmış olması kadın politikaları açısından önemli bir gelişmedir.

23 Kasım 2015 tarihli İş Kanunu'nun 4. maddesi ile çalışma mevzuatı ilkeleri ve 6. maddesi cinsiyet temelleri de dahil olmak üzere çalışma alanında ayrımcılığı açıkça yasaklamıştır (United Nations, 2018, s. 12).

Kazakistan'da toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili yasal çerçeve, kamu veya özel alanlarda doğrudan veya dolaylı ayrımcılığın kapsamlı bir yasal tanımını içermemektedir (United Nations in the Republic of Kazakhstan, 2015, s. 75). Kadın ve Erkeklerle Eşit Hak ve Fırsat Eşitliği Devlet Garantisi Kanununda kadınlara karşı ayrımcılık tanımı değil hem erkekler hem de kadınlar için eşit hak ve fırsatların korunması temelinde bir bütün olarak ayrımcılık tanımlanmıştır (United Nations, 2012, s. 16). Bu yönüyle kanundaki cinsiyet ayrımcılığı tanımının CEDAW'ın 1. maddesi

uyarınca hem doğrudan hem de dolaylı ayrımcılık unsurlarını kapsamaması endişe oluşturmaktadır (United Nations, 2014, s. 3).

Kazakistan toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için alınan önlemler açısından dünyanın en gelişmiş 30 devletine katılma arzusu ile aile ve cinsiyet politikası alanındaki mevzuatın iyileştirilmesi için ek önlemler almıştır. Bu kapsamda aile ve cinsiyet politikası konularında Kazakistan Cumhuriyeti'nin bazı yasal düzenlemelerinde değişiklik ve ekleme yapılması amacıyla özel bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu grup cinsiyet analizi bulgularına göre kadın ve erkeklerin aile içinde, sosyo-ekonomik ve kamu-politik alanlarında eşitlik ve fırsat eşitliğini düzenleyen yasaların hükümlerini oluşturmuştur (United Nations, 2018, s. 12,13).

Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Kanununda kadınlara karşı pozitif ayrımcılık söz konusudur. Yeni Ceza Kanununun 72. maddesine göre kişilere karşı ciddi suçlar işleyenler dışında, hamile kadınlar ve sekiz yaşın altında çocukları olan kadınlar için cezaların ertelenmesi mümkündür. Yeni Ceza Kanunu uyarınca, kadınlar ölüm cezası veya ömür boyu hapis cezasına çarptırılmaz (United Nations, 2000, s. 26).

3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Kazakistan'daki kültürel normlar kadın ve erkek arasındaki eşitlik kavramına karşı olumludur. Avrupa Kalkınma Bankası'nın yapmış olduğu araştırma sonucuna göre kızlarının üniversite eğitimi almasının önemli olduğuna inanma oranı %83 düzeyinde olup, bu oranda kadın ve erkek için bir farklılaşma bulunmamaktadır. Benzer durum kadın şirket yöneticilerinin erkek şirket yöneticileri kadar yetkin olduğunu düşünme konusunda da aynı şekilde toplumda yüksek oranda kabul görmektedir. Kadınların toplumun güçlü ve aktif üyeleri olduğu duygusu Kazakistan'daki inanç sisteminin bir parçası olup, bu alanda dini veya farlı kısıtlamalar bulunmamaktadır (Asia Development Bank, 2018).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin uygulanması amacıyla uluslararası düzeyde ortak akıl ve deneyime dayanan somut strateji ve politikalar zaman içinde gelişmiştir. Bu politika ve

stratejilerin ilk yer aldığı belgeler CEDAW ve Pekin Eylem Planıdır (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, 2021).

2006-2016 yıllarını içeren “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi” Kazakistan’ın toplumsal cinsiyet politikasının gerçekleştirilmesini amaçlayan temel belge niteliğinde olup, devlet ve sivil toplum adına gerçekleştirilmesi ve izlenmesi için bir mekanizmadır. Stratejide toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması çağrısında bulunarak, erkekler ve kadınlar için eşit haklar ve eşit fırsatlar sağlamak için gereken kurumsal mekanizmaların ana hatları belirlenmiştir.

Stratejide Kazakistan’da toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının yetersiz uygulandığı, cinsiyete dayalı mevzuat eksikliğinin bulunduğu, erkekler ve kadınlar arasında eşitliğin olmadığı, kadın ve erkekler arasında gerçek eşitliği sağlayacak etkili mekanizmalarda eksiklikler bulunduğu ifade edilmektedir (Strategy For Gender Equality For 2006-2016, 2005).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin uygulama sürecinde 2006–2008, 2009–2011 ve 2012–2016 dönemlerini kapsayan eylem planları oluşturulmuştur. 2006-2016 yıllarını içeren “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi”nin temel hedefleri;

- Kadınların ekonomik bağımsızlığı, girişimciliği ve kariyer gelişimi için eşit fırsatların sağlanması,
- Ailede hak ve sorumlulukların eşit kullanılması için koşulların oluşturulması,
- Toplumda cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi olarak belirlenmiştir.

CEDAW’ın yaşamın ve kamusal faaliyetin tüm alanlarında kadın ve erkek arasında eşitlik sağlanmasını içeren konularda entegre bir politika ve kurumsal yaklaşımın oluşturulmasına yönelik önerilerinin uygulanması için 2003 yılında hükümet kararı ile Cinsiyet Politikası Kavramının onaylanmasını takiben ülkede cinsiyet eğitiminin oluşturulması, yasaların cinsiyet bazlı değerlendirilmesi, cinsiyet göstergelerinin bütçe politikasına dahil edilmesi ve kadına karşı şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik daha fazla çalışma alanının tanımlanması öngörülmüştür (UN, 2005, s. 8).

Kadın örgütleri, Anayasa da dahil olmak üzere mevzuatta erkek vatandaş (grazhdanin) ve erkek vatandaşlar (grazhdane) terimlerinin kullanımının son derece cinsiyetçi

olduğunu ve cinsiyet bilincinden yoksunluğunu vurgulamışlardır (United Nations, 2000, s. 36). Bu bağlamda Anayasanın 30. maddesinde yer alan “(erkek) vatandaşlara (grazhdane) devlet eğitim kurumlarında ücretsiz orta öğretim verilir. Orta öğretim zorunludur.” ve “Bir (erkek) vatandaş (grazhdanin), Devlet yüksek öğrenim kurumlarında yüksek öğrenim görme hakkına sahiptir.” hükümleri yasalardaki cinsiyetçi yaklaşıma örnek niteliğindedir.

Kadınların ve erkeklerin davranışlarında etkin olan sosyal ve kültürel yargılar, kadınların sivil toplum kuruluşlarında ilk cinsiyet araştırma gruplarının oluşturulduğu 1994-1995 yılına kadar gündeme gelmemiştir. Bu alanda 1999 sonrası üniversitelerde çeşitli çalışmalar başlamıştır (United Nations, 2000, s. 36).

Kazakistan’da 1995’li yıllardan sonra cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte ataerkil tutumların kalıcılığı, aile içinde ve toplumda kadınların ve erkeklerin rolleri ve sorumlulukları ile ilgili köklü klişelerin varlığı halen endişe edilecek noktadadır. 2000’li yılların ortalarından bu yana Kazakistan’ın toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi konusundaki uluslararası endekslerde istikrarlı bir artış sağlamış olmasına karşın yeterli ve etkin mekanizmalar bulunmamaktadır. Kazakistan’da toplumsal cinsiyet eşitliği amacıyla hazırlanmış olan “Kadın ve Erkeklere Eşit Hak ve Fırsat Eşitliği Devlet Garantisi Kanununa” karşın kadınların yasama ve yürütme organlarında üst düzey temsilciliğinin artırılması ve sürdürülmesi amacıyla gerekli özel önlemler alınmamıştır (United Nations in the Republic of Kazakhstan, 2015, s. 75).

2000 yılı itibariyle Kazakistan’da, erkekler ve kadınlar arasında fiili eşitliği hızlandırmayı amaçlayan özel bir önlem bulunmamakla birlikte eşit hakların sağlanmasında anayasal garantilerin yeterli olduğu düşünülmekteydi. Buna karşın toplumsal yaşamda kadınların pekçok alandaki temsil düzeyleri son derece düşüktü. Yüksek ve ortaöğretim düzeyine sahip kadın uzmanlardaki yüksek orana karşın kuruluşlardaki yöneticilik düzeyindeki varlığı düşük olup, %7 oranındaydı (United Nations, 2000, s. 29).

Kazakistan’da kamu hizmetlerinde kadınların gereksinimlerinin belirlenmesi ve cinsiyet eşitliği taahhütlerinin yerine getirilmesi açısından cinsiyete duyarlı bütçeleme stratejik bir fırsattır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, Kazakistan’ın ulusal kalkınma

programlarını ve süreçlerini entegre etmek için Ekonomi Bakanlığı ve Ulusal Kadın, Aile ve Demografik Politika Komisyonu ile birlikte çalışmıştır. Bu kapsamda Kazakistan'ın toplumsal cinsiyetle ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 5. hedefteki cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın ve kızların güçlendirilmesine yönelik ulusal hedeflerin geliştirmesine yardımcı olmuştur (UN Women, 2019).

2006 yılında UNIFEM'in desteğiyle, cinsiyete duyarlı bütçeler konusunda proje oluşturulmuştur. Proje kapsamında eğitim seminerleri gerçekleştirilmiş, bölgesel sosyal programların cinsiyet analizleri yapılmış, beş şehir için cinsiyet bütçelemesine ilişkin ilk yaklaşımlar değerlendirilmiştir (United Nations, 2012, s. 21).

Kazakistan, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik tedbirleri iyileştirmek amacıyla 2009 yılında BM Kalkınma Programı (UNDP) ile Kadın ve Aile Komisyonu ortak proje yürütmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki toplumsal bilincin artırılması amacıyla kadınların kamusal ve siyasi yaşama katılımlarının önemi konusunda farkındalık yaratacak kampanyalar üstlenmeye yönelik çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir (United Nations, 2012, s. 21).

2000 yılı itibariyle Kazakistan'da medya, kültür ve belli oranda eğitim üzerindeki ideolojik etkinin azalması sonucunda okul ders kitaplarında, çocuk yayınlarında ve medyada cinsiyetçi kalıp yargıları ortadan kaldıracak uluslararası programlar uygulanmamıştır. (United Nations, 2000, s. 36). Bu kapsamda çocuklara yönelik devlet gazetelerinde bile cinsiyetçi bir dil içerildiğine dikkat çekilmiştir.

Kazakistan'da kadınlara yönelik geleneksel tutumu ortadan kaldırma amacıyla ders kitaplarının içeriği revize edilmiştir. Bu çalışmaya paralel olarak Sosyal ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Araştırma Enstitüsü, UNICEF ve Eğitim Bakanlığı'nın yardımıyla, öğretim ortamının cinsiyet analizi yapmış ve cinsiyet eğitimi için bir el kitabı ve "Cinsiyet Eğitiminin Temelleri" isimli yükseköğretim kurumları için bir ders kitabı hazırlanmıştır. Anaokulu öğretmenleri, okul öğretmenleri, yüksek öğrenim eğitmenleri, eğitim bölümleri ve STK'lar bazı bölgelerde deneme cinsiyet eğitimi yapmıştır (UN, 2005, s. 35).

2003 yılı itibariyle çocuklar ve gençlerin cinsiyet eşitliği ilkeleri temelinde eğitilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmeye başlamıştır. Cinsiyet ile ilgili bazı konulara ilişkin seçmeli dersler kolej müfredatına dahil edilmiştir (UN, 2005, s. 22).

Genel eğitim okullarının ilköğretim sınıfları için ders kitaplarının cinsiyet analizi yapılmış, çocukların bilincinde kökleşen bir cinsiyet asimetrisi bulunmuştur. Cinsiyet eğitimi müfredatı okul öncesi (6 veya 7 yaş arası çocuklar), 1-4. sınıflar ve yükseköğretim kurumu öğrencileri için oluşturulmuş olup, cinsiyet bilincinin ilerleyen yıllarda tüm eğitim sistemine dahil edilmesi planlanmıştır (UN, 2005, s. 35-36).

Yükseköğretim sisteminde cinsiyet perspektiflerini tanıtmak amacıyla "Cinsiyet Teorisine Giriş" adlı eğitim programı uygulanmıştır. 2002 sonrasında Kazak Devlet Kadın Pedagoji Enstitüsü'nde ve diğer yükseköğretim kurumlarında cinsiyetle ilgili "Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Antolojisi ve Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi" gibi çeşitli konular eğitim programına eklenmiştir (UN, 2005, s. 22).

Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Kanunu, mahkemelerin, polisin, yerel makamların, sağlık hizmeti sunucularının, kriz merkezlerinin ve sosyal bakım sağlayıcılarının sorumluluklarını ve yasanın uygulanmasını denetleyen kapsamlı bir mekanizmayı içermektedir. Bazı polis memurları aile içi şiddet vakalarıyla başa çıkmak için özel eğitim almıştır.

Siyasi partilerin aday gösterme sürecinde parti listelerini oluştururken cinsiyet dengesine dikkat edilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kadın ve Aile Komisyonu, iktidardaki siyasi parti Nur Otan ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılmasına yönelik bir mutabakat imzalamıştır. Buna göre liderlik pozisyonları için en nitelikli kadın uzmanları aday göstermeye yönelik ulusal bir listenin hazırlanması öngörülmüştür (United Nations, 2012, s. 20).

2009 yılında, Nur Otan Partisi'nin girişimiyle Kazakistan Kadın Örgütleri İttifakı (Kazakistan İş Kadınları Derneği, Kazakistan Kriz Merkezleri Birliği ve Beyaz Yakalı Kadın Çalışanları Konseyi dahil olmak üzere 18 büyük STK) kurulmuştur. Bu girişimin ana görevi kadınları siyaset ve kamu hizmeti pozisyonlarına aday gösterebilmek üzere bir liste oluşturmaktır (United Nations, 2012, s. 20-21).

Cinsiyet eşitliği fikrine dayalı olarak erkek ve kadınların sosyal ve kültürel davranış kalıplarının geliştirilmesi amacıyla, 2004-2010 yılları arasında sosyal hizmetler girişiminin bir parçası olarak hukuk danışmanlığı ve konferanslar içeren 600'den fazla bilinçlendirme kampanyası yürütülmüştür. Kazakistan'da 700.000'den fazla kadının katılımının sağlandığı seminerler, sergiler, yarışmalar, festivaller, fuarlar, kampanyalar,

konferanslar ve sosyolojik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet politikası konularında yaklaşık 200 yayın ve makale yayınlanmıştır (United Nations, 2012, s. 22). 2021 yılı itibariyle değerlendirildiğinde 700.000 den fazla kadının katılımı kadın nüfus içerisinde yaklaşık %4 düzeyine denk geldiği görünmektedir.

2016 yılında, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ile birlikte, işyerinde cinsel taciz sorunu üzerine yapılan çalışma bulgularına göre yasaların ve uygulamaların iyileştirilmesine yönelik öneriler elde edilmiştir. İşyerinde cinsel tacizin önlenmesi ve bunlara karşı korunma ile ilgili yasal boşluklar ve uygulamalara yönelik sorunlar incelenmiştir. Bununla birlikte kamu hizmetindeki kadınların cinsel ayrımcılık, taciz, etik dışı veya eşit olmayan muameleden korunmasında Etik Ombudsmanın rolünün güçlendirilmesi ele alınmıştır. “*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*” tanımı sosyolojik bir kategoriden yasal bir tanıma dönüştürülerek, Eşitlik Yasası’nda değişikliklerin ve eklemelerin yapılması gündeme alınmıştır (United Nations, 2018, s. 14-15).

Kadınların insan hakları konusunda farkındalık yaratmak amacıyla, hükümet yetkilileri, parlamenterler, hakimler, avukatlar, kolluk kuvvetleri ve toplum liderleri dahil olmak üzere ilgili paydaşlar arasında CEDAW’ın ve Komite’nin genel tavsiyelerinin yeterli şekilde yayılmasını sağlamak için mevcut programlara yoğunluk verilmesi ngrlmştr (Legal Information System, 2014).

Hakimler, mahkeme sürecinde taraflara CEDAW’ın hükümlerini açıklayarak, gerçekleştirilmiş olan cinsiyet farkındalığı eğitiminin bir sonucu olarak, mahkeme kararlarında CEDAW Sözleşmesi dahil olmak üzere uluslararası anlaşmaların hükümlerine atıfları kullanılır olmuştur (United Nations, 2018, s. 9).

2016 yılı itibariyle 2006-2016 dönemine ilişkin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin uygulanması tamamlanmıştır. Bu stratejiyle sadece kadınların değil erkeklerinde hak ve fırsatlara ilişkin sorunlarına daha dengeli bir yaklaşım getirilmesi, Kazak kadınlarının çok yönlü gelişmesinin sağlanması hedeflenmişti. Anayasa, “Kazakistan 2050” Stratejisi, Ulusal Plan “100 Somut nlem” temelinde, dünyanın en gelişmiş 30 ülkesinden biri olma hedefi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile OECD’nin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik bir kavramsal ereve geliştirilmiştir. Bu kavramsal ereve, devletin toplumsal cinsiyet politikasının hedeflerini ortaya koymaktadır. Buna göre toplumun her alanında erkek ve kadınlar için

haklar, sorumluluklar ve fırsatlara eşitlik sağlamak ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla mücadele ana hedefdir. Bu kapsamda 3 Mart 2017 tarihli 106 sayılı Hükümet kararı ile çerçevenin uygulanması için 2030 yılına kadar aile ve cinsiyet politikası uygulanmalarına yönelik eylem planı onaylanmıştır. Bu yönüyle Kazakistan, cinsiyet politikası uygulamaları açısından belirli hedefleri ve ulaşılabilir göstergeleri olan uzun vadeli bir stratejik belgeyi hazırlamıştır. 2017 yılında, UNDP ile bu kavramsal çerçevenin uygulanmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Atılan adımlar sonucunda, çerçevenin uygulanmasına ve aile ve cinsiyet politikasının uygulanmasına yönelik yenilikçi yöntemlerin Ulusal Komisyon üyeleri, Parlamento milletvekilleri, merkez temsilcileri ve yerel yönetim organları, uluslararası ve sivil toplum kuruluşları ve bilimsel topluluk ve çerçevenin uygulanması için metodolojik öneriler geliştirilmiştir (United Nations, 2018, s. 16).

Kazakistan'da kadınların toplumdaki ilerlemesini engelleyen kültürel veya geleneksel uygulamalar ya da yaşam biçimleri olmamasına karşın, dünya çapında sahte din (pseudo-religious) hareketlerinin artan faaliyetleri, aşırılık yanlısı dini örgütlerin propagandasının etkisinde kalan gençler ve kadınlar için sağlam bir bilgi yapısı geliştirme ihtiyacını doğurmuştur. Bu hedefe yönelik Ulusal Komisyon “Kadınlar ve Din” projesini başlatmıştır. Projeden ilham alan, Kazak Devlet Kadın Öğretmen Eğitim Üniversitesi bu amaca yönelik (Қыз Жібек) kulübünü kurmuştur. Kazakistan'ın 12 yüksek öğretim kurumunda kızların ulusal gelenekler ve laik toplum fikirleri temelinde eğitilmesi için benzer kulüpler kurulmuştur. Buna ek olarak, Ulusal Komisyon, UNDP ile birlikte, kadınlar arasında dini aşırılığı ve terörizmi önlemek amacıyla 2017 yılında yerel yürütme organlarının başkanlarına yönelik iki seminer düzenlemiştir (United Nations, 2018, s. 18).

Bazı ulusal üniversiteler, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ile birlikte, cinsiyet stereotipleriyle mücadele etmek, cinsiyet eşitliği ilkelerine bağlılığı göstermeyi amaçlayan bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmiştir. Kız ve kadınların haklarının ihlali için ortam yaratan klişelerle mücadele etmek ve kamuoyunu aktif olarak şekillendirmek amacıyla bir dizi bilgilendirme kampanyası düzenlenmiştir. Bu çalışmalarda erkeklerin de kampanyaya aktif katılımına özel önem verilmiştir (United Nations, 2018, s. 19).

Geleneklerin ve dinin kadınlara karşı ayrımcılık için bir temel olarak kullanılmamasını sağlamak için önlemler alınmaktadır. Devlet, aile kayıtlarının tescili konusunda aile kurumunun sosyal güvencelerinin korunması için Diyanet İşleri ve Sivil Toplum Bakanlığı ile Müftülükler arasında dini evlilik (неке кию) törenlerinin resmi hale getirilmesi için belgelendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu gereklilik özellikle kadınların ve çocukların haklarının korunmasını amaçlamaktadır (United Nations, 2018, s. 18-19).

Kazakistan'da kadınların cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılıkla karşılaştıklarında adalet ve yasal hesap verebilirlik konusunda sosyal damgalama ve kalıp önyargılar nedeniyle yasal işlemlere başladıklarında karşılaştıkları olası engellerden endişe duymaktadırlar. Bu bağlamda yeterli ücretsiz adli yardım sağlanamaması da endişe yaratmaktadır. Bu kapsamda adalet arayışındaki kadınlara yönelik damgalama ve aşağılayıcı önyargıların ortadan kaldırılması için bilinçlendirme kampanyalarının yürütülmesi, kadına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti yasaklayan mevzuatın uygulanması konusunda hakim, savcı ve avukatlara sistematik eğitim verilmesi, yasal destek konusunda kadınların adalete etkin erişiminin sağlanmasında kadınların adalete erişimini kolaylaştıran sivil toplum kuruluşlarına destek verilmesinin önemine vurgu yapılmıştır (Legal Information System, 2014).

Kazakistan'da ataerkil tutumların ve kadınların ve erkeklerin eğitim tercihleri, işgücü piyasasındaki durumları, siyasi ve kamusal yaşama düşük katılıma ilişkin rolleri ve sorumlulukları ile ilgili köklü klişelerin devam ettiği bilinmektedir. Bu durumun önlenmesi için cinsiyet eşitliği konularında öğretim elemanlarının yetiştirilmesi ve toplumsal cinsiyet klişelerinin ortadan kaldırılması için eğitim kitaplarının gözden geçirmesi önerilmektedir (United Nations, 2007).

CEDAW Komitesi, toplumun her düzeyinde devam eden cinsiyete dayalı mevcut kalıp yargıları ortadan kaldırmak amacıyla bilinçlendirme çabalarına önem vermiştir. Bu bağlamda özellikle kırsal alanlarda ve hedeflenen topluluklarda, bu tür kalıp yargıların kadınların haklarından yararlanmaları üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin halk eğitim programlarının yaygınlaştırılmasının, çocuk yaşta evlilikler ve çok eşlilik ile mücadele için etkin yasal tedbirlerin alınmasının önemine değinilmiştir (Legal Information System, 2014).

2016 yılında Kadın ve Aile Komisyonu'nun talebi doğrultusunda araştırmacı A. İlyasova ve Kazakistan İş Kadınları Derneği başkanı R. Sarsembayeva tarafından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmelerden ilkinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'nin uygulanması, ikincisi ise Stratejisi'nin sonuçlarının sosyolojik bir analizi yapılmıştır. Her iki araştırma sonucuna göre Kazakistan'da toplumsal cinsiyet eşitliğinin kilit alanlarında genel ilerleme kaydedildiği sonucuna varılmıştır. Bu alanlar ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitliği, anne sağlığının iyileştirilmesi, kadınların işgücüne katılımının sürdürülmesi, kadınların işyeri sahipliğinin artması, kadınların ulusal ve yerel düzeyde siyasi temsil oranının yükseltilmesi, klişelere karşı medya aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesidir. Araştırmalarda strateji kapsamında hedeflenen birçok değişime ilişkin daha fazla dikkat gerekliliği belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre hedeflenen alanlarda istenilen başarıya ulaşılması için daha fazla tedbir alınması gerekmektedir. Ayrıca eylem planlarında belirlenen hedefler sadece Astana ve Almatı gerçeklerine dayandırılmış ve bölgesel farklılıklar dikkate alınmamıştır. Eylem planlarının bölgesel düzeyde uygulamasında süreç oluşturulmamıştır. Özellikle bölgesel düzeyde, toplumsal cinsiyetin yasalara ve politikalara entegre edilmesinde gerekli hukuk ve politika uzmanlığı düzeyinde boşluklar oluşmuştur. Cinsiyete dayalı bütçeleme kavramı ele alınmasına karşın, bunun neleri kapsadığı veya merkezi olmayan bir sistemde nasıl uygulanacağına ilişkin süreçlere yer verilmemiştir (Asia Development Bank, 2018).

3.2.3. Siyasal Yaşam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Kazakistan, Cumhurbaşkanlığı, Senato ve Parlamento milletvekillerine, yerel yönetim organlarına ve tüm seçim kampanyalarına aday gösterme ve kaydetme konusunda kadın ve erkeklere eşit hak ve olanaklar sunmaktadır (United Nations, 2000, s. 39). Ancak buna karşın siyasal yaşamda kadınların temsil oranı yüksek değildir. Kazakistan'da kadınların siyasette yetersiz temsil edilme nedenleri; seçim öncesi kampanyalara katılmak için gerekli olan mali kaynakların yetersizliği ve liderlik pozisyonundaki kadınlara karşı olumsuz önyargılardır (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 26).

Kazakistan Parlamentosu'nda yasama düzeyinde kurulmuş olan Aile (Otbasy) adı verilen bir grup milletvekili, ailenin, kadınların ve çocukların çıkarlarını yasalar aracılığıyla korunması için sağlık, eğitim ve kadın ve çocuk haklarının yasal olarak desteklenmesi konusunda hükümet dışı ve uluslararası örgütleri kapsayacak şekilde meclis oturumları düzenlemiştir (UN, 2005, s. 9).

1998'de önde gelen kadın örgütlerinden 20'sinin yer aldığı “Kadınların Seçim Girişimi Koalisyonu” kurulmuştur. 1999 yılında bu Koalisyon, kayıtlı tüm partilere Cumhurbaşkanlığı seçimleri için parti listelerine en az yüzde 50 kadın dahil edilmesini isteyen bir memorandum göndermiştir. Haziran 1999'da kadın adayları desteklemek üzere Kadın Seçim Bloğu isimli bir fon kurulmuştur. Bu süreçte %60 kadın çoğunluğu bulunan ve kadın lideri olan tek parti Kazakistan Yenilenme Partisi kendisini bir kadın partisi olarak ilan etmiştir. Bu çalışmalara karşın 11 kayıtlı partinin çoğunluğu daha önceki sonuçlar gibi Ekim 1999 seçimlerinde de az sayıda kadın aday göstermiştir (United Nations, 2000, s. 41).

Atanan ve seçilen görevlerde eşit temsile ulaşmak için oluşturulmuş bir devlet politikası yoktur. 1995-1999 döneminde Anayasa doğrultusunda Senatoya atanan 7 milletvekilinden 4'ü kadındır (United Nations, 2000, s. 29).

Kadınların siyasi katılımını yükseltmek amacıyla 2002-2004 yıllarında Kadın ve Aile Komisyonu, uluslararası ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte ülkenin tüm bölgelerinde 1.200'ün üzerinde konferans, eğitim ve seminer düzenlemiştir (Strategy For Gender Equality For 2006-2016, 2005, s. 10)

2010 yılı itibariyle Cumhurbaşkanının talimatları doğrultusunda, kadınların karar verme düzeyinde ilerleme sağlanması amacıyla 2016 yılına kadar somut bir eylem planı hazırlanarak, toplumdaki tüm faaliyet alanlarında yürütme ve temsili organların ve idari yapıların karar verme düzeyinde kadınların temsil oranının yüzde 30'a ulaşması hedeflenmiştir (United Nations, 2012, s. 20;59). 2006-2016 Cinsiyet Eşitliği Stratejisinde 2016 yılına kadar seçilmiş ve atanmış organların karar alma düzeyinde kadınların %30 oranında temsil edilmesini sağlamaya yönelik hedefler belirlenmesine karşın 2016 yılı sonunda bu hedefe ulaşılamamıştır.

2010 yılında, Parlamentodaki 21 kadın milletvekili sayısı ile temsil oranı %14'e ulaşmıştır. Önceki Parlamento (2004) ile karşılaştırıldığında bu oran neredeyse 2 katına

çıkmiş olup, kadınları parti listesine koyan Nur Otan Halkın Demokrat Partisi bu konuda belirleyici bir rol oynamıştır (United Nations, 2012, s. 5).

6 Aralık 2016 tarih ve 384 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Kazakistan'da 2030 yılına kadar Aile ve Cinsiyet Politikasına yönelik kavramsal çerçevede yürütme, temsil ve yargı organları ile karar verme düzeyindeki devlet, yarı-devlet ve tüzel sektörlerde kadın temsi oranının 2020'de %22,0; 2023'te %25,0 ve ve 2030'da %30'a ulaşması ana hedef olarak belirlenmiştir (United Nations, 2018, s. 4). Ancak bu hedeflere ulaşmak için net bir program ve eylem belirlenmemiştir .

2017 yılı itibariyle Kazakistan'da en yüksek temsilci organı olan Parlamento'da 33 kadın milletvekili ile temsil oranı %22'ye yükselmiştir. Önceki dönem (2011) ile karşılaştırıldığında bu oran yaklaşık 2 kat artmıştır. Siyasi alanda kadınların temsil oranı Kostanay ilinde %31,6, Pavlodar eyaletinde %29,6, Kuzey Kazakistan'da %28,0 ve Akmola ve Doğu Kazakistan'da %26,0'a ulaşmıştır (United Nations, 2018, s. 4).

3.2.4. Medya Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Kazakistan'da kitle iletişim araçları, ülkenin tüm siyasi ve sosyo-ekonomik süreçlerine aktif bir katılımcı olarak, kadın konusunda klişe olmayan bir imaj oluşturmaya önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu alanda aktif olarak çalışan kurum Kazakistan'ın en büyük TV kanalı Khabar'dır. Ulusal televizyon kanalı kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın kabul edilemezliğini içerecek şekilde cinsiyet eşitliği konularındaki tartışmaları aktif olarak yayınlamaktadır. Kadın konuları, kitle iletişim araçlarının sayfalarındaki en popüler konular arasında yer almaktadır. Basın, kadınların toplumun sosyo-politik yaşamına katılımına önem vermekte ve kadınların toplumdaki istikrar sağlayan rolünü vurgulamaktadır. Halkın kadın hakları konusundaki farkındalığını artırmaya yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Ulusal Komisyon, BM Cinsiyet Bürosu ile birlikte, cinsiyete duyarlı gazetecileri eğitmek için çalışmalar yapmıştır. 2002-2003 yıllarında elektronik ve yazılı medyadan yaklaşık 150 gazeteciye eğitim verilmiştir (UN, 2005, s. 11-12).

Toplumsal cinsiyet politikasını desteklemek amacıyla medyada yalnızca 2010 yılında yaklaşık 11.000 makale yayınlanmıştır. Cinsiyet politikasını destekleyen özel bir “Otbasym” dergisi hazırlanmıştır (United Nations, 2012, s. 34).

Toplumsal cinsiyet eşitliği fikrine dayalı kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını geliştirmek amacıyla çok sayıda bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları yapılmıştır. Bu kapsamda 4.769'u ulusal medyada ve 4.771'i bölgesel medyada olmak üzere 9.540 yayın ve makale hazırlanmıştır. Yazılı basında “Cinsiyet Politikası”, “Cinsiyet Eşitliği” ve “Cinsiyet Girişimleri” başlıkları altında yayınlar oluşturulmuştur (United Nations, 2018, s. 18).

Halk kütüphanelerinde, CEDAW ve BM Genel Kurulunun diğer uygulamalarına yönelik BM Sözleşmeleri yayınlamaktadır. Bunun dışında kitle iletişim araçları, cinsel klişeleri ortadan kaldırmak ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için çaba sarf etmektedir. Bu bağlamda cinsiyet eşitliği fikrine dayalı olarak erkek ve kadınların sosyal ve kültürel davranış kalıplarını geliştirmek amacıyla, 2004-2010 yılları arasında hukuk danışmanlığı ve konferanslar içeren 600'den fazla bilinçlendirme kampanyası yürütülmüştür. Ülke düzeyinde 700.000'den fazla kadının katılımıyla seminerler, sergiler, yarışmalar, festivaller, fuarlar, kampanyalar, konferanslar ve sosyolojik araştırmalar düzenlenmiştir (United Nations, 2012, s. 22).

3.2.5. Eğitim Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

30 Ağustos 1995 tarihli Kazakistan Anayasasının 30. maddesinde, “devlet eğitim kurumlarında vatandaşlara ücretsiz zorunlu orta öğretimi garanti etmektedir” hükmü yer almaktadır. 7 Haziran 1999 tarihli Eğitim Kanunu'nun 3. maddesine göre eğitim alanında devlet politikasının temel ilkelerinden biri Kazakistan Cumhuriyeti'nde tüm vatandaşlarının eğitim hakkı eşitliğidir (United Nations, 2000, s. 42).

Mevcut mevzuat içinde cinsiyete bakılmaksızın tüm vatandaşlar aynı haklara ve eğitime erişim hakkına sahiptir. 2010 yılı itibariyle, genel nüfusa ilişkin eğitime erişim ortalama katsayısı 0,967'dir. Kadınlar için eğitime erişim katsayısı 0.980 iken erkekler için 0.952'dir. Eğitimin bırakılması konusunda nadiren oluşan vakaların nedeni büyük

ölçüde sosyo-ekonomik nedenlere dayalı olup, cinsiyetle ilgili bir neden bulunmamaktadır (United Nations, 2012, s. 33).

12 yıllık eğitim süreci kapsamında devlet yönergelerinde cinsiyet perspektifinin dikkate alınmaması nedeniyle 2014 yılına kadar tüm okul müfredatlarının %40'ından fazlasının cinsiyet perspektifini içerecek şekilde güncellenmesi planlanmıştı (United Nations, 2012, s. 32).

Çocukların okul öncesi ve ortaöğretime kaydolmasını sağlamak için sistematik izleme yapmaktadır. 11 Temmuz 2017 tarihli ve Eğitim ve Bilim Bakanlığının 324 numaralı kararına göre ortaokul ve okul çağındaki çocukların orta öğretimini tamamlayana kadar kayıtlarının tutulmasına ilişkin yönetmelik doğrultusunda katılımın izlenmesi gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda eğitime alınmayan çocukların otomatik olarak tanımlanması için mekanizma geliştirilmiştir (United Nations, 2018, s. 25).

Kazakistan'da ***eğitime erişim konusunda belirgin bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği görünmemektedir.*** Eğitimde ortaöğretim ve yüksek öğretim müfredatlarında kadınların insan hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda zorunlu derslerin olmaması toplumsal cinsiyet açısından devam eden bir sorun niteliğindedir. Okul müfredatında ve ders kitaplarında cinsiyet duyarlılığı eksikliğinin bulunması işgücü piyasasında ayrımcılığı etkileyen cinsiyet klişelerini oluşturmakta ve olumsuz etki yaratmaktadır (United Nations in the Republic of Kazakhstan, 2015, s. 75).

Kazakistan'da ortaöğretime kayıtlı olmayan okul çağındaki çocuk oranı %1'den azdır. 2017 Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi'ne göre Kazakistan ilköğretim kaydında dünyada 4. sırada, ortaöğretim kaydında 18. sırada yer almaktadır. Bu göstergeler Kazakistan'da eğitime erişim konusunda cinsiyet ayrımı bulunmadığını açık bir şekilde göstermektedir (United Nations, 2018, s. 23-24).

2009 yılı UNDP raporuna göre Kazakistan dünyanın en yüksek 14. okuma yazma oranına (yüzde 99,6) sahiptir. 2010 UNDP'nin "Ulusların Gerçek Zenginliği: İnsani Gelişmeye Giden Yollar" raporunda Kazakistan insani gelişime sahip ülkeler kategorisinde 169 ülke içinde 66. sırada yer almıştır. BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) 2011 verilerine göre Kalkınma İçin Eğitim Endeksi'nde dünyadaki 129 ülkeden 4. sırada yer almaktadır. Kazakistan'daki eğitim sisteminin yüksek olmasının nedeni ülkenin okul öncesi hazırlık ve 11 yıllık orta öğretimin zorunlu

ve ücretsiz olmasından kaynaklandığı görüşüne dayanmaktadır (United Nations, 2012, s. 6).

7-18 yaş arasındaki toplam nüfus içinde erkeklerin daha fazla olmasına karşın, hem ilköğretim hem de ortaöğretimde daha fazla kız bulunmaktadır. 1997/98 öğretim yılında çoğunluğu erkek çocuklardan oluşan toplam 26.900 çocuğun okula gitmesi için devlet, okullara erişimi artırmak için özel önlemler almak durumunda kalmıştır (United Nations, 2000, s. 42-43).

Kazakistan'da orta öğretim sistemi ortak eğitime dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet göstergeleri, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve cinsiyet eğitiminin eğitim sistemine dahil edilmesi amacıyla Toplumsal Cinsiyet Merkezi yeni çalışmalar yürütmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eğitim Merkezinin en önemli görevlerinden biri, öğretmenler ve öğrenciler arasında cinsiyet kültürünü oluşturmak ve eğitim alanında toplumsal cinsiyet ile ilgili müfredat düzenlemesini yapmak ve görsel-işitsel materyalleri üretmektir. Bu doğrultuda tüm ders kitapları ve öğretim materyallerinin cinsiyet analizini etkinleştirmek ve koordine etmek için çalışma grubu kurulmuştur. Bu çalışmalar ekseninde 2007 yılında eğitim kademelerinin farklı aşamaları için farklı materyaller eklenmiştir. İlkokullara “Cinsiyetin ABC'si”, “Cinsiyet Grameri” 5. ve 8. sınıflar için öğretim materyali ve 9-11. sınıflar için “Cinsiyet Eğitiminin Temelleri” kitap listelerine eklenmiştir (United Nations, 2012, s. 31-32).

1996 yılında okul çağındaki çocuklara yönelik bir anket sonucuna göre “Sağlıklı yaşam tarzları ve cinsiyet sorunları hakkında nereden bilgi edirsiniz?” sorusuna cevap olarak, öğrencilerin sadece %3-5'i “okulda” diye cevap verirken, 1998 yılında aynı ankete katılan çocukların %65'i “okulda” cevabını vermiştir (United Nations, 2000, s. 44).

Kazakistan'da genel eğitim okulunda kız ve erkek çocukların büyük çoğunluğu ortak eğitim almaktadır. Bazı okullarda kız ve erkek çocuklarına ayrı eğitim verilmesine karşın müfredat, sınavlar ve diğer kriterler tüm eğitim kurumlarında esas olan devlet genel eğitim standardına göre düzenlenmiştir (United Nations, 2018, s. 24).

Yükseköğretim sisteminde de müfredat, ders kitapları ve öğretim materyalleri içerik bakımından aynı olup, cinsiyete bakılmaksızın tüm öğrencilere yöneliktir. Yüksek öğrenim sisteminde yer alan “Kadın Pedagoji Enstitüsü” onlarca yıldır varlığını

sürdürmekte olup, Kazakistan'da kırsal alanlardaki kızların çoğunluğunu oluşturduğu tek yüksek öğrenim kurumudur (United Nations, 2000, s. 43).

Kazakistan'da kadınlar arasında daha yüksek eğitim düzeyi dikkate alındığında, çok yönlü kültürel gelişim için temel fırsatların kadınlara göre erkeklerden daha fazla olduğu söylenebilir. Bu, kadınların ezici çoğunluğunu temsil ettiği kültürle doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı alanlara da yansımaktadır. Bununla birlikte, kadınların kültürel haklarını uygulama fırsatları sürekli olarak azalmaktadır. Bunun temelde iki nedeni vardır (United Nations, 2000, s. 28)

- Kültür alanını da etkileyen genel ekonomik durgunluk,
- Kadınların bilim ve tarım alanlarından, özellikle de en prestijli seviyelerde sürekli olarak dışlanmasıdır.

Kültürel alanda, kadınların diğer istihdam alanlarında olduğu gibi belirli bir seviyenin üzerinde bulunma olanağı yoktur. Bu bağlamda yaratıcı sanatçıların tüm birliklerinin başkanları erkektir. Devlet ödülleri öncelikle erkeklere verilir (United Nations, 2000, s. 29).

CEDAW Komitesi 2014 yılında, eğitim alanında 2 konuya dikkat çekmiştir. Bunlarda ilki kadınların sağlık ve hizmet sektörü gibi geleneksel olarak ağırlıklı olduğu istihdam alanlarında yoğunlaşmasıdır. İkincisi çocuk evlilikleri nedeniyle okulu bırakan kız çocuklarının sayısındaki artıştır. Bu bağlamda kadınların geçici özel önlemlerle geleneksel olmayan eğitim alanları ve meslekleri seçmeye teşvik etmek, erkek ve kız çocuklarına her türlü eğitim seçeneği konusunda danışmanlık yapmayı amaçlayan programları uygulamak, ebeveynler, toplum liderleri ve genel kamuoyunda çocuk evliliğinin zararlı uygulamaları hakkında farkındalık yaratmaya yönelik kapsamlı strateji geliştirerek çocuk yaşta evliliklerle mücadele ederek kız çocukları arasında okulu terk etme oranlarının azaltılması gerekliliği ifade edilmiştir (Legal Information System, 2014).

Kazakistan'da kadın politikaları kapsamında, eğitim alanında kadın ve erkeklerin rolleri hakkındaki mevcut klişeleşmiş görüş ve tutumları değiştirmeye yönelik insan hakları eğitimi ve cinsiyete duyarlı eğitim sistemi, erkek ve kız çocuklarının eğitim tercihlerinin çeşitlendirilmesi önem taşımaktadır. Bilinçlendirme kampanyalarının hem kadınlara hem de erkeklere yönelik olmasının, medyanın kadınların olumlu imajlarını, özel ve

kamusal alanlarda kadın ve erkeklerin eşit statüsünü ve sorumluluklarını yansıtmasının önemli olduğu belirtilmiştir (United Nations, 2007).

Cinsiyet Eşitliği Stratejisinde belirtildiği şekilde toplumsal cinsiyet eğitiminin örgün okul sistemine entegre edilmesi için Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından bazı eylemler gerçekleştirilmiştir. Ancak stratejinin 10 yıllık dönemi sonunda, toplumsal cinsiyet hakkındaki bilgileri güncellemek ve müfredat aracılığıyla klişeleri ele almak için okul ders kitaplarında resmi bir değişikliğe gidilmemiştir (Asia Development Bank, 2018).

3.2.6. Çalışma Yaşamı ve İstihdam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Çalışma yaşamında kadınlara yönelik sosyal politikalar kadınların istihdama katılımında önemli bir etken olan çocuk bakımı ve kadın girişimciliği başlıkları altında irdelenecektir.

Kazakistan'ın bağımsızlığından önce, kadınların istihdama katılım oranı erkeklere göre daha yüksekti. Ulusal İstatistik Kurumu'na göre, 1991'de istihdam oranı erkekler için %84,4 iken ve kadınlar için %85,8'dir. 1991 yılından itibaren çalışan kadın sayısı azalmaya, aradaki fark artmaya başlamıştır. 1993 yılında erkekler %78.4 iken, kadınlar %74.3; 1995 yılında erkekler %84.2 iken kadınlar %80.5; 1997 yılında erkekler %87.3 iken kadınlar %78.2 olmuştur (United Nations, 2000, s. 18). Bunun dışında marjinal ve korunmasız ekonomik sektörlerdeki kadın oranı erkeklerden çok daha fazladır (United Nations in the Republic of Kazakhstan, 2015, s. 75). Kadınların uzmanlık alanındaki yüksek niteliklerine karşın ağırlıklı olarak alt kademelerde istihdamın yoğunlaştığı görülmektedir (United Nations, 2000, s. 40).

İstatistik Komitesi'ne göre, Kazakistan'da 2014 yılında kadın ve erkeklerin aylık ortalama ücret oranı %67,0'dır. Kadınlar ve erkekler arasındaki işgücü piyasasında mesleki ayrımcılık cinsiyet ücret farkını da etkilemekte, kadınlar görece olarak düşük ücretli sektörlerde çalışmaktadır (United Nations in the Republic of Kazakhstan, 2015, s. 75).

Kazakistan'da devlet hizmetinde görev yapan kadın sayısında yıllar itibariyle artış gözlenmektedir. 2000'de %54,0 olan kadın oranı, 2001'de %55,2, 2002'de %56,7, 2003'de %58,5'e yükselmiştir (UN, 2005, s. 20).

Sovyet döneminde kadınların işgücüne katılımını destekleyen çeşitli sosyal yardımların varlığı kadınların kamu hizmetine önemli ölçüde katılımına ve kadınların her düzeyde eğitiminin teşvik edilmesine katkıda bulunmuştur. Bu katkı toplumsal cinsiyet eşitliğinin toplumsal değerlere yansımaya bir temel oluşturmuştur (Asia Development Bank, 2018).

1990 yılı sonrası siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda meydana gelen değişiklikler istihdamı da etkilemiştir. Rekabet artışı iş yaşamında işe alım ve işten çıkarmada kadınlara karşı ayrımcılık eğilimini artırmış, özellikle küçük çocuklu kadınlara ve 40 yaş üstü kadınlara karşı ayrımcılık eğilimi yoğunlaşmıştır (United Nations, 2000, s. 46).

Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından özellikle cinsiyetler arasındaki ücret farkının en aza indirilmesi önemli bir konu olarak durmaktadır. Sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi geleneksel olarak kadınların yoğun istihdam edildiği sektörlerde de kadınların ücretleri erkeklerden daha düşüktür. Bu durum kırsal kesimdeki kadınlar için de geçerlidir. Ülke genelindeki kadınlar için ortalama nominal ücretler, kırsal alandaki kadınlardan 2.4 kat daha yüksektir (UN, 2005, s. 40).

Kazakistan'da bakanlıklar ve bölgesel kalkınma programlarının stratejik planlarında, 2015 yılına kadar kadınların karar verme düzeyinin %30 oranına yükseltilmesi, ortalama ücretlerinin erkeklerinkinin %70'inden az olmayacak düzeye getirilmesi esas alınmıştır (United Nations, 2012, s. 18).

2017 yılı itibarıyla Kazakistan'da finansal sektörde kadınların yönetim pozisyonlarında %30'luk temsil eşliğinin üzerine çıkmıştır. Finansal kurumlardaki kadın yöneticilerin oranı %34,0, sigorta kuruluşlarında %44,0, sigorta aracılarında %53,0, menkul kıymetler piyasa kuruluşlarında %33 olmuştur. Genel ekonomik alanda tüm büyük şirketlerin üst yönetiminin %19'u kadındır (United Nations, 2018, s. 4).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kanunu, ekonomik hayatta cinsiyete dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklamaktadır. Kanununun 10. maddesinde işverenlerin kadın ve erkeklere eşit hak ve fırsatlar sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Bu madde cinsiyete dayalı olanları da içerecek şekilde çalışma haklarının kullanılmasında ayrımcılığı yasaklayan İş Kanunu'nun 7. maddesi tarafından desteklenmektedir. Bu yasal hükümlere rağmen, Eşit Haklar Vakfı tarafından Kazakistan Uluslararası İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Bürosu ile ortaklaşa hazırlanan araştırma sonuçlarına göre kadınlara karşı önemli

ayrımcılık ve istihdam eşitsizliğinin varlığı belirlenmiştir (Kazakhstan Feminist Initiative “Feminita, January 2020).

Kazakistan’da özellikle bağımsızlıktan bu yana kültür, gelenek ve inançlar toplumsal cinsiyet kimliğinin ve sosyal normların inşasına önemli katkıda bulunmuştur. Cinsiyet rolleri ve ideolojileri Kazakistan’ın bazı bölgelerinde daha belirgindir. Örnek olarak Güney Kazakistan’da eğitilmiş kadınlar, ev içi sorumluluklarının önceliklendirilmesi nedeniyle genellikle ev dışında aktif olarak iş aramamaktadırlar. Kadınların bağımsız hale gelmesi ve hanehalkı yükümlülüklerini etkileyeceği kaygısı ile kadınların işe daha fazla katılımını engelleyen kısıtlayıcı tutumlar devam etmektedir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 26).

Kazakistan’da 1990 yılında sosyal koruma gerektiren kişilerin için işe yerleştirilmesi konusunda ek önlemler alınmıştır. 1990 tarihli İstihdam Yasasına 1998 tarihinde kadınlarda eklenmiştir. Yerel yürütme makamları, kendi bölgelerinde bulunan kuruluşlar için, belirtilen kategorilerde kişilerin işe alınması için yıllık kotaların tespit edilmesini zorunlu tutmuştur. Buna göre sosyal korumaya ihtiyaç duyan kişilerin istihdamı için toplam işçi sayısının yüzde 5’ini geçmeyecek düzeyde kotalar konulmuştur (United Nations, 2000, s. 51).

Kazakistan, özellikle anneliğin korunması için, erkekler ve kadınlar arasında fiili eşitliği hızlandırmayı amaçlayan birçok özel önlem kabul etmiştir. İş Güvenliği ve Koruması Kanunu, kadınların ağır fiziksel emek içeren işler veya zararlı ve tehlikeli çalışma koşullarına sahip işlerde çalışmasını yasaklamıştır (UN, 2005, s. 21).

Kazakistan’da Emeklilik Yasası uyarınca kadınlar erkeklerden beş yıl önce emeklilik hakkı kazanmaktadır. Erkekler 63, kadınlar 58 yaşında emeklilik hakkına sahip olmaktadır.²² Beş ve üzeri çocuk doğuran ve 8 yaşına kadar büyüyen kadınlara 53 yaşında emekli olma hakkı tanınmıştır. Daha önce, bu hak sadece kırsal alanlarda yaşayan kadınlar için geçerli idi (UN, 2005, s. 21).

Çalışma yaşamında iş kadınları için olumlu ayrımcılık içeren geçici önlemler alınmıştır. 2002 yılında, kadınlara imtiyazlı krediler vermek amacıyla "Kadın İşletmelerine Destek" başlıklı özel bir program kabul edilmiştir (UN, 2005, s. 21-22).

²² 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren, kadınların emeklilik yaşı 63 yaşına aşamalı olarak 10 yıllık bir süre içinde geçilecektir (United Nations, 2018, s. 28)

Kazakistan’da devlet programlarında 2005-2007 döneminde Mikro Kredi Devlet Programı öngörülmüştür. Bu kapsamda küçük işletmelerin finansal kaynaklara erişiminin sağlanması ve mikro kredi sisteminin oluşturulması temel alınmıştır. Kırsal alanları desteklemek amacıyla üç yıllık bir program çerçevesinde, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ve Kazakistan İş Kadınları Birliği ile kırsal alanlardaki kadınların ekonomik potansiyelinin artırılması için çalışmalar yürütülmüştür. BM Kalkınmada Toplumsal Cinsiyet Bürosu ve İsveç danışmanlık firması Sprangbradan ile birlikte, üç yıl süren proje kapsamında kırsal alanlardaki kadınların ekonomik gelişimine yönelik eğitimler sağlanmıştır (UN, 2005, s. 52-53).

CEDAW Komitesi 2014 yılında Kazakistan’da işyerinde cinsel tacizi yasaklayan ulusal yasalardaki hükümlerin eksik olmasından duyduğu endişeyi aktarmıştır. Bu bağlamda Komite kadına yönelik şiddete ilişkin işyerinde cinsel tacizle mücadele için kapsamlı mevzuatın oluşturulmasına işaret etmiştir (Legal Information System, 2014). Kazakistan Feminist Birliği tarafından yürütülen küçük çaplı bir pilot ankette, sorgulanan 750 kişinin %70’inin herhangi bir şekilde cinsel tacize maruz kaldığı tespit edilmiştir (OECD SIGI, 2017).

Kazakistan’da kadın istihdamı daha çok yarı zamanlı ve geçici pozisyonlara sahip olan ve ekonomik dalgalanmalardan daha fazla etkilenen hizmet sektöründe yoğunlaşmakta, kadınlar erkeklere göre daha fazla ekonomik şok ve işsizliğe maruz kalmaktadır (Asia Development Bank, 2018).

Kadınların yoksulluk düzeyleri daha yüksek olup, yoksulların %60’ını kadınlar oluşturmaktadır (UNDP ve GRK 2005, 21). Bunun nedeni kadınların iş bulma konusunda erkeklere göre daha fazla güçlük çekmeleridir. Sovyet döneminde toplumsal cinsiyet eşitliğinde diğer siyasi ve ekonomik karar alma alanlarında elde edilen kazanımlar 1991 sonrasında gerilemiştir. 2003-2004 yıllarındaki Yoksulluğu Azaltma Programı özellikle kadınların yoksulluğa karşı savunmasız olduğunu kabul etmiştir. Kadınlar işgücü piyasasında erkeklere göre daha az rekabetçi olması nedeniyle daha fazla işsizliğe maruz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınları düşük ücretli işlere mahkum ederek, erkeklerle aralarında ücret farkı yaratmış, işverenler çocuk bakımı yükünü üstlenen kadınları işe almakta isteksiz olmuştur. Okula, erkek çocuklarına göre daha fazla kız çocuğunun kaydolduğu, eğitimde **“ters cinsiyet farkı”**

olarak adlandırılan durum oluşmasına karşın kadınlar yüksek öğrenimlerini yüksek ücretli işlere dönüştürememekte ve işgücü piyasasında rekabet gücü düşük kalmaktadır (Asian Development Bank , 2006).

Aile içinde ortak karar almanın geleneksel kalıpları Kazak dışı geleneklerden gelen tutumlar tarafından zayıflatılmıştır. Hem erkekler hem de kadınlar, hızlı ekonomik ve sosyal değişimden kaynaklanan psikolojik stresi farklı şekillerde hissetmişlerdir. İşsizlik ve ekonomik güvenlik kaybının baltaladığı, geçimini sağlayan kişi olarak tanımlanan erkeklerin, aşırı alkol kullanımı yoluyla kendilerine ve ailelerine, özellikle aile içi şiddet eğilimine neden olmuştur. Kadınların düşük ücretler ve işten çıkarılmaları nedeniyle mesleki becerileri zayıfladıkça cesaretleri kırılmıştır (Asian Development Bank , 2006, s. 10).

CEDAW Komisyonu Kazakistan'da işgücü piyasasında kadınlar ve erkekler arasında devam eden mesleki ayrımı ve kadınların düşük ücretli istihdam sektörlerinde yoğunlaşmasını ve işyerinde cinsel tacizi yasaklayan ulusal yasalardaki hükümlerin eksikliğini endişe konuları olarak belirtmiştir (United Nations, 2014, s. 8).

3.2.6.1. Çalışma Yaşamında Çocuk Bakımı

19 Mayıs 1997 tarihli Sağlık Kanunu ile doğum sürecindeki tıbbi bakım, doğum yardımı, hamile kadınlar için rasyonel işe yerleştirme, doğum izni ve çocuk bakım yardımları yer almaktadır (United Nations, 2000, s. 26).

21 Haziran 1972 tarihli İş Kanunu, analık yardımı seviyesinin ortalama ücretin tamamına eşit olması gerektiğini esas almıştır. Kanuna göre doğum izni 112 takvim günüdür (doğumdan önce ve sonra 56 gün / zor doğumlar veya çoklu doğumlarda doğumlardan sonra 70 gün). 6 Aralık 1990 tarihli Kanun ile doğum izni 126 güne (70 gün doğumdan önce ve 56 gün doğumdan sonra) yükseltilmiştir (United Nations, 2000, s. 53).

2003 yılı İş Kanunu taslağında çocuk bakım iznini bir buçuk yıldan üç yıla kadar ücretsiz olarak artırılması önerilmiştir (UN, 2005, s. 43). 2004 yılında kabul edilen İş Kanunu ile hamile bir kadının veya bir buçuk yaşından küçük çocuğu olan bir kadının işten çıkarılmasına izin verilmemektedir. İş Kanununun 2008 tarihindeki düzenlemesi ile bu norm kadınların yararına önemli ölçüde genişletilmiştir. Kanunun 185. maddesine göre “1,5 yaşından küçük olan çocuk” ibaresi “3 yaşın altındaki çocuk” olacak şekilde

değiştirilmiştir. 14 yaşından küçük çocuğu veya 18 yaşından küçük engelli çocuğu olan bekar annelerin işten çıkarılması da yasaklanmıştır (United Nations, 2012, s. 42).

2008 yılında Zorunlu Sosyal Sigorta Kanununun 23. maddesi ile kadınlar için hamilelik, doğum ve analık ile ilgili düzenleme oluşturulmuştur. Buna göre 1 yaşına kadar olan çocuğuna bakmak üzere alınan 1 yıllık izinde ortalama aylık gelirin %40'ına hak kazanılmaktadır (United Nations, 2012, s. 40).

İş Kanununun 195. maddesi ile 3 yaşına kadar çocuğun bakımı için anne veya babaya ücretsiz izin verilmektedir (United Nations, 2018, s. 30).

3.2.6.2. Çalışma Yaşamında Kadın Girişimciliği

2008 yılında, Kamuoyu Araştırmaları Merkezi (Almatı) tarafından cinsiyet eşitliği ile ilgili sosyolojik araştırmada kadınların işe alınma ve kariyer ilerlemesinde cinsiyet ayrımcılığına erkeklerden daha sık rastlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların çoğu ülkede cinsiyet eşitliğinin sağlanması için sürdürülebilir bir devlet politikasının gerekli olduğunu düşünmektedir (United Nations, 2012, s. 22).

2015 yılında kadınlar tarafından işletilen işletmelere imtiyazlı kredi sağlamaya odaklanan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ile “İş Dünyasında Kadınlar” başlıklı bir program ortaklaşa yürütülmeye başlanmıştır. Bu programa katılımın belirlenmesinde ana kriterlerden biri, liderliğinin kadınlar tarafından gerçekleştirilmesi veya kadınların şirket sermayesinin bir kısmına veya tamamına sahip olmasıdır (United Nations, 2018, s. 36).

2016 yılında Damu Fonu programı kapsamında, “yeni bir işletme açma desteği” başlatılmıştır. Projedeki devlet destek tedbirleri kadın girişimcilerin becerilerini geliştirmek, küçük ve orta ölçekli işletmelere finansal ve finansal olmayan destek programlarına dahil etmek için etkili bir mekanizma görevi üstlenmiştir (United Nations, 2018, s. 36).

2017-2021 dönemi için işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan ve kadınların iş kurması amacıyla “Üretken İstihdam ve Kitlesele Girişimciliğin Geliştirilmesi Programı” yürütülmektedir. Programa katılan kadınların oranı %45 olup, 2021 yılına kadar en az %48 olması hedeflenmiştir (United Nations, 2018, s. 11).

Kırsal kesimde kadın girişimciliğinin geliştirilmesi için öncelikli alanlar tarım ürünlerinin hazırlanması, işlenmesi ve depolanması, veterinerlik hizmetlerinin sağlanması, giysi ve triko üretimi alanlarıdır. Bu alanlarda KazAgro Ulusal Yönetim Holding'in yürüttüğü programlarla kadın girişimciliğinin geliştirilmesine yönelik finansal destek sağlanması hedeflenmiştir. “Tarım İçin Finansal Destek Fonu”, kredi ve mikro kredi programları ile kadınların kırsal alanlardaki girişimciliği teşvik edilmektedir (United Nations, 2018, s. 39).

3.2.7. Sosyal Yardımlar Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

21 Mart 1997 tarihli Kazakistan Hükümetince onaylanan yönetmelikle aşağıda sıralanan hedef kitleye çeşitli ödenekler verilmektedir (United Nations, 2000, s. 26).

- Çocuklu ailelere,
- Yedi yaşından küçük dört veya daha fazla çocuğu olan işsiz annelere,
- Belirli bir süre hizmet veren askeri personelin çocuklarına,
- HIV ile enfekte ve AIDS'li çocuklara,
- Engelli çocuklara.

Kazakistan mevzuatında, çocuklu aileler için çeşitli sosyal yardım ödenekleri belirlemiştir (United Nations, 2000, s. 29-36). Bu ödenekler ağırlıklı olarak çocuk sahibi annelere ve ailelere verilmektedir. Bu sosyal yardımlarda her bir kategori için farklı yasal ölçütler esas alınmıştır. Ölçütler ağırlıklı olarak asgari ücrete göre oluşturulmuştur.

- Doğum ödenekleri
- Reşit olmayan çocuk sahibi olan ailelere sağlanan ödenekler
- Geniş ailelere sağlanan ödenekler
- Dört veya daha fazla çocuğu olan anneler için ek ödenekler²³
 - Altın Kolye (Altyn Alka); 10 veya daha fazla çocuk doğuran kadınlar için,
 - Gümüş Kolye (Kumis Alka); 8 – 9 çocuk doğuran kadınlar için.
- Özel nüfus kategorileri
- Radyasyon mağduru ve çevresel etkiler
- Emekliler ve engelli kişiler
- Bekar anneler için sağlanan ödenekler
- Çoklu doğum yardımları

²³ 2010 yılı itibarıyla Altın Kolye, 7 veya daha fazla çocuğu olan annelere, Gümüş Kolye, 6 çocuğu olan annelere verilmiştir (United Nations, 2012, s. 46).

- Engelli çocuklar için sağlanan yardımlar
- HIV ile enfekte olan veya AIDS hastası çocuklar için sağlanan yardımlar
- Ebeveynleri buldukları sırada çocuk nafakası ödemiş küçük çocuklar için sağlanan yardımlar
- Kariyer dışı askeri askerlerin çocukları için sağlanan yardımlar.

Sosyal yardımlara başvuru hakkında cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmadığı gibi kadının evli olup olmadığı da dikkate alınmamaktadır (United Nations, 2012, s. 46).

3.2.8. Kadına Yönelik Şiddet Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Kadına yönelik şiddet herhangi bir kültürel, coğrafi, dini, sosyal ve ekonomik sınır tanımayan küresel bir sorundur. Bu şiddet fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik şiddet olarak görünmektedir. Kadınlara yönelik şiddet, sağlık ve fiziksel bütünlük hakkı dahil olmak üzere temel insan hakları ihlalidir.

Kadınlara karşı şiddet gittikçe artan bir şekilde hem insan hakları ihlali hem de halk sağlığı sorunu olarak tanındıkça, dünyadaki ülkeler siyasi ve sosyal reformlar yoluyla harekete geçmektedir. Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet biçimlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik hedefler içermektedir. Kazakistan'da şiddetin önlenmesi ulusal politikada önemli önceliklerden biridir.

Kazakistan 2030 yılına kadar Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri de dahil olmak üzere cinsiyet eşitliği alanındaki tüm önemli uluslararası yükümlülüklere katılmıştır. Bu kapsamda Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerindeki 5. temel hedefin amaçlarından biri kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasıdır (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 1).

Kazakistan Anayasasınının 17. maddesinde yer alan “Kişinin haysiyeti dokunulmazdır. Hiç kimse işkenceye, şiddete ya da insan onuruna zalim ya da aşağılayıcı başka bir muamele ve cezaya maruz bırakılmamalıdır.” hükmü ile kadına yönelik şiddete ilişkin hukuki mevzuatın temeli oluşturulmuştur.

Anayasa dışındaki kadına yönelik şiddetle mücadeledeki temel mevzuat “Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanunu”dur. Kanununun 1. maddesinde aile ve aile içi

ilişkilerle ilgili temel kavramlar, 4. maddesinde aile içi şiddet türleri yer almaktadır. Buna göre;

- Aile içi istismar; fiziksel, duygusal, cinsel ve / veya ekonomik şiddet,
- Fiziksel istismar, fiziksel güç tarafından kasıtlı olarak sağlığa zarar vermesi veya fiziksel acı oluşması,
- Duygusal istismar, bir insan üzerinde kasıtlı zihinsel etki, onur ve saygınlığın tehdit, hakaret, şantaj veya zorlama (baskı) ile kabahatlere veya yaşam veya sağlık için tehlike arz eden eylemlere ve ayrıca zihinsel, fiziksel veya kişisel gelişimsel bozukluklara neden olarak aşağılanması,
- Cinsel istismar, bir kişinin cinsel dokunulmazlığını veya cinsel özgürlüğünü ve ayrıca reşit olmayanlara karşı cinsel karakter eylemlerini ihlal eden kasıtlı yasadışı bir eylem,
- Ekonomik istismar, bir kişinin barınma, yiyecek, giyecek, mülkten kasıtlı olarak yoksun bırakılması şeklinde tanımlanmaktadır.

Uluslararası hukuka göre cinsel şiddet, kadınlara karşı ayrımcılıktır ve genel uluslararası hukuk, devletlerin, cinsel şiddet olaylarını önlemek, soruşturmak, kovuşturmak, cezalandırmak ve çözüm yollarına erişimi sağlamak için etkili durum tespiti yapmalarını gerektirmektedir. Bu yükümlülük kapsamında cinsel şiddet biçimleriyle ilgili yasal çerçevelerin kabul edilmesi, uygulanması, bütün kadınların onurlarına saygı duyarak yeterli koruma sağlanmasını gerektirir. Bu cezai yaptırımlar, medeni hukuk yolları, düzeltici ve koruyucu hükümlerle sağlanmalıdır. Cinsel şiddet vakalarında toplumsal cinsiyete duyarlı bir yargı süreci oluşturulmalıdır.

2000 yılı itibariyle Kazakistan mevzuatında cinsel taciz kavramı bulunmamaktadır. Kanun kapsamında olan ve bir suç unsuru olarak Ceza Kanunu'na dahil edilen tek eylem, bir kişiyi cinsel ilişkiye girmeye (madde 123) zorlamak veya şantaj kullanarak cinsel nitelikte başka bir eylemde bulunmaktır. Sivil Toplum Örgütleri, cinsel tacizin kadınlara karşı şiddetin bir biçimi olduğuna ilişkin kitle iletişim araçları ile çeşitli çalışmalar yürütmüşlerdir (United Nations, 2000, s. 74).

Kazakistan Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre Kazakistan'da tecavüz de dahil olmak üzere cinsel saldırı ile ilgili ceza adaleti çerçevesi oluşturulmuş, son

yıllarda bu çerçeveye bazı önemli eklemeler yapılmış, reform girişimleri gerçekleştirilmiştir. Ancak halen konu ile ilgili bir takım sorunlu yasal hükümler ve boşluklar bulunmaktadır. Bu bağlamda Kazakistan'da kadınların cinsel şiddetle ilgili nadiren adalet ve yasal hesap verebilirlik aradıkları belirtilmektedir. Yasal boşluklar, cinsel şiddet suçları için yasal tazminat talep etmeme kararlarında önemli bir rol oynamaktadır (UN, 2014, s. 1).

Kazakistan'da şiddet unsuru veya tehdidi içermeyen tecavüz veya cinsel saldırı eylemleri, devletin soruşturmak, kovuşturmak ve cezalandırmakla yükümlü olduğu ciddi suçlar olarak görülmemektedir. Tecavüz ve cinsel saldırının çeşitli biçimleri uygun kriminalize edilerek, bir dizi yanlış toplumsal cinsiyet klişesini bünyesinde barındırılarak, cezalandırma dışında tutulabilmektedir (UN, 2014, s. 4).

Kazakistan'da Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 32 ile 34. maddeleri, bir suçun "özel", "özel-kamusal" veya "kamusal" olarak sınıflandırılmasına bağlı olarak kovuşturma prosedürlerinin değişeceğini belirtmektedir. Özel ve özel-kamusal suçlar söz konusu olduğunda, devlet kovuşturmaları ancak mağdurun resmi şikayeti üzerine başlatılabilmektedir. Mağdurun şikayeti olmadan kovuşturma yapılmamaktadır. Buna ek olarak, belirli tecavüz ve cinsel şiddet biçimlerinin özel veya özel-kamusal meseleler olarak sınıflandırılması durumunda mağdurun resmi bir şikayette bulunduktan sonra 'uzlaşma' devlet kovuşturmasının sona ermesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu olasılık Ceza Kanunu'nun 67. maddesi ile sağlanmıştır. Bu maddeye göre failin, mağdurla "uzlaşma" ve "verilen zararı giderme" durumunda cezai sorumluluğundan kurtulacağını ortaya koymaktadır (UN, 2014, s. 5-6).

Mağdurun üzerindeki aile ve sosyal baskının yanı sıra tehditler, korku ve damgalama, hesap verebilirliğin takip edilip edilmediğinin etkisiyle kadınlar cinsel saldırı vakalarında şikayette bulunmamakta ve özellikle failin tanıdık biri olduğu ve olayın ciddi fiziksel yaralanmalarla sonuçlanmadığı durumlarda bunu yapmakta çekingen davranabilmektedirler (UN, 2014, s. 6).

Uygulanabilir yasal sonuçların olmaması, cinsel taciz durumlarının tırmanmasına neden olabilmektedir. Kadınlar ve kız çocukları, cinsel saldırı olarak kategorize edilemeyen veya cinsel saldırı içermeyen istenmeyen cinsel davranışlarla karşılaştıklarında, çare aramak ve failin sorumluluğunu yerine getirmek için net bir yasal temele sahip değildir.

Uluslararası Adalet Komisyonunun konu ile ilgili görüştüğü kişiler, Kazakistan'ın işyerlerinde, üniversitelerinde ve okullarında cinsel tacizin birçok biçimine genel olarak izin veren bir yaklaşımdan bahsederek, birçok kadın için cinsel tacizin, katlanılması gereken, yasal sonuçları olmayan, hayatın bir gerçeği olduğu görüşünü dile getirmişlerdir (UN, 2014, s. 7).

1998 yılında kadınların şiddetten korunması amacıyla özel birimler oluşturulmuştur. 247 yerel polis merkezinin 133'ünde Kadın ve Çocuk Müfettişliği oluşturulmuştur. Bu kurumsal yapılanma ile Kazakistan'ın eski SSCB ülkelerindeki tek ülke olduğu dikkate değerdir. Bu yapılanmanın oluşturulmasıyla kadınların haklarının, özgürlüklerinin korunması sağlanarak, kadına yönelik şiddeti önleme ve bunlara karşı koymada yasa uygulamaların koordine edilmesi hedeflenmiştir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 30).

Kazakistan'da 19 Şubat 1999'da İçişleri kapsamında emniyet içerisinde kadına yönelik şiddetle ilgili alt bölümler kurulmuştur. Bunların ana faaliyeti kadınların anayasal hak ve özgürlüklerini ve yasal çıkarlarını korumak, şiddet eylemlerini önlenmek, bu alanda hukuki destek sağlamak ve şiddetle ilgili verilerin analizini yapmaktır (United Nations, 2000, s. 16). 1999 yılında kurulan bu birimin polis memur sayısı 2003 yılı itibarıyla 6,9 kat arttırılmıştır (UN, 2005, s. 6).

Kazakistan 2004 yılı sonrasında hem cinsiyet ayrımcılığı hem de cinsiyete dayalı şiddetle ilgili mevcut yasalarını reforme ederek ve yeni yasalar çıkararak önemli ilerleme kaydetmiştir. Bununla birlikte, ilgili yasal çerçevelerin belirli yönleri, kadınların hukukta ve uygulamada adalete erişimini sınırlayan sorunlu alanları ve boşlukları barındırmaya devam etmektedir (UN, 2014, s. 1).

2001-2003 yılında Orta Asya'da Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması olarak bilinen Bölgesel UNIFEM projesi ile devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının toplumsal cinsiyet şiddetinin ortadan kaldırılmasında çeşitli stratejiler oluşturulmuştur. UNIFEM ile “Şiddetsiz Yaşam: Bizim Hakkımız” adlı kapsamlı ve geniş bir bölgesel bilgilendirme kampanyası yürütülmüştür. Bu kapsamda ülke genelinde devlet çalışanları, öğrenciler ve öğretmenler için yuvarlak masa toplantıları, seminerler ve eğitim oturumları düzenlenerek, 500'den fazla makale, 1000'den fazla televizyon ve radyo yayını hazırlanmıştır (UN, 2005, s. 26).

Aile içi şiddete yönelik yasa tasarısının 2006 yılında Kazakistan Parlamentosuna getirilmesi öngörülmüştü. Aile içi şiddet ile ilgili bir kanun taslağında fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddeti kapsayacak şekilde "aile içi şiddet" kavramı tanımlanarak, aile içi şiddete karşı korunmaya tabi olan kişilere ve mağdurlara yardım etmesi gereken örgütler belirtilmişti (UN, 2005, s. 6-24).

Kazakistan kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında bir dizi mevzuat ve politika belgesi sunarak kadına yönelik şiddeti ele almayı taahhüt etmiştir. Bu doğrultuda 2009 yılında, kadınlara karşı fiziksel, psikolojik, cinsel veya ekonomik şiddetin önlenmesi için kapsamlı önlemler içererek, şiddet mağduru olan kadınlara yönelik sosyal hizmetleri garanti eden Aile İçi Şiddeti Önleme Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasaya karşın şiddet mağduru kadınların adalete erişimi sınırlı kalmaktadır. Kadınların suçlanmaktan veya ahlaki kınama korkusu ile yaşadıklarını saklama veya kimden yardım isteyebilecekleri konusunda bilgi sahibi olmamaları nedeniyle yaşadıklarını gizlemeye çalıştıkları görülmektedir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 27).

Aile İçi Şiddeti Önleme Kanununun kabulüyle birlikte özellikle yeni koruyucu tedbirlerin getirilmesi aile içi çatışmaların önlenmesinde etkin olmuştur. Bu kapsamda fiziksel ve duygusal şiddetin tehdit oluşturması durumunda mağdura gerekli güvenliğin sağlanması temel alınmıştır. Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten sonra aile içi şiddet mağdurlarının artan koruyucu tedbir talepleri söz konusu olmuştur (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 30).

4 Aralık 2009 tarihli aile içi şiddetin önlenmesine yönelik çıkarılmış olan Aile İçi Şiddet Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2010 yılından bu yana, aile içi suç düzeyinde düşüş olmuştur. 2010 yılında kaydedilen vaka sayısı 745'den 2016 yılında %35 azalma ile 484'e gerilemiştir. Aile ve aile içi ilişkiler bağlamında işlenen cinayetlerin sayısı aynı yıllar için 268'den 93'e inerek yaklaşık üçte iki oranında azalmıştır (United Nations, 2018, s. 5).

2010-2016 döneminde Aile İçi Şiddet Yasası yedi kez değiştirilmiş, kadınlara ve çocuklara karşı işlenen suçlara daha katı cezalar getirilerek, mevzuat yenilenmiştir. Aile içi şiddetin nedenlerini analiz etmek amacıyla Başsavcılık bünyesinde bölümler arası bir çalışma grubu oluşturularak, "Aile İçi Şiddetsiz Kazakistan Projesi" uygulanmıştır.

Yasa ile polis memurlarına, mağdurlara derhal koruma sağlamak amacıyla yasaklama emri verme yetkisi verilmiştir. Bununla birlikte aile içi şiddet mağdurlarına, ikamet ettikleri yerden bağımsız olarak sosyal yardım almalarına izin veren hükümler kabul edilmiştir (United Nations, 2018, s. 5).

Aile İçi Şiddet Yasasının, İçişlerine mağdurları suçlulardan korumak için kısıtlama emirleri verme yetkisi sağlanması kapsamında alınan önlemler neticesinde, 2004-2010 döneminde aile ve aile içi ilişkiler bağlamında suçların giderek azaldığı görülmüştür. Kanunun kabul edilmesinden 2010 yılına dek yani yaklaşık 1 yıllık sürede 26.000 kısıtlama emri çıkarılmıştır. 20.000'den fazla kişi, yasaklama emrinin ihlali nedeniyle 3 ila 48 saat arasında mahkeme kararına kadar tutuklanmış ve 500 kişi için idari işlem başlatılmıştır. Bunun yanında 2010 yılında yaklaşık 22.000 aile içi şiddet şikayeti ve raporuna ilişkin cezai kovuşturma başlatılmamıştır. Bunun ana nedeni, iki taraf arasındaki uzlaşma ve ilk şikayetin geri çekilmesidir. Bazı durumlarda kadınlar aile içi şiddet mağduru olduklarını gizlemektedirler. Polisin bu durumlarda olayları tespit etmesi güçleşmektedir. Dolayısıyla, gerçekte kayıtlı olanlardan çok daha fazla aile içi şiddet vakası olduğu bir gerçektir (United Nations, 2012, s. 9).

Kadınların şiddete karşı korunması için özel idari yapılanma oluşturulmuştur. Aile içi şiddet mağdurlarına sosyal hizmetlerin sağlanmasında belirli standart geliştirilmiştir. Bu standartlar doğrultusunda tüm bölgelerde 30 kriz merkezi (18 sığınma evi) oluşturulmuş ve devlet fonlarına ulaşabilir hale getirilmiştir (United Nations, 2018, s. 6).

Kadınlar şiddet veya ayrımcılıkla karşılaştıklarında adalet ve yasal hesap verebilirlik arayışında daha sıkı çaba göstermeye başlamışlardır (United Nations, 2018, s. 41). Kazakistan'da kadınlara yönelik kriz merkezleri ve sığınma evleri bulunmaktadır. Bu kriz merkezlerinde sağlık, sosyal, yasal, psikolojik destek ve ücretsiz barınma hizmetleri sunulmaktadır.

CEDAW tavsiyeleri kapsamında kadına yönelik şiddetin önlenmesi için oluşturulan kriz merkezlerinin sayısı 2000'de 2 iken 2003'de 38'e yükseltilerek önemli bir başarı sağlanmıştır. Kriz merkezleri neredeyse tüm oblastlarda bulunmaktadır. 2010 yılına kadar "Kadınların Durumunun İyileştirilmesi İçin Ulusal Eylem Planı" kapsamında tüm reyon merkezlerinde ve şehirlerinde kriz merkezlerinin açılması öngörülmüştür. Bu kriz

merkezlerinin büyük bir kısmı sivil toplum örgütleri tarafından oluşturularak, uluslararası hibelerle faaliyetlerini sürdürmektedir (UN, 2005, s. 26).

2010 yılı itibariyle kadınların şiddete karşı korunması için İçişleri Bakanlığına bağlı ilçe düzeyinde toplam 126 özel bölüm faaliyet göstermektedir (United Nations, 2012, s. 8).

Kazakistan İstatistik Komitesi 2007 yılından beri kadına yönelik şiddet ile ilgili göstergelerin ortaya çıkarılması amacıyla BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) ve Dünya Bankası ile ortak projelerle çeşitli çalışmalar yürütmektedir. 2010-2011 yılında Çok Göstergeli Küme Araştırması'na aile içi şiddet ek bir modül olarak eklemiştir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 21).

2015 yılında Kazakistan'da Kadın İşleri, Aile ve Demografik Politika Komitesi, "Kazakistan Şiddetten Arındırılmış Proje" ile tüm devlet paydaşları, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlardan katılım sağlanmıştır. Bu kapsamda şiddetin önlenmesine yönelik tedbir paketinin oluşturulması, kurumlar arası işbirliğinin güçlendirilmesi, tedbirlerin etkili bir şekilde uygulanması ve aile içi şiddetin önlenmesine yönelik mevzuatın geliştirilmesi hedeflenmiştir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 1).

Kazakistan'da 2017 yılında yayınlanmış olan "Kazakistan'da Kadına Karşı Şiddet Anketi" Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Kadın Sağlığı ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'nın uyarlanmış versiyonuna dayanan kadına yönelik şiddetle ilgili ilk ulusal temsili araştırmadır. Araştırmada Kazakistan'da kadına yönelik şiddetin yaygın olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 13-14).

2015 yılında İstatistik Komitesi tarafından gerçekleştirilen bu araştırma, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, UNFPA ve DSÖ ile birlikte kadınlara yönelik aile içi şiddet konusunda ulusal bir örnekleme ile gerçekleştirmiştir. Anket sonuçlarına göre kadınların yaklaşık %17'sinin yakın bir eş tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddet yaşadığını; her beş kadından birinin (%21) yaşamı boyunca bir eş tarafından psikolojik şiddet yaşadığı ve her üç kadından birinin (%33) yaşamı boyunca bir eş tarafından davranışlarının kontrol altına alındığı sonucunu vermiştir. İstatistik Komitesi, cinsiyete dayalı şiddeti önleyen programların gelişimi ve etkinliği hakkında güvenilir ve bağımsız

bilgi sağlamak amacıyla aile içi şiddeti ele alan bu çalışmayı düzenli olarak yürütmeyi planlamıştır (United Nations, 2018, s. 5).

Kazakistan'da kadına yönelik şiddetin altındaki nedenler büyük ölçüde erkeklerin ve kadınların toplumdaki sosyal yeri ve toplumda kabul gören davranışların şekillendirdiği tarihsel geleneklerle ilgilidir. Cinsiyet ilişkilerinde, kadınlara yönelik eşitsizliklerde geleneksel yapıdaki olumsuz klişelerin devam ettiği görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre erkeklerin kadınlar üzerindeki kontrolü, yürürlükteki yasaların caydırıcılığının eksikliği, şiddetin normalleştirildiği ortamda yetişen çocukların bunu öğrenilmiş bir davranış olarak benimsemesi ve mevcut yapıda şiddet konusunda kadınların yardım alabilmesindeki eksiklikler cinsiyet eşitsizliğinin altında yatan faktörler olarak görünmektedir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 15-17).

Araştırmada kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin öneriler kapsamında nelerin değişmesi gerektiğine ilişkin ana hatlar çizilmiştir. Buna göre;

- ✓ Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi,
- ✓ Eşitlik ve saygının temel alındığı, şiddet içermeyen iletişim yollarının teşviki,
- ✓ Çocuk istismarının önlenmesi, şiddet içermeyen aile ortamlarının sağlanması,
- ✓ Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde sağlık sektörünün güçlendirilmesi,
- ✓ Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde adaletin güçlendirilmesi, bildirilen şiddet olaylarına gerekli tepkinin verilmesi,
- ✓ Şiddetin önlenmesi için hükümet liderliğinde bütünsel bir yaklaşımla gerekli müdahale modellerinin oluşturulması, koordinasyonun sağlanması,
- ✓ Mevcut şiddetin izlenmesi ve değerlendirilmesinde etkili kalitatif ve kantitatif araştırmalar yapılması genel öneri başlıkları olarak belirlenmiştir.

Kazakistan'da kadına yönelik şiddete ilişkin resmi veri kaynakları Hukuk İstatistikleri ve Başsavcılık Kayıtlarına dayalı idari verilerdir. Adli veriler yönüyle bu veriler sadece buzdağının görünen kısmını yansıtmaktadır. Çünkü bu veriler büyük ölçüde fiziksel şiddetin neden olduğu ağır bedensel zararları yani aile içi şiddetin sadece en ağır bölümünü göstermektedir. Adli vaka durumuna gelmeyen olaylar sisteme girmemektedir. Her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yasalarda belirli ilkeler

yer olsa da bu durum uygulamaya tam olarak yansımamaktadır (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 26).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinde toplumda cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi hedefi doğrultusunda şiddet içermeyen onurlu bir yaşam için koşulların yaratılması, insanlar arasındaki ilişkilerde şiddetin ortadan kaldırılması, şiddetin aileler de dahil olmak üzere tüm sosyal alanlarda engellenmesi temel alınmıştır. Bu kapsamda oluşturulan stratejik hedefler aşağıda sıralanmıştır:

- Fuhuş ve insan ticareti ile bağlantılı şiddet ve suçların önlenmesine ilişkin ulusal mevzuatın geliştirilmesi,
- Kadın ve erkeklere yönelik şiddet oranında kayda değer bir dereceye ulaşılması için gerekli çabanın oluşturulması,
- Geçici barınma ve maddi destek dahil olmak üzere aile içi şiddet mağdurlarına yardım sağlayacak sosyal hizmetlerin geliştirilmesi,
- Toplumun her türlü şiddetin tehlikesine karşı eğitmek amacıyla gerekli bilinçlendirme kampanyalarının düzenlenmesi.

Kazakistan Kadın İşleri, Aile ve Demografik Politika Komitesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi ile politika ve kamu yönetimi, ekonomi, eğitim, üreme sağlığı, cinsiyete dayalı şiddet ve aile dahil olmak üzere altı alanda erkekler ve kadınlar için eşit hak ve fırsatların sağlanmasını hedeflemiştir. Stratejide olumsuz toplumsal normların değiştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda farkındalığın arttırılmasını amaçlayan “cinsiyete duyarlı kamu bilinci” ile ilgili bir bölüm yer almaktadır. Kazakistan 2016 yılından itibaren 2030 yılına kadar Aile ve Cinsiyet Politikası Kavramını (Konsept on Family and Gender Policy 2030) onaylayarak, yürürlüğe almıştır. 2030 yılına kadar benimsenmiş olan Aile ve Cinsiyet Politikası Kavram Belgesinde cinsiyete dayalı şiddetin ortadan kaldırılması amacıyla kurumlar arası işbirliğinin koordinasyonunun sağlanması ve geliştirilmesi temel alınmıştır. Bu kapsamda kadınlara, çocuklara özellikle cinsiyete dayalı şiddete karşı “sıfır tolerans”, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet mağdurlarına sürekli destek sağlanması benimsenmiştir. Belgede kadına yönelik şiddete ilişkin istatistiklerin derlenmesi ve analizi için sistemin iyileştirilmesi de yer almıştır.

Aile içi şiddetin önlenmesi konusunda “Aile İçinde Şiddetin Önlenmesi Projesi” yürütülmüştür. Bu proje ile şiddet mağduru kadınların güvenliğinin sağlanması, toplumdaki farkındalığın artırılması, çok sektörlü işbirliği ile etkili mekanizmaların oluşturulması, güçlü araştırma ve analiz sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Proje ile Kazakistan Sağlık ve Sosyal Kalkınma Bakanlığı tarafından şiddet mağdurlarına özel sosyal hizmetler için ulusal standartlar geliştirilmiş ve onaylanmıştır. Bunlara ilişkin finansman gereksinimleri 2017 yılı itibariyle ulusal bütçeye dahil edilmiştir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 30).

Kadına yönelik şiddeti önlemek için kurumsal çerçeve kapsamında Kazakistan her yıl 25 Kasım-20 Aralık tarihleri arasında “Toplumsal Cinsiyet Şiddetine Karşı 16 Gün Küresel Farkındalık” kampanyası yürütmektedir. Bu kampanya ile ülkedeki kadınlara yönelik şiddetle ilgili yasalarla bilincin geliştirilmesi, bölgelerdeki mevcut yardım hatları ve kriz merkezleri hakkında kamuoyunun farkındalığının artırılması amaçlanmıştır. Kampanyaya polis memurları, yerel yönetimler ve hükümet yetkilileri, Kadın İşleri, Aile ve Demografik Politika Komitesi, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler katılmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bilgiler, Kazakistan'da kadına yönelik şiddetle ilgili araştırma ve analizler için güçlü bir sistem oluşturma yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın bulguları ile SKH'ler için izleme ve raporlama gereksinimleri karşılanarak, ülkenin tüm bölgelerinde kadınlara yönelik şiddet olaylarına yanıt vermek için daha iyi hizmetler geliştirilmektedir (The Statistical Committee Republic of Kazakhstan, 2017, s. 30-31).

Ağustos 2010 tarihinde, aile içi ve aile içi ilişkiler bağlamında suçları önlemeye yönelik bir haftalık “Ulusal Şiddetsiz Aile” eylemi gerçekleştirilmiştir. 12.000'den fazla polis memuru ve 4.000'den fazla eğitim, sağlık, iş ve sosyal koruma birimi temsilcisi, Aile ve Kadın İşleri Komisyonu ve STK'lar katılmıştır. 11.000'den fazla sorunlu aile kontrol edilmiş, yetişkinlere karşı 3.000 ve çocuklara karşı 300'den fazla şiddet vakası ortaya çıkarılmıştır. Bunu takiben 800'den fazla kısıtlama emri verilmiş, 1.500'den fazla suçluya idari işlem yapılmıştır. Yerel yürütme otoritelerince sorunlu ailelerden 1.500'den fazla yardım talebi alınmıştır (United Nations, 2012, s. 9).

Ekim 2010'da “Koruma Hakkımız” başlıklı ulusal eylem gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetin amacı, yakın zamanda kabul edilen yasal normların açıklanması için

medyanın kullanılmasıydı. Bir hafta süresince 500.000'den fazla broşür dağıtılmış, parklara ve tatil yerlerine 120.000'den fazla poster asılmış, organizasyonlar ve kuruluşlarda 10.000'den fazla toplantı düzenlenmiştir (United Nations, 2012, s. 9).

2009 yılında Aile İçi Şiddet Yasası'nın kabul edilmesinin olumlu değerlendirmesine karşın ısrarlı takip dahil olmak üzere kadına yönelik her türlü şiddeti suç sayan mevzuatın eksikliği endişe oluşturmaktadır. Bununla birlikte tecavüz suçunun sınıflandırılması, şiddet veya şiddet tehdidinin bu suçun gerekli bir unsuru olması olumsuz olarak değerlendirilmektedir (Legal Information System, 2014).

Bu alanda endişe konusu olan diğer bir konu yasal olmamasına karşın dini törenlere ve geleneklere dayalı olarak gerçekleştirilen çok eşliliklerin boşanma durumlarında kadınların ve çocukların yasal ve ekonomik korumalarının sağlanamamış olmasıdır (United Nations, 2014).

Şiddet mağduru kadınlara yönelik kriz merkezleri ve sığınma evleri için yeterli ve düzenli devlet finansmanının olmaması, fail olduğu iddia edilen kişinin mağdurla uzlaştığı ve “zararı telafi etmeyi” taahhüt etmesi durumunda kovuşturmanın sonlanması, şiddet eylemlerinin kovuşturulmasının mağdurun şikayetine bağlı olması temel sorunlar olarak değerlendirilmektedir. Bu ortamda cezasızlıkla sonuçlanan bir sessizlik kültürü nedeniyle aile içi şiddet vakalarının eksik bildirildiğinden endişe duyulmaktadır (Legal Information System, 2014).

CEDAW Komitesi 2014 yılında Kazakistan'da kadına yönelik şiddetle ilgili öneriler kapsamında aşağıdaki başlıklara değinmiştir (Legal Information System, 2014)

- ✓ 2009 tarihli Aile İçi Şiddet Yasası ve Ceza Yasası'nın ısrarlı takibin dahiliyle her türlü şiddeti kapsayacak şekilde yasal çerçevesinin revize edilmesi,
- ✓ Kadınlara yönelik her türlü şiddete ilişkin kapsamlı veri toplama sistemini oluşturmak üzere aile içi ve cinsel şiddet dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddetin rapor edilmesinin teşvik edilmesi,
- ✓ Kadına yönelik şiddet eylemlerinin tüm şikayetlerinin etkin bir şekilde soruşturulmasını ve re'sen kovuşturulmasını sağlamak, failerin uygun yaptırımlarla cezalandırılmasını sağlamak ve kadına yönelik şiddet vakalarında her türlü arabuluculuk ve uzlaştırmanın ortadan kaldırılması,
- ✓ Tecavüz suçu tanımının CEDAW Sözleşmesine uygun olarak revize edilmesi,

- ✓ Kriz merkezlerinin ve sığınma evlerinin finansmanında değişiklik öneren yasa taslağının, yeterli ve düzenli finansman sağlayacak şekilde düzenlenmesi,

İnsan Hakları İzleme Örgütü Kazakistan'da aile içi şiddete maruz kalan kadınların yetersiz koruma aldıklarını ve adalete başvurunun çok az sayıda olduğuna işaret etmiştir. Kazakistan'ın Aile İçi Şiddeti Önleme Yasasını kabul etmesine karşın yasal korumadaki boşlukların ve mağdurların adalet ve destek hizmetleri ararken karşılaştıkları engellerin giderilmesi yönünde ciddi adımlar atılması gerekmektedir. Temmuz 2017'de dönemin Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in, Kazakistan Ceza Kanununda, "kötü muamele" ve "kasten hafif bedensel zarar verme"yi suç olmaktan çıkararak değişiklikleri imzalaması, birçok aile içi şiddet vakası için cezai kovuşturma olasılığını ortadan kaldırmıştır (Kazakhstan: Little Help For Domestic Violence Survivors, 2019).

Eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Temmuz 2017 sonrasında Ceza Kanununun "kötü muamele" ve "hafif bedensel zarar verme" hükümleri daha az para cezası ve daha az süre tutuklama içeren idari suç kapsamına alınmıştır. Bu suçların ceza kanunundan çıkarılması bir anlamda aile içi şiddet mağdurlarının adalete erişimi engellemiştir. Kazakistan yasalarına göre, özel kovuşturma yalnızca zarar gören taraf tarafından başlatılabilmekte ve bu kişi daha sonra kovuşturma için gerekli kanıtları ve ilgili tüm masrafları toplama yükünü üstlenmektedir. Bu tür kovuşturmalar mağdurun istismarcısıyla uzlaşması ile sonlandırılabilir. Kazakistan'ın yeni cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev'in 2 Eylül 2019'da, göreve başlamasından sonra ulusa ilk seslenişinde kadına yönelik aile içi şiddet ve cinsel şiddete yönelik cezaların acilen artırması gerektiğini ifadesi bu gelişmeler sonrasında konuyla ilgili önemli bir vurgu olarak değerlendirilmektedir (Kazakhstan: Little Help For Domestic Violence Survivors, 2019).

Kazakistan'da aile içi istismar halen geniş çapta bir "*aile meselesi*" olarak algılanmakta, polise yeterince bildirilmemektedir. Kadınlar, sosyal engeller nedeniyle istismarı bildirmekten caydırılmaktadır. Aileyi "sağlam" tutmayı amaçlayan devlet politikaları, kadınları şiddetten yeterince koruyamamaktadır. İçişleri Bakanlığı'na bağlı 2019 yılı itibariyle 40 kriz merkezi faaliyet göstermektedir. Kazakistan nüfusunun 18 milyonun üzerinde olduğu dikkate alındığında bu sayının, aile içi şiddet mağdurları için önerilen

10.000 kişi başına bir sığınma yeri standartlarının çok altında kaldığını göstermektedir. Bununla birlikte kriz merkezlerinde ilgili personelin aile içi şiddet mağdurlarına etkin bir şekilde müdahale etmek için yeterli uzmanlık eğitimi almadığı, mağdur kadınların uzlaşmaya yönlendirildikleri, teşvik edildikleri, yetersiz güvenlik uygulamalarının olduğu, yaşanan olayların kadınların yüzünden neden olduğu anlayışı hakimdir (Kazakhstan: Little Help For Domestic Violence Survivors, 2019).

Kazakistan'da Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Kanununun etkili bir şekilde uygulanmadığı, birçok aile içi şiddet vakasında, çiftlerin uzlaştığı ya da şikayetlerini geri çektikleri görülmektedir. Bu konuda özellikle savcıların idari cezalar vermeyi tercih etmesi nedeniyle çok az sayıda dava ceza hukuku kapsamına alınmıştır (OECD SIGI, 2017).

Kadına yönelik şiddet konusunda Kazakistan'da UNFPA'nın ergen evliliği üzerine yapılan araştırma sonuçlarında bu tür evliliklerde aile içi şiddet oranlarının çok yüksek olduğu, evli çocuk eşlerin kayınvalide ve eş tarafından şiddete maruz kaldıkları ancak çocuk eşlerin bunu rapor etmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Kadınların zorla evlendirmek üzere kaçırılması ('gelin kaçırma' uygulaması) Kazakistan'ın özellikle güney kesiminde görülmektedir. Ortaya konan bazı göstergelere göre Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana bu uygulamada bir artış ve buna bağlı bazı sosyal ve ekonomik sorunlar görünmektedir. Bazı durumlarda kaçırma, çiftler arasındaki bir anlaşmanın sonucu olarak gerçekleşirken kadının izni dışında şiddet kullanılarak kadının iradesine karşı da gerçekleştirilmektedir. Bu olayların çoğunda bir kadının damadın evine getirildikten sonra direnmesi veya ayrılması mümkün değildir. Böyle bir tutum toplumda kadın için utanç sorunu olup damgalamaya yol açmaktadır. Kaçırma ceza gerektiren bir suç olsa da, gelin kaçırma olaylarında davalar nadiren yapılmaktadır. UNFPA tarafından yapılan araştırmaya göre, polis genellikle bu uygulamalara müdahale etmek konusunda isteksizdir. Bu uygulamaların ilgili iki aile tarafından çözülmesi gereken bir konu olarak ele alındığı görünmektedir (OECD SIGI, 2017).

Üçüncü bölümde incelenen Kazakistan'da 1990 yılı sonrası Kadın Politikalarına yönelik önemli tarihlerin içerildiği tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 17: Kazakistan'da Kadın Politikalarının Gelişimi İle İlgili Önemli Tarihler²⁴

1990	İş Kanununda doğum izni 126 güne (70 gün doğumdan önce ve 56 gün doğumdan sonra) yükseltilmesi
1993	Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası yasa önünde eşitliği garanti etmekte ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanması
1994	Kadınların ve erkeklerin davranışlarında etkin olan sosyal ve kültürel yargılara yönelik kadın sivil toplum kuruluşlarında ilk cinsiyet araştırma gruplarının oluşturulması
1995	Kazakistan Cumhurbaşkanı başkanlığındaki Kadın İşleri, Aile ve Demografik Politika Konseyi, bağımsızlıktan sonra ailelerin, kadınların ve çocukların karşılaştığı zorlukları ele almak için kurulması
1997	Sağlık Kanunu ile doğum sürecindeki tıbbi bakım, doğum yardımı, hamile kadınlar için rasyonel işe yerleştirme, doğum izni ve çocuk bakım yardımlarının yer alması
1998	Kazakistan BM CEDAW sözleşmesi imzalaması ve onaylanması
1998	“Kadın İşleri, Aile ve Demografi Siyaseti Yönündeki Ulusal Komisyonunun” Kazakistan Devlet Başkanlığı'na bağlı olarak, cinsiyet eşitliği endişelerini ele alan özel stratejik yaklaşımlar ve programlar geliştirmek için bir mekanizma olarak, Aile ve Kadın İşleri Komisyonu olacak şekilde yeniden düzenlenmesi
1998	Önde gelen kadın örgütlerinden 20'sinin yer aldığı “Kadınların Seçim Girişimi Koalisyonu” kurulması
1998	Kazakistan 1990 yılında sosyal koruma gerektiren kişiler için işe yerleştirme konusunda ek önlemler alınması ve 1990 tarihli İstihdam Yasasına (sosyal koruma gerektiren kişiler için işe yerleştirme konusunda ek önlemler) kadınların eklenmesi
1998	Kadınların şiddetten korunması amacıyla özel birimler oluşturulması, 247 yerel polis merkezinin 133'ünde Kadın ve Çocuk Müfettişliğinin oluşturulması
1999	Ulusal Eylem Planının hazırlanması
1999	Kadın adayları desteklemek üzere Kadın Seçim Bloğu isimli bir fonun oluşturulması
1999	İçişleri kapsamında emniyet içerisinde kadına yönelik şiddetle ilgili alt bölümlerin kurulması
2002	Kadınlara imtiyazlı krediler vermek amacıyla "Kadın İşletmelerine Destek" başlıklı özel bir programın kabul edilmesi
2003	27 Kasım 2003'de 1190 sayılı karar ile “ <i>Toplumsal Cinsiyet</i> ” kavramının onaylanması
2004	İş Kanunu ile hamile bir kadını veya bir buçuk yaşından küçük bir çocuğu olan bir kadını işten çıkarılmasına izin verilmemektedir.
2004	Astana'da düzenlenen dördüncü Kazakistan Kadın Forumu'nda, Hükümete ve Aile ve Kadın İşleri Komisyonuna bu temele dayalı olarak Kazakistan Cumhuriyeti'nde Cinsiyet Eşitliği Stratejisi geliştirme görevinin verilmesi

²⁴ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2004	İş Kanununda hamile bir kadının veya bir buçuk yaşından küçük bir çocuğu olan bir kadının işten çıkarılmasına izin verilmemesi
2005-2007	Kazakistan'da devlet programlarında Mikrokredi Devlet Programının öngörülmesi, bu kapsamda küçük işletme işletmelerinin finansal kaynaklara erişimini sağlanması ve mikro kredi sisteminin oluşturulması Kırsal alanları desteklemek amacıyla üç yıllık bir program çerçevesinde, BM Kadın Birimi ve Kazakistan İş Kadınları Birliği ile kırsal alanlardaki kadınların ekonomik potansiyelinin artırılması için çalışmalar yapılması
2006	2006-2016 için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin oluşturulması
2006	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin uygulama sürecinde ilişkin 2006–2008 yıllarını içeren 1. Eylem Planının oluşturulması
2006	UNIFEM'in desteğiyle, cinsiyete duyarlı bütçeler konusunda proje hazırlanması
2007	Eğitim Yasasının yenilenmesi
2008	İş Kanununun yeni düzenlemesi (185. Madde) ile 2004 yılındaki düzenlemede yer alan "1,5 yaşından küçük olan çocuk" ibaresi "3 yaşın altındaki çocuk" olacak şekilde değiştirilmesi ve bu normun kadınların yararına önemli ölçüde genişletilmesi, 14 yaşından küçük çocuğu veya 18 yaşından küçük engelli çocuğu olan bekar annelerin işten çıkarılmasının yasaklanması
2008	Zorunlu Sosyal Sigorta Kanununun 23. maddesi ile kadınlar için hamilelik, doğum ve analık ile ilgili düzenlemenin oluşturulması, buna göre 1 yaşına kadar olan çocuğuna bakmak üzere alınan 1 yıllık izinde ortalama aylık gelirin %40'ına hak kazanması
2009	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin uygulama sürecinde ilişkin 2009-2011 yıllarını içeren 2. Eylem Planının oluşturulması
2009	UNDP işbirliği ile Aile ve Kadın İşleri Komisyonunun ortak proje yürütmesi.
2009	Nur Otan Partisi'nin girişimiyle Kazakistan Kadın Örgütleri İttifakı (Kazakistan İş Kadınları Derneği, Kazakistan Kriz Merkezleri Birliği ve Beyaz Yakalı Kadın Çalışanları Konseyi dahil olmak üzere 18 büyük STK) kurulması
2009	Kadın ve Erkeklerle Eşit Hak ve Fırsat Eşitliği Devlet Garantisi Kanununun kabul edilmesi (Eşitlik Yasası)
2009	Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanunun çıkarılması
2010-2016	2010-2016 döneminde Aile İçi Şiddet Yasası yedi kez değiştirilmesi, kadınlara ve çocuklara karşı işlenen suçlara daha katı cezalar getirilerek, mevzuatın yenilenmesi
2011	Evlilik ve Aile Kanununun çıkarılması
2012	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin uygulama sürecine ilişkin 2012-2016 yıllarını içeren 3. Eylem Planının oluşturulması

2014	4 Temmuz 2014 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu, 3 Temmuz 2014 tarihli Ceza Kanunu cinsiyete dayalı gerekçe ile hak ve özgürlüklerin doğrudan veya dolaylı olarak sınırlandırılmasına cezai sorumluluk, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık sağlanması
2015	İş Kanununun güncellenmesi
2015	Kadınlar tarafından işletilen işletmelere imtiyazlı kredi sağlamaya odaklanan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ile ortaklaşa “İş Dünyasında Kadınlar” başlıklı bir program yürütülmeye başlaması
2015	Kadın İşleri, Aile ve Demografik Politika Komitesi bünyesinde “Kazakistan Şiddetten Arındırılmış Projeye” tüm devlet paydaşları, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından katılım sağlanması
2016	Aile ve Toplumsal Cinsiyet Politikasının hazırlanması
2016	6 Aralık 2016 tarih ve 384 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile Kazakistan'da 2030 yılına kadar aile ve cinsiyet politikasına yönelik kavramsal çerçevenin onaylanması
2016	Damu Fonu programı kapsamında, “yeni bir işletme açma desteği” başlatılması
2017	3 Mart 2017 tarihli 106 sayılı Hükümet kararı ile çerçevenin uygulanması için 2030 yılına kadar aile ve cinsiyet politikası uygulanmalarına yönelik eylem planının onaylanması, Kazakistan, cinsiyet politikası uygulamaları açısından belirli hedefleri ve ulaşılabilir göstergeleri olan uzun vadeli bir stratejik belgenin hazırlanması

4. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Türkiye’de kadına yönelik sosyal politikaların değerlendirilmesinde en önemli kaynak tarihsel süreç içerisindeki yasal düzenlemeler ışığında politika sonuçlarının ortaya konulmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyetten bu yana yasal düzenlemelerle elde edilen haklar sonrasında kadına yönelik sosyal politikalar ekseninde kadının toplumsal yaşamdaki etkinliği değişim göstermiştir.

Türkiye’de Cumhuriyet sonrası kadın-erkek arasında tam bir eşitlik olması gerekliliği inancıyla modern bir devlet yapısı oluşturulurken aynı zamanda büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını takip eden 10 yılda çok sayıda reform gerçekleştirilmiştir. Kadın yurttaşlık hakkını kazanmış, “Tevhidi Tedrisat Kanunu” ile eğitim tek sistem altında toplanmış, kadınlara eşit oy ve eğitim hakkı sağlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen 1926 yılı “Türk Medeni Kanunu” ile kadının sosyal yaşamı çağa uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Türk kadını, 1930 yılında yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkına, 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Sağlanan bu düzenlemeler evrensel ölçütlerle değerlendirildiğinde bu reformlarla kadınların kamusal alana girmeleri ve erkeklerle birlikte kalkınma sürecine katılımı sağlanmıştır (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013, 2008, s.13-14).

1980 yılı sonrasında Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği alanında özellikle sağlık, eğitim, hukuk gibi geleneksel politika alanlarında belli bir duyarlılık oluşmasına karşın istihdam, yetki ve karar alma süreçlerine katılım, araştırma, bütçe ve mali politikalar gibi alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısından istenilen duyarlılık yeterli düzeyde sağlanamamıştır. Türkiye, Anayasa ve yasalarıyla kadın-erkek eşitliğini güvence altına alarak, CEDAW, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde kadın-erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri doğrultusunda yasal düzenlemeler yapmayı, bu yasaları uygulamayı ve

politikalar geliştirmeyi taahhüt etmiştir (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013, 2008, s.13).

Kadına yönelik sosyal politikalar kapsamında Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme sürecinde pek çok ilerlemeye karşın **5. Kalkınma Planına dek kalkınma planlarında kadın statüsü yer almamıştır** (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 4).

6. Kalkınma Planı sonrasında tüm kalkınma planlarında kadınlara yönelik durum değerlendirmeleri ve benimsenen politikalar yer almıştır. Kadınlara yönelik politikaların yer aldığı 6. Kalkınma Planında kadınlarla ilgili temel sorunlar, eğitim, sağlık ve istihdam konuları iğerilmiştir.

6. Kalkınma Planında (DPT, 1989) kadın, ailenin korunması kapsamında ele alınarak, kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve mesleki eğitim olanaklarından yararlanmasını sağlayacak ortamların oluşturulması ilkesi benimsenmiştir. Bu doğrultuda kadın ve çocuğun korunması, eğitilmesi öncelenmiştir. Kadın istihdamının arttırılarak, tarım dışı sektörlerde yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Kadın istihdamının arttırılmasında kadınların ęalıřma yaşamındaki sorunların giderilerek, ęocuk bakım olanaklarının arttırılması gündeme alınmıştır.

7. Kalkınma Planında (DPT, 1995) insan hakları alanında dünyadaki gelişmelere yer verilerek kadın haklarının önemine vurgu yapılmış, kadın eğitiminin kalkınmada önemli itici güç olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda kadınların toplumdaki statülerinin yükseltilmesi ve kalkınmaya katılımlarının sağlanması için “kadın-erkek eşitliğini engelleyen hususların düzenlenmesi” gerekliliği belirtilmiştir.

Planda kadınların, “eşit statüde bireyler olarak toplumsal yaşamın her alanına katılımlarının sağlanması” hedefi doğrultusunda mevcut eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve kadının toplumdaki yerini olumsuz etkileyen konuların giderilmesi yönünde önlemlerin alınması planlanmıştır. Buna göre kadının toplumsal yaşamdaki yerinin güçlendirilmesi amacıyla Türk Medeni Kanunu'nda, kadınların ęalıřma yaşamından kopmasını önlemek üzere ęalıřma hayatını düzenleyen kanunlarda gerekli düzenlemelerin yapılması öngörölmüştür. Bu kapsamda, aile ve toplum yaşamında kadın erkek eşitliğinin sağlanması, ęalıřma yaşamında kadının annelik görevini yerine getirirken, ęalıřma yaşamından ęıkmaması hedeflenmiştir.

8. Kalkınma Planında da (DPT, 2000) 6. ve 7. planlarda yer alan kadının eğitim, sağlık, istihdam alanlarındaki sorunlarına değinilerek, kadının statüsünün yeterince geliştirilemediği bir tespit olarak ortaya konmuştur. Planda, kadının statüsünün yükseltilmesi ve kalkınmaya katılımın sağlanması için Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin (ÇATOM) kurulduğuna dikkat çekilmiştir.

8. Planda kadınların eşit fırsat ve olanaklardan yararlanmaları amacıyla eğitim seviyesinin yükseltilmesi, çalışma yaşamında ve karar alma sürecinde katılımın artırılmasına yönelik düzenlemelerin önemi vurgulanmıştır. Kadınların gelir düzeyinin artırılması amacıyla girişimcilik ve el emeğinin değerlendirildiği merkezlerin kurulmasının önemi belirtilmiştir.

Dördüncü Dünya Kadın Konferansında, 2000 yılına kadar Türkiye'nin çözüm bulmayı taahhüt ettiği dört temel sorun alanından birisi zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıydı (TBMM, 2021). Bu bağlamda zorunlu temel eğitimin 8 yıla yükseltilmesinin önemli bir gelişme olduğu vurgulanmıştır.

9. Planda (DPT, 2006), Anayasa değişikliğiyle birlikte temel hak ve özgürlükler alanında kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasına yönelik düzenlemelerin yapıldığı ifade edilmiştir. İşgücüne katılım oranının artırılması konusunda temel belirleyicinin kadınlar olacağı vurgusuyla kadınlar için fırsat eşitliğinin sağlanması için çocuk ve bakım hizmetlerine ulaşımın kolaylaştırıldığı belirtilmiştir. Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimini etkileyen faktörlerden biri olarak kadınların iş ve sosyal yaşama katılımıyla ilgili değerlendirme yapılmıştır.

9. Plan "***kadına yönelik şiddetin***" ifade edildiği ***ilk plan*** olup, bu alanda toplumsal bilincin artırılmasının önemi vurgulanmıştır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında toplumsal bilinç düzeyinin yükseltilmesi için erken çocukluktan başlayan örgün ve yaygın eğitimin önemine yer verilmiştir. Kadın erkek fırsat eşitliğinin oluşturulması, istihdam ve karar alma süreçlerine katılımın sağlanması ve şiddetin önlenmesi için alınması gereken tedbirlere yer verilmiştir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamdaki rolü güçlendirilerek, aile kurumunun korunması temel amaç olarak benimsenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda aile yardımlarının güçlendirilmesi, aile temelli sosyal yardım ve hizmetlerin sunulması, kadınların eğitim, istihdam ve beceri seviyelerinin yükseltilmesi

ele alınmıştır. Planda, Anayasa değişikliğindeki kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik pozitif ayrımcılığın eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağı hükmünün önemine değinilmiştir.

10. Kalkınma Planında, “Türkiye’nin 2030 yılına kadar işgücü potansiyeli açısından demografik fırsat penceresinden yararlanabilecek ender ülkeler arasında” yer aldığına işaret edilmiştir. Bu bağlamda “nitelikli insan gücüne dönük eğitim-sanayi işbirliği politikalarını kadınların işgücüne katılma oranının artırılmasına dönük tedbirlerle güçlendirdiği takdirde, ülkemiz demografik fırsat penceresinden en iyi şekilde faydalanabilme potansiyeline sahiptir” ifadesi ile kadın istihdamı önemli ve farklı bir açıdan değerlendirilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

4.1. TÜRKİYE’DE KADININ TOPLUMDAKİ YERİ

Bu bölümde çalışmanın üçüncü bölümünde yer aldığı şekilde Türkiye’de kadının toplumdaki yeri ekonomik, siyasal, toplumsal cinsiyet ve sivil alanda olmak üzere 3 başlık altında sunulmaktadır.

4.1.1. Ekonomik Alanda Kadının Yeri

Bu bölümde, Türkiye’de kadınların ekonomik alandaki yerine ilişkin 3 gösterge açısından değerlendirmede yapılacaktır. Bunlar sırasıyla kadının istihdamdaki yeri ve benzer iş yapan kadınların elde ettiği gelirin erkeklere göre oranıdır.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları yıllar itibariyle değişmekle birlikte, AB ülkeleri içinde son sırada yer almaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları²⁵ 1988-2018 yılları itibariyle aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 18: Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılım Oranları, 1988-2020

Yıl	Toplam (%)	Erkek (15 yaş üzeri) (%)	Kadın (15 yaş üzeri) (%)
1988	57,5	81,2	34,3
1989	58,1	80,6	36,2
1990	56,6	79,7	34,2
1991	57,0	80,3	34,1
1992	56,0	79,7	32,7
1993	52,2	78,1	26,8

²⁵ İşgücüne katılma oranı, işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

1994	54,6	78,5	31,3
1995	54,1	77,8	30,9
1996	53,7	77,3	30,6
1997	52,6	76,8	28,8
1998	52,8	76,7	29,3
1999	52,7	75,8	30,0
2000	49,9	73,7	26,6
2001	49,8	72,9	27,1
2002	49,6	71,6	27,9
2003	48,3	70,4	26,6
2004	46,3	70,3	23,3
2005	46,4	70,6	23,3
2006	46,3	69,9	23,6
2007	46,2	69,8	23,6
2008	46,9	70,1	24,5
2009	47,9	70,5	26,0
2010	48,8	70,8	27,6
2011	49,9	71,7	28,8
2012	50,0	71,0	29,5
2013	50,8	71,5	30,8
2014	50,5	71,3	30,3
2015	51,3	71,6	31,5
2016	52,0	72,0	32,5
2017	52,8	72,5	33,6
2018	53,2	72,7	34,2
2019	53,0	72,0	34,4
2020	49,3	68,2	30,9

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 1988-2020

Tablodan görüldüğü gibi işgücüne katılım oranında kadın erkek oranları arasındaki fark çok yüksektir. 1988-2020 döneminde erkeklerin işgücüne katılımı ortalama %73,9 iken kadınların %29,6'dır. 32 yıllık dönemde Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı, 1989 yılında %36,2 ile en yüksek seviyede iken, 2004 ve 2005 yıllarında %23,3 ile en düşük seviyede olmuştur.

Türkiye'de kadınların istihdam oranları²⁶ 1988-2020 yılları itibariyle aşağıdaki tabloda verilmiştir.

²⁶ İstihdam Oranı, istihdamın kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

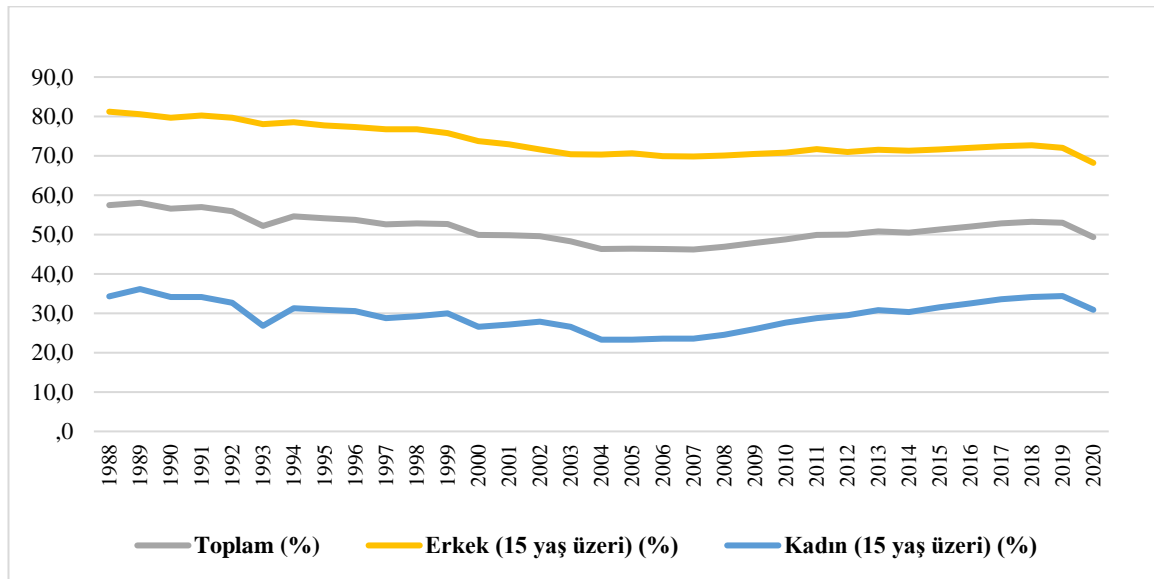
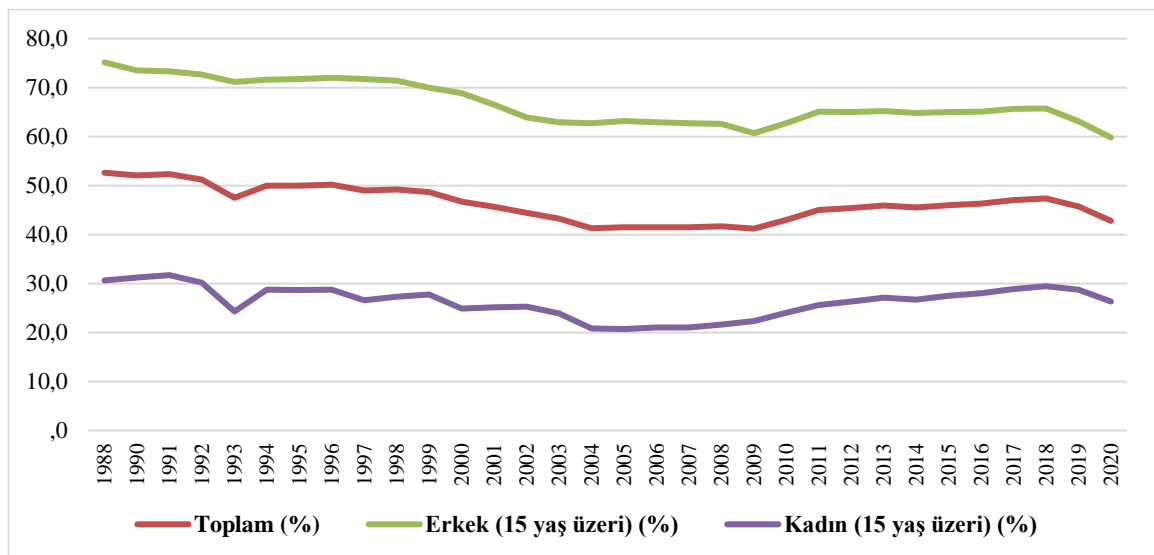
Tablo 19: Türkiye’de Kadınların İstihdam Oranları, 1988-2020

Yıl	Toplam (%)	Erkek (15 yaş üzeri) (%)	Kadın (15 yaş üzeri) (%)
1988	52,6	75,1	30,6
1989	53,1	74,0	32,7
1990	52,1	73,5	31,2
1991	52,3	73,3	31,7
1992	51,2	72,6	30,2
1993	47,5	71,2	24,3
1994	50,0	71,6	28,8
1995	50,0	71,7	28,7
1996	50,2	72,0	28,7
1997	49,0	71,8	26,6
1998	49,2	71,4	27,3
1999	48,7	70,0	27,7
2000	46,7	68,9	24,9
2001	45,6	66,5	25,1
2002	44,4	63,9	25,3
2003	43,2	62,9	23,9
2004	41,3	62,7	20,8
2005	41,5	63,2	20,7
2006	41,5	62,9	21,0
2007	41,5	62,7	21,0
2008	41,7	62,6	21,6
2009	41,2	60,7	22,3
2010	43,0	62,7	24,0
2011	45,0	65,1	25,6
2012	45,4	65,0	26,3
2013	45,9	65,2	27,1
2014	45,5	64,8	26,7
2015	46,0	65,0	27,5
2016	46,3	65,1	28,0
2017	47,1	65,6	28,9
2018	47,4	65,7	29,4
2019	45,7	63,1	28,7
2020	42,8	59,8	26,3

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 1988-2020

İşgücüne katılım oranındaki durum istihdam oranlarında da benzer şekildedir. İstihdama katılım oranında kadın erkek oranları arasındaki fark işgücüne katılım oranındaki gibi çok yüksektir. 1988-2020 döneminde erkeklerin istihdama katılım oranı yıllık ortalama %67,0 iken kadınlarda %26,5’dir. 32 yıllık dönemde Türkiye’de kadınların istihdama katılımı, 1989 yılında %32,7 ile en yüksek seviyede iken, 2005 yılında %20,7 ile en düşük seviyede olmuştur.

Türkiye’de cinsiyet ayrımında işgücüne katılım oranlarının ve istihdam oranlarının değişimi Şekil 19 ve Şekil 20’de sunulmuştur.

Şekil 19: Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılım Oranları, 1988-2020²⁷Şekil 20: Türkiye'de Kadınların İstihdam Oranları, 1988-2020²⁸

1989-2008 döneminde kadınların işgücüne katılım oranlarının %36'dan %24 düzeylerine inmesindeki en büyük neden, kentleşmeye bağlı olarak tarımdan tarım dışına yönelen işgücü göçü sonucunda kadınların ücretsiz aile işçisi olarak da istihdamda yer alamamasıdır (KEFEK, 2010, s. 58).

Diğer yandan 1997'de zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması sonrasında kadınların eğitim seviyesindeki artışa bağlı olarak işgücüne katılım oranlarında artış yaşanmıştır (KEFEK, 2010, s. 58).

²⁷ TÜİK, İşgücü İstatistikleri kullanılarak hazırlanmıştır.

²⁸ TÜİK, İşgücü İstatistikleri kullanılarak hazırlanmıştır.

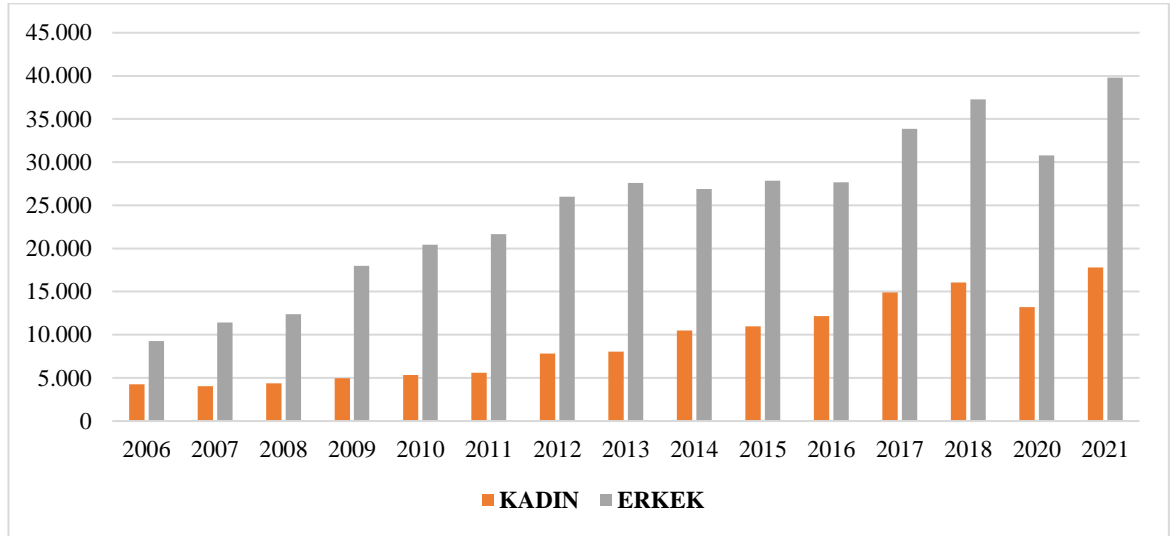
Kadınların ekonomik alandaki yerine ilişkin önemli göstergelerden biri kadınların ve erkeklerin yapmış oldukları işler karşılığında kazandıkları gelirdir. Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Toplumsal Cinsiyet Farkı Raporlarında²⁹ yer alan verilere göre Türkiye’de kadınların ve erkeklerin tahmini yıllık gelir değerleri aşağıdaki tabloda ve şekilde sunulmuştur.

Tablo 20: Türkiye’de Kadın Erkek Ayrımında Tahmini Kazanılan Gelir, 2006-2021³⁰

Tahmini Kazanılan Gelir ABD Doları (Satınalma Gücü Paritesine Göre)	Kadın	Erkek	Kadın / Erkek (%)
2006	4.276	9.286	0,46
2007	4.038	11.408	0,35
2008	4.385	12.368	0,35
2009	4.959	17.988	0,28
2010	5.352	20.441	0,26
2011	5.602	21.660	0,26
2012	7.813	26.005	0,30
2013	8.053	27.597	0,29
2014	10.501	26.893	0,39
2015	10.967	27.836	0,39
2016	12.162	27.673	0,44
2017	14.917	33.867	0,44
2018	16.059	37.283	0,43
2020	13.200	30.800	0,43
2021	17.800	39.800	0,45
Ortalama			0,37

²⁹ Dünya Ekonomik Forumu “Global Gender Gap Report” adı ile 2006 yılından itibaren yıllık olarak yayınlanmaktadır.

³⁰ Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Cinsiyet Farkı Raporlarından üretilmiştir.

Şekil 21:Türkiye’de Kadın Erkek Ayrımında Tahmini Kazanılan Gelir, 2006-2021³¹

Tablodan ve şekilden görüldüğü gibi 2006-2021 dönemine ilişkin verilerde kadınların erkeklere göre elde ettikleri yıllık tahmini gelir düşük düzeyde olup, bu döneme ilişkin kadınların gelirleri erkeklerin elde ettikleri gelirin yaklaşık %37'si düzeyindedir.

4.1.2. Siyasal Alanda Kadının Yeri

Türkiye’de kadınlar 1934 yılında seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. 1934 yılında elde edilen bu hakka karşılık, ilerleyen zamanda kadınların siyasete katılımında önemli bir ilerleme görülmemiştir.

Türkiye’de kadınların siyasi alandaki yerinin değerlendirilmesi genel seçim ve yerel seçim sonuçları dikkate alınarak yapılacaktır. Bu kapsamda 1980-2018 dönemine ilişkin cinsiyete göre bakan sayıları, milletvekili sayıları ve yerel yönetimlerde kadın erkek oranlarına ilişkin tablolar aşağıda sunulmuştur.

³¹ Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Cinsiyet Farkı Raporlarından üretilmiştir.

Tablo 21: Türkiye’de Cinsiyete Göre Bakan Sayıları, 1980-2018

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1980	-	29	29
1990	1	30	31
1995	2	32	34
2000	-	36	36
2001	-	36	36
2002	1	24	25
2003	1	21	22
2004	1	21	22
2005	1	21	22
2006	1	21	22
2007	1	23	24
2008	1	23	24
2009	2	22	24
2010	2	22	24
2011	1	24	25
2012	1	24	25
2013	1	24	25
2014	1	24	25
2015	2	25	27
2016	1	26	27
2017	2	25	27
2018	2	14	16
2019	2	14	16
2020	2	14	16
2021	1	16	17

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2022

Tablo 22: Türkiye’de Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclis'teki Temsil Oranları, 1935-2018

Seçim yılı	Kadın	Temsil oranı (%)	Erkek	Temsil oranı (%)	Toplam milletvekili sayısı
1935	18	4,5	381	95,5	399
1939	16	3,7	413	96,3	429
1943	16	3,5	439	96,5	455
1946	9	1,9	456	98,1	465
1950	3	0,6	484	99,4	487
1954	4	0,7	537	99,3	541
1957	8	1,3	602	98,7	610
1961	3	0,7	447	99,3	450
1965	8	1,8	442	98,2	450
1969	5	1,1	445	98,9	450
1973	6	1,3	444	98,7	450
1977	4	0,9	446	99,1	450
1983	12	3,0	387	97,0	399
1987	6	1,3	444	98,7	450
1991	8	1,8	442	98,2	450
1995	13	2,4	537	97,6	550
1999	23	4,2	527	95,8	550
2002	24	4,4	526	95,6	550
2007	50	9,1	500	90,9	550
2011	79	14,4	471	85,6	550
2012	79	14,4	469	85,6	548
2013	79	14,4	469	85,6	548
2014	77	14,4	458	85,6	535
2015	81	14,7	469	85,3	550
2016	81	14,7	469	85,3	550
2017	75	13,9	464	86,1	539
2018	104	17,3	496	82,7	600
2019	102	17,3	487	82,7	589
2020	101	17,3	483	82,7	584
2021	101	17,4	481	82,6	582

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2022

Tablo 23: Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Erkek ve Kadın Sayıları ve Oranları, 1999, 2004,2009, 2014

	Kadın		Erkek		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
1999					
Belediye Başkanı	18	0,6	3.197	99,4	3.215
Belediye Meclisi Üyesi	541	1,6	33.543	98,4	34.084
İl Genel Meclis Üyesi	44	1,4	3.078	98,6	3.122
2004					
Belediye Başkanı	18	0,6	3.207	99,4	3.225
Belediye Meclisi Üyesi	817	2,4	33.660	97,6	34.477
İl Genel Meclis Üyesi	57	1,8	3.151	98,2	3.208
2009					
Belediye Başkanı	26	0,9	2.922	99,1	2.948
Belediye Meclisi Üyesi	1.340	4,2	30.450	95,8	31.790
İl Genel Meclis Üyesi	110	3,3	3.269	96,7	3.379
2014					
Belediye Başkanı	40	2,9	1.356	97,1	1.396
Belediye Meclisi Üyesi	2.198	10,7	18.300	89,3	20.498
İl Genel Meclis Üyesi	60	4,8	1.191	95,2	1.251
2019					
Belediye Başkanı	41	3,0	1.348	97,0	1.389
Belediye Meclisi Üyesi	2.284	11,0	18.461	89,0	20.745
İl Genel Meclis Üyesi	48	3,8	1.223	96,2	1.271

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2021

Tablolardan görüldüğü gibi gerek genel seçim gerekse yerel seçim sonuçlarına göre Türkiye’de kadın bakan, kadın milletvekili ve kadın yerel temsilcilerin temsil oranı düşüktür.

Bakan düzeyinde 1980-2021 döneminde herhangi bir değişim olmamıştır. Kadın milletvekili temsil oranlarında 1999 yılında başlayan artış eğilimi sonrasında 2021 yılında bu oran %17,4’e yükselmiştir.

Yerel yönetimlerde kadın temsil oranı oldukça düşük olup, 2014 yılındaki Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi üyelikleri görece olarak yüksek temsiliyete sahiptir.

4.1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Sivil Toplum Alanında Kadının Yeri

Kadın ve erkek arasındaki farklılaşmanın temel nedeni toplumsal cinsiyet rolleri olup buna bağlı olarak kadınların erkeklere göre daha dezavantajlı bir konumda olması söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rolleri, “tarihsel ve toplumsal süreç içinde oluşmuş kadınları ve erkekleri biçimlendiren kalıplar” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kalıplar

“doğuştan gelen farklılıklara, temelde fiziksel ve biyolojik özelliklere, kadınlar aleyhine dezavantaj yaratacak bir biçimde yapılan atıflar, söylemler ve pratiklerden” oluşmaktadır (Ülker Şener, 2014). Türkiye’de eğitim, işgücü, ekonomik ve siyasi katılım verileri dikkate alındığında toplumsal cinsiyet açısından eşitsizliklerin devam ettiği açık bir şekilde görünmektedir.

Türkiye’de 2018 yılı okur-yazar olmayan kişilerin %85’ini kadınlar oluşturmaktadır.³² Engelli bireylerin eğitim durumları açısından da yapı benzerdir. Engelli bireylerde okuma yazma bilmeyen oranı erkeklerde %11,9 iken kadınlarda %40,4 dür.³³

Toplumsal cinsiyet alanında önemli sayılabilecek diğer bir gösterge kadının çalışma yaşamına uygun olup olmadığına dair yaklaşıma ilişkin araştırmadır. TÜİK’in 2016 yılı Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre erkeklerin %21,9’u kadınların çalışma hayatında olmasına “uygun değil” şeklinde görüş bildirmiştir.

1995 yılındaki “Dördüncü Dünya Kadın Konferansının Pekin Eylem Planı ve Deklerasyonu” sonuç bildirgesinde konferansa katılan tüm ülke hükümetleri, ülke içi ve uluslararası izleme mekanizmalarının kurulması yönünde karar almıştır. Bu kapsamda 5 yıllık süre sonunda “Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” isimli Genel Kurul toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda 12 konuya ilişkin kadın ile ilgili önemli konular dikkate alınmıştır. Bu 12 kritik sorun alanı şunlardır.

- Kadın ve Yoksulluk
- Kadın ve Eğitim
- Kadın ve Sağlık
- Kadın ve Şiddet
- Kadın ve Silahlı Çatışmalar
- Kadın ve Ekonomi
- Karar Alma Mekanizmalarında Kadın
- Ulusal Mekanizmalar
- Kadının İnsan Hakları
- Kadın ve Medya
- Kadın ve Çevre
- Kız Çocukları

³² TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı

³³ Türkiye Sağlık Araştırması, 2012-2016

Dünya genelinde, hükümetler “toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma” yolu ile toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermeye çalışmakta olup, bu yöntem BM Kadın Biriminin çalışmalarının temel yaklaşımıdır. Bu doğrultuda TBMM’de “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” (KEFEK) oluşturulmuştur. KEFEK daimi komisyon statüsünde çalışmalarını yürütmekte olup, Türkiye’deki kadın savunuculuğu ile ilgili alanda faaliyette bulunan STK’ların ortak çabaları sonucunda kurulmuştur (Deveaux, 2014, s. 5-6).

Toplumsal cinsiyet alanında yasal mevzuat düzenlemeleri önem kazanmaktadır. Bu kapsamda KEFEK kadına yönelik yasal mevzuatın düzenlenmesi konularında çalışmalarını yürütmüştür.

KEFEK, Türkiye’de kadınların siyasete katılımının düşük olma nedenini “toplumsal ve kültürel yapının destekleyici olmaması, istihdama katılımlarının yetersizliği, çalışma yürütme koşullarının kadınlar için uygunsuzluğu, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle özgüven ve cesaret konusunda yaşadıkları sorunlar ve kadınlar arası ağ ve örgütlenme eksikliği” olarak ifade etmiştir (KEFEK, 2015, s. 19).

Kadın sivil toplum kuruluşları, faaliyetlerini almış oldukları bağış ve hizmetlerle yürütmektedirler. 1990’lı yılların ortalarından sonra gönüllü kadın örgütlerinin varlığındaki çeşitlilik ile birlikte kadın haklarına yönelik “yasal değişiklik için lobi faaliyetleri yürüten ve kamu politikası oluşturmada baskı grubu ve savunucu olarak çalışan kadın sivil toplum örgütlerinin” varlığında artış olmuştur (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 12).

STK’ların kadın politikalarına yönelik en kapsamlı eleştirel değerlendirmesi Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün (KSGM) kendileri ile sınırlı ve zoraki bir diyalog içinde bulunmalarıdır. Buna ek olarak KSGM’nin kadınları güçlendirme odağından uzak olarak hizmet sunduğu ve kadınları güçlendirmek ve birey olarak kabul etmek yerine “aile üzerinden tanımlanan kadına” odaklanılması eleştirilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 4).

4.2. 1990 YILI SONRASI TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

BM CEDAW sözleşmesi Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanmış, 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye, iç hukukunda yer alan bazı maddeler nedeniyle Sözleşmenin bazı hükümlerine (9/1. Md; 15/2-4. Md; 16/1c-d-e-f Md; 29/1 Md), çekince koyarak Sözleşmeye taraf olmuştur. Bu çekincelerin kaldırılması amacıyla ilgili hükümlere ilişkin Kanun değişiklikleri 1990'lı yıllardan itibaren sürdürülmüştür.

Türkiye, Türk Medeni Kanununun Aile Hukuku bölümünde yer alan bazı maddelerin, sözleşmenin 15 ve 16. Maddeleri ile çelişmesi nedeniyle çekince koymuştur. Bu çekinceler Türk Medeni Kanunundaki değişiklikler sonrasında Eylül 1999'da kaldırılmıştır. Bunu takiben ek ihtiyari protokol 2002'de onaylanarak Türkiye "kadının ilerlemesine ilişkin vaatlerini ve CEDAW sözleşmesine tam uyumu" onaylamıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 3).

Türkiye gerçekleştirdiği hukuki düzenlemelerle Sözleşmeye koyduğu çekinceleri kaldırarak, 4. Dünya Kadınlar Konferansında vermiş olduğu taahhütleri yerine getirmeye çalışmaktadır.

İstanbul Sözleşmesi olarak ifade edilen "Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bununla Mücadeleye Dair Avrupa Sözleşmesi" Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin İstanbul'da gerçekleştirdiği 11 Mayıs 2011 tarihindeki 121. toplantısında imzaya açılmış, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye 11 Mayıs 2011 tarihinde sözleşmeyi ilk imzalayan ve 24 Kasım 2011'de parlamentosunda onaylayan ilk ülke olmuştur. Bu sözleşme temelinde hazırlanmış olan 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" 2012 yılında yürürlüğe girmiştir.

Türkiye 20 Mart 2021 tarihinde 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3'üncü maddesi³⁴ gereğince "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve

³⁴ Söz konusu maddede "Milletlerarası andlaşmaların onaylanması, bunların feshini ihbar etmemek suretiyle yürürlük süresini uzatma, Türkiye Cumhuriyetini bağlayan bir milletlerarası andlaşmanın belli hükümlerinin yürürlüğe konulması için gerekli bildirimleri yapma, milletlerarası andlaşmaların uygulama alanının değiştiğini tespit etme, bunların hükümlerinin uygulanmasını durdurma ve bunları sona erdirmeye, Cumhurbaşkanı kararı ile olur" ifadeleri yer almaktadır.

Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından sona erme tarihinin 1 Temmuz 2021 olarak tespit edilmesine karar verilmiştir" ifadelerinin kullanıldığı Cumhurbaşkanı Kararı ile İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" 1 Temmuz 2021'de sona ermiştir.

ASPB, kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi, kadının toplumsal yaşamın tüm alanlarında etkin hale getirilmesi, kadına yönelik her türlü şiddet, töre ve namus cinayetleri, taciz ve istismarın önlenmesi için plan, program ve politikaları belirlemeyi esas almıştır (T.C. ASPB, 2011 Yılı Faaliyet Raporu, s. 28-29).

2000 yılı sonrasında kadına yönelik politikaların yer aldığı temel eylem planları "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı", "Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı" ve "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı" dır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013); 2005 Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali İşbirliği Programı kapsamında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi" çıktısı olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu Eylem Planı, Pekin Eylem Platformunda tanımlanan kritik alanları içerecek şekilde belirtilen alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında esas alınacak amaç hedef ve uygulama stratejilerini ortaya koymuştur. 2008-2013 Ulusal Eylem Planı belli bir dönemi içermektedir. Planda uygulama süresi tamamlanan Eylem Planının güncelleme çalışmalarının Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki gelişimine göre öncelikli politikaların oluşturulacağı hedefine ve 2014 yılında bazı çalıştaylar yapılmasına karşın 2014-2018 dönemini içeren Ulusal Eylem Planı oluşturulmamıştır.

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planında (2018-2023) kadınların ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının güçlendirilmesi; hak, fırsat ve imkânlardan eşit şekilde yararlanmalarının sağlanması; kadın erkek fırsat eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara yansıtılması amacıyla eğitim, ekonomi, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya olmak üzere beş politika alanında hedefler, politikalar, tedbirler belirlenmiştir. Bu kapsamda kamu kurum ve kuruluşlarına, yerel yönetimlere, üniversitelere, STK ve özel sektöre çeşitli görev ve sorumluluklar verilmiştir.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı, uluslararası sözleşmelerden ve yasal mevzuattan güç alınarak oluşturulmuştur. Taraf olunan tüm uluslararası sözleşmelerle uyum sağlanarak, ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve STK'larla işbirliği halinde hazırlanmış, bağlayıcılığı yüksek bir eylem planıdır. Plan kapsamında, mevzuat düzenlemeleri, farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü, koruyucu, önleyici hizmet sunumu ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması, kurum kuruluşlar arası işbirliği ve politika geliştirme alanında iyileştirmeler hedeflenmiştir.

2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi kapsamında kadına yönelik şiddet konusunda 4 ulusal eylem planı hazırlanmıştır.

- “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” (2007-2010)
- “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 2. Ulusal Eylem Planı” (2012-2015)
- “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 3. Ulusal Eylem Planı” (2016-2020)
- “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı” (2021-2025)

4. Ulusal Eylem Planında “Şiddete Sıfır Tolerans İlkesi” esas alınmış, kadına yönelik şiddetle mücadelenin “çok yönlü, bütüncül ve disiplinler arası” bir yaklaşımla yürütüldüğü ifade edilmiştir.

Türkiye’de KEFEK ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) bünyesindeki Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadın politikalarına bakış açısı, politikaların oluşturulması ve eylem planlarının uygulanması konusunda kilit kurumlardır.

CEDAW’ın 18. maddesi gereği Türkiye’de kadınlara yönelik uygulamalardaki ilerleme ve karşılaşılan sorunlara ilişkin Periyodik Ülke Raporu olarak isimlendirilen raporlar ilgili kamu kuruluşları, akademisyenler ve kadın insan hakları ile STK’ların görüşleri de dikkate alınarak ASHB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmaktadır. Raporunda, ilgili dönem için Sözleşmenin her maddesinde yer alan konulara ilişkin gerçekleşen ilerlemeler, kazanımlar, geliştirilmesi gereken alanların belirlenmesi, ilgili alanlardaki sorunlar ve engeller yer almaktadır. Periyodik Ülke Raporunda kadınlara yönelik politikalarda esas alınan alt başlıklar ayırımında değerlendirme yapılması istenmektedir. Bu alt başlıklar aşağıda sıralanmıştır.

- ✓ Kadına Karşı Ayrımcılığın Tanımı
- ✓ Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesindeki Yükümlülükler
- ✓ Kadının İlerlemesi ve Gelişmesi
- ✓ Kadın-Erkek Eşitliğinin Hızlandırılması
- ✓ Cinsiyet Roller ve Kalıplaşmış Değer Yargıları
- ✓ Kadın İstismarı
- ✓ Siyasal ve Kamusal Yaşam
- ✓ Uluslararası Temsil ve Katılım
- ✓ Uyrak
- ✓ Eğitim
- ✓ İstihdam
- ✓ Sağlık Hizmetine Erişmede Eşitlik
- ✓ Sosyal ve Ekonomik Yararlar
- ✓ Kırsal Alan Kadını
- ✓ Toplumsal Yaşamda ve Kanun Önünde Eşitlik
- ✓ Evlilik ve Aile Hukukunda Eşitlik

Taraf devletlerce yukarıda listelenen başlıklar kapsamında hazırlanan Periyodik Ülke Raporları, CEDAW Komitesince değerlendirilerek ilgili rapora ilişkin Nihai Yorumlar sunulmaktadır. Türkiye bu kapsamda CEDAW Komitesine sunulmak üzere 1993 yılında “İkinci ve Üçüncü Birleştirilmiş Periyodik Raporu”, 2003 yılında “Dördüncü ve Beşinci Birleştirilmiş Periyodik Raporu”, 2008 yılında “Altıncı Periyodik Raporu”, 2014 yılında “Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu” hazırlamıştır. Ülkelerin CEDAW Komitesine sunduğu Periyodik Ülke Raporlarının yanı sıra Sivil Toplum Kuruluşlarınca hazırlanan Gölge Raporlar ülkede faaliyette bulunan kadın STK’larının bakış açısıyla kadına yönelik politikalara bakmaktadır. Türkiye CEDAW Komitesine sunduğu periyodik gözden geçirme raporlarına paralel olacak şekilde 1997, 2005, 2010 ve 2016 tarihlerinde Türkiye STK Gölge Raporları hazırlanmıştır.

4.2.1. Yasal Mevzuat Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde kadına yönelik sosyal politikaların oluşumunda pek çok yasal düzenleme temel alınmaktadır. Kadına yönelik fırsat eşitliklerinin sağlanması, şiddete karşı koruma ve kadının aile ve toplumdaki yerinin güçlendirilmesi amacıyla kadın, aile ve çocuk pek çok yasanın konusu haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda kadın hakları konusunda önemli yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. 2000’li yıllarda Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu gibi yasalarda yapılan değişikliklerle toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilmiştir. 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” kadın ve çocukların korunması alanındaki önemli

yasal düzenlemedir. 6284 Sayılı Kanun “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” temelinde oluşturulmuştur. CEDAW ile büyük oranda uyumlu olan bu yasal düzenlemede evrensel ilkelerin esas alınarak uygulamalarda bütüncül yaklaşımların dikkate alınması kadının toplumdaki yeri açısından önemlidir.

Türkiye’nin Türk Vatandaşlık Kanunundaki değişiklik sonrasında CEDAW Sözleşmesindeki esas maddelere ilişkin herhangi bir çekincesi kalmamıştır. Sadece Sözleşmenin 29. Maddesinde çekincesi devam etmektedir (AÇSHB, 2008, s. 2). Türkiye’nin 29. maddenin 1. fıkrasına ilişkin çekince yürürlüktedir. Bu madde ile Sözleşme’nin yorum veya uygulanmasında, taraf devletler arasında uyuşmazlık olması halinde, bunun tahkim veya Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözülmesini öngörmektedir (İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi , 2021).

Anayasanın Genel Esaslar Kısımının 10. maddesinde “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” hükmü bulunmaktadır. Anayasanın 10. maddesindeki “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” hükmüne 2010 yılındaki değişiklikle “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” hükmü eklenerek toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli bir adım atılmıştır.

2004’de Anayasanın 90. maddesindeki değişiklikle yürürlüğe konan temel hak ve özgürlüklerle ilgili ulusal mevzuatın uluslararası antlaşmalarla farklı hükümler içermesi durumunda çıkacak uyuşmazlıklar için uluslararası anlaşmanın hükümlerinin temel alınması benimsenmiştir (AÇSHB, 2008, s. 2).

1993-2001 döneminde Türk Medeni Kanununun yeniden değerlendirilmesi sürecinde ayrımcılık içeren bölümlere ilişkin değişiklikler yapılmış, CEDAW Sözleşmesi ile uyum sağlanmıştır. 2001’de Anayasanın 41. maddesinde aile “eşler arası eşitliğe dayanan bir kurum” şeklinde düzenlenmiştir (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 3).

1990 yılını takiben uluslararası gelişmelere ve toplumsal taleplere bağlı olarak kadın-erkek eşitliğini sağlamaya ve güçlendirmeye yönelik pek çok yasal düzenleme süreci başlamıştır (KEFEK, 2010, s. 9-10). Bu düzenlemeler aşağıda listelenmiştir.

- ✓ 1997’de temel eğitimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması.
- ✓ 1998 yılında 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanunun” yürürlüğe girmesi.
- ✓ 1999 yılında CEDAW Sözleşmesine konulan çekincelerin kaldırılması.
- ✓ Kadın-erkek eşitliği bakış açısı ile hazırlanan “Yeni Türk Medeni Kanununun” 1 Ocak 2002’de yürürlüğe girmesi.
- ✓ “Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun” 18 Ocak 2003’te yürürlüğe girmesi.
- ✓ İşçi işveren ilişkilerinde cinsiyette dâhil olmak üzere ayrımcılık yapılamayacağı temeline dayalı 4857 sayılı İş Kanununun 10.06.2003 tarihinde yürürlüğe girmesi.
- ✓ 17.05.2004 tarihinde Anayasanın 10. ve 90. maddelerinde kadın-erkek eşitliğini güçlendirecek nitelikte düzenlemelerin yapılması.
- ✓ 26.09.2004 tarihinde kabul edilen ve 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Türk Ceza Kanununda kadınlar lehine önemli düzenlemelerin yer alması.
- ✓ Ulusal mekanizma olarak “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Teşkilat Yasasının” 6.11.2004 tarihinde yürürlüğe girmesi.
- ✓ 2005 yılında “Çocuk Ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” ile ilgili Başbakanlık genelgesinin yayınlanması.
- ✓ 2007 yılında Gelir Vergisi kanununda yapılan değişiklikle kadınların hane içi ürettikleri el ürünlerinin vergiden muaf tutulması.
- ✓ Ailenin Korunmasına Dair Kanunun kapsamını genişleten Kanun değişikliğinin 26.04.2007 tarihinde yürürlüğe girmesi.
- ✓ 2009 yılında KEFEK’in kurulması.
- ✓ 2010 yılında “Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” İle ilgili Başbakanlık genelgesinin yayınlanması.
- ✓ 2011 yılında yürürlüğe giren 611 sayılı Kanun kapsamında kadın istihdamının arttırılması için düzenlemeler yapılması.

- ✓ 24.11.2011 tarihinde 6251 sayılı Kanun ile “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin” onaylanması.
- ✓ 17.01.2012 tarihli 6270 sayılı Kanun kapsamında tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçileri lehine hükümlerin yer alması.
- ✓ 08.03.2012 tarihinde 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun” kabulü.
- ✓ 12.11.2012 tarihli 6360 sayılı Kanunla belediyelere, kadın ve çocuklara konuk evi açma zorunluluğunun getirilmesi.
- ✓ “Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliğin” 05.01.2013 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanması.
- ✓ 18.06.2014 sayılı Kanunla cinsel dokunulmazlık suçlarına ilişkin cezaların arttırılması.
- ✓ 10.09.2014 tarihli 6552 sayılı Kanun ile kadınların doğum borçlanması ve 6552 sayılı kanun ile ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı ile ilgili düzenlemelerin yapılması.
- ✓ 25.11.2014 tarihinde Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırmak ve Gereken Önlemleri almak amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu kurulması.
- ✓ 29.1.2016 tarihli 6663 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile kadın memurlara doğum sonrasına ilişkin hakları ile ilgili iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik düzenlemeler yapılması.
- ✓ “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmeliğin” 17.3.2016 tarihinde yayımlanması.
- ✓ 20.8.2016 tarihli 6745 sayılı Kanun ile özel kreş ve gündüz bakımevlerine yönelik belirli süreler için gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulması.
- ✓ 21.03.2018 tarihli 7103 sayılı Kanun ile kadın hizmet erbabına kreş ve gündüz bakımevi hizmetinin gelir vergisinden muaf tutulması.

KEFEK koordinasyonunda, İsveç Kalkınma Kuruluşunca sağlanan kaynak ile İçişleri Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile ortaklaşa UNDP ve BM Kadın Biriminin teknik desteği ile “*Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Elverişli Ortamın Teşvik Edilmesi Ortak Programı*” yürütülmüştür. Proje 20 Mart 2011 tarihinde imzalanmış, 2 yıl devam etmiştir. Bu proje

kapsamında mevcut yasal mevzuatın toplumsal cinsiyet bakış açısına göre değerlendirilmesi ve güncellenmesi, toplumsal cinsiyet mekanizmasına ilişkin kapasitenin güçlendirilmesi ve toplumsal bilincin artırılması hedeflenmiştir. Proje ile yasal mevzuatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda ulusal ve yerel düzeyde kapasite gelişimi ve kadın STK'larının kapasitesini artırmasına yönelik savunu ve lobi faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (KEFEK, 2012, s. 53-54).

Yasama yönünden toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadının statüsüne yönelik mevzuat gruplandırılmış, CEDAW ve diğer uluslararası taahhütler ışığında, mevcut yasal çerçevenin uyumu incelenmiş, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çalışmalar yapılmıştır. Yasal mevzuat açısından gerçekleştirilen çalışmalar Ek 3'de sunulmuştur.

KEFEK görev kapsamında yer alan kadına yönelik mevzuatın incelenmesi ve izlenmesi konularında kimi zaman sıkıntılar yaşamaktadır. İncelemede bulunulan kanun tasarılarının değerlendirilmelerine yeterli zaman sunulmayarak, ayrıntılı inceleme yapma fırsatı verilmemektedir. Buna örnek olarak KEFEK'in tali komisyon olarak görevlendirildiği "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" tasarısının incelenmesi için sadece bir günlük süre verilmiştir. KEFEK'in alanındaki kanunlarla ilgili değişiklik önerilerinin dikkate alınması ve kanunların uygulanması, yeterli kaynağın tahsisi konularında bu kanunları incelemeye ilişkin sistematik bir yaklaşım henüz oluşmamıştır (Deveaux, 2014, s. 7).

Kadınlara yönelik sosyal politikalar kapsamında yasal mevzuat açısından değerlendirilecek önemli konu Yeni Medeni Kanun kapsamında kabul edilmiş olan yasal mal rejimidir. Medeni Kanundaki değişiklikle mal rejimi "Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi" olarak düzenlenmiştir. Buna göre evlilik süresince edinilen tüm malların değeri boşanma durumunda eşit olarak paylaşılmaktadır. Medeni Kanundaki bu önemli değişikliğin 2002 yılı sonrası için uygulanıyor olması ciddi eleştiri konusudur.

Kadının toprak mülkiyeti ile ilgili Medeni Kanunda toprak mülkiyetine engel yasal bir hüküm bulunmaması yönündeki değişikliğe karşın geleneksel uygulamalarda Türkiye'de kırsal alandaki yaklaşım, yasal hakların kullanımı yerine kadınların haklarını erkek kardeşlerine vermeleri şeklinde olup, zaman içinde bu uygulamadan vazgeçilmeye başlanmıştır. Yeni mal rejimi ile kadının ekonomik güvenliği, kendisine

duyduğu saygı ve kadının güçlenmesine olanak sağlamıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 27-29).

Bakanlığın CEDAW komitesi için hazırladığı altıncı periyodik Türkiye raporundaki, kadınların toplumdaki yerinin geliştirilerek, haklarının korunmasına yönelik Anayasa ve yasalarda yapılan değişiklik ve düzenlemelere karşın yasaların uygulamalara yeterince yansıtılmadığı değerlendirilmesi önemli bir tespit niteliğindedir.

Yasal düzenlemeler açısından, Türkiye’de kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma bilinci bulunmadığı gibi bu hakların uygulanması konusunda kullanabilecekleri araçlara erişimde de sorunları vardır. Bu yönüyle sadece yasal reformların gerçekleştirilmiş olması CEDAW’ın tam olarak uygulanabilmesi açısından gerekli olmasına karşın yeterli olmamaktadır (Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Eşitlik İzleme Komitesi ve Mor Çatı Vakfı, 1997, s. 2).

4.2.2. Kurumsal Yapılanma Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’nin CEDAW’ı 1985 yılında imzalamasını takiben sözleşme gereği kadın konusuna ilişkin ulusal bir mekanizma oluşturulması hedefi doğrultusunda Devlet Planlama Teşkilatında 1987 yılında kadın çalışmalarının yürütülmesi amacıyla “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” oluşturulmuştur (T.C. Başbakanlık KSGM, 2008). Bunu takiben 28 Ekim 1990 tarihli 3670 sayılı Kanun ile “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” (KSSGM) kurulmuştur. Bu Genel Müdürlük 1991 yılında doğrudan Başbakanlığa bağlanarak, kadından sorumlu Devlet Bakanlığına bağlanmıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 10).

1985 yılında Nairobi’deki Üçüncü Dünya Kadın Konferansında “Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri” kapsamında ülkeler düzeyinde kadın politikalarının oluşturulması ve uygulanması konusunda örgütlenme gerekliliği vurgulanmıştır. Bu kapsamda oluşturulmuş olan ilk kurum ve ulusal mekanizma niteliğini taşıyan KSSGM bir koordinasyon kuruluşu olarak “toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ana plan ve programlara yerleştirilmesi” sürecinde kilit rol üstlenmiştir (T.C. Başbakanlık KSGM, 2008). 1990 yılından sonra KSSGM kadın alanında sorumlulukları bulunan Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, ,

Adalet Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı gibi pek çok kamu kurum ve kuruluşlarıyla yürütmekte olduğu koordinasyon ile kadın konusunu ülke gündemine taşımıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 6).

1994 yılında KSSGM tarafından kurulmuş olan “Bilgi Başvuru Bankası” (3B) kadına yönelik şiddet ile ilgili hukuksal ve psikolojik destekle birlikte kadınların el emekleri ile ilgili konularda yönlendirici hizmetler sunmuştur (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 5).

1995 yılında KSSGM tarafından "Türkiye'de Kadına Yönelik Politikaların Oluşturulması" konulu toplantıda "Kadına Fırsat Önceliği Tanınması" temel politika hedefi olarak benimsenmiş, kadının siyasal alanda, çalışma alanında, sağlık ve eğitimde öncelikli alanlar olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 15-16).

6 Kasım 2004 tarihinde “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü” olarak yeni bir kurumsal yapı oluşturularak “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurum yasal statüsüne kavuşmuştur. Genel Müdürlük bünyesindeki kamu kurumları, kuruluşları, STK’ların ve üniversitelerin katılımlarıyla “Kadının Statüsü Danışma Kurulu” oluşturulmuştur. 2013 yılında Bakanlığın kurulması sonrasında “Danışma Kurulu” yeniden oluşturulmuştur.

08.06.2011 tarihli 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurularak, “Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü” kurulan bu yeni Bakanlık çatısı altında birleştirilmiştir.

2011 yılında Bakanlığın kuruluşu sonrasında KSGM ana hizmet birimi olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılanma doğrultusunda kadın konukevleri, KSGM bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır (ASPB, 2014, s. 13).

Kadın erkek eşitliği konusunda ileri düzeyde olan ülkelerin bu eşitliği sağlamak için kurulan ulusal mekanizmalarının yanında birbirini tamamlayan ve parlamento içinde bulunan komisyon şeklinde faaliyet yürüten yapılanmaları söz konusudur. Fransa’daki “Kadın Hakları ve Erkekler İçin Fırsat Eşitliği Delegasyonları”, Belçika’daki “Kadın ve Erkekler İçin Fırsat Eşitliği Danışma Komitesi”, İspanya’daki “İspanya Parlamentosu

Kongre-Senato Karma Komisyonu”, Portekiz’deki “Eşitlik, Fırsat Eşitliği ve Aile Parlamento Komitesi”, İngiltere’deki “Cinsiyet Eşitliği Grubu” bu komisyonlara örnektir (KEFEK, 2010).

Türkiye’de benzer bir yapılanma ile kadın erkek eşitliğinin sağlanması noktasında bu tür bir yapının kurulması gereği belirlenerek, 24 Mart 2009’da TBMM’de KEFEK kurulmuştur. Komisyon vizyonunu “kadın erkek fırsat eşitliğine ilişkin sorunların gerek yasal düzeyde gerekse uygulamada iyileştirilmesini sağlayarak etkili bir parlamenter denetim sağlamak” olarak belirlemiştir. Kadın hakları alanında Türkiye KEFEK ile toplumda zihinsel dönüşümün sağlanması ve son yıllarda kadın STK’larının daha yoğun faaliyetleri sayesinde bu konu daha görünür hale gelmiştir (KEFEK, 2010, s. 104).

KEFEK “kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirme” amaçlarını benimsemiştir (KEFEK Kanunu, 2009).

KEFEK pek çok alt komisyonlar kurarak kadınlara yönelik çeşitli sorunların tespiti ve çözüm önerileri sunmak amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda 2009-2018 dönemine ilişkin KEFEK bünyesinde oluşturulan alt komisyonlar aşağıda listelenmiştir (KEFEK, 2010, s. 14-18).

- 2009 yılı, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılması” Alt Komisyonu
- 2009 yılı, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mevzuattaki ve Uygulamadaki Noksanlıkların Tespitine İlişkin Alt Komisyon”
- 2010 yılı, “Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler” Alt Komisyonu
- 2010 yılı “Eğitim Sistemindeki Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” Alt Komisyonu
- 2010 yılı “İşyerinde Psikolojik Şiddet (Mobbing) ve Çözüm Önerileri” Alt Komisyonu
- 2010 yılı “Aile İçi Cinsel İstismar (Ensest) ve Çözüm Önerileri” Alt Komisyonu
- 2011 yılı “Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa” Alt Komisyonu
- 2011 yılı “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde Medyanın Rolü” Alt Komisyonu

- 2012 yılı “Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri” Alt Komisyonu
- 2012 yılı “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” Alt Komisyonu
- 2016 yılı “Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi ve Kadının Girişimciliğinin Desteklenmesi” Alt Komisyonu
- 2016 yılı “Türkiye’de Yaşayan Engelli Kadınlar ile Engellilere Bakmakta Olan Kişilerin Sorunları ve Çözüm Önerileri” Alt Komisyonu
- 2016 yılı “Yurt Dışında Yaşayan, Türk Vatandaşı Olan ve Vatandaşlıktan İzinle Çıkmış Kadın ve Ailelerin Sorunları ile Çözüm Önerileri” Alt Komisyonu

2012 yılında TBMM’ye bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumunda “kadın ve çocuk hakları” konularında kadın denetçi görev almış, 2013 yılı itibariyle şikayet başvuruları kabul edilmeye başlamıştır.

Türkiye’de kadın politikalarına yönelik 1990 yılı sonrası kurumsal yapılanmaya ilişkin süreç özet olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 24: Türkiye’de Kadın Politikalarına Yönelik Kurumsal Yapılanma

Yıl	Kurumsal Yapılanma
29.12.1989	Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığının oluşturulması (396 sayılı KHK)
20.04.1990	Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün kurulması (422 sayılı KHK)
10.11.2004	Başbakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılması (5256 sayılı Teşkilat Kanunu)
08.06.2011	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Bakanlık bünyesine alınması (633 sayılı KHK)
09.07.2018	Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığının kurulması (703 sayılı KHK)
10.07.2018	Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığının kurulması (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararname)
04.08.2018	Bakanlığın adının “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” olarak değiştirilmesi (15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararname)
21.04.2021	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ayrılarak, yerine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının kurulması

Türkiye’de faaliyette bulunan kadın sivil toplum örgütü sayısı yeterli olmamakla beraber az sayıdaki STK’lar, sınırlı kaynaklarla kadın politikalarında önemli roller üstlenmektedirler. Bu kapsamda CEDAW’ın tam uygulanabilmesi için STK’lar ile oluşturulacak işbirliğinin önemi açıktır (Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Eşitlik

İzleme Komitesi ve Mor Çatı Vakfı, 1997, s. 3). Yedinci Gölge Raporda bağımsız kadın STK'larının görüşlerini yeterli düzeyde yansıtmasını engelleyen muhafazakar yaklaşımın artmasından endişe duyulduğuna yer verilmiştir.

4.2.3. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’de olumsuz toplumsal cinsiyete yönelik değerlerin ortadan kaldırılmasına ilişkin çalışmalar kapsamında bu olgunun plan ve programlara konulması bir süreç niteliğindedir. Bu kapsamda 1990 yılında kurulan KSSGM, resmi kurumlar, STK’lar, akademik dünya ve konu ile ilgili diğer örgütlerle işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmüştür. Kamu sektöründe kurulan iletişim ağı ile toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların oluşturulması amacıyla valilikler bünyesinde “kadın statüsü birimleri” oluşturulmuştur. KSSGM, bu birimlerle toplumsal cinsiyet eşitliğine ait olumsuz davranışları engelleyecek program ve projeler yürütmeye çalışmıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 8).

Toplumsal cinsiyet açısından Anayasada kadın erkek eşitliğini sağlayan pek çok düzenlemenin olması ya da yeni düzenlemelerin oluşturulması toplumu istenen seviye ulaştıramayacaktır. Burada önemli olan Anayasal düzenlemelerle beraber toplumsal bilinçteki değişimdir. KEFEK, bu alanda eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesinde “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Kurumu” gibi bir anayasal gözetim mekanizmasının kurulmasını önermiştir (KEFEK, 2012, s. 19-21).

KEFEK’in yürütmüş olduğu “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Elverişli Ortamın Teşvik Edilmesi Ortak Programı” kapsamında “Daha Eşit ve Adil Bir Dünya İçin Yanımda Ol” kampanyası ile toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına ilişkin farkındalığın yaratılması için bu kavramın tüm plan ve programlarda yer alması hedeflenmiştir (KEFEK, 2012, s. 55-56). Kadınlara yönelik politikaların oluşturulmasında yaşanan önemli gelişmelere karşın bu alanda yasa çıkarmanın yeterli olmadığı, bu yasaların uygulanabilirliğinin etkin olacağı belirtilmiştir.

Kadına yönelik sosyal politikalarda başarı sağlanabilmesi için temelde ideoloji ve tavır değişikliği ile beraber kadın-erkek ilişkilerinin eşitlik temelinde yeniden tanımlanması gerekmektedir (KEFEK, 2010, s. 89).

Yürürlükteki mevzuatların etkin bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla 2008-2013 ve 2014-2018 dönemlerini içerecek şekilde “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları”, 2007-2010, 2012-2015, 2016-2020 ve 2021-2025 dönemlerini içeren “Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planları” hazırlanmıştır.

Yürütme organlarında kadına yönelik politikalarla ilgili toplumsal cinsiyet eşitliği alanında politika belirleme ve uygulama aşamalarında kamu kurum ve kuruluşlarında yeni birimler oluşturulmuştur. Bu kapsamda “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) bünyesinde Kırsalda Kadın Hizmetleri Çalışma Grubu, Sağlık Bakanlığı bünyesinde Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı, Kalkınma Bakanlığı bünyesinde Kadın Erkek Eşitliği Birimi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) bünyesinde Cinsiyet Eşitliği Şubesi Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu’nda (TÜİK) Toplumsal Cinsiyet Takımı” kurulmuştur (ASPB, 2014, s. 5).

KSSGM, Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve kadın ile ilgili çalışmalar yapan merkezleri finansal açıdan desteklemiştir. Bu sayede “kadınların insan hakları ve eşitliğine ilişkin kamu görüşünü şekillendirmede” etkinlik sağlanmıştır. Sağlanan finansal desteklerin ana kaynağını UNDP’nin teknik desteği oluşturmuştur (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 8).

Yasalar açısından kadın erkek eşitliği Anayasal bir ilke olmasına karşın, yasal normların her zaman gerçek eşitliğe imkan vermemesi nedeniyle uygulamada eşitliğin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması önemlidir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm yasalarca korunmasını sağlamak üzere “Eşitlik Çerçeve Yasası” ile fırsat eşitliğinin sağlanması ve ayrımcılığı ortadan kaldıran tüm önlemlerin alınmasını sağlayarak CEDAW’ın öngördüğü şekilde kadınların temel hak ve özgürlüklerinin kazanılmasında etkili olacaktır. Bu yasa ile Anayasada yer alan toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmada gerekli politika ve stratejiler oluşturulabilecektir (Türkiye Gölge Raporu, 2005, s. 11).

Türkiye’nin kadınların toplumsal cinsiyet ve yasal haklarına yönelik farkındalıklarının oluşumu konusundaki eğitimler kadar devletin bu alandaki uzun dönemli ve sürdürülür çabası olumlu olarak değerlendirilmektedir. Enformel eğitimler kapsamında yer alan eğitimler devlet ve sivil toplumun çalışabileceği önemli bir alan olarak görülmektedir. Bu eğitimler uzun dönemden bu yana devam etmekte olup, geniş bir coğrafi bölgeyi içermektedir. Özellikle Toplum Merkezlerinde yürütülen faaliyetler kapsamındaki

okuryazarlık, kadının insan hakları eğitimi ve kadınların bilinçlendirilmelerine yönelik eğitimler ve programlar kadınların en kolay ulaşabildiği birimler olması nedeniyle ayrıca önem kazanmaktadır (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 12-13) Bu yönüyle bu merkezler kadınlara verilen önemli hizmetlerin yürütüldükleri merkezi devlet birimleri niteliğindedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili bilgilendirme çalışmaları kapsamında, emniyet görevlilerine, sağlık görevlilerine, din görevlilerine, Aile Mahkemesi hakim ve Cumhuriyet savcılarına, Milli Eğitim Bakanlığı çalışanlarına “Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitimleri” verilmiştir. Bu görevlilerin dışında mülkiye başmüfettişlerine, kaymakam adaylarına, Adalet Bakanlığı taşra teşkilatı görevlilerine, ASPB il müdürleri, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) il müdürlüklerindeki meslek elemanlarına toplumsal cinsiyet eğitimleri sağlanmıştır.

Türkiye'nin 6. Gölge Raporunda, 2005 yılından sonra toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında siyasi iradenin yetersizliğine vurgu yapılmıştır. Siyasi irade yetersizliği nedeniyle bu alana yeterli kaynak aktarımı sağlanmadığı, bütünsel bir politika oluşturulamadığı belirtilmiştir. Buna ek olarak kadınların büyük bir çoğunluğunun yasal hakları konusunda yeterli bilgi sahibi olmaması yasalarda belirtilen hizmetlere erişimlerini engellemektedir.

Raporda “Türkiye’de artan muhafazakar davranış biçimlerinin” kadın hakları üzerinde artan ölçüde tehdit oluşturduğu görüşüne yer verilmiştir. Buna göre kazanılmış olan haklardan geri adım atılması ve ayrımcılıkla ilgili çalışmaların dirençle karşılanması söz konusudur. Bunlara ek olarak “kadınların çekirdek ve geniş ailenin bakıcısı” olarak benimsendiği ve “toplumsal cinsiyet rollerinin kesin çizgilerle ayrıldığı normatif aile yapısına” sıklıkla vurgu yapıldığı, siyasi iradenin ve toplumsal söylemin artan muhafazakarlığına ilişkin tespitite bulunulmuştur (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 4-5).

Türkiye'nin 7. dönem raporuna ilişkin nihai görüşlerin yer aldığı BM raporunda kadın ve erkekler ile ilgili ayrımcı klişelerin, toplumsal yaşamda ve ailede kadın ve erkeklere atfedilmiş olan geleneksel rollere ve sorumluluklara yönelik endişeler belirtilmiştir. Bu geleneksel roller kapsamında eş ve anne kabul edilen kadınların sosyal statüleri, eğitim ve kariyerleri değersizleşmektedir. Toplumda ve devlet otoritesinde ataerkil tutumlar artmakla birlikte kadınlara yönelik ayrımcı ve aşağılayıcı bazı açıklamalardan duyulan

endişelere yer verilmiştir. Mevcut ataerkil tutumların bertaraf edilmesi için “kapsamlı bir strateji benimsenmesi ve sivil toplumla işbirliği halinde farkındalık çalışmaları yürütülmesi” önerilmiştir (Bağımsız İletişim Ağı, 2020).

KEFEK, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye cinsiyete dayalı verinin ötesinde politika eksenli perspektife gereksinim olduğu anlayışıyla, başta Türkiye İstatistik Kurumu olmak üzere kamu kurumlarında gerçekleştirilmesi gerekli uygulamaları ve yaklaşımları değerlendirmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin ilgili personele eğitim sağlanmasına karşın tutarlı bir öncelikle toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili çalışmalar yapılamamıştır.

Türkiye’nin 7. Gölge Raporunda, kadınların birey olarak değerlendirilip, strateji ve politika geliştirilmesi yerine “aile odaklı kısa dönemli projeler” üzerinden ele alınması ciddi bir eleştiri olarak yer bulmuştur (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 5).

Toplumsal cinsiyet uçurumu raporuna göre 2015 yılında Türkiye’nin 145 ülke arasından 130. sırada olması, ataerkil tutumların ve kökleşen kalıp yargıların çok etkin olduğunun göstergesi olarak belirtilmiştir. Raporda sıklıkla ifade edilen “siyasi irade ve toplumsal söylem düzeylerinde artan muhafazakar politikalar ve davranış biçimlerinin” ve “kadın hakları yerine aileye odaklanması” sonucu kadınların hakları ve özgürlüklerinin kullanımını alanında olumsuz etki yarattığı belirtilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 7-8).

KEFEK, “Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler” kapsamındaki çalışmalarında, geleneksel evliliklerin, erkek çocuk tercihinin ve başlık parasının toplumun bir kısmı tarafından normal karşılanması sonucu kadınların sadece psikolojik değil fiziksel ve sosyal sağlığı açısından da baskıya maruz kaldığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Komisyon, erken evlilik, zorla evlilik ve nişanlılık, başlık parası, berdel ve kumalığı kadınlara karşı işlenen insan hakları suçu olarak değerlendirmiştir (KEFEK, 2011, s. 10-11).

Toplumsal cinsiyet alanına yönelik sorunların çözümü konusunda eğitim, sağlık, sosyal hizmet, ekonomi, medya ve hukuki alan yönüyle yapılması gerekli olan çalışmalar çok boyutlu olarak Komisyon tarafından ele alınmıştır. Toplumdaki yeri dikkate alındığında kadınların, kaynaklara erişimin ve kararlara katılımın artırılması için kadınların

güçlendirilmesi ile birlikte erkeklerinde yer aldığı “toplumsal cinsiyet eşitliği” çalışmalarının yürütülmesinin gerekliliği ve önemi ifade edilmiştir.

Komisyon, toplumsal yaşamda etkinliği olan muhtar, din görevlileri ve öğretmenlerin bu alanda yeterli yasal bilgiye sahip olmaları ve toplumun bilinçlendirilmesi çalışmalarına katkı vermelerini önermiştir (KEFEK, 2011, s. 14). Bu bağlamda Türkiye’nin 7. Gölge Raporunda aile odaklı kısa dönemli projeler şeklinde oluşturulan kadın politikaları yerine kadını birey olarak gören politikaların benimsenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Toplumsal cinsiyet alanında Türkiye’deki sosyal normlara ilişkin uluslararası karşılaştırılabilir bir gösterge Dünya Değerler Araştırması tarafından hazırlanmış olan Sosyal Normlar Endeksi sonuçlarıdır. 2005-2009 ve 2010-2014 dönemini içeren bilgiler Tablo 25 ve 26 da sunulmuştur.

Tablo 25: Sosyal Normlar Endeksi 2005-2009; 2010-2014

	Türkiye	
	2005–2009	2010–2014
GSNI (En az 1 önyargıya sahip insanların payı)	93,8	96,5
	93,8	96,5
GSNI2 (En az 2 önyargıya sahip insanların payı)	77,6	85,7
	77,6	85,7
Önyargısız insanların payı	6,2	3,5
	6,2	3,5
Siyasi Alan	65,7	76,0
	65,7	76,0
Ekonomik Alan	70,8	80,3
	70,8	80,3
Eğitim Alanı	19,5	32,0
	19,5	32,0
Fiziksel Bütünlük	75,3	77,6
	75,3	77,6

Tabloda yer alan 2 farklı periyot dikkate alındığında sosyal normlar endeksinde önyargı düzeylerinin her alanda arttığı görünmektedir. 2005-2009 döneminde en az bir önyargıya sahip insanların oranı % 93,8 iken 2010-2014 döneminde bu oran % 96,5’e yükselmiştir. Benzer durum 2 önyargıya sahip insanlar içinde geçerlidir. Verilere göre 2005-2009 döneminde en az iki önyargıya sahip insanların oranı %77,6 iken 2010-2014 döneminde bu oran %85,7’e yükselmiştir.

2005-2009 döneminde önyargısız insanların payı %6,2 iken 2010-2014 döneminde bu oran %3,5’e gerilemiştir. Önyargısız insanların oranının dönemler arasında önemli

düzeyde düşmesi dikkate alınması gereken önemli bir veridir. Siyasi, ekonomik ve eğitim alanı ile fiziksel bütünlük alanlarında önyargı oranlarında artışların olduğu görülmektedir.

Tablo 26: Sosyal Normlar Endeksinde Cinsiyete Göre Eğilimler 2005-2009; 2010-2014

GSNI (En az 1 önyargıya sahip insanların payı)	2005–2009	Kadınların payı %	92,1
	2005–2009	Erkeklerin Payı %	95,6
	2010–2014	Kadınların payı %	95,6
	2010–2014	Erkeklerin Payı %	97,4
GSNI2 (En az 2 önyargıya sahip insanların payı)	2005–2009	Kadınların payı %	71,8
	2005–2009	Erkeklerin Payı %	83,3
	2010–2014	Kadınların payı %	81,1
	2010–2014	Erkeklerin Payı %	90,2
Önyargısız insanların payı	2005–2009	Kadınların payı %	7,9
	2005–2009	Erkeklerin Payı %	4,4
	2010–2014	Kadınların payı %	4,4
	2010–2014	Erkeklerin Payı %	2,6

Sosyal normlar endeksinin cinsiyet ayrımında değerlendirmesinde erkeklerin daha fazla önyargıya sahip oldukları görünürken kadınların önyargı oranlarının bu denli yüksek olması dikkat çekicidir.

Önyargısız insanların cinsiyet dağılımında da benzer yapı görülmektedir. 2 dönem açısından değerlendirildiğinde 2005-2009 döneminde önyargısız erkeklerin oranı 2005-2009 döneminde %4,4 iken 2010-2014 döneminde bu oran %2,6'ya, kadınlarda aynı dönemlerde %7,9'dan %4,4'e düşmüştür.

4.2.4. Siyasal Yaşam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

1990'lı yıllardan sonra toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının daha sık gündeme gelmesi sonrasında siyasi partilerin parti programlarına ve seçim kampanyalarına bu kavramı dahil etmesine karşın kadınların siyasal yaşama katılımında önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu alanda bazı partiler %10 oranında kota uygulamasına gitmiştir. Ancak tüm bu uygulamalara karşın kadınların parlamentodaki temsil düzeyinin artışı beklenen düzeyde olmamıştır.

Kadınların siyasal yaşama katılımının artırılmasına ilişkin partilerin aldığı çeşitli olumlu kararlara karşın katılım istenilen düzeye ulaşmamıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 17).

Türkiye’deki kadın hareketinin, 1990’lardan bu yana Siyasi Parti ve Seçim Kanununda toplumsal cinsiyet kotasının konulmasına ilişkin yapmış olduğu savunuculuk faaliyeti henüz yasal zeminde yer bulmamıştır. Siyasi Parti ve Seçim Yasasına kadın kotası getirilmeksizin siyasi temsilde kadın oranlarında ciddi bir artış olması mümkün görünmemektedir.

BM Kadın Birimi, Parlamentolar Arası Birlik ve KEFEK’in 2014 yılında imzaladığı proje ile 3 yıllık “Türkiye’de Siyasi Liderlik ve Siyasi Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Proje” çalışmaları başlamıştır. Bu çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların karar alma sürecine katılımlarının artırılmasına yönelik gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve buna uygun politikaların geliştirilmesi hedeflenmiştir (KEFEK, 2017, s. 47).

Kadınların siyasete katılım oranının artırılması için Anayasa değişikliği kapsamında “Anayasanın 10. maddesine eklenilmesi düşünülen ve pozitif ayrımcılık içeren hüküm” ile “kadınların siyasete katılımına yönelik olarak kota içeren bir düzenlemeye gidilebileceği” değerlendirilmiştir (KEFEK, 2010, s. 96-97).

Anayasa değişikliğinde “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için geçici özel tedbirler dahil gerekli tüm önlemleri alır” şeklindeki öneri kabul edilmemiş, “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklikle toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyecek özel önlemlerin benimsenmesinin Anayasal temeli sağlanamamıştır.

Türkiye’nin BM için hazırlamış olduğu gölge raporlarda öneri olarak sunulan “Siyasi Partiler ve Seçim Kanununa” asgari %30 oranında bir kadın kotasının dahil edilmesi konusunda “toplumsal cinsiyet kotası sistemi” benimsenmemiştir.

KEFEK, siyasal alanda Türkiye’de kadınların siyasete katılımının düşük olma nedenini “kadınların eğitime erişim, istihdama katılım, toplumsal yaşamın tüm alanlarında görünürlük, farkındalık açısından dezavantajlı olmaları ve bunun sonucunda kaynaklara erişimlerinin sınırlı olması; siyasete katılımlarını desteklemeyen bir kültürel yapının varlığı; siyaset alanı ve siyaset yapma biçiminin kadınların ihtiyaç ve koşullarına

uygunsuzluğu ve adayların belirlenme süreci ve biçimi” olarak belirtmiştir (KEFEK, 2015, s. 17).

4.2.5. Medya Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’de medyadaki geleneksel cinsiyet rolleri 1990’lardan sonra kadın ulusal mekanizması ve kadın çalışmaları ile görünür kılınarak, tartışılır bir noktaya gelmiştir (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 8). Toplumsal cinsiyet alanında “geleneksel, kalıp yargısal tutumlar” toplumda halen yaygın bir şekilde hüküm sürmektedir. Bu bağlamda zihinsel değişimlere liderlik edebilecek bir medya, toplumsal cinsiyet alanında olumlu değişim sağlayabilecektir (KEFEK, 2012, s. 23).

Medya profesyonellerine sağlanacak eğitimler ve tüm öğretim süreçlerindeki müfredatlarda bu konunun yer alması önemlidir. 2011 yılı itibariyle RTÜK’ün toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin denetlemelerde uygulanabilecek bir içtihadın olmaması konuya verilmesi gereken önemin yeterli olmadığı bir göstergesi niteliğindedir (KEFEK, 2012, s. 24-27).

Kadına yönelik politikaların başarıya ulaşması noktasında, özellikle “toplumda saygınlığı yüksek olan kişilerin, politik liderlerin (Sayın Cumhurbaşkanımız ve Sayın Başbakanımız başta olmak üzere) yer alacağı spot filmlerin” medyadaki etkinliği artıracak değerlendirilmiştir (KEFEK, 2012, s. 35).

Komisyondun medya alandaki tespiti zihinsel dönüşümü sağlayamaya yönelik davranılmadığı şeklindedir. Komisyondun değerlendirmeleri, medyadaki “çaresiz kadın” imajının yaygın olduğu, yayın içeriğinde asli unsurun erkek, yan karakter olarak kadının yer aldığı, bazı çocuk kanallarında erkek temsilinin kadın temsiline göre iki kat olduğu şeklindedir. Benzer yöndeki değerlendirme ise gerek yapılan çalışmalarda gerekse izleyici algısında toplumsal cinsiyet eşitliğine uymayan, kadınlara baskı ve istismarın olduğu programların yaygın olduğu görüşüdür (KEFEK, 2012, s. 37-38).

Medyanın çok geniş kitlelere ulaşan ve kısa sürede çok geniş kitleleri etkileyen gücü toplumsal davranış biçimi, değerleri ve normları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Medya alanında kadının aile içerisindeki geleneksel rolünün pekiştirildiği yaklaşımdan uzaklaşarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmaya çalışıldığı adımların atılması

CEDAW'a uyum açısından önemli olduğu kadar bu alanda mesafe alınması gereken bir alandır. Bu doğrultuda 2010 yılı Gölge Raporunda KSGM'nin 2008-2013 dönemi için öngördüğü şekilde STK'lar tarafından oluşturulacak medya izleme gruplarının oluşturulması atılacak somut adımlar açısından önemlidir.

Buna paralel olarak KSGM'nin "Medya Dönüşüm Planı" hazırlaması, RTÜK'de "Toplumsal Cinsiyet veya Kadın-Erkek Eşitliği Dairesi Başkanlığı" kurulması, STK'lar ve akademisyenlerin katkılarıyla TRT ve RTÜK'te "Medyada Kadının Durumunu İzleme Alt Komisyonu" oluşturulması, kadına yönelik şiddete ilişkin spot film uygulamalarının yaygınlaştırılması ve sıklaştırılması, medya çalışanlarına toplumsal cinsiyet eğitimlerinin sağlanması ilk etapta alınabilecek eylem talepleri olarak değerlendirilmektedir (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 22-23).

KEFEK, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mevzuattaki ve Uygulamadaki Noksanlıkların Tespitine İlişkin Komisyon, medyada "toplumsal cinsiyet" in bir ana akım olarak yerleştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir (KEFEK, 2010).

4.2.6. Eğitim Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye'de eğitim alanında, genel anlamda ataerkil değer yargıları ve maddi yetersizlikler kız çocuklarının eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu alanda 1997 yılında 4306 sayılı Kanun ile zorunlu temel eğitimin 5 yıldan 8 yıla yükseltilmesinin kız çocuklarının eğitime devamının sağlanması ve erken evliliklerin önlenmesi konusunda olumlu katkı sunacağı beklentisi esastır. Zorunlu temel eğitimin ilk verilerine göre yapılan değerlendirmede bu beklenti yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 13-14).

Kadınların yasal okuryazarlığının artırılmasına yönelik yeterli çaba gösterilmeyerek, bu alandaki sorumluluğun tamamen STK'lara bırakılması ciddi bir sorun olarak değerlendirilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 24).

10. Kalkınma Planına ilişkin yıllık programlarda ilköğretim ve ortaöğretimdeki okul terklerinin azaltılmasına yönelik kız çocuklarının aleyhindeki konumların değiştirilmesine ilişkin önlemlerin alınması ve ortaöğretime devam oranlarının yükseltilmesi temel hedefler arasında bulunmaktadır.

2009 yılında kız çocuklarının okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve kız çocukları ile kadınlara mesleki beceri sunma ve mesleki yeterliliklerin artırılmasında eğitimin önemine ilişkin ailelerde farkındalık yaratma amacıyla “Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranının Artırılması Operasyonu” başlatılmıştır.

Kız öğrencilerin okula devamlarının sağlanması amacıyla uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve STK’ların işbirliğindeki projeler ve kampanyalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 2011 tarihinde “MEB, Başbakanlık, ASPB, ÇSGB, Adalet, İçişleri, Dışişleri ve Sağlık Bakanlıkları” arasında “İlköğretime Erişim ve Devamın İzlenmesi İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır (ASPB, 2014, s. 23).

2010 yılında MEB, ÇSGB, İŞKUR ve bir üniversite işbirliğinde yürütülen “Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi”, 2011 yılında MEB tarafından “Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi Projesi”, 2013 yılında “Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Projesi” ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve mesleği olmayan kadınların istihdama yöneltilmesi amacıyla meslek edindirme konuları üzerinde çalışmalar yürütülmüştür (ASPB, 2014, s. 24).

2010-2012 yıllarındaki “Şartlı Nakit Transferlerinin Etki Değerlendirilmesi” araştırmasına göre kız çocuklarının okula devamsızlık oranlarındaki azalmanın erkek çocuklarına oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer yöndeki bulgu ise bu yardımları alan kız öğrencilerinin orta öğretime geçiş oranlarının daha fazla olmasıdır (ASPB, 2014, s. 26).

2012 yılında ASPB’nce başlatılmış olan “Kadınlar için Mesleki Eğitim Projesi” ile örgün eğitimin dışında kalan kadınların tekrar eğitime katılmaları amacıyla Mesleki Açık Öğretim Liselerine gitmeleri ve sonrasında meslek sahibi olmaları için destek verilmiştir (ASPB, 2014, s. 27).

Türkiye’nin 2003 yılında, CEDAW komitesi için hazırlamış olduğu Dördüncü ve Beşinci Ülke Raporunda, eğitim alanında kız öğrencilerin öğrenimlerine devam konusunda yasal herhangi bir engel bulunmamasına karşın kız çocuklarının eğitiminde yaşanan sorunlara değinilmiştir. Özellikle bölgesel düzeydeki farklılaşmalar az gelişmiş bölgeler açısından belirgin düzeydedir. “Kız çocuklarının işgücünden daha fazla yararlanması, erken evlilikler, okula geç başlama, kızların eğitimine ilişkin güdülenme eksikliği, kızların okula gitmelerine yönelik direnç gösterilmesi vb. ataerkil değer

yargıları ve uygulamaları ayrıca müfredatın içindeki cinsiyetçi olumsuzluklar, eğitimin maliyetinin yüksekliği özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kız çocuklarının eğitimini olumsuz etkileyen” sorun niteliğindedir (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 43).

Kız çocuklarının eğitim alanındaki değerlendirmesindeki önemli noktalardan biri 1993 yılı sonrasında dini eğitim veren İmam Hatip Okullarına giden kız sayısı oranındaki dikkate değer artıştır. Raporda “kızların bu okullara artarak gitmeleri olumlu bir gösterge olarak algılanabilirken, bu tip bir eğitimin genç kızlara geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sunması ve istihdam seçeneklerini artırmasına ilişkin konular ciddi bir şekilde düşünülmelidir” değerlendirmesi yapılmıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 15).

Türkiye’nin Yedinci Gözden Geçirme Raporu için hazırlanmış olan Gölge Raporunda, kız çocuklarının okula devam oranının erkek çocuklara göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Eğitim alanında kız çocuklarının ayrılaştırılmış eğitim olarak Kız İmam Hatip Liselerine yönlendirilmelerine dikkat çekilmiştir. Raporda, kız ve erkek çocukları arasında varolan eşitsizlikte artış olacağı endişesi belirtilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 18).

Eğitim alanında kız çocuklarının durumunu etkileyen konu erken yaşta evliliklerin gerçekleşmesidir. KEFEK “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Alt Komisyon” kurarak bu alanda çalışmalar yürütmüştür. Bu alt komisyonunun tespitleri erken yaş evliliklerinin dünyanın pek çok bölgesinde gözlenmesiyle beraber az gelişmiş veya Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın olduğudur. Türkiye’de erken yaşta evliliklerin uzun zamandır yaşanan bir durum olmasına karşın “toplumun çoğunluğu tarafından bir sorun olarak değerlendirilmediği” ifade edilmiştir. Bununla beraber “evliliğin en önemli meşruluk kaynaklarından birisinin toplumsal mutabakat olduğu ve bu evliliklerin daha çok bu mutabakat çerçevesinde gerçekleştiği” görüşü doğrultusunda “ataerkil ve geleneksel toplum yapısı erken yaşta evlilikleri normalleştirmiş ve meşrulaştırmış” değerlendirmesi yapılmıştır. Bu alanda Türkiye’deki evliliklerden dörtte birinin, bazı bölgelerde üçte birinin çocuk evliliği olduğu belirtilerek, bu konuya ilişkin tespitlerin yapılabilmesi için bu sorunun nedenleri ve sonuçlarına ilişkin sağlıklı bir veri tabanının bulunmadığı vurgulanmıştır. Evliliğin

toplumsal mutabakat olarak değerlendirilmesi kapsamında kamu kurumlarının büyük bölümünün konu ile yeteri kadar ilgilenmediği tespitinde bulunulmuştur (KEFEK, 2010, s. 34).

TBMM’de özel olarak irdelenen erken yaşta evlilikler alt komisyonunun raporunda, komisyon “erken yaşta evliliklerin ortadan kalkması için toplumun bilinçlendirilmesi, toplumda farkındalık yaratılması, normalleşen ve meşrulaşan bu evliliklerin sağlıklı yapısının kamuoyuyla paylaşılması” ana hedef olarak benimsenmiştir. Bu kapsamda “erken yaşta yapılan evliliklerin bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve insan hakkı ihlali olduğu” değerlendirilmiştir (KEFEK, 2010, s. 34-35).

Erken yaşta evliliklerin çözümü konusunda hukuki düzenlemelerin eksikliklerinin giderilmesi, denetim sağlayan mekanizmaların sağlanması, örgün eğitim sisteminde bu konunun müfredata alınması, 8 yıllık zorunlu eğitimin 13 yıla çıkarılması, kız çocuklarının okullaşma oranlarını artıran kampanyaların organize edilmesi, halkın eğitim kapsamında farkındalığının arttırılması için basın yayın organlarını etkin kullanımı, yanlış dini algıların ve geleneksel uygulamaların önlenmesi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’yla işbirliği yapılması benimsenmiştir (KEFEK, 2010, s. 36-37).

Erken evlilikler “insan haklarının kullanılmasını engelleyen, kadının statüsünü düşüren ve çocukların başta eğitim olmak üzere temel haklarını ellerinden alan bir sorun” olarak nitelendirilmiş, önlenmesi konusunda aşağıda listelenen kurumların yer aldığı ortak proje geliştirilmesini planlamıştır (KEFEK, 2010, s. 38-39)

- ✓ Milli Eğitim Bakanlığı
- ✓ Sağlık Bakanlığı
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığının bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı
- ✓ Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı
- ✓ İçişleri Bakanlığı
- ✓ Adalet Bakanlığı
- ✓ Milli Savunma Bakanlığı
- ✓ Yerel Yönetimler
- ✓ Sivil Toplum Örgütleri
- ✓ Akademisyenler
- ✓ Medya

Kız çocuklarının eğitimi ile doğrudan bağlantılı olan eğitim çağında olması gereken kız çocuklarının erken yaşta evliliklerine ilişkin yasal düzenlemelerde 17 yaşın altında evliliğin yasak olmasına karşın 2018 yılında 17 yaş ve altındaki doğum yüzdesinin %0,95 olması bu alanda mücadele edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre “bilinmeyen yaş” grubundaki evliliklerin yıllar itibariyle arttığı ayrıca önemsenmesi ve değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Türkiye’de erken yaşta evlilik uzun yıllardan beri var olan bir olgu olmasına rağmen ataerkil ve geleneksel toplum yapısı erken yaşta evlilikleri normalleştirmiş ve meşrulaştırmıştır. Erken yaş evliliklerinde ekonomik yetersizlikler, yanlış ve eksik bilgilerden kaynaklanan geleneksel ve dini inançlar, eğitimsizlik, aile içi şiddet, toplum baskısı, mülkiyet unsuru etkindir. Erken yaşta yapılan evlilikler çocuk, kadın ve insan hakkı ihlali olarak kabul edilir. Bu evlilikler kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu pekiştirmekte, kadınları eğitimsizlik, yoksulluk, cahillik ve bağımlılık kısır döngüsüne sokmaktadır (KEFEK, 2010).

Erken yaşta ve/veya zorla yapılan evlilikler özellikle kırsal alanda eğitim problemini derinleştiren sorunlardır. 2014 yılında 17 031 aile 18 yaş altındaki çocukların evlenmesi için “evlenme izni davası” açmıştır. 2009-2014 döneminde TÜİK verilerine göre 15 yaş altında 3 364; 15-17 yaş aralığında 151 727 kız çocuğunun doğum yaptığı kayıtlara geçmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 29).

İstanbul Bilgi Üniversitesi ile Tarih Vakfı’nın gerçekleştirdiği projenin araştırma sonuçlarına göre eğitim materyallerinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığı derinleştirilmekte, kadınlar ev içi rollerde tanımlanmaktadır.

KEFEK, kadının toplumsal yaşamdaki yeri açısından, uzun dönemli etki sağlayacak olan eğitim süreçlerine katılımında toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemini dikkate alarak, eğitim sürecindeki cinsiyete dayalı eşitsizliklerin desteklendiği kalıp yargılarla mücadelenin önemine işaret etmiştir. Bu bağlamda çözüm önerilerinde ağırlıklı olarak **“zihniyet değişimi ve zihinsel dönüşüm”** gerekliliği üzerinde durulmuştur. Eğitimde fırsat eşitliğinin bir kamu politikası olarak tüm kamu kurumlarınca sahiplenilmesi gerekliliği belirtilmiştir (KEFEK, 2011, s. 20).

KEFEK erken yaşta evlilikler ve imam nikâhı konusunda “evlilik için sadece dini nikâhın yeterli olmadığı, resmi nikâhın da olması gerektiği, ancak dinin yanlış

algılanması sonucu dini nikâhla yetinen kişiler olduğu” değerlendirmesinde bulunmuştur. Buna ek olarak “erken yaşta evliliklerin en temel sebebinin ekonomik olduğu, ancak geleneklerden kaynaklanan erken yaşta evliliklerin de bulunduğu” belirtilmiştir (KEFEK, 2010, s. 106).

KSGM’de kurulan Erken Yaşta Evlilik Birimi, 2013 yılındaki çalışmalarında “Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Komitesi” bu alana yönelik nitel ve nicel çalışmaların yapılması ve mağdurlara destek sağlanması konusunu ön plana almıştır. Bu konuda mücadelenin bütüncül bir şekilde yürütülmesi için “Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı” ile eğitim dışı kalan kız çocuklarının eğitime devamı, adölesan gebelik tespitleri ve bildirimleri için gerekli önlemlerin alınması için gerekli çalışmaların yapılması öngörülmüştür (ASPB, 2014, s. 43).

4.2.7. Çalışma Yaşamı ve İstihdam Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’nin 2015 yılı Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporuna göre işgücüne katılımında 145 ülke arasında 131, ücret eşitliğinde 82. sırada bulunması kadınların işgücü piyasasındaki durumuna ilişkin olumsuz yapıyı göstermektedir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 13). Bu bağlamda kadınların işgücüne katılımının artırılmasında bütüncül bir politika gerekliliği ve “Ulusal Kadın İstihdamı Stratejisinin” oluşturulması gerekmektedir. ASPB’nin koordinatörlüğündeki “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı” kapsamında “ev ve iş yaşamını uzlaştırmaya yönelik önlemlere” yeterince destek verilmemiş, kadınları “ev içindeki cinsiyetçi iş bölümüne” yönlendiren bir anlayış benimsenmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016).

Türkiye’de kadınların istihdam düzeyine ilişkin genel değerlendirmeler, ülke düzeyinde kadın istihdam oranlarının çok düşük olduğu, OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip olduğu, ücretsiz aile işçiliğinin çok yüksek olduğudur. Bu değerlendirmelerin temelinde kadınların iş piyasasına yönelik eğitim ve becerilerinin düşüklüğünün yanında aile içi iş bölümü, geleneksel kısıtlar, işgücü piyasasına ilişkin ayrımcılık, kısıtlayıcı nitelikteki kültürel ve töresel pek çok boyut bulunmaktadır (Türkiye Gölge Raporu, 2005, s. 14). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nün (HÜ NEE) yapmış olduğu “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” sonuçlarına göre her 10 kadından 6’sı kadının çalışmak için eşinden izin almasının gerekmediğine

ilişkin hükmü duymadığını beyan etmesi bu alanda planlanan politika ve stratejiler için son derece önemli bir bulgudur.

Kadına yönelik hizmetlerde kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmesini sağlayacak istihdam olanaklarının arttırılmasına yönelik tedbirler alınmaktadır. Bu kapsamda kadınlara yönelik politika uygulamalarında pek çok proje ile kadının istihdama katılımına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Projeler farklı kamu kurum ve kuruluşların yanında bazı özel kuruluşlarla beraber ortaklaşa yürütülmektedir. “Genç Fikirler, Güçlü Kadınlar Projesi, İşte Eşitlik Platformu, BM Kadın Birimi Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Projesi, Türkiye’de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi, Kadın İstihdamı Kadın Girişimciliği ve Kadın Kooperatifleri, Dezavantajlı Kadınların İstihdamının Arttırılması Projesi, Filli Kadın Ustalar Projesi, Türkiye’nin Mühendis Kızları Projesi, Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi, Kadın İstihdamının Desteklenmesi (Büyükanne) Projeleri” 2011 yılından bu yana yürütülen ve kadın istihdamını arttırmaya yönelik hedefleri olan projelerdir. Bu projelerle sosyal yardım yararlanıcısı olarak hanelerdeki kadınların çalışabilirlik durumlarını geliştirmek ve halihazırda çalışabilir durumdaki kadınların istihdamının arttırılması için girişimcilik teşviklerine ilişkin önerilerin uygulanmaya çalışılması hedeflenmiştir.

BM Kadının Statüsü Komisyonunun 54. dönem toplantısında, Türk Hükümetinin uluslararası taahhütlerin sağlanmasında kararlılık belirtilerek “Pekin Eylem Platformu’nun 10 kritik alanını kapsayacak şekilde Ulusal Eylem Planı hazırladığını, kız çocuklarının eğitimi konusunda her sektörden sağlanan desteklerle önemli adımlar atıldığı, kadınların işgücüne katılım oranını arttırmak amacı ile başta İstihdam Paketi olmak üzere önemli önlemler alındığı” ifade edilmiştir. Komisyonunda, parlamentolarda kadın oranlarında genel anlamda bir artış olmasına ve bütün ülkelerde belli bir farkındalık oluşmasına karşın “halen anne ölümlerinin yüksek olduğuna, kadına yönelik şiddetin önemli bir insan hakkı ihlali olarak varlığını sürdürdüğüne, kadın istihdamının yetersiz olduğuna, kadınların yoksulluğunun sürdüğüne, kadınların eşit işe eşit ücret alamadıklarına, hali hazırdaki yasaların icrası ve uygulanmasının yeterli olmadığına ve kadınların ücretsiz emeğine” vurgu yapılarak mevcut duruma ait sorunlar dile getirilmiştir. Bu sorunların çözümü konusunda “insan haklarına dayalı yaklaşımın” temel alınmasının önemi belirtilmiştir (KEFEK, 2010, s. 79-81).

2010 yılında “Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi ile kadın istihdamının arttırılması amacıyla yapılacak çalışmaların değerlendirilmesi ve ilgili kurumlarla işbirliğinin sağlanması için “Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu” kurulmuştur.

Bu genelge ile kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öncelikle kamuda kadın istihdamının arttırılması konusunda fırsat eşitliğinin sağlanması için kanun, yönetmelik ve diğer düzenlemelerin uygulanmasını izlemek üzere tüm Bakanlıklarda müsteşar yardımcısı seviyesinde bir görevlendirme yapılacağı, ayrıca “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliğine” ilişkin bir birimin görevlendirileceği hedeflenmiştir (KEFEK, 2010, s. 58-59).

Genelge ve alınan diğer ek tedbirlerle 2020 yılına kadar kadın istihdamının en az %35'lere çıkarılması, kadınlara ve gençlere yönelik 5 puanlık indirimden yararlanan işverenlerin, ayrıca kadınların istihdamındaki teşvikten yararlanacakları bir düzenlemenin yapılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin iş gücü piyasasında hukuki bir zemine oturtulabilmesi için mevzuatta değişiklikler yapılması, çocuk bakımı teşviklerine ilişkin çalışmaların planlandığı belirtilmiştir (KEFEK, 2010, s. 58-59).

Genelge, kadınların istihdama katılımının arttırılması açısından barındırdığı düzenlemelerle önemli ve umut verici bir yaklaşımı ortaya koymuştur. Bu olumlu adıma karşın kadınların istihdama katılımına yönelik geçici, proje bazlı girişimcilik ve mikro kredilere dayalı destekler iş deneyimine ve sermaye birikimine yeterli düzeyde sahip olmayan kadınlar için sağlıklı bir alternatif olarak görünmemektedir (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 15).

2013 yılında “Türkiye’de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Arttırılması Projesi”, 2010 yılındaki “Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi” ve “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Programı (IPA)” kapsamındaki “Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu” ile kadınların çalışma yaşamına katılımı, kadın işgücü piyasasının analizlerinin yapılması, çalışma yaşamına

ilişkin mevzuatın AB ile uyumunun sağlanması ve kadınlara mesleki beceri kazandırılması konularında faaliyetler yürütülmüştür (ASPB, 2014, s. 31).

Dünya Ekonomik Forumu çatısı altında Türkiye Cinsiyet Eşitliği Görev Grubu (İş'te Eşitlik Platformu) kurulmuştur. Çalışma yaşamı alanında, kamu ve özel sektör işbirliğinde 2013 yılında ASPB bünyesinde oluşturulan “İş'te Eşitlik Platformu” kapsamında kadınların ekonomik katılımının sağlanmasında ulaşması gereken hedefler oluşturulmuştur.

KEFEK, “Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri” kapsamındaki çalışmalarında, gelişmiş ülkelerin ortak özelliği olan yüksek kadın istihdam oranlarını dikkate alarak, kadınların istihdam artışının sadece ekonomik anlamda kazanç elde etmenin ötesinde kadının aile içinde ve toplumdaki statüsünü yükselteceği ve karar süreçlerindeki etkinliğini artıracığı görüşüyle çalışmalarını yürütmüştür. Bu doğrultuda komisyon iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, eğitim alanında, kadın girişimciliğinin artırılması ve kadın örgütlenmesinin güçlendirilmesi alanında öneriler sunmuştur (KEFEK, 2013, s. 13-19).

Kırsal alanda kadın istihdamının kayıt dışı aile işçisi şeklinde gerçekleştirildiği, gerekli sosyal güvenceye sahip olamadıkları, bu yönüyle kadınların her alandaki üretkenliklerine karşın gelirden pay alamadıklarına vurgu yapılmıştır. Bu durumun kadınlar lehine düzeltilmesi için kadın kooperatiflerinin önemine değinilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 28).

Sosyal politikalarda yıllar itibariyle artan oranda engelli ve yaşlı bakım hizmetlerinin kadın üzerinden yürütülmesi kadın istihdamını engelleyen bir yapıya dönüşmüştür. Evde bakım hizmeti sunan kadınların sosyal güvenlik sistemine dahil olmamaları ileriye dönük olarak istihdam piyasasına girmelerini güçleştirmektedir.

Çalışma yaşamında 1999 yılında kamuda görev yapan personelin alt ve orta düzeydeki yöneticilikleri düzenleyen objektif ölçütler ulusal mevzuatta oluşturulmuştur. Buna göre kamuda cinsiyetçi uygulamaların engellenmesi amaçlanmıştır. Bu düzenlemeler toplumsal cinsiyet yönüyle bir gelişim niteliğinde olmasına karşın özel sektör için bunun aynısının söylenmesi mümkün değildir. Özel sektörde işe alınma ölçütlerinde

cinsiyete dayalı ayrımcılık ile beraber cinsiyet ayrımcılığına dayalı farklı ücret ve kazanç eşitsizliği kadınlar aleyhinedir (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 20-21).

4.2.7.1.Çalışma Yaşamında Çocuk Bakımı

Kadınların istihdamda kalmasının hedeflenmesinde etken faktörlerden birisi doğum öncesi ve doğum sonrası izinler ve kamu tarafından desteklenen mekanizmalardır. Çalışma alanında kadına yönelik olumlu gelişmeler kapsamında 657 sayılı Devlet Memurları Yasasında yapılan değişikliklerle kadın memurun doğum öncesi izinlere ilişkin yeni hükümler oluşturulmuştur.

5510 Sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu” ile ilgili 2008 yılında yapılan değişiklikle çalışan kadınların ücretsiz doğum izinlerine ilişkin prim ödemelerinin borçlanılabileceğine yönelik düzenleme yapılmıştır.

Çalışma yaşamında kadını en fazla etkileyen dönem gebelik süreci ve annelik dönemidir. Kadınların işgücüne katılımının desteklenmesi noktasında çocuk bakımının ve okul öncesi hizmetlerin kamu tarafından karşılanmasına yönelik yasal ve kurumsal mekanizmaların oluşturulması en önemli destek niteliğindedir.

Eğitim düzeyi iş piyasasına uygun olan kadınlar açısından istihdama katılımında en önemli sorun, kaliteli ve ekonomik çocuk kreşlerinin yaygın olmamasıdır. KEFEK, kadın istihdamının arttırılması noktasında işverenlerin kreş açma şartları, kadınların doğum sonrası çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerde kadınlar lehine düzenlemeler yapılmasına ilişkin pek çok öneri sunmuştur (KEFEK, 2013, s. 14-17).

İş mevzuatı kapsamında kreş ve emzirme odası bulunmasına ilişkin hükümler bulunmasına karşın ilgili yasaya uyulmamasının yaptırımını caydırıcı nitelikte değildir (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 22).

Kadın istihdamının arttırılmasına yönelik Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB) kreş açılmasının teşviki ve bu konuda gerekli çalışmaların yapılması amacıyla “Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi” yürütülmüştür. Proje kapsamında 2013 yılında 2016 yılı sonuna kadar toplam 10 ilin Organize Sanayi Bölgeleri’nde kreşlerin açılması hedefi konulmasına karşın 2015 yılında bu hedefin gerçekleştirilme tarihi 2019 yılı olacak şekilde ötelenmiştir. Bu proje kapsamında 4 organize sanayi bölgesinde kreş yapılarak

300 çocuk ve 285 çalışan kadının bu hizmetten yararlanmış olması kadın sayısı göz önüne alındığında son derece sınırlı kalmaktadır.

Kadın istihdamının arttırılmasında en önemli faktörlerden biri olan kreşlerin arttırılması gerekirken tüm kamu kurum ve kuruluşlarındaki kreşlerin kapatılması olumsuz bir adımdır. Buna ek olarak Türkiye'nin 1995 yılındaki 4. Dünya Kadın Konferansında özel sektörün kreş açma yükümlülüğünün "150'den fazla kadın işçi" yerine "150'den fazla işçi" olarak değiştirilmesi konusunda gerekli mevzuat değişikliği yapılmamıştır. Mevcut haliyle bu yasal düzenlemenin özel sektörde ne kadar uygulandığına ilişkin Bakanlıklarda herhangi bir resmi bilgi bulunmaması dikkate alınması gereken bir konudur. Buna paralel olarak bu hükmün uygulanmaması durumundaki yaptırımın düşüklüğü de kadının istihdama katılımına yönelik çabalarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 15).

4.2.7.2.Çalışma Yaşamında Kadın Girişimciliği

Kadınların ekonomik yaşama katılımının sağlanması amacıyla kadınlara sunulan kredi olanaklarının arttırılması, KOSGEB tarafından "Girişimcilik Destek Programları" kapsamında eğitimlerin sağlanması ve kadın girişimciye ek destek sunulması konusunda çalışmalar yapılmaktadır (ASPB, 2014, s. 37-38).

Çalışma yaşamına ilişkin kadınlara yönelik Türkiye Halk Bankası ve Türkiye Vakıflar Bankası'na "Kadına Özel Kredi Programları" oluşturulmuştur (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 17).

2011 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 6111 Sayılı Kanun kapsamında kadın istihdamının arttırılmasını teşvik amacıyla 12-54 ay arasında değişen sürelerde sigorta işveren primlerinin devlet tarafından karşılanmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır (ASPB, 2014, s. 14).

"Kadın Kooperatifleri Destek Modeli" oluşturmak amacıyla "Türkiye'de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Arttırılması Projesi" kapsamında varolan durum tespiti amacıyla araştırma yapılmaktadır. Buna göre ilk adımda 3 pilot il için kadın kooperatiflerinin kurulması desteklenerek bu alanda pozitif ayrımcılık benimsenmesi hedeflenmiştir (ASPB, 2014, s. 39-40).

4.2.8. Sosyal Yardımlar Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’de kadına yönelik sosyal politikalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler kapsamında yürütülmektedir. Sosyal yardım olarak yoksul kadınlara yönelik düzenli nakdi ödemeler kapsamındaki yardım programları; Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardımlar, Şartlı Sağlık (Şartlı Sağlık ve Şartlı Gebelik Yardımları) ve Şartlı Eğitim Yardımları olarak yürütülmektedir. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara sağlanan yardımlar düzenli nakdi sosyal yardım programı altında ihtiyaç sahibi ve eşi vefat etmiş kadınlara aylık olarak verilmektedir. Şartlı sağlık yardımları yoksulluğun nesiller arası transferini önleyebilmek için beşeri sermaye birikiminin geliştirilmesi ve yoksulluk riski altında bulunan ailelerdeki çocuklarının temel sağlık hizmetlerinden faydalanmaları, yoksulluk durumundaki gebelerin düzenli sağlık kontrollerini yaptırılmaları amacıyla aylık olarak sağlanan nakdi sosyal yardım programıdır. Şartlı Eğitim Yardımı yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarının eğitimlerinin sağlanması amacıyla okul devamı şartıyla sağlanan nakdi sosyal yardım programıdır.

2012 yılındaki düzenlemeler sonrasında eşi vefat eden yoksul kadınlar için aylık 250 TL (ortalama 125 dolar³⁵) değerinde periyodik düzenleme başlatılmıştır. 2012 yılında başlatılan bu ödemeler 2016 yılına kadar sabit kalarak 250 TL olarak devam etmiştir. 2017-2019 yılında 275 TL olan yardım miktarı 2020 yılında 325 ve 2021 yılında 500 TL olarak sağlanmıştır.

Tablo 27: Doğrudan Kadınlara Sağlanan Nakdi Yardımlar

Yıl	Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Aylık Yardım	Şartlı Gebelik Yardımı (Gebelik döneminde aylık)	Şartlı Doğum Yardımı (Doğumun hastanede yapılması halinde bir seferlik)	Şartlı Çocuk Yardımı (Aylık)	Şartlı Eğitim Yardımı (Aylık) İlköğretim Kız/Erkek	Şartlı Eğitim Yardımı (Aylık) Ortaöğretim Kız/Erkek
2011	-	30	70	30	35 / 30	55 / 45
2012	250	30	70	30	35 / 30	55 / 45
2013	250	30	70	30	35 / 30	55 / 50
2014	250	35	75	35	40 / 35	60 / 50
2015	250	35	75	35	40 / 35	60 / 50
2016	250	35	75	35	40 / 35	60 / 50
2017	275	35	75	35	40 / 35	60 / 50
2018	275	35	75	35	40 / 35	60 / 50
2019	275	35	75	35	40 / 35	60 / 50
2020	325	45	100	45	50 / 45	75 / 55
2021	500	100	150	55	60 / 55	90 / 70

³⁵ 1\$=2TL

Şartlı Nakit Transferi kapsamındaki eğitim yardımları ve sağlık yardımları kadının güçlendirilmesi için doğrudan annelere yapılan nakdi sosyal yardımlardır.

Kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık kapsamında sunulan alanlardan bir diğeri barınma hizmeti ile ilgili Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca konut sahibi olmayan kadınların özel grup olarak belirlenmesi ve belirli kontenjan ayrılmasıdır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 17).

4.2.9. Kadına Yönelik Şiddet Yönüyle Kadına Yönelik Sosyal Politikalar

Kadına yönelik şiddetle mücadele, özellikle 1980'li yıllarda başlayan kadın hareketiyle beraber ülke gündemine girmiştir. Bu tarihten sonra konferanslar, seminerler ve açık oturumlarla birlikte konuya ilgi giderek artmış ve kadına yönelik şiddet görünür hale gelmeye başlamıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 22).

1992 yılında CEDAW Komitesince kabul edilen 19 Sayılı Genel Tavsiye ile toplumsal cinsiyete dayalı şiddet tanımlanmıştır. Buna göre kadınlar sadece ev içinde ve toplumda değil kimi zaman devlet tarafından da toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalabilmektedir. 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, taraf devlete yasal, önleyici ve koruyucu önlemleri alma sorumluluğu getirmekle beraber her aşamada konuya ilişkin veri toplanmasını ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin izlenebilir olacak şekilde etkin bir mücadele sorumluluğunu getirmektedir (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, 2014, s. 57-59).

1980 yılı sonrasında kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamındaki kampanyalarla konu kamusal alana yansımıştır. Bu kapsamda ev içinde olan ve özel alana ait mahrem bir alan olarak benimsenen kadına şiddet konusu gündemde yer almaya başlamıştır. 1987'deki ilk kitlesel eylem olan "Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü" ve CEDAW için açılan imza kampanyaları ile kadınların kamusal alanda maruz kaldıkları ayrımcılık ve şiddet biçimlerini görünür hale gelmiştir (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, 2014, s. 84).

Kadına yönelik şiddet pek çok ülkede güncelliğini koruyan bir sorun olup Türkiye'de de sistemli bir mücadele gerektiren sosyal sorundur. Türkiye genelinde fiziksel şiddet yaygınlığı Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün (HÜNEE) yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre 2008 yılında %39, 2014 yılında %36 olarak

saptanmıştır. Araştırma erken evlenen kadınların daha fazla şiddete uğradıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu konuda bir başka önemli sonuç şiddete maruz kalan kadınların sadece %11'inin kurumsal başvuruda bulunmasıdır. Polise yapılan başvurularda kadınların %81'inin ifadesinin alınmaması bu konudaki en önemli sorunlardan biridir.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele devlet politikası olup, buna ilişkin Türk Ceza Kanunu ile Ailenin Korunmasına Dair Kanunda yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (KEFEK, 2010, s. 85).

61. Hükümet Programında güçlü toplum hedefi için kadın hakları, kadın refahı sosyal hayatta kadınların karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılması konusuna vurgu yapılarak kadınlar için pozitif ayrımcılığın anayasal güvence altına alınmasının sağlandığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda kadına yönelik şiddetin engellenmesi amacıyla gerekli tedbirler alınmaya çalışılmış, 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir.

Kanun kapsamında cinsiyete dayalı şiddet kavramı “fiziksel, sözlü, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddeti” de kapsayacak şekilde genişletilerek, “şiddet”, “ev içi şiddet” ve “kadına yönelik şiddet” kavramları tanımlanmıştır. (ASPB, 2014, s. 7).

Kanunda korunan kişi ve şiddet uygulayan ve uygulama ihtimali bulunan kişi ile ilgili alınması gereken koruyucu ve önleyici tedbirlerin ayrıntıları, mülki amir ve kolluk amirine tanınan tedbir kararı alma yetkisi, kanun kapsamında şiddet uygulayan kişiye önleyici tedbir kapsamında zorlama hapsine tabi tutulması, “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri”nin kurulmasına ilişkin hükümler düzenlenmiştir.

KEFEK, kadına yönelik şiddet konusunda anayasal ve yasal düzenlemelerle birlikte zihinsel dönüşümün sağlanmasının ana hedef olduğunu savunmaktadır (KEFEK, 2017, s. 31).

Türkiye’nin 1993 yılında, CEDAW komitesi için hazırlamış olduğu İkinci ve Üçüncü Birleştirilmiş Ülke raporunda “Türk Medeni Kanunu'nun kadına yaklaşımı, erkeği baskın ve üstün bir konumda tutma şeklinde olduğu” ve “özellikle evli kadının birey olma hakkını, karar vericiliğini büyük ölçüde sınırlayan bu yaklaşım, kadının ikinci statüde bulunmasının temel hukuksal dayanağı” görüşü dikkate değerdir. Bu görüşler

doğrultusunda cinsiyetçi yaklaşım, kadına yönelik şiddetin kaynağı olarak değerlendirilmiştir (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 31).

Aynı raporda Türkiye'deki kadın erkek eşitliğinin yasal zeminde var olmasına karşın “karar mekanizmalarında ve güç paylaşımında evrensel bir olgu olan kadınların dezavantajlı konumundan dolayı, yasal alandaki bu gelişmeler toplumsal/siyasal yaşama tam olarak yansıtılmadığı” değerlendirmesi yapılmıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 36).

Türk Ceza Kanununda yapılan değişikte kadın STK'larının “namus cinayetleri” olarak tanımladığı ve BM kararlarında da “namus adına işlenen cinayetler” olarak ifade edilen olgunun “töre cinayetleri” olarak düzenlenmesi namus adına işlenen cinayetlerin tanımlanmasını yetersiz bıraktığı eleştirilmektedir. Buna göre Kanunda, namus cinayetleri teriminin kullanılmamasına yönelik tutum, Türkiye'nin 2000 yılında Pekin+5 sürecindeki tutumuyla taban tabana zıt olarak değerlendirilerek, Türk Delegasyonunun o dönemdeki savunuculuk çabalarına ters bir uygulama olarak görülmüştür (Türkiye Gölge Raporu, 2005, s. 5).

Töre cinayetleri kapsamında zanlıların yeni yasal düzenlemeye göre ağırlaştırılmış ceza alabilmesi için “aile meclisi kararı” olduğunun ispatı şeklinde neredeyse kanıtlanamaz bir kavram oluşturulması nedeniyle namus cinayetleri etkin olarak cezalandırılmamaktadır (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 8).

Türkiye'de 1999 yılından sonra kadına karşı şiddetin önlenmesi amacıyla kamu görevlilerine kadınların yasal haklarına ilişkin eğitimler verilmiştir. Bu alanda devlet kurumları ile beraber sivil toplum örgütleri yoğun çaba göstererek, töre cinayetleri tartışılır hale getirilmiştir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve gerekli hizmetlerin sunulmasında, kadın sığınma evlerinin ve danışma merkezlerinin arttırılmasına ilişkin sivil toplum örgütlerince çalışmalar yapılarak 1998 yılından sonra her yıl “Kadın Sığınakları Kurultayı” toplanmıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 9).

2000 yılında BM'nin New York'ta gerçekleştirdiği “Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” isimli Genel Kurul toplantısında kadına yönelik şiddet konusunda “töre ve namus adına işlendiği öne sürülen suçlar ve zorla evlendirmeler” Türkiye'nin önerisi doğrultusunda metinlerde yer alması

sağlanmıştır. Bu konunun BM metinlerinde ilk kez yer alması önemli bir gelişmedir (Hodoğlugil & Akın).

Kadına yönelik sosyal politikalarda, “Kadın İstihdamının Artırılması Çalışmaları” ve “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele” konuları iki önemli politika uygulama alanıdır. Kadına yönelik şiddetle mücadele, eğitim ve farkındalık artırma çalışmaları, mevzuat düzenlemeleri, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonun artırılması, şiddet mağduru kadınlara yönelik kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesi şeklinde yürütülmektedir. 6284 sayılı kanunda tanımlanan “Kadın Konukevleri ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri” kadının “ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal” olarak güçlendirilmesi amacına hizmet eden merkezler olarak hizmet sunması amaçlanmıştır.

Şiddet konusunun araştırmalarda sıklıkla irdelenmesi ile duyarlılığın eskiye oranla artması konuyu daha konuşulur ve tartışılır hale getirmiştir (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 23). Bu sorunla mücadele kapsamında kadınlara hizmet sunan kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar, yerel kuruluşlar ve resmi kuruluşlar olmak üzere 3 başlıkta sınıflandırmaktadır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 28).

Türkiye’nin ilk bağımsız gönüllü kadın sığınma evi 1993 yılında Kadın Dayanışma Vakfı tarafından açılmıştır. Bunu 1995 yılındaki Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfına bağlı Kadın Sığınağının açılışı takip etmiştir. Bu hizmet kuruluşlarına Kadın, Aile ve Sosyal Hizmetlerden sorumlu Devlet Bakanlığı maddi destek sağlamıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 28).

Kadına yönelik şiddetle mücadelede yerel kuruluşlar kapsamındaki ilk hizmet birimleri 1990 yılında kurulan Bornova Belediyesine ait Kadın Danışma Merkezi ve 1996 yılında kurulan Küçükçekmece Belediyesine ait Kadın Evidir (T.C. Başbakanlık KSGM, 1993, s. 28).

5393 sayılı Belediye Kanunu ile şiddete uğrayan kadınlara hizmet verme konusunda Belediyeler yetkili kılınmıştır. Kanunla Büyükşehir Belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyelere kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin bu alanda koruyucu ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesi yolundaki çalışmalar yapabilmesi mümkün kılınmıştır. Ancak bu yükümlülüğünü yerine getirmeyen belediyelere uygulanacak somut bir yaptırımın

bulunmaması nedeniyle belediyeler bu yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmemektedir.

2003 yılı itibariyle sivil toplum örgütlerince açılmış olan 2 kadın sığınma evi maddi yetersizlik nedeniyle kapanmıştır.

2007 yılındaki Çocuk Koruma Kanunu kapsamında SHÇEK, şiddet mağduru olan kadınlara yönelik kadın konukevlerinde gerekli hizmeti ve barınmayı sağlamakla yükümlüdür. 2007’de “İçişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği ve BM Nüfus Fonu işbirliği ile Türkiye’de 8 sığınma evi kurma çalışmaları başlatılmıştır.

2008 yılı itibariyle SHÇEK’e bağlı 25 konukevi ile birlikte Valilik, Belediye ve Kaymakamlıklara bağlı ve özel hukuk düzenlemeleri kapsamında kurulmuş 24 kadın konuk evi ile toplam 49 kadın hizmet kuruluşu bulunmaktadır. 2008 yılı itibariyle SHÇEK’na bağlı 71 Toplum Hizmet Merkezi kadının kalkınmaya katılımı yönüyle hizmet sunmuştur. Türkiye’deki kadın nüfus dikkate alındığında bu sayının yetersizliği açıkça görünmektedir (AÇSHB, 2008, s. 10).

2014 yılı itibariyle KSGM’ye bağlı 92; STK’ların 3 ve yerel yönetimlerin 33 olmak üzere toplam 128 konuk evi bulunmaktaydı (ASPB, 2014, s. 8).

2021 yılı itibariyle ASHB’na bağlı 112 kadın konukevi 2.743 kapasite ile hizmet sağlamıştır. Yerel yönetimlere bağlı 11 ilde 33 kadın konukevi 735 kapasite ile, STK’lara bağlı 1 kadın konukevi 20 kapasite ile, diğer kamu kurumlarına (Göç İdaresi Başkanlığı) bağlı 3 kadın konukevi 90 kapasite ile hizmet vermiştir. Bu kapsamda Bakanlığa bağlı kadın konukevlerinden 58.811 kadın ve 25.246 çocuk, yerel yönetimlere bağlı kadın konukevlerinden 2.285 kadın ve 1.149 çocuk, Göç İdaresi Başkanlığına bağlı kadın konukevlerinden 49 kadın ve 24 çocuk, sivil toplum kuruluşuna bağlı kadın konukevinden 22 kadın ve 9 çocuk olmak üzere toplam 87.595 kişi hizmet almıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022).

“Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda politik kararlılık olduğu” ifade edilerek 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ilgili amaçlanan hedefler sunulmuştur (KEFEK, 2010, s. 79). 2014-2016 döneminde IPA kapsamında yürütülen “Aile İçi Şiddetle Mücadele İçin Kadın Konukevleri Projesi” ile 26 pilot il için “şiddet mağduru kadınlara sağlanacak destek” amacıyla merkezi yönetim, yerel yönetim ve STK’lar

arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (ASPB, 2014, s. 12). Kadın ve Çocuk Danışma Hattı olan Alo 183 hizmeti tüm illerde yaygınlaştırılmıştır.

IPA kapsamındaki “Kadın Sığınma Evlerinin Kapasitesinin Güçlendirilmesi” projesinde 2012 yılı itibariyle 2 pilot ilde “Elektronik Destek Sistemi Pilot Uygulaması” başlatılmıştır. Bu uygulama ile şiddet gören kadına yönelik koruyucu ve önleyici tedbir doğrultusunda “panik butonu” verilmiştir.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede konusunda erkek katılımının sağlanması amacıyla “Biz de Varız” bildirgesine ilk imzayı Başbakan atarken bu konu erkek milletvekilleri tarafından da desteklenmiştir (ASPB, 2014, s. 16).

Türkiye’nin 2003 yılında, CEDAW komitesi için hazırlamış olduğu raporda, kadına yönelik şiddetin varlığını sürdürme nedeni “şiddeti yasaklayan yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında ortaya çıkan güçlükler, var olan yönetmeli ve mekanizmalar hakkında bilgi ve bilinç yoksunluğu, sorunun altında yatan nedenlere yönelik etkili tedbirlerin olmayışı ve medyanın şiddet eylemlerinin sunumunda gösterdiği kışkırtıcı rolünün sürmekte oluşu” olarak ifade edilmiştir (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 9).

Kadın politikalarındaki önemli girişimlerden birisi Doğu Anadolu Projesi kapsamında kurulan Çok Amaçlı Toplum Merkezleridir. Bu merkezler kadınların kalkınma sürecinde rolünün artırılması, kadınların sorunlarına yönelik çözümlerin oluşturulması, kadınların özgüvenlerinin geliştirilmesi sağlanarak toplumdaki görünürlüğüne artırılmasını hedeflemektedir (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 17).

ÇATOM’lar GAP İdaresince ve UNICEF desteği ile 1995’de Urfa’da kırsal bir bölgede pilot proje olarak başlamış, otonom bir yapıda faaliyetlerini yürütmüştür. 2002 yılı itibariyle bu bölgede 8 ilde 23 ÇATOM faaliyet göstermiştir. ÇATOM’larda yürütülen kapasite geliştirme programları içinde sosyal ve kültürel eğitim programları, sağlık programları, yönetime katılım amaçlı kapasite geliştirici programlar, beceri ve gelir getirici programlar ve sosyal destek programları yer almıştır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2003, s. 26-27).

Kadına yönelik şiddeti önlemeye ilişkin 2006 yılındaki “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” konulu genelgede kadına ve çocuğa yönelik şiddetin insanlık gündeminde

olduğu gibi ülkemizde de varlığını sürdürdüğü belirtmiştir. Bu kapsamda kamu kurum ve kuruluşlarıyla beraber STK'lara ve vatandaşlara yüklenen sorumluluğa işaret edilmiştir. Bu sorumlulukta ekonomik kalkınma ve gelişmeyle beraber eğitim ve kültür seviyesinin arttırılmasının etkin olacağı belirtilmiştir.

Bu genelge kapsamında çocuğa ve kadına yönelik şiddet ile ilgili zm önerilerinin yaşama geçirilmesine ilişkin koruyucu ve önleyici tedbirler, kurumsal hizmetler, eğitim, sağlık ve hukuk alanında alınacak tedbirler, sorumlu kuruluşlar ve işbirliği yapılacak kurumlar belirlenmiştir. Genelgede “tre/namus cinayetleri konusundaki zm önerilerinin yaşama geçirilmesinde koordineli çalışması gereken kurumlar” başlığında alınacak koruyucu ve önleyici tedbirler, kurumsal hizmetler ve eğitim alanındaki tedbirler yer almıştır. Son başlıkta ise “medya ve şiddet konusundaki zm önerilerinin yaşama geçirilmesinde koordineli çalışması gereken kurumlar” başlığında alınması gereken önlemler sıralanmıştır.

Kadın Sığınakları ve Toplum Merkezlerinin devamlılığına ilişkin Kamu Yönetim Reformu kapsamında Toplum Merkezlerinin ve Gölge Raporlarda ifade edilen haliyle Kadın Sığınaklarının açılması ve işletilmesi sorumluluğunun yerel yönetimlere devredilmesi konusundaki endişelere yer verilmiştir. Toplum Merkezleri ve Kadın Sığınakları, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konularında çok ciddi fonksiyonları olan ve sosyal hizmetlerin sunulduğu ulusal kamu mekanizmalarıdır. Bu birimlerin yeni Kamu Yönetimi Reform sürecinde kapatılması ya da hizmet kalitesinde düşmeye neden olabilecek şekilde yerel idareye devri söz konusudur. Bu kapsamda bu merkezlere ayrılan kaynakların kesilecek olması, kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığında, alınan mesafeyi olumsuz etkileyecek bir sürece gidildiği endişesini doğurmuştur (Türkiye Gölge Raporu, 2005, s. 1-7).

Kadın politikalarında etkili olduğu değerlendirilen bu merkezlerin yerel idareye devrinin zaman içinde yerel idarelerin farklı öncelikleri benimsemesi, bağlı bulunulan siyasi yapı doğrultusunda işletim kurallarının oluşması, bu merkezlerin denetiminde sorunlar oluşturacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda bu merkezlerin Merkezi devlette kalması, istenmesi halinde, işletim ve denetim mekanizmaları belirlenerek yerel idarelerde de aılabileceğine yönelik düzenlemelerin yürürlüğe konması önemlidir. Aksi

takdirde yerel belediyelere “kadınlar için koruma evleri” açması ile ilgili hüküm, belediyelerin yetersiz ekonomik kaynak yapısı, kurumların işletim ve denetim sürecindeki belirsizlikler nedeniyle olumsuz olarak değerlendirilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2005).

CEDAW hükümlerinin dikkate alınması doğrultusunda, 1997 yılından sonra 55 Toplum Merkezinin açılarak 2005 yılı itibariyle 59 merkeze ulaşması önemli ve olumlu bir adımdır.

Toplum Merkezlerinde uygulanan “Kadınlar İçin İnsan Hakları Eğitim Programı” (KİHEP) STK ve devlet işbirliği ile yürütülmektedir. Program kapsamında, kadınların okur yazarlığının ve hak bilincinin artırılması için haklarını kullanma kapasitelerini ve becerilerini arttıracak araç olarak eğitim süreci yürütülmektedir. Bu noktada programın uzun yıllardır ve kesintisiz olarak sürdürülüyor olması programın etkinliğini arttırmıştır (Türkiye Gölge Raporu, 2005, s. 9).

2010 yılı Gölge Raporunda kadına yönelik şiddetle mücadeleyle yönelik politikaların bütüncül olmadığı, Başbakanlığın 2006/17 sayılı Genelgesinde ilgili kurumların belirlenmesine karşın bu kuruluşların bütçelerinin ve yapabilirliklerinin net olmadığı eleştirilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 23)

İçişleri Bakanlığının 2007/8 sayılı Genelgesinde, valiliklerin koordinasyonunda oluşturulacak “İl Koordinasyon Komitelerine” yer verilmiş olmasına karşın sadece 21 ilde bu komitelerin kurulması bir kısmının aktif olarak çalıştığı tespiti yapılmıştır (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 23).

6. Gölge Raporda, kadına yönelik şiddet alanında “Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesindeki Kadına Yönelik Şiddeti Önleme Biriminin” ve baroların “Kadın Hukuku Danışma ve Uygulama merkezlerinin” işlevlerini yerine getirmelerinde gerekli desteğin sağlanmadığı belirtilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 24).

Benzer şekilde kadın STK’larının kadına yönelik şiddet ile ilgili davalara müdahil olarak kabul edilmemesi de olumsuz olarak değerlendirilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2010, s. 24). Buna göre kadın STK’larının kadına yönelik şiddet davalarının tamamında müdahil olmasının kabul edilmesi önerilen eylem talebi kapsamında yer almıştır.

Kapatılan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri yerine kurulan Sosyal Hizmet Merkezlerinin kadınların geleneksel rollerini derinleştirerek, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını pekiştiren Aile Eğitim Programlarının uygulandığına dikkat çekilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 20).

6284 sayılı Kanun kapsamında ilk etapta açılan 14 ŞÖNİM'e karşın bu sayının ülke gereksinimine göre yeterince arttırılmadığı, bütçe ve uzman açısından yeterince desteklenmediği görülmüştür (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 23).

Kadına yönelik şiddet ile ilgili ASPB ve Hacettepe Üniversitesinin 2014 yılında yapmış olduğu "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasında" şiddet görmüş kadınlardan şikayetçi olanlardan polise gidenlerin %81'inin ifadesinin alınmadığı, %27'sinin kocasıyla barıştırıldığına dikkat çekilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 23).

Sığınma evlerinin de benzer şekilde kadın nüfusa göre değerlendirildiğinde düşük kapasitenin, yetersiz bütçenin olduğu ve nüfusu 100 bin üzerindeki belediyelerin kadın ve çocuklar için sığınma evi açma yükümlülüğünü yerine getirmediği vurgulanarak, kadına yönelik şiddet konusunda bütüncül bir politika oluşturulmadığı belirtilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 24-25).

İstanbul Sözleşmesi kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanarak, kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların oluşturulması devletlerin sorumluluğu altındadır. Buna ek olarak ulusal düzeyde, toplumda kadına yönelik şiddetin nedenlerinin ve sonuçlarının görüleceği araştırmaların yapılması ve verinin toplanması taraf devletlerin sorumluluğundadır (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, 2014, s. 77).

2007 yılındaki "Töre Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi" amacıyla kurulmuş olan Meclis Araştırma Komisyonunun çalışmaları sonrasında konuya ilişkin Genelge yayımlanmıştır. Bu Genelge kapsamında töre ve namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik alınacak önlemler için KSGM sorumluluğunda "Kadınlara Yönelik Şiddet İzleme Komitesi" kurulmuştur.

KEFEK'in "2020 yılında AB'de ve Türkiye'de Cinsiyet Perspektifi Konferansına" yönelik çalışma toplantılarındaki sığınma evine yerleştirilen kadının oradan çıktığı

zaman korumasız kaldığı; bunun engellenmesi ve kadının hayatına devam edebilmesi için bütçe gerektiğini vurgulaması kayda değer bir konudur. Aynı çalışma kapsamında 2010 yılı itibariyle “Türkiye’de 52 kadın sığınma evinin olduğu ancak ihtiyacın bunun çok üzerinde olduğu, 1000’e yakın sığınma evinin Türkiye’deki ihtiyacı karşılayacağı” görüşü önemli bir tespit niteliğindedir (KEFEK, 2010, s. 106).

Bu tespit ile bağlantılı olarak “Belediye Kanunu md. 50 gereğince Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen yerlerdeki belediyelerin sığınma evi açmalarının yasal zorunluluk olduğu ancak açmamanın bir yaptırımı olmadığı için kanun maddesinin istenildiği ölçüde hayata geçmediği” değerlendirmesi konuya ilişkin yasal boşluğu belirtmektedir (KEFEK, 2010, s. 107).

Kadına yönelik sosyal politika kapsamında yapılan planlamalarda “iyileştirilmeli” ifadesi ile belirtilen konu ağırlıklı “Kadın konukevi, ilk kabul birimi ve şiddet önleme ve izleme merkezlerinin sayısının arttırılması ve hizmet kalitesinin geliştirilmesi” konusundadır. 2014 yılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Faaliyet Raporunda açılması planlanan kuruluş sayısı (ŞÖNİM,KKE,İKB) 10 olması gerekirken ancak 5 tane açılabilirdiği görülmektedir.

2010 yılında Aile İçi Cinsel İstismar (Ensest) ve Çözüm Önerileri Konulu Alt Komisyonun oluşturulmasına karşın bu konuya ilişkin yayınlanmış bir Komisyon Raporu bulunmamaktadır.

5. BÖLÜM

KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Kazakistan ve Türkiye’nin kadına yönelik sosyal politikaların sonuçlarına ilişkin istatistiki bilgilerden en önemlileri ülkeler arası karşılaştırmaya olanak sağlayan istatistiksel veri setleridir. Bu bölümde bu alanda kullanılan 4 “Uluslararası Endeks” ile Türkiye ve Kazakistan’ın karşılaştırılabilir verilerine yer verilmektedir. Bu endeksler aşağıda listelenmiştir.

- Dünya Ekonomik Forumu, “Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksi”
- Birleşmiş Milletler, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi”
- Birleşmiş Milletler, “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi”
- Birleşmiş Milletler, “Sosyal Normlar Endeksi”

5.1. KÜRESEL CİNSİYET UÇURUM ENDEKSİ

Uluslararası sivil toplum örgütü olan Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2006 yılından bu yana yayınlanan, ülkeler arası karşılaştırma yapılabilen “Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksi” kadınların ekonomik yaşama katılımı, eğitim, sağlık göstergeleri ve siyasal gücüne ilişkin alt veri setlerinden oluşmaktadır.

Endeksin ayırt edici özelliği, ülkeleri cinsiyet eşitliğine göre sıralamasıdır. Bu yönüyle 2006 yılından bu yana yıllık olarak elde edilen endekslerle seçilen değişkenlerdeki kadınlar ve erkekler arasındaki farkın azalıp azalmadığına odaklanılmaktadır.

Ülkelerin endeks değerleri 0 (eşitsizlik) ile 1 (eşitlik) arasında puanlanmaktadır. Ülke sıralaması eşitlik ölçütüne göre yapılmakta olup, eşitliğin sağlanma durumuna göre büyükten küçüğe sıralama yapılmaktadır. Kadınların erkeklere oranı biçiminde verilen göstergelerde, 1 mutlak eşitliği ifade etmektedir.

5.1.1. Küresel Cinsiyet Uçurum Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye

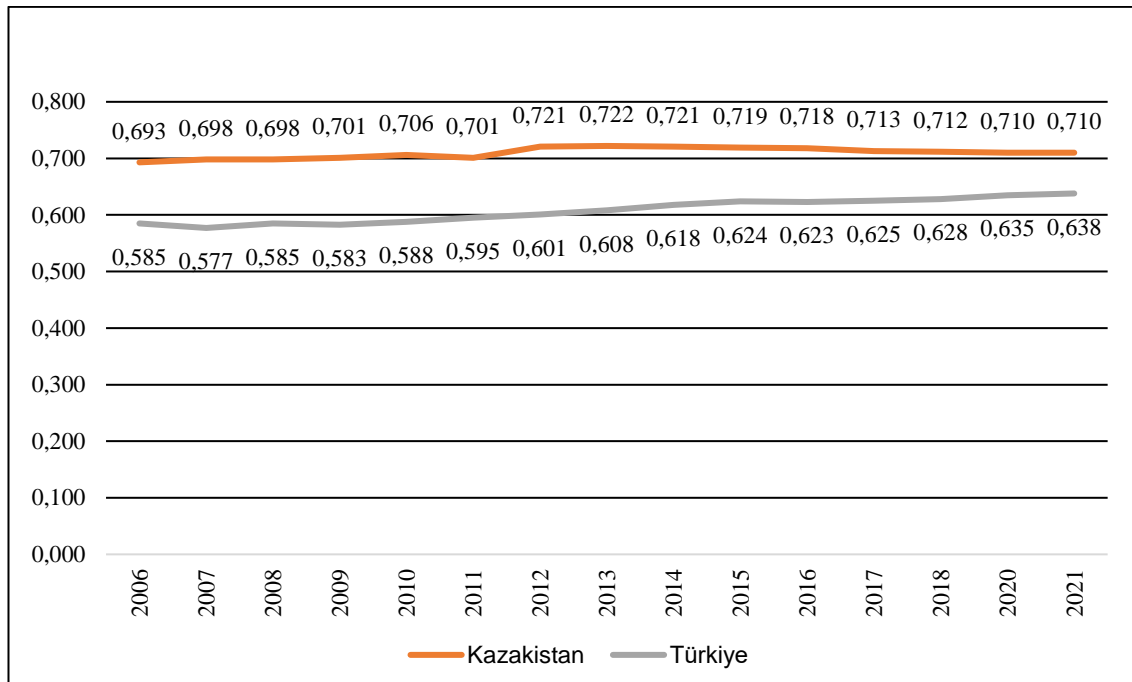
Dünya Ekonomik Forumu tarafından tasarlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi cinsiyet eşitliğinin ülkeler arası karşılaştırmasını sağlayan bir endekstir. Endeks bir ülkenin gelişmişlik seviyesinden bağımsız olarak, kaynaklardaki ve fırsatlardaki cinsiyete dayalı boşlukları ölçmektedir. Küresel Cinsiyet Uçurum Endeksinde 4 alt endeks yer almaktadır. Ekonomik katılım, eğitim, sağlık ve siyasal yaşamda kadının gücüne ilişkin endeksler ülkenin toplam cinsiyet eşitliği endeksini oluşturmaktadır.

Bu bölümde, Kazakistan ve Türkiye'nin karşılaştırılması, Dünya Ekonomik Forumunun küresel cinsiyet eşitliği endeksi sıralaması temel alınarak yapılmıştır. 2006-2020 yıllarına ilişkin Türkiye ve Kazakistan'ın cinsiyet eşitliği endeksi aşağıdaki tabloda ve şekilde sunulmuştur.

Tablo 28: Kazakistan ve Türkiye Cinsiyet Eşitliği Endeksi, 2006-2021³⁶

Küresel Cinsiyet Eşitliği Endeksi	Kazakistan	Türkiye
2006	0,693	0,585
2007	0,698	0,577
2008	0,698	0,585
2009	0,701	0,583
2010	0,706	0,588
2011	0,701	0,595
2012	0,721	0,601
2013	0,722	0,608
2014	0,721	0,618
2015	0,719	0,624
2016	0,718	0,623
2017	0,713	0,625
2018	0,712	0,628
2020	0,710	0,635
2021	0,710	0,638

³⁶ Dünya Ekonomik Forumunun küresel cinsiyet eşitliği endeksinin yıllık verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 22: Kazakistan ve Türkiye Cinsiyet Eşitliği Endeksi, 2006-2021³⁷

Toplumsal cinsiyete dayalı eğitim, sağlık, ekonomik katılım ve fırsatlar ile siyasi güçlenme olmak üzere 4 alanda ayrımcılıkları esas alan bu endeks sonuçlarına göre Türkiye ve Kazakistan sıralaması aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 29: Kazakistan ve Türkiye Cinsiyet Eşitliği Endeksi Sıralaması, 2006-2021³⁸

Yıl	Toplam Ülke Sayısı	Kazakistan'ın Sıralaması	Türkiye'nin Sıralaması
2006	115	32	105
2007	128	32	121
2008	130	45	123
2009	134	47	129
2010	134	41	126
2011	135	49	122
2012	135	31	124
2013	136	32	120
2014	142	43	125
2015	145	47	130
2016	144	51	130
2017	144	52	131
2018	149	60	130
2020	153	72	130
2021	156	80	133

³⁷ 28 nolu tablo verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

³⁸ Dünya Ekonomik Forumunun küresel cinsiyet eşitliği sıralama verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

2006-2021 döneminde Kazakistan endekse dahil olan toplam ülke sayısı içinde Türkiye'ye göre üst sırada yer almaktadır. Ancak Kazakistan kendi içinde değerlendirildiğinde 2006 yılında 115 ülke içinde 32. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 80. sıraya gerilemiştir. Benzer şekilde Türkiye 2006 yılında 115 ülke içinde 105. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 133. sıraya gerilemiştir.

Kazakistan 2021 yılında cinsiyet eşitliği sıralamasında 2020 yılına göre 8 sıra gerilemiştir. 2006 yılında 32. sırada yer alan Kazakistan 2021 yılında 80. sıraya düşmüştür. Bu dönem içerisinde Kazakistan'da "Kadın ve Erkeklere Eşit Hak ve Fırsat Eşitliği Devlet Garantisi Kanunu" ve "Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun" çıkarılmış, "Kazakistan Cumhuriyeti'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi" (2006-2016) hayata geçirilmiş, 2016 yılında Kazakistan'da 2030'a kadar "Aile Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Politikası" kabul edilmiştir. Gerilemenin nedenleri, mevcut ilerici yasal çerçeve ile gerçeklik arasındaki uyumsuzluğun sebepleri irdelendiğinde, Kazakistan'da devletin cinsiyet politikası stratejilerinin 15 yıllık uygulamasına rağmen, planlanan unsurların çoğunun kısmen uygulanması, cinsiyet eşitliği konusunda elde edilen göstergeler ile stratejinin uygulanan önlemleri arasında nedensel ilişkilerin kurulmamış olması sonucunda alınan önlemlerin etkinliği sağlanamamıştır. Kazakistan'ın ataerkil toplum yapısı, cinsiyet kalıp önyargıları ve yerleşik sosyal normlar halen etkindir. Siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda kadın erkek eşitliğinin sağlanması için kültürel ve toplumsal değişimlerin gerekliliği esastır. Yeni yasaların geliştirilmesi ve uygulanması toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için yeterli olmamakla beraber, bu amaca ulaşmak için, toplumsal cinsiyet dengesinin değerine ilişkin toplumun öz farkındalığının güncellenmesi gerekmektedir (Khamzina, Buribayev, Yermukanov, & Alshurazova, 2020).

2021 yılı endeks sonuçlarına göre Türkiye 156 ülke içinde 133. sırada yer almaktadır. 2006 yılında 115 ülke içinde 105. sırada olan Türkiye ilerleyen yıllarda puanını yükseltmesine karşın endekse dahil olan ülkelerin daha hızlı gelişimi nedeniyle sıralamasını artıramamış ve gerilemiştir. Kazakistan'da 2006 yılında 115 ülke içinde 32. sırada iken ilerleyen yıllarda puanını yükseltmesine karşın 2021 yılında 80. sıraya düşmüştür.

5.1.2. Ekonomik Yaşama Katılım Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye

Küresel Cinsiyet Eşitliği Endeksini oluşturan alt endekslerden biri kadınların ekonomik katılımına ilişkindir³⁹. Cinsiyet ayrımcılığının en çok tartışılan konusu, aynı iş için ve karşılaştırılabilir nitelik düzeyine sahip kadın ve erkekler arasında eşit olmayan ücret, kadınların liderlik pozisyonlarında düşük istihdamı sorunudur. Kazakistan ve Türkiye'deki kadınların ekonomik yaşama katılımına ilişkin karşılaştırmaya yönelik sıralama aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 30: Kazakistan ve Türkiye'nin Kadınların Ekonomik Yaşama Katılım Endeksi Sıralaması, 2006-2021⁴⁰

Yıl	Toplam Ülke Sayısı	Kazakistan'ın Sıralaması	Türkiye'nin Sıralaması
2006	115	16	106
2007	128	15	118
2008	130	18	124
2009	134	12	130
2010	134	12	131
2011	135	23	132
2012	135	19	129
2013	136	20	127
2014	142	33	132
2015	145	36	131
2016	144	31	129
2017	144	30	128
2018	149	32	131
2020	153	37	136
2021	156	47	140

Tablodan görüldüğü gibi Kazakistan, kadınların ekonomik yaşama katılımı açısından Türkiye'ye göre çok ileri sıradadır. Kazakistan 2006 yılında 115 ülke içinde 16. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 47. sıradadır. Türkiye 2006 yılında 115 ülke içinde 106. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 140. sıraya gerilemiştir.

Kazakistan'da Sovyet döneminde kadının işgücü piyasasındaki yeri ekonomik yaşama katılım endeksinde Kazakistan'ın üst sıralarda yer almasında etken olmuştur.

³⁹ Bu endekste kadınların işgücüne katılımı, benzer işe ödenen kadın erkek ücret farkı, gelir, orta kademe ve üst kademe yönetici ile profesyonel ve teknik eleman ayrımında göstergeler temel alınmaktadır.

⁴⁰ Dünya Ekonomik Forumunun ekonomik yaşama katılım endeksi yıllık verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

5.1.3. Eğitime Katılım Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye

Küresel Cinsiyet Eşitliği Endeksini oluşturan alt endekslerden biri kadınların eğitim alanına ilişkindir⁴¹. Kazakistan ve Türkiye'deki kadınların eğitim alanındaki karşılaştırmaya yönelik sıralama aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 31: Kazakistan ve Türkiye'nin Kadınların Eğitime Katılım Endeksi Sıralaması, 2006-2021⁴²

Yıl	Toplam Ülke Sayısı	Kazakistan'ın Sıralaması	Türkiye'nin Sıralaması
2006	115	53	92
2007	128	65	110
2008	130	40	108
2009	134	42	110
2010	134	25	109
2011	135	43	106
2012	135	66	108
2013	136	69	104
2014	142	48	105
2015	145	28	105
2016	144	58	109
2017	144	48	101
2018	149	30	106
2020	153	63	113
2021	156	65	101

Tablodan görüldüğü gibi Kazakistan, kadınların eğitim alanındaki durumu açısından Türkiye'ye göre ileri sıradadır. Kazakistan 2006 yılında 115 ülke içinde 53. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 65. Sırada yer almıştır. Türkiye 2006 yılında 115 ülke içinde 92. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 101. sıraya gelmiştir.

5.1.4. Sağlık Göstergeleri Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye

Küresel Cinsiyet Eşitliği Endeksini oluşturan alt endekslerden bir diğeri sağlık alanına ilişkindir⁴³.

Sağlık ve Hayatta Kalma bileşenlerini içeren bu alt endeks, kullanılan iki gösterge ile kadın ve erkek sağlığı arasındaki farklara genel bir bakış sağlamaktadır. Bunlardan ilki güçlü erkek çocuk tercihi olan birçok ülkede yaygın olan “kayıp kadın” olgusunu özel olarak yakalamayı amaçlayan doğumda cinsiyet oranıdır. İkincisi, kadınların ve

⁴¹ Bu endekste kadınların okuryazarlık oranı, ilköğrenim, orta öğrenim ve yüksek öğrenim verileri temel alınmaktadır.

⁴² Dünya Ekonomik Forumunun kadınların eğitime katılım endeksi sıralaması kullanılarak oluşturulmuştur.

⁴³ Bu endekste doğumda cinsiyet oranı ve sağlıklı yaşam beklentisi verileri temel alınmaktadır.

erkeklerin sağlıklı yaşam beklentisi arasındaki farktır. Bu önlem, şiddet, hastalık, yetersiz beslenme ve diğer ilgili faktörler nedeniyle kaybedilen yılları hesaba katarak, kadın ve erkeklerin sağlıklı yaşamayı bekleyebilecekleri yılı tahmin etmektedir (World Economic Forum, 2021).

Kazakistan ve Türkiye'deki kadınların sağlık alanındaki karşılaştırmaya yönelik sıralama aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 32: Kazakistan ve Türkiye'nin Sağlık Endeksi Sıralaması, 2006-2021⁴⁴

Yıl	Toplam Ülke Sayısı	Kazakistan'ın Sıralaması	Türkiye'nin Sıralaması
2006	115	36	85
2007	128	37	87
2008	130	38	88
2009	134	41	93
2017	144	36	59
2018	149	42	67
2020	153	74	64
2021	156	55	105

Tablodan görüldüğü gibi sağlık ve hayatta kalma endeksinde de Kazakistan Türkiye'ye göre daha üst sıralarda yer almaktadır. Kazakistan 2006 yılında 115 ülke içinde 36. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 55. sırada yer almıştır. Türkiye 2006 yılında 115 ülke içinde 85. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 105. sıraya gelmiştir.

5.1.5. Siyasal Yaşama Katılım Endeksine Göre Kazakistan ve Türkiye

Küresel Cinsiyet Eşitliği Endeksini oluşturan alt endekslerden biri siyasal yaşama katılımına ilişkindir⁴⁵. Kazakistan ve Türkiye'deki kadınların siyasal yaşama katılımına ilişkin karşılaştırmaya yönelik sıralama aşağıdaki tabloda verilmiştir.

⁴⁴ Dünya Ekonomik Forumunun sağlık endeksine ilişkin yıllık verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

⁴⁵ Bu endekste kadınların parlamentodaki temsil oranı, bakan oranı, son 50 yıl içinde kadın devlet başkanı ayrımında göstergeler temel alınmaktadır.

Tablo 33: Kazakistan ve Türkiye'nin Kadınların Siyasal Yaşama Katılım Endeksi Sıralaması, 2006-2021⁴⁶

Yıl	Toplam Ülke Sayısı	Kazakistan'ın Sıralaması	Türkiye'nin Sıralaması
2006	115	69	96
2007	128	77	108
2008	130	101	106
2009	134	102	107
2010	134	96	99
2011	135	98	89
2012	135	61	98
2013	136	65	103
2014	142	66	113
2015	145	78	105
2016	144	77	113
2017	144	93	118
2018	149	94	113
2020	153	106	109
2021	156	106	114

Tablodan görüldüğü gibi Kazakistan, kadınların siyasal yaşama katılımı açısından Türkiye'ye göre ileri sıradadır. Kazakistan 2006 yılında 115 ülke içinde 69. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 106. sıradadır. Türkiye 2006 yılında 115 ülke içinde 96. sırada iken 2021 yılında 156 ülke içinde 114. sırada yer almıştır.

5.2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ENDEKSİ

Birleşmiş Milletlerin yayınladığı “Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi” cinsiyete dayalı eşitsizliklerin detaylarını içermektedir. Endekste üreme sağlığı, güçlenme ve işgücü piyasası olmak üzere 3 alt değişken yer almaktadır. Endeks bu boyutlarda kadın ve erkek kazanımları arasındaki eşitsizlik nedeniyle potansiyel insani gelişmedeki kaybı göstermektedir. Cinsiyet Eşitliği Endeksi toplumsal cinsiyet alanında ülkeler arası karşılaştırmalar açısından önemli bir değerlendirme endeksidir.

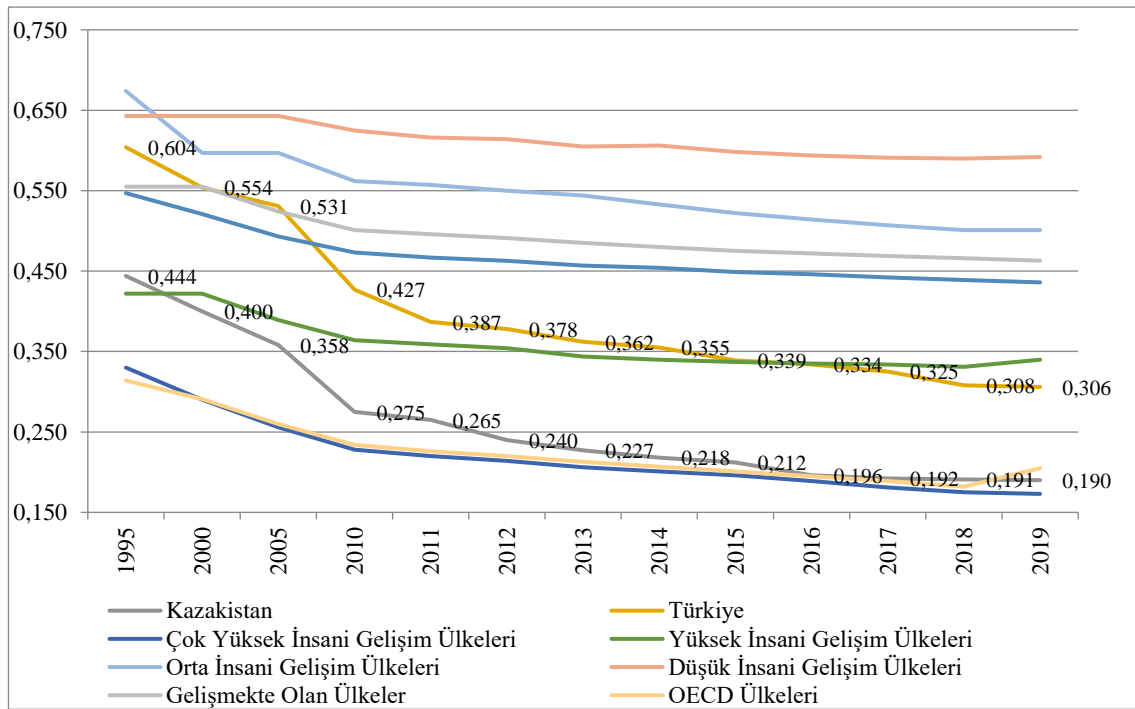
1995 yılından bu yana yayımlanan Cinsiyet Eşitsizliği Endeksine ilişkin veriler aşağıdaki tablo ve şekilde verilmiştir.

⁴⁶ Dünya Ekonomik Forumunun siyasal yaşama katılım endeksinin yıllık verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 34: Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019

Yıl	Kazakistan	Türkiye	Çok Yüksek İnsani Gelişim Ülkeleri	Yüksek İnsani Gelişim Ülkeleri	Orta İnsani Gelişim Ülkeleri	Düşük İnsani Gelişim Ülkeleri	Gelişmekte Olan Ülkeler	OECD Ülkeleri	Dünya
1995	0,444	0,604	0,330	0,422	0,674	0,643	0,555	0,314	0,547
2000	0,400	0,554	0,290	0,422	0,597	0,643	0,555	0,291	0,521
2005	0,358	0,531	0,256	0,389	0,597	0,643	0,524	0,260	0,493
2010	0,275	0,427	0,228	0,364	0,562	0,625	0,501	0,234	0,473
2011	0,265	0,387	0,220	0,359	0,557	0,616	0,496	0,226	0,467
2012	0,240	0,378	0,214	0,354	0,550	0,614	0,491	0,220	0,463
2013	0,227	0,362	0,206	0,344	0,544	0,605	0,485	0,213	0,457
2014	0,218	0,355	0,201	0,340	0,533	0,606	0,480	0,207	0,454
2015	0,212	0,339	0,196	0,337	0,522	0,598	0,475	0,201	0,449
2016	0,196	0,334	0,189	0,335	0,514	0,594	0,472	0,195	0,446
2017	0,192	0,325	0,181	0,334	0,507	0,591	0,469	0,189	0,442
2018	0,191	0,308	0,175	0,331	0,501	0,590	0,466	0,182	0,439
2019	0,190	0,306	0,173	0,340	0,501	0,592	0,463	0,205	0,436

Kaynak: United Nations Development Programme, Human Development Data, 1990-2019, <http://hdr.undp.org/en/data#>, Erişim Tarihi: 02.03.2022

Şekil 23: Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019⁴⁷

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde 2019 yılı itibariyle Kazakistan ve Türkiye dünya ortalaması üzerinde bulunmaktadır. 1995-2019 döneminde Kazakistan ve Türkiye’de olumlu değişimlerin endekse yansıdığı görülmektedir. Bu dönemde tüm yıllarda Kazakistan’ın endeks değeri Türkiye’ye göre görece olarak iyi konumda yer

⁴⁷ 34 nolu tablo verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

almaktadır. BM Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi verileri kullanılarak oluşturulan sıralama Ek 4’de sunulmuştur.

Kazakistan toplumsal cinsiyet eşitsizliği verilerinde özellikle eğitimde güçlü olup, erkeklerin %100’ünün, kadınların %99,7’sinin en az orta öğretim düzeyine ulaştığı görülmektedir (Asia Development Bank, 2018).

5.3. TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI GELİŞME ENDEKSİ

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi, cinsiyet eşitsizliklerinin insan gelişimindeki üç temel boyutunu ölçmektedir. Endeks kapsamında uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi ve yaşam standartları göstergeleri temel alınmaktadır. Bu göstergeler sırasıyla; doğumda beklenen yaşam süresi, 25 yaş ve üzeri yetişkinler için ortalama eğitim süresi, satın alma gücü paritesine göre kazanılmış gelir değişkenleri ile hesaplanmaktadır.

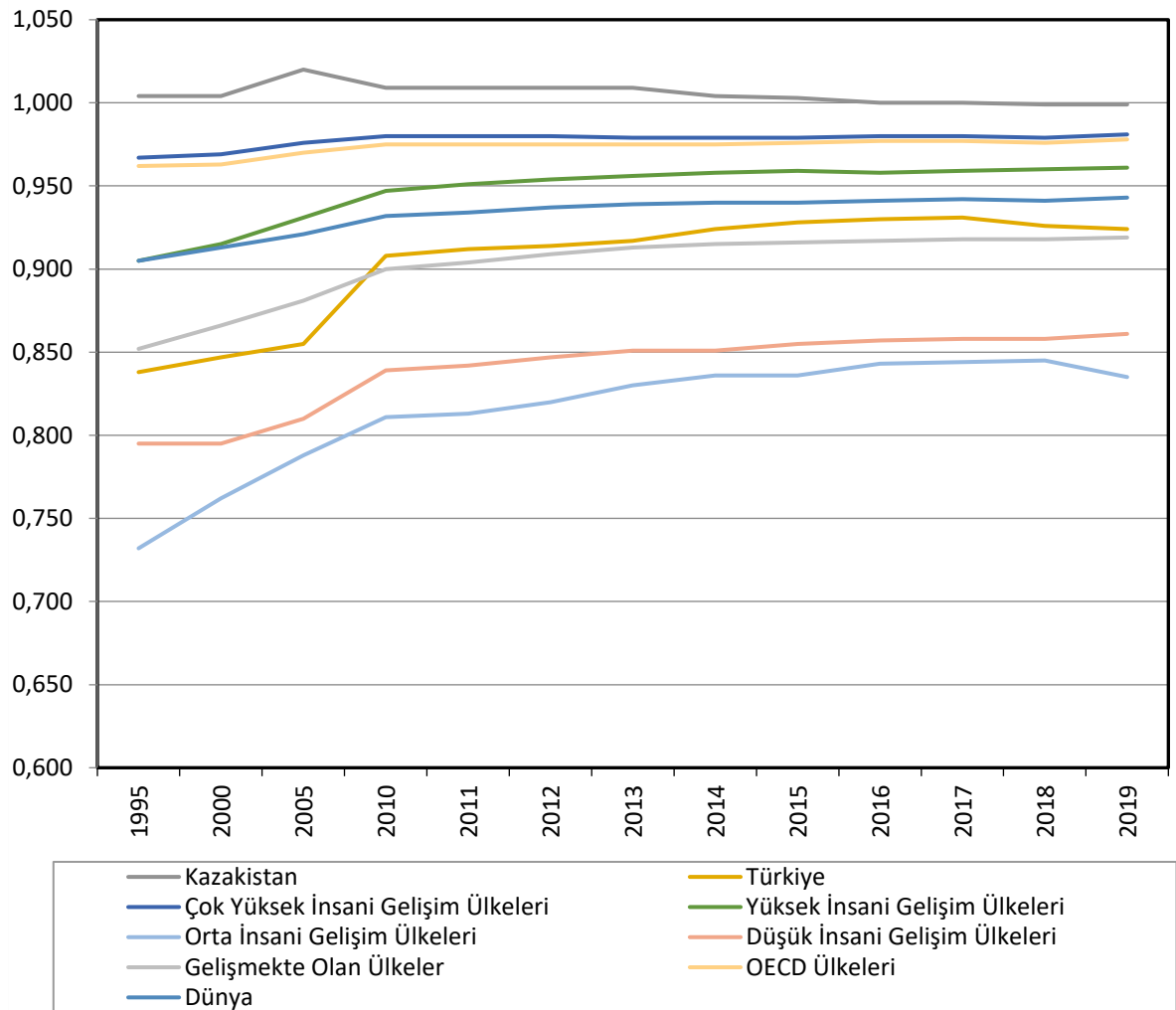
BM tarafından ilk kez 1990 yılında ortaya konulan ve o günden bu yana her yıl yayınlanan UNDP İnsani Gelişme Endeksinde elde edilen veriler cinsiyete göre ayrıştırılarak Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi⁴⁸ (TCDGE) elde edilmektedir.

Tablo 35: Cinsiyet Gelişim Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019

Yıl	Kazakistan	Türkiye	Çok Yüksek İnsani Gelişim Ülkeleri	Yüksek İnsani Gelişim Ülkeleri	Orta İnsani Gelişim Ülkeleri	Düşük İnsani Gelişim Ülkeleri	Gelişmekte Olan Ülkeler	OECD Ülkeleri	Dünya
1995	1,004	0,838	0,967	0,905	0,732	0,795	0,852	0,962	0,905
2000	1,004	0,847	0,969	0,915	0,762	0,795	0,866	0,963	0,913
2005	1,020	0,855	0,976	0,931	0,788	0,810	0,881	0,970	0,921
2010	1,009	0,908	0,980	0,947	0,811	0,839	0,900	0,975	0,932
2011	1,009	0,912	0,980	0,951	0,813	0,842	0,904	0,975	0,934
2012	1,009	0,914	0,980	0,954	0,820	0,847	0,909	0,975	0,937
2013	1,009	0,917	0,979	0,956	0,830	0,851	0,913	0,975	0,939
2014	1,004	0,924	0,979	0,958	0,836	0,851	0,915	0,975	0,940
2015	1,003	0,928	0,979	0,959	0,836	0,855	0,916	0,976	0,940
2016	1,000	0,930	0,980	0,958	0,843	0,857	0,917	0,977	0,941
2017	1,000	0,931	0,980	0,959	0,844	0,858	0,918	0,977	0,942
2018	0,999	0,926	0,979	0,960	0,845	0,858	0,918	0,976	0,941
2019	0,999	0,924	0,981	0,961	0,835	0,861	0,919	0,978	0,943

Kaynak: (United Nations Development Programme, 2022)

⁴⁸ Kadınlar için hesaplanan İnsani Gelişme Endeksinin (İGE) erkekler için hesaplanan İGE’ne oranıdır.

Şekil 24: Cinsiyet Gelişim Endeksi, Kazakistan ve Türkiye, 1995-2019⁴⁹

Toplumsal cinsiyet gelişim endeksinde Kazakistan tüm yıllar için çok yüksek insani gelişim endeksinde ve hatta tüm yıllar için bu endeksin üzerinde yer almıştır. Türkiye ise çok yüksek insani gelişim endeksine oldukça uzak verilere sahiptir. Türkiye tüm dönemlerde orta insani gelişim endeksinin üzerinde olmakla beraber hiçbir yıl için yüksek insani gelişim endeksine ulaşamamıştır.

Kazakistan toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksinde insani gelişim endeksi sıralamasından daha iyi bir konumda iken Türkiye insani gelişim endeksi sıralamasının altında olmuştur.

Türkiye İGE endeksine göre 2019 yılında 189 ülke arasında 54'üncü sırada ve "çok yüksek insani gelişme" kategorisinde yer almasına karşın TCDGE sıralamasında çok

⁴⁹ 35 nolu tablo verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

geride olup, dünyada 162 ülke arasında 68'inci sırada, OECD ülkeleri arasında ise en alt sırada yer almaktadır. BM Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi verileri kullanılarak oluşturulan sıralama Ek 5'de sunulmuştur.

5.4. TOPLUMSAL CİNSİYET SOSYAL NORMLARI ENDEKSİ

Cinsiyet eşitliğinin uluslararası karşılaştırması için oluşturulan bir başka endeks Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksidir. Bu endeksle sosyal normlar, uygulamalar ve yasalarda cinsiyete dayalı ayrımcılık değerlendirilmektedir.

Sosyal normların doğrudan gözlenemez niteliği bu normların etkilerinin izlenmesini gerekli kılmaktadır. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun kabulünün 25. yılında toplumsal cinsiyet eşitliğinin değerlendirilmesi amacıyla yeni endeks oluşturma girişimleri ortaya çıkmıştır. Dünya Değerler Araştırması ülkelere ve cinsiyete göre cinsiyet eşitliğine karşı yaygın önyargılar hakkında bilgi sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesine yönelik önyargı boyutu belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu yönüyle endeks ülkelerin kritik politika müdahalelerine ihtiyaç duyduğu alanları ortaya koyması ve yıllar itibariyle değişimi izlemesi yönüyle önemli bir gösterge niteliğindedir (UNDP, 2022).

Dünya Değerler Araştırması⁵⁰, sosyal inançların toplumsal cinsiyet eşitliğini siyasi, eğitimsel, ekonomik ve fiziksel bütünlük olmak üzere dört boyutta nasıl engelleyebileceğini ele almaktadır. Genel olarak bu endeks sosyal normlardan kaynaklanan önyargıların ne kadar yaygın olduğunu ve bunların ne şekilde geliştiğini yansıtmaktadır (UNDP, 2022).

Temel Cinsiyet Normları Endeksi göstergeler arasında önyargılı kişilerin yüzdesini ölçmektedir. İkinci bir Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksi (GNI2) göstergeler arasında en az iki önyargıya sahip insanların yüzdesini ölçmektedir. Her bir gösterge için bir birey önyargıya sahip olduğunda 1, olmadığında 0 değerini alır. Buna göre endeks 0 ile 1 arasında olup, daha yüksek endeks değerleri cinsiyet eşitliğine karşı daha yüksek önyargıyı göstermektedir.

⁵⁰ Dünya Değerler Araştırması (www.worldvaluessurvey.org), merkezi İsveç Stockholm'de bulunan, uluslararası bilim adamları ekibi tarafından yönetilen, değişen değerleri ve bunların sosyal ve politik yaşam üzerindeki etkilerini inceleyen küresel bir sosyal bilimciler ağıdır.

Endeks siyasi, eğitim, ekonomik ve fiziksel bütünlük olmak üzere dört boyutta yedi sorunun değerlendirilmesine dayalı olarak oluşturulur. Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksinde kullanılan yedi gösterge aşağıda sıralanmıştır.

- Siyasi gösterge; “Genelde, erkekler kadınlardan daha iyi siyasi liderler oluyor” ve “kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması gerektiğini düşünenlerin oranı”,
- Eğitim göstergesi; “Üniversite eğitimi, erkekler için kadınlardan daha önemlidir” ifadesine katılanların oranı,
- Ekonomik gösterge; “Erkeklerin kadınlardan daha fazla iş bulma hakkı olmalı” ve “Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor” diye düşünenlerin oranı,
- Fiziksel bütünlük ile ilgili gösterge; “Erkeğin birlikte olduğu kadını dövmesini doğru bulanların oranı ve kürtajı onaylayanların oranıdır.

Toplumsal cinsiyet normu olarak ifade edilen bu yedi göstergeden en az birine katılım sağlamak toplumsal cinsiyet önyargısına sahip olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi'ne göre dünyada toplumsal cinsiyet yanlılığı artmakta ve Türkiye'de de bu olumsuz değişim endeks değerlerine yansımaktadır (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, 2021).

Tablo 36: Sosyal Normlar Endeksi, Kazakistan, Türkiye ve Genel Ortalama 2010-2014

2010–2014 Dönemi	Kazakistan	Türkiye	Genel Ortalama ⁵¹
GSNI (En az 1 önyargıya sahip insanların payı)	96,2	96,5	88,4
GSNI2 (En az 2 önyargıya sahip insanların payı)	79,0	85,7	67,8
Önyargısız insanların payı	3,8	3,5	11,7
Politik Alan	75,2	76,0	58,7
Ekonomik Alan	67,5	80,3	56,6
Eğitim Alanı	21,7	32,0	25,6
Fiziksel bütünlük	68,5	77,6	72,0

Kaynak: UNDP, Gender Social Norms Index, 2020

⁵¹ Dünya nüfusunun yüzde 81'ini temsil eden 75 ülkeye dayanmaktadır.

Tablo 37: Cinsiyet Ayrımında Sosyal Normlar Endeksi, Kazakistan, Türkiye ve Genel Ortalama 2010-2014

2010-2014 Dönemi		Kazakistan	Türkiye	Genel Ortalama
GSNI (En az 1 önyargıya sahip insanların payı)	Kadınların payı %	94,8	95,6	86,1
	Erkeklerin Payı %	97,9	97,4	90,6
GSNI2 (En az 2 önyargıya sahip insanların payı)	Kadınların payı %	72,9	81,1	62,4
	Erkeklerin Payı %	86,0	90,2	73,0
Önyargısız insanların payı	Kadınların payı %	5,2	4,4	13,9
	Erkeklerin Payı %	2,2	2,6	9,4
Siyasi Alan	Kadınların payı %	71,4	71,2	53,0
	Erkeklerin Payı %	79,5	80,7	64,0
Ekonomik Alan	Kadınların payı %	61,1	76,4	49,7
	Erkeklerin Payı %	74,9	84,0	63,2
Eğitim Alanı	Kadınların payı %	19,1	29,6	22,4
	Erkeklerin Payı %	24,7	34,4	28,7
Fiziksel Bütünlük	Kadınların payı %	63,7	73,6	69,7
	Erkeklerin Payı %	74,0	81,4	74,1

Kaynak: UNDP, Gender Social Norms Index, 2020

Sosyal Normlar Endeksi cinsiyet eşitliğine karşı önyargıları değerlendirmede kadının toplumsal yaşamda ilerlemesini engelleyebilecek etkileşime sahip farklı boyutları birleştirmiştir. Bu endeks ülkeye ve cinsiyete göre cinsiyet eşitliğine karşı yaygın önyargılar hakkında bilgi sağlaması ve devletlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine karşı önyargıların boyutunu anlamaları açısından dikkate alınması gereken bir göstergedir. Endeksin gösterge bileşenleri kadın politikaları alanında kritik müdahale gereksinimi duyulan alanlara işaret etmektedir.

2010-2014 döneminde Kazakistan Türkiye'ye göre görece olarak daha olumlu değerlere sahiptir. En az bir önyargıya sahip bireyler Kazakistan'da %96,2 iken Türkiye'de %96,5 olmuştur. İki önyargıya sahip birey oranı Kazakistan'da %79,0 iken Türkiye'de %85,7 dir. Politik alanda ve önyargısız insanların payında Kazakistan ve Türkiye birbirine yakın iken özellikle eğitim ve ekonomik alanda önemli düzeyde farklılaşma vardır. Ekonomik alanda Kazakistan' da %67,5 önyargılı birey oranı Türkiye'de %80,3; eğitim alanında Kazakistan' da %21,7 önyargılı birey oranı Türkiye'de %32,0 oranındadır. Bu oranlar Kazakistan ve Türkiye'nin kadınların istihdama katılımları ve eğitime devam konularındaki durumunu destekleyen nitelikte verilerdir.

6. BÖLÜM

SONUÇ

Kadına yönelik sosyal politikalar “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” kapsamında kamusal alanda devlet tarafından uygulanması gereken politiklardır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, demokrasinin temel bir ilkesi olmasının yanında sürdürülebilir kalkınmanın koşullarından biridir. Bu açıdan kadınların güçlendirilmesi önemli bir unsur olarak ortaya çıkmakta, kadınların sosyal konumlarına yönelik toplumda mevcut bulunan engellerin aşılması ve buna yönelik önlemlerin alınması politikaların zorunluluklarını oluşturmaktadır (T.C. Başbakanlık KSGM, 2008).

Sosyal refah devletinin amaçları doğrultusuna kadın ve aileye yönelik sosyal politikalar oluşturulmaktadır. Sosyal sorunların nedenlerinin ve boyutlarının toplumsal, ekonomik, yönetsel, kültürel faktörlere bağlı olarak değişmesi, zaman içerisinde benimsenen politikalarda değişimlere yol açmıştır. Kadına yönelik sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında ülkedeki ekonomik ve sosyal koşullar dikkate alınmakta, çeşitli veriler ışığında uygulanacak tedbirlerin ne tür sonuçlar oluşturacağı öngörülmektedir. Kadına yönelik politikalar ülkelerin sosyal refah devleti sınıflamasındaki yerinin belirlenmesinde önemli bir faktör konumundadır.

Uluslararası düzeyde Birleşmiş Milletler Kadın Konferansları kadın haklarının geliştirilmesine yönelik mücadelenin tarihçesini belirlemiştir. 1975 yılında Mexico City’de düzenlenen Birinci Dünya Kadın Konferansı ile 1975-1985 dönemi “Kadın On Yılı” olarak ilan edilmiş, ana tema “İstihdam, Sağlık ve Eğitim” olarak belirlenmiştir. Bu konferans sonrasında Birleşmiş Milletlerde Kadının İlerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW), UNIFEM ve 127 ülkede eşitlik mekanizmaları oluşturulmuştur. 1980 yılında Kopenhag’da düzenlenen İkinci Dünya Kadın Konferansı ile kadınların durumunun iyileştirilmesine yönelik alınması gereken önlemlerin yer aldığı “Hareket Planı” belirlenmiştir. 2. Dünya Kadın Konferansı sonrasında 1979 yılında BM’de kadın haklarının Anayasası niteliğindeki CEDAW Genel Kurul tarafından kabul edilmiş ve 1980 yılında üye ülkelerin imzasına açılmış, Türkiye’nin de bulunduğu 165 ülke tarafından imzalanmıştır. 3. Dünya Kadın Konferansı 1985 yılında

Nairobi’de gerçekleştirilmiştir. Bu Konferansta “Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri” kabul edilmiştir. Konferansta kabul edilen strateji kapsamında alınacak önlemler üç kategoride belirlenmiştir. Bunlar, kurucu ve yasal adımlar, sosyal katılımı eşitlik, siyasi katılım ve karar almada eşitlik. 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı Pekin’de gerçekleştirilmiştir. 189 ülke temsilcilerinin katıldığı konferans sonrasında “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu” isimli iki belge kabul edilmiştir. Pekin Deklarasyonu ile “hükümetler kadının güçlenmesi ve ilerlemesi, kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin ana politika ve programlara yerleştirilmesi” konularında yükümlü kılınmaktadır. Eylem Platformu ile kadının özel ve kamusal alana ilişkin tam ve eşit katılımının önündeki engellerin ortadan kaldırılması için kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları gerekliliği benimsenmiştir. 2000 yılında, 4. Dünya Kadın Konferansı sonrası gelişmelerin değerlendirilmesi için Pekin +5 Özel Oturumu düzenlenmiştir. New York’ta “Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” konulu özel oturum gerçekleştirilmiştir. Bu oturumda Pekin Eylem Planında yer alan 12 kritik sorun alanında verilen taahhütler teyit edilmiştir (TBMM, 2021).

6.1. DEĞERLENDİRME

Kazakistan

Kazakistan’da kadın haklarının korunduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklediği temel çerçeve, cinsiyete bakılmaksızın hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı ve her türlü ayrımcılığın yasaklandığı 28 Ocak 1993 tarihli Anayasadır (Madde 1). Anayasa ile onaylanmış uluslararası anlaşmaların ulusal yasaların üzerinde olduğunun ilanı da bu taahhüdü güçlendirmektedir. Kazakistan Parlamentosu 1979 tarihli Birleşmiş Milletler CEDAW Sözleşmesini ve Sözleşmenin bireylerin ve STK'ların sorunlarını BM CEDAW Komitesi ile birlikte ele almalarına izin veren Protokolü 2000 yılında onaylanmıştır.

Bağımsızlığın ilk yıllarında ilk Anayasanın ruhuna uygun olarak Kazakistan’da “kadınların mesleki, annelik ve aile sorumluluklarını etkin bir şekilde birleştirmesini sağlayan” yaklaşım benimsenmiştir. Bu tür politikalar, kadınların seçilmiş organlarda

temsil edilmesini, annelik ve ailevi sorumlulukları olan kadınlara ödenek ve yardımları garanti eden çok kapsamlı sistem ile kadın emeğinin kullanımına ilişkin sınırlamalar getirmiştir. Bu yaklaşım kadınların anne rolünü vurgulayan Sovyet uygulamasını yansıtarak kadınları bireysel ekonomik aktörler olarak desteklemeyen yaklaşımı güçlendirmişti (Asian Development Bank , 2006, s. 23-26).

Kazakistan Pekin'de düzenlenen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda verilen taahhütlerle belirlediği eylem planları doğrultusunda “Kadının Statüsünün İyileştirilmesine Yönelik Ulusal Politika Kavramı”, Anayasa ve uluslararası taahhütlere dayalı olarak eşit hak ve özgürlük ilkelerini sağlama, kadın ve erkeklere eşit fırsatlar verme hedefiyle genel stratejilerini ve önceliklerini ortaya koymuştur. Eylem Planında, Pekin Eylem Platformu'nun 12 alanının her biri için hedefler, somut faaliyetler, hükümet içindeki sorumluluk merkezleri ve hedeflerin tamamlanma tarihlerini ortaya koymuştur.

2001 yılında sunulan raporun ardından CEDAW Komitesi tarafından belirlenen cinsiyet eşitliğini teşvik etmeye yönelik daha kapsamlı bir politika çerçevesi ve kurumsal yaklaşımın geliştirilmesine yönelik olarak 2003 yılında “Toplumsal Cinsiyet Politikası Kavramı” hazırlanmıştır. Bu kavram ile kısa vadede (2010'a kadar) ve uzun vadede (2030'a kadar) Kazakistan'da toplumsal cinsiyet politikasının temel ilkeleri, öncelikleri ve hedefleri belirlenmiştir. Kazakistan oluşturduğu stratejiler ve eylem planları ile siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerini ilerletmeye yönelik çaba harcamıştır. 2005 yılında 2006-2016 yıllarını içeren her iki cinsiyet arasında ortaklık ve işbirliğinin vurgulandığı “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi” hazırlanmıştır. Stratejide kadınların kişisel ve insani potansiyellerini gerçekleştirerek tüm sosyal gelişim süreçlerine eşit olarak katılmalarının sağlanması için önlemlere yer verilmiştir.

Kazakistan toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yasama sürecinde de pek çok adım atmıştır. 2009 yılında eşit haklara ilişkin yasal ilkeyi oluşturan “Kadın ve Erkeklerin Eşit Haklar ve Fırsat Eşitliğine İlişkin Devlet Garantileri Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Bu yasa ile cinsiyet ayrımcılığının temel kavramları tanımlanmış, kamu hizmeti, işgücü piyasası, sağlık hizmetleri, eğitim ve aile dahil olmak üzere çeşitli alanlarda devlet garantileri yinelenmiştir.

Yasa tüm devlet kurumlarında toplumsal cinsiyet politikalarının uygulanmasını sorumlu tutmaktadır. Anayasal ve insan hakları hükümleri kadın erkek arasında eşitliği garanti etse de, uygulamada boşlukların olduğu görülmektedir. Anayasa kadınların haklarına elde etmeye yönelik başvuru araçlarını düzenlememekte, dolayısıyla hükümlerin uygulanmasını sınırlandırmaktadır. Kazakistan'da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisinin zayıf noktaları, toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırmanın uygulanmasından sorumlu mekanizmaların net olmaması ve bu alanda hazırlanan politika ve program uygulanmalarının bütçe ve sorumluluklarındaki eksikliklerdir. Ayrıca stratejide kadınların siyasi ve ekonomik olarak güçlendirilmesi tekrar edilen bir konu olmasına karşın ilgili politika belgesinde kadınların rolleri annelik, aile ve demografik politikalarla ilişkilendirilmektedir (Asia Development Bank, 2018).

Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 16 Kasım 2012 tarihinde Astana'da düzenlenen Kurultayda dile getirdiği Kazak toplumundaki kadınlarla ilgili konuşması⁵² Kazakistan'da olduğu kadar dünyada da ilgi uyandırmıştır. Nazarbayev'in bu fikirleri Kazak toplumunda kadına verilen değer in kültürel açıdan yansımaları barındırması açısından önemlidir.

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanması sonrasında yaşanan geçiş dönemi çeşitli maliyetler getirmiştir. Bu maliyetler yoksulluğun ve işsizliğin artması, konut sorunu, temel hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar ve muhafazakar cinsiyet klişelerinin yeniden ortaya çıkmasıdır. Bu klişelerin kadınlara yönelik kişisel, sosyal, ekonomik ve politik özgürlüklerinin sınırlamaya dönük olduğu görünmektedir. Geçiş süreciyle beraber yaşanan ekonomik değişimde kadınların daha hızlı bir şekilde işlerini kaybettikleri, yeni iş bulma konusunda zorluklar yaşadıkları rapor edilmiştir. İşgücü piyasasında yaşanan sorunlar kadınların yüksek eğitim ve becerilerini yansıtılmalarını sınırlayıcı etki oluşturmaktadır. Bu konu kadınların geleneksel olmayan çalışma sektörleri ve çoklu sorumlulukları nedeniyle kadınlara karşı ayrımcılıkla

⁵² “Biz İslam'ı resmi din olarak kabul ediyor ve bundan gurur duyuyoruz. Fakat Müslümanlığımızı konu ederek bir yerlere gelemez. Diğer Müslüman devletlere ve yaşama biçimlerine saygımız sonsuz fakat biz Arap değiliz. Biz göçebe ve Türki bir halkız, Araplar gibi kızlarımızı dini, kültürel veya toplumsal baskılarla kapatıp bunu Müslüman devlet imajı olarak kullanamayız. Onları çarşafıya bürüyerek eve hapsedmek bizim yolumuz değil. Tekrarlıyorum! Herkese saygımız sonsuz fakat giyim kuşam insanların kendi özelindedir. İslam öncesinde kadınlarımız nasıl isterlerse öyle giyinirlerdi ve toplumu rahatsız etmek gibi bir amaçları hiç olmadı. Bugün ise bir sorun olması bizim halkımız için mümkün değildir. Müslüman ve Sünni bir halk olmamız insanların hayatlarına karışmamız için sebep değildir.”

ilişkilendirilmektedir. Ekonomik kaynaklara erişimlerinin sınırlı olması nedeniyle yeni piyasa ekonomisinde ortaya çıkan alternatifler veya daha üretken ekonomik fırsatları değerlendirme konusunda kadınları sınırlamaktadır (Asian Development Bank , 2006, s. 10-11).

Kadınların siyasi sürece katılımlarındaki azalma kadınları kamusal alanda güçsüzleştirmeye başlamıştır. Cinsiyet klişeleri ve ataerkil tutumların artması ve yaygınlaşması nedeniyle ekonomik ve sosyal kaynaklara erişimlerinin sınırlanması, ailelerinde veya topluluklarında erkeklerin aldığı kararlardan giderek daha fazla etkilenmelerine yol açmıştır (Asian Development Bank , 2006, s. 10-11). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bu eğilimler Kazakistan'ın kadınlara yönelik uluslararası endekslerde yıllar itibariyle daha alt sıralara gelmesine neden olmaktadır.

Kazakistan'ın uluslararası endekslerde üst sıralarda yer almasına karşın ilerleyen yıllarda cinsiyet farkını daraltmaya devam etme başarısını sağlaması için kadınların ekonomik yaşamda ve eğitimde sağladığı konumunu devam ettirmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına dayalı politikaların anaakımlaştırılarak tüm politikalara yansıtılması gerekmektedir.

Türkiye

Türkiye'de kadına yönelik sosyal politika uygulamalarında dünyadaki gelişmelere uyum sağlayacak şekilde uluslararası sözleşmelerin imzalanmasının yanısıra ayrımcılığı gidermeye yönelik ulusal mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Kazakistan gibi Türkiye'de kadına yönelik sosyal politikalar kapsamında gerek ulusal gerekse uluslararası yasal düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Bu alanda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla AB ülkelerinin kurumsal yapıları ve politika deneyimlerini referans alarak, hedef ve uygulama stratejilerinin yanında temel politika yapıcıları tanımlayan entegre politika dokümanları olarak değerlendirilebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında bu planların temel başarı faktörü uygulama sorumluluğu olan kamu kurum ve kuruluşlarınca sahiplenilmesi ile ilişkilidir.

Kadınla erkek arasındaki eşitlik sadece bir insan hakkı ve sosyal adalet konusu olmayıp aynı zamanda kalkınmanın da önkoşuludur. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde elde edilen pek çok kazanıma karşın cinsiyet eşitliğinin toplumsal yaşama yansımadağı

görülmektedir. Kadın erkek eşitliğine ilişkin hukuki zeminin güçlendirilmesine rağmen sağlanan hakların hayata geçirilebilmesi açısından uygulamada sorunlar yaşandığı görülmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında (2008) bu sorunların altında yatan nedenler “toplumsal yapı içindeki cinsiyetçi değer ve yargılar” olarak belirtilmiştir.

Türkiye’de kadınlarla ilgili ekonomik ve sosyal verilerdeki iyileşmeye karşın ülkenin toplumsal cinsiyet eşitliğinin karşılaştırıldığı uluslararası endekslerdeki yerinin arzu edilen noktada olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda kadınlara yönelik sosyal politikalarda kadınların yaşadıkları sorunların çok boyutluluğu göz önüne alındığında konunun bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği açıktır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında (2008) belirtildiği şekilde “bu alanda faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşların işbirliği içinde olması ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesi” gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması sağlanmaksızın kadınlara yönelik sosyal politika uygulamaların etkinliğinin istenilen düzeye gelmesi mümkün görülmemektedir. Bu bağlamda KSGM’nin, kamu personeline yönelik olarak verilen toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farkındalık eğitimlerinin çok daha fazla ve yoğun bir şekilde devam ettirilmesi gerekmektedir.

Kadınların ekonomik ve sosyal yaşamda kazanımlarını elde etmeleri noktasında istihdama yani kalkınmaya katılım sürecine dahil olmaları kadınlara ekonomik özgürlükle beraber, özgüvenlerinin ve toplumsal saygınlıklarının artmasını sağlayarak aile içindeki konumlarını iyileştirmektedir. Türkiye’de kadınların işgücü piyasasına katılımlarına ilişkin yasal herhangi bir ayırım olmamasına karşın aile yaşamındaki sorumluluklar kadını çalışma yaşamından uzaklaştırmaktadır. Bu noktada “iş ve aile hayatının uzlaştırılması için, kadınların aile yaşamındaki yükümlülüklerinin eşler arasında paylaşılması ve devletin desteği büyük önem taşımaktadır” (T.C. Başbakanlık KSGM, 2008). Bu bağlamda öncelikle kamuda kadın istihdamının artırılması konusunda fırsat eşitliğinin sağlanması için kanun, yönetmelik ve diğer düzenlemelerin uygulanmasını izlemek üzere tüm Bakanlıklarda müsteşar yardımcısı seviyesinde bir görevlendirme yapılacağı, ayrıca “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliğine” ilişkin bir birimin görevlendirileceği hedeflenmiştir (KEFEK, 2010, s. 58-59).

Türkiye’de yeterli istihdam olanaklarının yaratılmamasının ötesinde, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı olarak kadınların ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluğunu üstlenmeleri kadınların işgücü piyasasına katılımlarını büyük ölçüde etkilemektedir (Karabıyık, 2012). Kadının güçlenmesi ve işgücü piyasasındaki payının artırılması için kadınlara yönelik işgücü piyasasındaki eşitsizlikleri giderecek stratejilerin oluşturulması önem kazanmaktadır. Kadınların düşük ücretle, kayıt dışı istihdama zorunlu kılan işgücü piyasası koşullarının engellenmesi aynı zamanda kadının toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesini de önleyecektir. Aksi uygulamalar kadın istihdamını süreklilik arz etmeyen, düşük ücret ve güvencesizliğin hakim olduğu alanlarda arttırarak kadının aile içinde kalmasını sağlayan toplumsal cinsiyet rollerinin pekişmesine neden olacaktır.

Kadın istihdamının arttırılmasında, aile ve iş yaşamını sağlıklı bir şekilde yürütebilen yasal ve kurumsal mekanizmalarla kadınlara yönelik ulusal bir planlama gerekmektedir. Bu bağlamda kadın istihdamının arttırılmasında özel işyerleri açısından olumlu etki sağlayabilecek çeşitli vergi ve sosyal güvenlik primlerine yönelik indirimler ya da kadınlar için çeşitli kotalar belirlenmesi gibi çeşitli tedbirlerin uygulanması için yasal düzenlemeler oluşturulmalıdır. Kadın istihdamının arttırılmasında kamu ve özel kreşlerin arttırılmasına yönelik düzenlemeler dikkate alınmalıdır. İş Kanunu’ndaki yasal düzenleme “150’den fazla kadının çalıştığı işyerlerinin, kadın çalışanları için ücretsiz kreş açmaları gerekliliğini” belirten maddedir. Türkiye’deki iş piyasası dikkate alındığında bu yasal düzenlemeden yararlanabilen kadın sayısı son derece sınırlı kalmaktadır. Yasal düzenlemedeki “kadın” teriminin yerine “çalışan” şeklinde değiştirilmesi kadın istihdamının arttırılmasında olumlu etki sağlayacağı değerlendirilmelidir.

Gölge raporlar, periyodik gözden geçirme raporlarında yer alan başlıklara ilişkin ikinci bir göz niteliğinde konuyu irdelemektedir. Raporların bütünü incelendiğinde, kadına yönelik politikadaki, yasal düzenlemeler, idari düzenlemeler ve uygulamaya yönelik eylem programlarına ilişkin değerlendirmeler temel alınmaktadır. Gölge Raporlarda ağırlıklı kadın insan hakları ve kamuoyunda toplumsal cinsiyet duyarlılığının kazanılmasına yönelik eğitim ve bilinç yükseltme programlarının oluşturulması, kadınların eğitim ve istihdam düzeylerinin arttırılması ve kadın STK’ların aktif

çalışmalarına gerekli desteğin sağlanmasına ilişkin öneriler, tedbirler ve eleştiriler yer almaktadır.

10. Kalkınma Planında kadın haklarının yerini ailenin alması, siyasi ve toplumsal söylemlerde muhafazakar politikaların ve davranışların temel alınması kadın hakları açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Türkiye Gölge Raporu, 2016, s. 8).

Ülke refahının sağlanmasında farklı faktörlerin etkisiyle beraber nitelikli ve sürekli eğitimin etkisi açıktır. Küreselleşme sürecinde bilgi tabanlı bir dünya ekseninde rekabetin artması eğitimin önemi daha da arttırmıştır. Kadınların eğitim düzeyinin güçlendirilmesi hem kadınlara yönelik sosyal politikaların etkinliğini hem de ülkenin ekonomik potansiyeline katkıyı arttıracaktır. Eğitim alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kadınlar ve erkekler için kalıplaşmış roller üretmeyen politikaların benimsenmesi noktasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütün eğitim materyallerine yerleştirilmesi toplumsal cinsiyet açısından eğitimde doğrudan kalkınmada ise dolaylı olarak olumlu etki yaratacaktır.

KEFEK bünyesinde Erken Yaşta Evlilikler Komisyonunda ilk kez ele alınan erken yaşta evlilikler konusunda toplumda farkındalık yaratılarak bu evliliklerin sağlıksız yapısı konusunda bilinçlendirmenin sürekli ve etkin şekilde yürütülmesi dikkate alınmalıdır.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetin yaygın olarak yaşanmasının önüne geçilmesi için şiddetle mücadele alanındaki yasal kazanımların uygulamalarında yaşanan sorunların çözümü için bu alanda bütüncül politikalar uygulanmalıdır. Kadına yönelik şiddet konusunda belediyelerin sığınma evleri açmalarına yönelik yasal düzenlemelere karşın bu konuya gerekli önem verilmediği yerel idareler tarafından açılan sığınma evlerinin sayısının azlığı ile kendini göstermektedir. Kazakistan’da İstatistik Ofisinin kadına yönelik şiddeti açığa çıkarmayı amaçlayan araştırmalarına karşın Türkiye’de kadına yönelik şiddet alanında resmi verilerin ana kaynağını oluşturan TÜİK’in bu konuda kapsamlı ve sürekli araştırma yapmaması dikkate alınması gereken bir konudur.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, İş Kanunu gibi yasal düzenleme değişiklikleri ile kadın erkek eşitliği konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bu yasal düzenlemelerin uygulanmasında toplum düzeyinde farkındalık yaratacak çalışmaların artırılması bu

alanda etkinliği arttıracaktır. Toplumsal cinsiyet rollerini ayıran, kadını ailenin bakımı konusundaki sorumluluğuna vurgu yapan toplumsal söylemin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir engel oluşturacağı dikkate alınmalıdır.

6.2. SONUÇ

Kadına yönelik sosyal politikalarda başlangıç noktası, ayrımcı yasaların, sosyal normların ve uygulamaların ortadan kaldırılmasına yönelik bir çaba olmalıdır. Bu çaba yerine getirilirken yerel idareler, sivil toplum, öğretmenler, sağlık çalışanları, emniyet güçleri, dini liderler, medya ve özel sektör olmak üzere toplumdaki tüm kesimlerin ve tüm kurumların sorumlulukları bulunmaktadır. Yasal reformlar sosyal dönüşüm için teşvik edici olmakta ancak sonuç alma açısından yeterli olamamaktadır. Arzu edilen dönüşümün sağlanabilmesi için yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesinde etkinliği sağlayıcı uygulamalara gereksinim duyulmaktadır.

Gerek Kazakistan'da gerekse Türkiye'de kadınların haklarının koruyan ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Kazakistan ve Türkiye kadın haklarının anayasası niteliğindeki BM CEDAW Sözleşmesini imzalayarak sözleşme gereği ülke raporlarını ve gölge raporları hazırlamışlardır. Bu raporlarda da belirttiği üzere kadınların haklarının korunmasına yönelik mevzuatın varlığına karşın uygulamaların aynı düzeyde olmadığı ve uygulama süreçlerinde sorunların devam ettiği görülmektedir.

Kadın erkek eşitliği sadece bir insan hakkı sorunu olmayıp aynı zamanda sosyal adaletin ve sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir faktörüdür. Bu çalışmada Kazakistan ve Türkiye'de kadına yönelik sosyal politikalar yasal mevzuat, kurumsal yapılanma, toplumsal cinsiyet, siyasi yaşama katılım, medyada kadın, eğitim, sağlık, çalışma yaşamı ve kadına yönelik şiddet politikaları açısından incelenmiştir. Çalışmanın ikinci adımında ise kadına yönelik sosyal politika sonuçlarının karşılaştırılabildiği uluslar arası dört endeks verilerine göre Kazakistan ve Türkiye sonuçları değerlendirilmiştir.

Küresel Cinsiyet Uçurum Endeksine göre Türkiye 2006 yılında 115 ülke içinde 105. sırada yer alırken, Kazakistan 32. sırada yer almıştır. Aynı raporun 2021 yılı verilerine göre Türkiye 156 ülke içinde 133. sırada yer alırken, Kazakistan 80. sıraya gerilemiştir.

BM Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde 1995 yılında Türkiye 121 ülke içerisinde 86. sırada yer alırken, Kazakistan 48. sırada yer almıştır. 2019 verilerine göre Türkiye 162 ülke içinde 69. sırada yer alırken, Kazakistan 44. sırada yer almıştır.

BM Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksinde 1995 yılında Türkiye 117 ülke içerisinde 89. sırada yer alırken, Kazakistan 7. sırada yer almıştır. 2019 verilerine göre Türkiye 167 ülke içinde 118. sırada yer alırken, Kazakistan 57. sırada yer almıştır. Bu verilere göre 5 gruba ayrılan ülke sınıflamasında Kazakistan yüksek eşitliği gösteren 1. grupta yani “Çok Yüksek İnsani Gelişim Ülkeleri” içerisinde yer alırken Türkiye 4. grupta yer almıştır.

Kadına yönelik sosyal politikalarla ilgili Kazakistan ve Türkiye'nin İnsani Gelişim Endeksindeki⁵³ (İGE) ile Cinsiyete Dayalı Gelişim Endeksinin sıralaması önem kazanmaktadır. 2019 yılı itibarıyla İGE 189 ülke içinde Kazakistan 0,820 ile 51. sırada, Türkiye 0,825 ile 54. sırada “Çok Yüksek Gelişmişlik Düzeyine Sahip Ülkeler” arasında yer alırken kadın erkek gelişim düzeyindeki farklılığı ifade eden “***Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksinde***” 2019 verilerine göre Türkiye'nin 167 ülke içinde 118. sırada, Kazakistan'ın 57. sırada yer alması önem kazanmaktadır. Bu verilere göre Kazakistan yüksek eşitliği gösteren 1. grupta yani “Çok Yüksek İnsani Gelişim Ülkeleri” içerisinde yer alırken Türkiye'nin en son grubun bir üzerinde yani 4. grupta yer alması Türkiye'nin Kazakistan'a göre kadın politikalarında alt seviyede olduğunu gösteren önemli bir göstergedir.

Çalışmada yer alan ***endeks verilerini tamamı göz önüne alındığında Kazakistan'ın toplumsal cinsiyet eşitliği alanında Türkiye'ye göre daha iyi konumda olduğu*** açıkça görülmektedir.

Küresel Cinsiyet Uçurum Endeksinde ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde kadının işgücü piyasasındaki konumu endeksin bir alt bileşeni olması nedeniyle ülke sıralamasında doğrudan etkili olmaktadır. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişim Endeksinde, satın alma gücü paritesine göre kazanılmış gelir alt değişkeni kadının işgücü piyasasındaki konumundan dolaylı olarak etkilenmektedir. Kazakistan'ın kadına yönelik uluslararası endekslerde Türkiye ile karşılaştırmalarda üst sıralarda

⁵³ İnsani Gelişim Endeksi (İGE): İnsani gelişmeyi, uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi ve iyi bir yaşam standardı olmak üzere üç temel boyutta ortalama başarıyı ölçen bileşik bir endekstir (United Nations, 2022).

bulunmasında en önemli etken kadınların çalışma yaşamında ve eğitim alanındaki konumundan kaynaklanmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranları Kazakistan'da 2001-2020 döneminde ortalama %78 üzerinde iken aynı dönem için Türkiye'de bu oran ortalama %28'dir. Kazakistan'da kadınların işgücüne katılım oranı 2001 yılında %78,8 iken 2020 yılında bu yüksek katılım oranı korunarak %78,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 1988 yılında %34,3 olan kadınların işgücüne katılım oranı 34 yıllık dönem sonunda 2020 yılında %30,9 seviyesine gerilemiştir.

Uluslararası karşılaştırılabilir endekslerde doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olan bir diğer alt değişken kadın erkek ayrımında kazanç oranıdır. Bu oranlar 2006 yılında Kazakistan'da %64 iken Türkiye'de %46, 2021 yılında Kazakistan'da %59, Türkiye'de %45 düzeyindedir. Bu veriler ışığında kadın erkek ayrımında Kazakistan ile Türkiye arasındaki oran Kazakistan'daki kadınların lehine olarak oluşmuştur.

Küresel Cinsiyet Uçurum Endeksinde kadınların siyasi yaşama katılımı endeksin alt bileşenidir. Bu bağlamda Kazakistan ve Türkiye'nin değerlendirilmesinde her iki ülkede de gelişme olmuştur. Kazakistan'da Parlamentoda kadın temsil oranı 2000 yılı itibariyle %11,3 iken 2020 yılında %24'e; Türkiye'de 2002 yılında %4,4 olan oran 2020 yılında %17,3'e yükselmiştir.

Dünyanın pek çok ülkesinde cinsiyet kotası ile siyasi yaşamda kadınların temsil oranının artışı sağlanmıştır. Bu bağlamda kadının siyasi temsil oranlarının yükseltilebilmesinde önemli bir araç olan "*cinsiyet kotası*" uygulamasının hayata geçirilmesi hem Türkiye hem de Kazakistan'da kadınlar açısından olumlu bir ayrıcalık yaratacağı ve kadının siyasal yaşamda temsil düzeyini artıracacağı dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- AÇSHB. (2008). *Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Altıncı Periyodik Türkiye Raporu*. Ankara: AÇSHB.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). *2021 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Akgedik, E. (2007). Vatan ve Dünya Tarihi XXI. Yüzyılda: Bilim Paradigmasının Ortak Özellikleri. *Uluslararası Bekmahanov Eğitimleri Bilimsel Konferans Bildirileri*. Almatı: Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi.
- Akkaya, B. (2011). İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43-62.
- Alexandrova, V. (1946). The Soviet Family. *Russian Review*, 74-82.
- Ankasam. (2022, 01 17). <https://www.ankasam.org/kazakistan-cumhurbaskani-tokayevin-dis-politika-anlayisi/>.
- Asia Development Bank. (2018). *Country Gender Assessment Republic of Kazakhstan*. Philippines: Asian Development Bank.
- Asian Development Bank . (2006). *Country Gender Assessment Republic of Kazakhstan* . Philippines: Asian Development Bank .
- Asian Development Bank. (2013). *Kazakhstan Country Gender Assessment*. Manila, Philippines: Asian Development Bank.
- ASPB. (2014). *Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Aysal, N. (2017). Atatürk Döneminde İç Politika. *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. içinde Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Bağımsız İletişim Ağı. (2020, 01 01). *cedaw-turkiye-de-cinsiyet-esitliginin-ici-bosaltiliyor*. <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/177198-cedaw-turkiye-de-cinsiyet-esitliginin-ici-bosaltiliyor> adresinden alındı

- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği. (2014). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizması: İzleme Modeli*. Ankara: CEİD Yayınları.
- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği. (2021). *Türkiye 'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu, 2019-2020*. Ankara: CEİD Yayınları.
- Clements, B. E. (1992). The Utopianism of the Zhenotdel. *Slavic Review* , 485-496.
- Clements, B. E. (1992). The Utopianism of the Zhenotdel. *Slavic Review*, 485-496.
- Corcoran-Nantes, Y. (2005). *Lost Voices: Central Asian women confronting transition*. London: Zed Books Ltd.
- Çağlar, A. (2018). Kazakistan'ın Ulus İnşa Süreci ve Ekonomi Politikası. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Karabük Üniversitesi*, 8(1), 60-84.
- Çağlar, A. (2018). Kazakistan'da Devlet, Dini Yaşam ve Sivil Toplum. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 71-85.
- DEİK. (2012). *Kazakistan Ülke Bülteni, 2012*. İstanbul: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu.
- Deveaux, K. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mevzuatının Uygulanmasının İzlenmesi , United Nations Joint Programme Fostering an Enabling Environment for Gender Equality in Turkey*.
- Döm, Ö. Ö. (2018). Muslim Women In Soviet Central Asia. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 91-116.
- DPT. (1989). *1990-1994 Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara.
- DPT. (1995). *1996-2000 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara.
- DPT. (1995). *1996-2000 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2000). *2001-2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara.
- DPT. (2000). *2001-2005 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2006). *2007-2013 dOKUZUNCU KALKINMA pLANI*. Ankara.

- DPT. (2006). *2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara.
- DPT. (2010). *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2010*. Ankara.
- DPT. (2013). *2014-2018 Onuncu Kalkınma Planı*. Ankara.
- DPT. (2018). *2019-2023 Onbirinci Kalkınma Planı*.
- Edgar, A. L. (2003). "Emancipation of the Unveiled: Turkmen Women under Soviet Rule, 1924-29. *Russian Review*, 132-149.
- Edgar, A. L. (2006). Bolshevism, Patriarchy, and the Nation: The Soviet "Emancipation" of Muslim Women in Pan-Islamic Perspective. *Slavic Review*, 252-272.
- EkoAvrasya Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği. (2012, 01 25). 6 11, 2019 tarihinde 2012 Kazakistan Parlamento Seçimleri Sonuçlarının Siyasi Analizi: <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=49&Pid=10&Lang=TR> adresinden alındı
- Engel, B. A. (1987). Women in Russia and the Soviet Union. *Signs*, 781-796.
- Engel, B. A. (1992). Engendering Russia's History: Women in Post-Emancipation Russia and Soviet Union. *Slavic Review*, 309-321.
- Engel, B. A. (1999). Women's Right a la Russe. *Russian Review*, 355-360.
- Erpay, İ. (2019). Kazakistan Ortaöğretim Kurumlarında Din Eğitimi Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler . *Bilimname* , 1029-1055.
- Erşahin, S. (2004). "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ulusal Güvenlik ve Din". *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, (Sayı 20,), 179-194.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Hacettepe Üniversitesi. (2022, 02 14). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*. <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II11.pdf> adresinden alındı

Hodoğlugil, N. Ő., & Akın, A. (tarih yok). *Cinsiyet EŞitliği, Barış ve Gelişme Yolunda Pekin +5 Sonuçları ve TŐrkiye'de Durum*. huksam:

http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/cinsiyet_esitligi.pdf
adresinden alındı

İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi . (2021, Nisan 23). *İnsan Hakları Hukuku Bilgi Bankası*.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/122-kadnlara-kars-her-turlu-ayrmlgn-onlenmesi-sozlesmesi/> adresinden alındı

Junayeva, N. (2019). Kazak Toplumunda Kadının Statüsü Ve Kazak Edebiyatında Sorunsalı Kadın Olan Roman Ve Hikâyeler Üzerine Bir İnceleme . Ankara: Doktora Tezi.

Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler EŞitlik İzleme Komitesi ve Mor Çatı Vakfı. (1997). *Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her TŐrlŐ Ayrımcılığın Önlenmesi SözlleŐmesi'nin (CEDAW) Uygulanmasına İlişkin TŐrkiye STK Gölge Raporu* . New York .

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *2014-2018 Onuncu Kalkınma Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Arası TŐrkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar . *Mustafa Kemal Őniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 47-63 .

Kandiyoti, D. (2007). The politics of gender the Soviet paradox: neither colonized, nor modern? *Central Asian Survey*, 601-623.

Kanlıdere, A. (2000). Rusya MüslŐmanlarının Kongrelerinde Kadın Meselesi. *TŐrk KŐltŐrŐ İncelemeleri*, 139-148.

Karabıyık, İ. (2012). TŐrkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı . *Marmara Őniversitesi İİBF Dergisi* , 231-260.

Kaştan, Y. (20000). TŐrkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneime GeçiŐte Chp'nin Yönetim AnlayıŐındaki Gelişmeler (1938-1950) . *Sosyal Bilimler Dergisi* , 123-140.

Kazakhstan Feminist Initiative “Feminita”. (January 2020). *Paralell Report on Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action in Kazakhstan.*

Kazakhstan Feminist Initiative “Feminita”. (January 2019). *Alternative Report on Implementation of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women in Kazakhstan Kazakhstan Feminist Initiative “Feminita”.*

Kazakhstan Statistics Committee. (2020_a, 05 19).

<https://gender.stat.gov.kz/en/category/7>.

https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=20&slug=16-58-16-63&cat_id=7&lang=en adresinden alındı

Kazakhstan Statistics Committee. (2020_b, 05 20).

<https://gender.stat.gov.kz/en/category/7>.

https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=11&slug=15&cat_id=7&lang=en adresinden alındı

Kazakhstan Statistics Committee. (2020_c, 05 19).

<https://gender.stat.gov.kz/en/category/7>.

https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=18&slug=-14&cat_id=7&lang=en adresinden alındı

Kazakhstan Statistics Committee. (2022, 02 15).

<https://gender.stat.gov.kz/en/category/7>.

https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=72&slug=-59&cat_id=9&lang=en adresinden alındı

Kazakhstan: Little Help For Domestic Violence Survivors. (2019, Ağustos 30).

<https://www.hrw.org/news/2019/10/17/kazakhstan-little-help-domestic-violence-survivors> adresinden alındı

KEFEK. (2010). *Faaliyet Raporu 23. Dönem 4. Yasama Yılı*. Ankara: TBMM Basımevi.

KEFEK. (2011). *Faaliyet Raporu 23. Dönem 5. Yasama Yılı*. Ankara: TBMM Basımevi.

- KEFEK. (2012). *Faaliyet Raporu, 24. Dönem 1. ve 2. Yasama Yılları*. Ankara: TBMM Basımevi.
- KEFEK. (2013). *Faaliyet Raporu 24. Dönem 3. Yasama Yılı*. Ankara: TBMM Basımevi.
- KEFEK. (2015). *Faaliyet Raporu 24. Dönem 4. Yasama Yılı*. Ankara: TBMM Basımevi.
- KEFEK. (2017). *Faaliyet Raporu 26. Dönem 1. Yasama Yılı*. Ankara: TBMM Basımevi.
- KEFEK Kanunu. (2009). *Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Kanunu*. 12 12, 2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5840.pdf> adresinden alındı
- Keller, S. (1998). Trapped between State and Society: Women's Liberation and Islam in Soviet Uzbekistan:1926-1941. *Journal of Women's History*, 20-44.
- Kennedy-Pipe, C. (2004). Whose security?State-Building and the 'Emancipation' of Women in Central Asia". *International Relations*, 1, 91-107.
- Khairullina, A. (2012). *Kazakhstan: child marriage* . Istanbul and Almaty: UNFPA.
- Khamzina, Z., Buribayev, Y., Yermukanov, Y., & Alshurazova, A. (2020). Is it possible to achieve gender equality in Kazakhstan: Focus on employment and social protection. *International Journal of Discrimination and the Law*.
- Khassanova, G. (2000). On The Way Towards Democracy: Women's Activism in Kazakhstan. *Academic Journal Article From Demokratizatsiya, Volume:8, No:3*, 4-6.
- Konca, K. A. (2012). *Kazakistan Ülke Raporu*.
- Kösece, Y. (2021). 1980 Öncesi ve Sonrası Türkiye’de Vesayet . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 2153-2178.
- Küçük, A. (2019). Türkiye’de Sosyal ve Siyasal Değişim: 1980 ve Sonrası . *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20-45.
- Legal Information System. (2014, February 14). *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Kazakhstan*. <https://adilet.zan.kz/eng/docs/O1400000001> adresinden alındı

- Lubin, N. (1981). Women in Soviet Central Asia: Progress and Contradictions. *Soviet Studies* 33 (2), 182-203.
- Maltseva, E. (2012). *Welfare Reforms in Post-Soviet States: A Comparison of Social Benefits Reform in Russia and Kazakhstan*. Toronto: Doctor of Philosophy Political Science University of Toronto.
- Massell, G. J. (1968). Women in Soviet Central Asia: Progress and Contradictions. *Soviet Studies*, 182-203.
- Maylıbayeva, G. (1795). *Jenşina İ Obşestvennoe Proizvodstvo: Na Materialah Kazahstana*. Almatı.
- Michaels, P. A. (2001). Motherhood, Patriotism, and Ethnicity: Soviet Kazakhstan and the Abortion Ban. *Feminist Studies*, 307-333.
- Nakachi, M. (2006). N.S. Khrushchev and the 1944 Soviet Family Law: Politics, Reproduction, and Language. *East European Politics and Societies*, 40-68.
- Nazpary, J. (2002). *Sovyet Sonrası Karmaşa Kazakistan'da Şiddet ve Mülksüzleşme*. (S. Somuncuoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Northrop, D. (2001). Subaltern Dialogues: Subversion and Resistance in Soviet Uzbek Family Law. *Slavic Review*, 115-139.
- Oder, B. E. (2010). "Kadınların Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması", *Kadın Hakları, Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, (der.) Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz, Bertil Emrah Oder. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- OECD. (2022, Şubat 15). *LFS by sex and age - indicators*. OECD.Stat: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ifs_sexage_i_r adresinden alındı
- OECD SIGI. (2017, 08 26). *Social Institutions and Gender Index*. Kazakhstan: www.genderindex.org adresinden alındı
- Olivier, R. (2003). *Yeni Orta Asya: Ya da Ulusların İmal Edilişi*, Çev. Mehmet Moralı. İstanbul: Metis Yayınları.
- ORSAM, Canat Mominkulov. (2012, 02 04). *2012 Kazakistan Parlamento Seçim Sonuçlarının Siyasi Analizi*. <https://www.orsam.org.tr/tr/2012-kazakistan-parlamento-secim-sonuclarinin-siyasi-analizi/> adresinden alındı

- Ortadoğu Araştırmaları Merkezi. (tarih yok). <https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi>. 6 11, 2019 tarihinde <https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi> adresinden alındı
- Özdemir, E. (2010). 20. Yüzyılın Başında Kazak Aydınlanmasında "Kadın" Teması. *bilig, Yaz*(Sayı 54), 211-230.
- Özipek, B. B. (2005). 28 Şubat ve İslamcılar. T. Bora, & M. G. (Ed.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cilt 6 İslamcılık* (s. 640-651). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pascall, G., & Manning, N. (2000). Gender and social policy: Comparing Welfare States in Central and Eastern Europa and the Former Soviet Union. *Journal of European Social Policy*, 240-266.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9-23.
- Salagdinova, E. (tarih yok). *jenskoe Dvijenie Kazahstana:10 let İstorii, Stati, Gazeta.kz*. Kasım 17, 2013 tarihinde <http://articles.gazeta.kz/art.asp?aid=36590> adresinden alındı
- Sansızbaeva, R. (2004). Çalışma Yaşamında Kadın ve Kazakistan'da Çalışan Kadınların Sorunları. Doktora Tezi.
- (2005). *Strategy For Gender Equality For 2006-2016*. Astana: The President of Republic of Kazakhstan.
- T.C. ASPB, 2011 Yılı Faaliyet Raporu. (tarih yok). *2011 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (1993). *Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan İkinci ve Üçüncü Birleştirilmiş Periyodik Türkiye Raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık KSGM. (1993). *Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan İkinci ve Üçüncü Birleştirilmiş Periyodik Türkiye Raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

- T.C. Başbakanlık KSGM. (2003). *Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Dördüncü ve Beşinci Birleştirilmiş Periyodik Türkiye Raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık KSGM. (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013*. Ankara: Fersa Ofset.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019, Ekim 29). 06 11, 2019 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019, Ekim 29). 6 11, 2019 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-asya/kazakistan/ulke-profil/dogrudan-yabanci-yatirimlar> adresinden alındı
- Tabışaliyeva, A. (1998). *Otrajenie vo Vemeni: Zametki k İstrorii Polojenia Jenşin Sentralnoi Azii*. Bişkek.
- TBMM. (2021, Nisan 23). <https://www.tbmm.gov.tr>.
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/pekin adresinden alındı
- Tett, G. (1994). *"Guardians of the Faith?: Gender and Religion in an (ex) Soviet Tajik" in Muslim Women's Choice: Religious Belief And Social Reality, ed. Camellia Fawzi and Judy Mabro*. New York: New York University Press.
- The Statistical Committee Republic of Kazakhstan. (2017). *Sample Survey On Violence Against Women In Kazakhstan*. Astana.
- The Republic of Kazakhstan. (2005). *Strategy For Gender Equality In The Republic of Kazakhstan For 2006-2016*. Approved By The Decree of The President of The Republic of Kazakhstan # 1677 Of 29 November 2005 .
- The Republic of Kazakhstan Bureau of National Statistics_a. (2022, 1 18). *Socio-Economic Development of the Republic of Kazakhstan*.
<https://stat.gov.kz/edition/publication/month?lang=en> adresinden alındı
- The Republic of Kazakhstan Bureau of National Statistics_b. (2022, 01 22). *Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan Bureau of*

National statistics. <https://stat.gov.kz/edition/publication/booklet> adresinden alındı

tr.euronews.com. (2022, 01 18). <https://tr.euronews.com/2022/01/18/kazakistan-da-kurucu-cumhurbaskan-nursultan-nazarbayev-tokayev-e-tam-destek-verdigini-ac-k> adresinden alındı

Tuganova, A. (2014). *Bağımsız Kazakistan'da Kadınların Sosyal ve Siyasi Hayatı, Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

TÜİK. (2016). *İstatistiklerle Kadın.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜİK. (2021). *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜİK. (2022). *İstatistiklerle Kadın.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜİK. (2022, 01 22). *Nüfus Projeksiyonları ve Tahminleri.* İstatistik Veri Portalı: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> adresinden alındı

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2020, Nisan 23). *Kazakistanda Parlamento Seçimleri.* 6 11, 2019 tarihinde Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/670/kazakistanda_parlamento_secimleri adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. (2021, Temmuz 2). *Kazakistan'ın Siyasi Görünümü.* <https://www.mfa.gov.tr/kazakistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alındı

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (tarih yok). <https://islamansiklopedisi.org.tr/musluman-kongreleri>. 6 11, 2019 tarihinde Türkoğlu, İsmail. adresinden alındı

Türkiye Gölge Raporu. (2005). *Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) Uygulanmasına İlişkin Türkiye STK Gölge Raporu.* Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı.

Türkiye Gölge Raporu. (2010). *Türkiye'nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi Altıncı Periyodik Rapor İçin STK Gölge Raporu.* CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu ve TCK Kadın Platformu.

- Türkiye Gölge Raporu. (2016). *Türkiye CEDAW Sivil Toplum Kurulunun BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesine Sunduğu 7. Periyodik Dönem Gölge Raporu*. Türkiye CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu.
- UN. (2005). *Consideration of reports submitted by States Parties under article 18 of the CEDAW, Second periodic report of States Parties, Kazakhstan*.
- UN. (2014). *International Commission Of Jurists' (Icj) Submission To CEDAW of The Examination Of Kazakhstan's Combined Third And Fourth Periodic Reports Under Article 18 of CEDAW 57th Session of CEDAW*. Geneva.
- UN Women. (2019, 06 06). <https://eca.unwomen.org>.
<https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/kazakhstan/national-planning-and-budgeting> adresinden alındı
- UN Women. (2020, Mayıs 19). *UN Women*. 6 11, 2019 tarihinde
<http://eca.unwomen.org/en/where-we-are/kazakhstan> adresinden alındı
- UNDP. (2014). *Human Development Report*.
- UNDP. (2020). *Gender Social Norms Index*. New York: UNDP.
- UNDP. (2022, 03 15). *2020 Human Development Perspective*.
https://hdr.undp.org/sites/default/files/frequently_asked_questions_gsni.pdf adresinden alındı
- United Nations. (2000). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Initial reports of States parties, Kazakhstan*.
- United Nations. (2007). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*.
- United Nations. (2012). *Consideration of reports submitted by States parties under article 18 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, Combined third and fourth periodic reports, Kazakhstan*.
- United Nations. (2014). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*.

- United Nations. (2018). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, Fifth periodic report submitted by Kazakhstan under article 18 of the Convention, due in 2018.*
- United Nations. (2022, 05 01). *United Nations Development Programme Human Development Reports* . <https://hdr.undp.org/en/composite/GDI> adresinden alındı
- United Nations Development Programme. (2022, 03 02). *Human Development Data (1990-2019)*. <http://hdr.undp.org/en/data#> adresinden alındı
- United Nations in the Republic of Kazakhstan. (2015). *Partnership Framework For Development Kazakhstan, 2016-2020*. United Nations Office in Kazakhstan.
- United Nations, Statistics Division. (2020, 05 15). <https://unstats.un.org/unsd/>.
<https://unstats.un.org/unsd/snaama/Downloads> adresinden alındı
- Ülker Şener, H. D. (2014). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Çalışması*. Ankara: TEPAV.
- Winner, T. G. (1958). *The Oral Art and Literature of the Kazaks of Rusiian Central Asia*. London: Duke University Press.
- World Bank. (2022, 01 25). *Country Profile*. <https://data.worldbank.org/country> adresinden alındı
- World Economic Forum. (2006). *The Global Gender Gap Report*. Swetzerland: World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2021). *Global Gender Gap Report*. Geneva: World Economic Forum.

Ek 1: Cinsiyet Eşitliği İlkesine İlişkin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (Hedef 5)

- 5.1 Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın her yerde bitirilmesi
- 5.2 Kamu alanları ve özel alanlarda, tüm kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, kadın ticareti, cinsel ve her türlü istismarı da kapsayan şiddetin her türünün yok edilmesi
- 5.3 Çocuk evliliği, erken yaşta ve zorla evlendirilme ile kadın sünneti gibi tüm zararlı uygulamaların yok edilmesi
- 5.4 Ulusal şartlara uygun şekilde kamu hizmetlerinin, altyapının ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ile hanehalkı ve aile içerisinde sorumlulukların paylaşımının teşvik edilmesi yollarıyla ücretsiz bakım ve ev işlerinin tanınması ve değer atfedilmesi.
- 5.5 Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatta, karar alma süreçlerinin her seviyesinde tam ve etkili katılımı ile liderlik edebilmeleri için eşit fırsatlar sağlanması
- 5.6 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferanslarının sonuç dokümanları çerçevesinde mutabık kalınan şekilde cinsel ve üreme sağlığına ve üreme haklarına evrensel erişimin sağlanması
- 5.a Kadınların ulusal yasalarla uyumlu olacak şekilde toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve hükmetme, mali hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimlerinin sağlanmasını da kapsayacak şekilde ekonomik kaynaklar konusunda eşit haklara sahip olmaları için reformlar yapılması
- 5.b Kadınların güçlendirilmesini destekleyen teknolojilerin, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artırılması
- 5.c Toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ile kadınların ve kız çocuklarının her seviyede güçlendirilmesi için sağlam politikalar ile uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi ve güçlendirilmesi

Ek 2: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde Yer Alan Cinsiyete Dayalı Diğer Alt Hedefler

1.Yoksulluğa Son (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1b)

1.1 2030'a kadar, halihazırda günlük 1,25 \$'dan daha az gelire yaşayanlar olarak tanımlanan aşırı yoksulluğun herkes için her yerde ortadan kaldırılması

1.2 2030'a kadar ulusal tanımlara göre tüm boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan her yaşta erkek, kadın ve çocuk oranının en az yarıya indirilmesi

1.3 Ulusal şartlara uygun sosyal koruma sistemlerinin ve önlemlerinin herkes için uygulanması ve 2030'a kadar yoksul ve kırılgan kesimin önemli ölçüde kapsanmasının sağlanması

1.4 2030'a kadar, başta yoksul ve kırılgan durumdakiler olmak üzere bütün erkek ve kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, temel hizmetlere erişim, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve hükmetme, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmalarının sağlanması

1.a Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için yeterli ve öngörülebilir araçlar geliştirmek ve yoksulluğun tüm yönleriyle bitirilmesine yönelik politika ve programlar uygulayabilmek için, geliştirilmiş kalkınma işbirliği de dâhil olmak üzere farklı kaynaklardan gelen imkanların önemli ölçüde harekete geçirilmesinin sağlanması

2.Açlığın Yok Edilmesi (2.3)

2.3 2030'a kadar küçük ölçekli gıda üreticilerinin, özellikle kadınların, yerlilerin, çiftçilerin, çobanların ve balıkçıların; araziye, girdilere ve diğer üretken kaynaklara, bilgiye, mali hizmetlere, pazara ve katma değer fırsatları ile tarım dışı istihdam olanaklarına eşit ve güvenli erişim yoluyla gelirlerinin ve tarımsal üretkenliğinin ikiye katlanması

3.Sağlık ve Refah (3,7, 3,8)

3.7 2030'a kadar, cinsel sağlık ve aile planlamasını da kapsayan üreme sağlığı hizmetlerine ve bu konuda bilgi ve eğitime evrensel erişimin sağlanması ve üreme sağlığının ulusal stratejilere ve programlara entegre edilmesi

3.8 Finansal riskten korumayı, kaliteli temel sağlık bakım hizmetlerine erişimi ve herkesin güvenli, etkili, kaliteli ve uygun fiyatlı zaruri ilaç ve aşılarla erişimini de kapsayan genel sağlık sigortasının oluşturulması

4.Kaliteli eğitim (4.1, 4.2, 4.3, 4.5, 4.6, 4.7, 4a)

4.1 2030'a kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, yerinde ve etkili eğitim çıktılarını üreten ücretsiz, eşit ve kaliteli ilk ve ortaöğretimi bitirmelerinin sağlanması

4.2 2030'a kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, ilköğretime hazır hale getirilmesi için, nitelikli erken çocukluk gelişimi bakım ve hizmetleri ile okul öncesi eğitimine erişiminin sağlanması

4.3 2030'a kadar tüm kadın ve erkeklerin karşılanabilir kaliteli teknik ve mesleki eğitim ile üniversite dahil yükseköğretime eşit erişiminin sağlanması

4.5 2030'a kadar eğitimdeki cinsiyet eşitsizliklerine son verilmesi ve engelliler, yerliler ve savunmasız çocuklar da dâhil olmak üzere tüm kırılgan kesimlerin her seviyede öğretime ve mesleki eğitime eşit erişiminin sağlanması

4.6 2030'a kadar gençlerin tamamının ve kadın ve erkek yetişkinlerin çoğunun okur-yazar olması ve sayısal beceriler kazanmasının sağlanması

4.7 2030'a kadar sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları için eğitim, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, barışçıl olma ve şiddete başvurmama kültürünün geliştirilmesi, dünya vatandaşlığı ve kültürel çeşitliliğin ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının değerinin bilinmesi ile tüm öğrenciler tarafından sürdürülebilir kalkınmanın ilerletilmesi için gereken bilgi ve becerinin kazanımının sağlanması

4.a Çocuğa, engelliye ve cinsiyete duyarlı eğitim tesislerinin inşa edilmesi ile geliştirilmesi ve herkes için güvenli, şiddet içermeyen, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamının sağlanması

8.İstihdam ve Ekonomik Büyüme (8.3, 8.5, 8.7, 8.8, 8.9)

8.3 Üretken faaliyetleri, insana yakışır iş üretimini, girişimciliği, yaratıcılığı ve yenilikçiliği destekleyen kalkınma odaklı politikaların teşvik edilmesi ile finansal hizmetlere erişim yolunu da kapsayacak şekilde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt altına alınması ve büyümesinin özendirilmesi

8.5 2030'a kadar gençler ve engelliler dahil tüm erkek ve kadınların tam ve üretken istihdama, insana yakışır işlere erişmesi ve eşit işe eşit ücretin sağlanması

8.7 Zorla çalıştırmanın yok edilmesi, modern köleliğin ve insan kaçakçılığının bitirilmesi ve çocukların asker olarak kullanılması dâhil olmak üzere çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin yasaklanması ile ortadan kaldırılmasının sağlanması için acil ve etkili tedbirlerin alınması ve 2025'e kadar her türlü çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi

8.8 Çalışanların haklarının korunması ve başta kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için güvenli ve emniyetli çalışma ortamlarının geliştirilmesi

8.9 2030'a kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için politikaların planlanması ve uygulanması

10.Eşitsizliklerin Azaltılması (10.2)

10.2 2030'a kadar yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din, ekonomik ya da başka bir durumuna bakılmaksızın herkesin sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasının sağlanması ve güçlendirilmesi

11.Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar (11.7)

11.7. 2030'a kadar, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı ve ulaşılabilir, yeşil ve kamusal alanlara genel erişimin sağlanması.

13.İklim Değişikliği İle Mücadele (13b)

13.b En az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde kadınlar, gençler ile yerel ve marjinal topluluklara odaklanılarak iklim değişikliğine yönelik planlama ve yönetim için kapasite artıracak mekanizmaların teşvik edilmesi

16.Sulh ve Adalet (16.1, 16.2, 16.7)

16.1 Her yerde her türlü şiddetin ve şiddet sebepli ölüm oranlarının kayda değer miktarda azaltılması

16.2 Çocuklara karşı her türlü tacizin, istismarın, kaçırılmanın ve her türlü şiddetin ve işkencenin bitirilmesi

16.7 Her düzeyde, hassas, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almanın temin edilmesi

17.Uygulama araçları

17.18. 2020'ye kadar, gelir, cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, göçmen statüsü, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamda geçerli diğer özelliklere göre ayrıştırılmış yüksek kaliteli, zamanlı ve güvenilir verilere ulaşılabilirliğin büyük ölçüde artırılması için en az gelişmiş ülkeleri ve gelişmekte olan küçük ada devletlerini içeren gelişmekte olan ülkelere yönelik kapasite geliştirme desteğinin artırılması

Ek 3: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Uluslararası Taahhütler Kapsamında İncelenen Yasalar

1. Grup Yasal Mevzuat: Yerel Yönetimler ile ilgili Mevzuat

- Belediye Kanunu (5393)
- Köy Kanunu (442)

2. Grup Yasal Mevzuat: Aile-Kadın-Çocuk ile ilgili Mevzuat

- Anayasa
- Türk Ceza Kanunu (5237)
- Ceza Muhakemeleri Kanunu (5271)
- Tanık Koruma Kanunu (5276)
- Medeni Kanun (4721)
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu (6100)
- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284)
- Çocuk Koruma Kanunu (5395)
- Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (2827)

3. Grup Yasal Mevzuat: Ekonomik Hayat ile ilgili Mevzuat

- Gelir Vergisi Kanunu (193)
- Borçlar Kanunu (6098)
- Türk Ticaret Kanunu (6102)

4. Grup Yasal Mevzuat: Eğitim ile ilgili Mevzuat

- İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (6287)
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1739)
- Mesleki Eğitim Kanunu (3308)
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu (222)
- Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun (5102)
- Zorunlu İlköğretim Çağı Dışında Kalmış Okuma Yazma Bilmeyen Vatandaşların, Okuryazar Duruma Getirilmesi Veya Bunlara İlkokul Düzeyinde Eğitim-Öğretim Yaptırılması Hakkında Kanun (2841)

5. Grup Yasal Mevzuat: Sağlık ile ilgili Mevzuat

- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1593)
- Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu (3359)

6. Grup Yasal Mevzuat: Konut ile ilgili Mevzuat

- Toplu Konut Kanunu (2985)

7. Grup Yasal Mevzuat: Siyasi Hayat ile ilgili Mevzuat

- Türk Vatandaşlık Kanunu (5901)
- Milletvekili Seçim Kanunu (2839)
- Siyasi Partiler Kanunu (2820)

8. Grup Yasal Mevzuat: Kurum Kanunu ile ilgili Mevzuat

- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu (5840)
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (662)

9. Grup Yasal Mevzuat: Medya ile ilgili Mevzuat

- Basın Kanunu (5187)
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun (6112)

10. Grup Yasal Mevzuat: Çalışma Hayatı ile ilgili Mevzuat

- İşsizlik Sigortası Kanunu (4447)
- Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun (4483)
- Tarım İşçileri Sosyal Sigorta Kanunu (2925)
- Türkiye İş Kurumu Kanunu (4904)
- Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu (4688)

Ek 4: BM Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Sıralaması, 1995,2019

1995 Yılı Sıralaması		2019 Yılı Sıralaması	
İsveç	0,090	İsviçre	0,025
Danimarka	0,096	Danimarka	0,038
Finlandiya	0,101	İsveç	0,039
Hollanda	0,109	Belçika	0,043
İsviçre	0,117	Hollanda	0,043
Norveç	0,121	Norveç	0,045
Almanya	0,156	Finlandiya	0,047
Japonya	0,156	Fransa	0,049
İspanya	0,157	İzlanda	0,058
Belçika	0,162	Slovenya	0,063
Avustralya	0,180	Güney Kore	0,064
Kanada	0,184	Lüksemburg	0,065
İzlanda	0,184	Singapur	0,065
Fransa	0,185	Avusturya	0,069
Avusturya	0,186	İtalya	0,069
Lüksemburg	0,195	İspanya	0,070
İtalya	0,198	Portekiz	0,075
İrlanda	0,203	Birleşik Arap Emirlikleri	0,079
Portekiz	0,221	Kanada	0,080
Yeni Zelanda	0,222	Almanya	0,084
Birleşik Krallık	0,230	Kıbrıs	0,086
Singapur	0,240	Estonya	0,086
İsrail	0,244	İrlanda	0,093
Slovakya	0,248	Japonya	0,094
Çekya	0,252	Avustralya	0,097
Polonya	0,252	İsrail	0,109
Slovenya	0,252	Karadağ	0,109
Güney Kore	0,280	Polonya	0,115
Yunanistan	0,284	Hırvatistan	0,116
Hırvatistan	0,285	Yunanistan	0,116
Amerika Birleşik Devletleri	0,305	Belarus	0,118
Malta	0,308	Birleşik Krallık	0,118
Macaristan	0,322	Yeni Zelanda	0,123
Litvanya	0,329	Litvanya	0,124
Kıbrıs	0,331	Sırbistan	0,132
Malezya	0,357	Çekya	0,136
Vietnam	0,367	Makedonya	0,143
Bulgaristan	0,370	Bosna Hersek	0,149
Barbados	0,392	Çin	0,168
Estonya	0,392	Malta	0,175

Letonya	0,419	Letonya	0,176
Küba	0,422	Arnavutluk	0,181
Arjantin	0,427	Katar	0,185
Gürcistan	0,431	Kazakistan	0,190
Uruguay	0,432	Slovakya	0,191
Tayland	0,434	Moldova	0,204
Trinidad ve Tobago	0,440	Amerika Birleşik Devletleri	0,204
Kazakistan	0,444	Bulgaristan	0,206
Kosta Rika	0,467	Bahreyn	0,212
Rusya Federasyonu	0,467	Rusya Federasyonu	0,225
Jamaika	0,474	Macaristan	0,233
Sri Lanka	0,474	Ukrayna	0,234
Ermenistan	0,479	Kuveyt	0,242
Romanya	0,479	Ermenistan	0,245
Moldova	0,480	Şili	0,247
Ukrayna	0,480	Barbados	0,252
Şili	0,483	Libya	0,252
Meksika	0,485	Suudi Arabistan	0,252
Mauritius	0,490	Malezya	0,253
Güney Afrika	0,490	Brunei Sultanlığı	0,255
Moğolistan	0,502	Romanya	0,276
Filipinler	0,503	Kosta Rika	0,288
Suriye	0,503	Uruguay	0,288
Fiji	0,506	Özbekistan	0,288
El Salvador	0,508	Tunus	0,296
Tunus	0,515	Vietnam	0,296
Kırgızistan	0,517	Küba	0,304
Kolombiya	0,524	Umman	0,306
Panama	0,525	Türkiye	0,306
Brezilya	0,532	Tacikistan	0,314
Namibya	0,546	Meksika	0,322
Peru	0,549	Moğolistan	0,322
Dominik Cumhuriyeti	0,550	Azerbaycan	0,323
Belize	0,554	Trinidad ve Tobago	0,323
Venezuela	0,555	Arjantin	0,328
Botsvana	0,568	Gürcistan	0,331
Tacikistan	0,570	Bahamalar	0,341
Endonezya	0,574	Mauritius	0,347
Ruanda	0,583	Tonga	0,354
Lesoto	0,586	Tayland	0,359
Paraguay	0,587	Samoa	0,360
Kuveyt	0,588	Kırgızistan	0,369
Guatemala	0,590	Maldivler	0,369
Ekvador	0,592	Fiji	0,370
Zimbabve	0,596	El Salvador	0,383

Türkiye	0,604	Ekvador	0,384
Eswatini	0,621	Peru	0,395
Gabon	0,622	Jamaika	0,396
Nikaragua	0,626	Cabo Verde	0,397
Gana	0,632	Aziz Lucia	0,401
Maldivler	0,634	Sri Lanka	0,401
Birleşik Arap Emirlikleri	0,635	Ruanda	0,402
Zambiya	0,647	Güney Afrika	0,406
Senegal	0,650	Panama	0,407
Uganda	0,651	Brezilya	0,408
Tanzanya	0,655	Lübnan	0,411
İran	0,657	Belize	0,415
Papua Yeni Gine	0,657	Bolivya	0,417
Kamboçya	0,658	Butan	0,421
Ürdün	0,667	Honduras	0,423
Mısır	0,668	Kolombiya	0,428
Tonga	0,678	Nikaragua	0,428
Benin	0,681	Cezayir	0,429
Cezayir	0,682	Filipinler	0,430
Hindistan	0,696	Surinam	0,436
Kamerun	0,706	Namibya	0,440
Fildişi Sahili	0,707	Paraguay	0,446
Irak	0,707	Mısır	0,449
Kenya	0,707	Ürdün	0,450
Bangladeş	0,708	Nepal	0,452
Mali	0,710	Fas	0,454
Malawi	0,712	Dominik Cumhuriyeti	0,455
Nepal	0,714	İran	0,459
Fas	0,722	Lao Demokratik Halk Cum	0,459
Sudan	0,727	Guyana	0,462
Togo	0,732	Botsvana	0,465
Orta Afrika Cumhuriyeti	0,743	Kamboçya	0,474
Gambiya	0,757	Myanmar	0,478
Pakistan	0,766	Guatemala	0,479
Nijer	0,801	Venezuela	0,479
Moritanya	0,805	Endonezya	0,480
		Suriye	0,482
		Hindistan	0,488
		Burundi	0,504
		Etiyopya	0,517
		Kenya	0,518
		Mozambik	0,523
		Gabon	0,525
		Zimbabve	0,527
		Senegal	0,533

	Uganda	0,535
	Angola	0,536
	Bangladeş	0,537
	Sao Tome ve Principe	0,537
	Gana	0,538
	Pakistan	0,538
	Zambiya	0,539
	Sudan	0,545
	Lesoto	0,553
	Tanzanya	0,556
	Kamerun	0,560
	Malawi	0,565
	Eswatini	0,567
	Kongo	0,570
	Togo	0,573
	Irak	0,577
	Burkina Faso	0,594
	Benin	0,612
	Gambiya	0,612
	Kongo Demokratik Cum.	0,617
	Moritanya	0,634
	Haiti	0,636
	Fildişi Sahili	0,638
	Nijer	0,642
	Sierra Leone	0,644
	Liberya	0,650
	Afganistan	0,655
	Mali	0,671
	Orta Afrika Cumhuriyeti	0,680
	Çad	0,710
	Papua Yeni Gine	0,725
	Yemen	0,795

Ek 5: BM Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi Sıralaması, 1995, 2019

1995 Yılı Sıralaması		2019 Yılı Sıralaması	
Lesoto	1,051	Letonya	1,0360
Letonya	1,027	Litvanya	1,0300
Estonya	1,016	Katar	1,0300
Belarus	1,014	Moğolistan	1,0230
Litvanya	1,012	Panama	1,0190
Uruguay	1,005	Estonya	1,0170
Kazakistan	1,004	Uruguay	1,0160
Finlandiya	1,003	Lesoto	1,0140
Ukrayna	1,003	Moldova	1,0140
İsveç	1,000	Nikaragua	1,0120
Botsvana	0,996	Venezuela	1,0090
Amerika Birleşik Devletleri	0,995	Barbados	1,0080
Bulgaristan	0,993	Tayland	1,0080
Polonya	0,989	Belarus	1,0070
Slovenya	0,988	Namibya	1,0070
Arjantin	0,987	Filipinler	1,0070
Macaristan	0,987	Polonya	1,0070
Slovakya	0,987	Rusya Federasyonu	1,0070
Moldova	0,984	Trinidad ve Tobago	1,0030
Fransa	0,982	Slovenya	1,0010
İzlanda	0,982	Ukrayna	1,0000
Katar	0,981	Burundi	0,9990
Norveç	0,979	Dominik Cumhuriyeti	0,9990
Tayland	0,976	Botsvana	0,9980
Venezuela	0,976	Vietnam	0,9970
Kanada	0,974	Eswatini	0,9960
Çekya	0,974	Bulgaristan	0,9950
Ermenistan	0,972	Jamaika	0,9940
Portekiz	0,972	Amerika Birleşik Devletleri	0,9940
Barbados	0,971	Arjantin	0,9930
Moğolistan	0,971	Brezilya	0,9930
Yeni Zelanda	0,971	Slovakya	0,9920
Belçika	0,968	Romanya	0,9910
Birleşik Krallık	0,966	Hırvatistan	0,9900
Azerbaycan	0,965	Finlandiya	0,9900
Kolombiya	0,965	Norveç	0,9900
Namibya	0,965	Kolombiya	0,9890
Avustralya	0,964	Portekiz	0,9880
İrlanda	0,964	Fransa	0,9870
Jamaika	0,964	Kanada	0,9860
İspanya	0,964	Malawi	0,9860
Danimarka	0,963	Güney Afrika	0,9860
İsrail	0,962	İspanya	0,9860
Filipinler	0,961	Çekya	0,9850
Kırgızistan	0,960	Aziz Lucia	0,9850
Romanya	0,959	Singapur	0,9850
Güney Afrika	0,955	Surinam	0,9850
Japonya	0,953	Danimarka	0,9830
Brunei Sultanlığı	0,952	Kuveyt	0,9830
Birleşik Arap Emirlikleri	0,952	İsveç	0,9830

Hollanda	0,948	Ermenistan	0,9820
İtalya	0,947	Brunei Sultanlığı	0,9810
Vietnam	0,946	Kosta Rika	0,9810
Almanya	0,944	Macaristan	0,9810
İsviçre	0,941	İrlanda	0,9810
Kuveyt	0,940	Gürcistan	0,9800
Gabon	0,939	Kazakistan	0,9800
Paraguay	0,939	Kıbrıs	0,9790
Arnavutluk	0,938	Honduras	0,9780
Avusturya	0,936	Japonya	0,9780
Hırvatistan	0,935	Sırbistan	0,9770
Kıbrıs	0,935	Avustralya	0,9760
Eswatini	0,935	Belize	0,9760
Trinidad ve Tobago	0,934	Libya	0,9760
Yunanistan	0,933	Lüksemburg	0,9760
Bahreyn	0,932	Mauritius	0,9760
El Salvador	0,932	El Salvador	0,9750
Şili	0,927	Belçika	0,9740
Tonga	0,923	Cabo Verde	0,9740
Honduras	0,922	İsrail	0,9730
Küba	0,918	Almanya	0,9720
Sri Lanka	0,918	Hong Kong	0,9720
Çin	0,912	Malezya	0,9720
Malta	0,912	Birleşik Krallık	0,9700
Mauritius	0,911	İzlanda	0,9690
Güney Kore	0,910	İtalya	0,9680
Meksika	0,909	İsviçre	0,9680
Zimbabve	0,903	Arnavutluk	0,9670
Kenya	0,898	Ekvador	0,9670
Myanmar	0,898	Malta	0,9660
Kongo	0,881	Karadağ	0,9660
Endonezya	0,881	Hollanda	0,9660
Malawi	0,878	Paraguay	0,9660
Tanzanya	0,875	Saint Vincent ve Grenadinler	0,9650
Maldivler	0,871	Avusturya	0,9640
Uganda	0,867	Yeni Zelanda	0,9640
Tacikistan	0,861	Şili	0,9630
Gana	0,839	Yunanistan	0,9630
Türkiye	0,838	Guyana	0,9610
Papua Yeni Gine	0,836	Meksika	0,9600
Kamboçya	0,834	Çin	0,9580
Lao Demokratik Halk Cum.	0,833	Zambiya	0,9580
Burundi	0,829	Kırgızistan	0,9570
Ruanda	0,827	Peru	0,9570
Tunus	0,810	Sri Lanka	0,9550
Ürdün	0,806	Myanmar	0,9540
Mozambik	0,803	Madagaskar	0,9520
Mısır	0,798	Makedonya	0,9520
Suriye	0,795	Tonga	0,9500
Senegal	0,784	Tanzanya	0,9480
Moritanya	0,779	Bolivya	0,9450
Gambiya	0,769	Ruanda	0,9450
Fildişi Sahili	0,754	Küba	0,9440
Nepal	0,754	Azerbaycan	0,9430
Togo	0,747	Doğu Timor	0,9420

Mali	0,742	Guatemala	0,9410
Fas	0,742	Endonezya	0,9400
Orta Afrika Cumhuriyeti	0,741	Özbekistan	0,9390
İran	0,739	Bosna Hersek	0,9370
Benin	0,733	Kenya	0,9370
Bangladeş	0,711	Güney Kore	0,9360
Hindistan	0,700	Umman	0,9360
Nijer	0,697	Nepal	0,9330
Liberya	0,683	Birleşik Arap Emirlikleri	0,9310
Irak	0,647	Zimbabve	0,9310
Yemen	0,613	Kongo	0,9290
Pakistan	0,598	Lao Demokratik Halk Cum.	0,9270
		Türkiye	0,9240
		Maldivler	0,9230
		Bahreyn	0,9220
		Kamboçya	0,9220
		Butan	0,9210
		Gabon	0,9160
		Mozambik	0,9120
		Gana	0,9110
		Sao Tome ve Principe	0,9060
		Bangladeş	0,9040
		Angola	0,9030
		Tunus	0,9000
		Suudi Arabistan	0,8960
		Lübnan	0,8920
		Komorlar	0,8910
		Liberya	0,8900
		Sierra Leone	0,8840
		Mısır	0,8820
		Nijerya	0,8810
		Haiti	0,8750
		Ürdün	0,8750
		Filistin	0,8700
		Senegal	0,8700
		Burkina Faso	0,8670
		İran	0,8660
		Kamerun	0,8640
		Moritanya	0,8640
		Uganda	0,8630
		Sudan	0,8600
		Cezayir	0,8580
		Benin	0,8550
		Gambiya	0,8460
		Kongo Demokratik Cum.	0,8450
		Güney Sudan	0,8420
		Etiyopya	0,8370
		Fas	0,8350
		Suriye	0,8290
		Tacikistan	0,8230
		Togo	0,8220
		Mali	0,8210
		Hindistan	0,8200
		Gine	0,8170
		Fildişi Sahili	0,8110

	Orta Afrika Cumhuriyeti	0,8010
	Irak	0,7740
	Çad	0,7640
	Pakistan	0,7450
	Nijer	0,7240
	Afganistan	0,6600
	Yemen	0,4880

Ek 6: Orjinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 30/05/2022

Tez Başlığı / Konusu: Kazakistan ve Türkiye'de Kadına Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirmesi (1991-2021)

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 198 sayfalık kısmına ilişkin, 29/05/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Dilek Özsoy
Öğrenci No: N14149801
Anabilim Dalı: Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Programı: Türkiyat Araştırmaları
Statüsü: Y.Lisans **Doktora** Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR

Prof. Dr. Evgenia Kermeli ÜNAL

**HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
TO THE DEPARTMENT OF INSTITUTE OF TURKISH STUDIES**

Date: 30/05/2022

Thesis Title / Topic: Evaluation of Social Policies Regarding Women in Kazakhstan and Turkey (1991-2021)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 29/05/2022 for the total of 198 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 9 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Turkish Studies Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Dilek Özsoy

Student No: N14149801

Department: Institute of Turkish Studies

Program: Turkish Studies

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Evgenia Kermeli ÜNAL

Ek 7: Turnitin Benzerlik İndeksi

KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRMESİ (1991-2021)

ORJİNALLİK RAPORU

%9

BENZERLİK ENDEKSİ

%9

İNTERNET KAYNAKLARI

%2

YAYINLAR

%2

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

openaccess.hacettepe.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

%1

2

acikbilim.yok.gov.tr

İnternet Kaynağı

%1

3

acikerisim.tbmm.gov.tr

İnternet Kaynağı

<%1

4

joiss.karabuk.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

5

www.ceidizleme.org

İnternet Kaynağı

<%1

6

www.slideshare.net

İnternet Kaynağı

<%1

7

docplayer.biz.tr

İnternet Kaynağı

<%1

8

www.huksam.hacettepe.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

9

kadininstatusu.aile.gov.tr

İnternet Kaynağı

<%1